

INŠTITUT ZA EKONOMSKA RAZISKOVANJA – L J U B L J A N A
INŠTITUT ZA NARODNOSTNA VPRAŠANJA - LJUBLJANA

**MIGRACIJSKA POLITIKA
IN PROBLEM
BEGA MOŽGANOV**

Odgovorna nosilka raziskave:
dr. Milena Bevc

Direktor:
dr. Boris Majcen

Sodelavca:
dr. Jernej Zupančič, Inštitut za narodnostna vprašanja
dr. Marina Lukšič-Hacin, Inštitut za izseljenstvo (SAZU)

Ljubljana, oktober 2004

Raziskovalno nalogo je financiral Urad za makroekonomske analize in razvoj (pogodba št.9/2004).

Ključne besede:

*migracije
beg možganov
migracijska politika
Slovenija
Evropska unija
prebivalstvo
regije*

ISBN: 961-6543-00-8

Razmnoženo na Inštitutu za ekonomska raziskovanja, Ljubljana, v 15 izvodih.

© 2004 Inštitut za ekonomska raziskovanja, Ljubljana

(Zaščita vključuje vsako reproduciranje, kopiranje, mikrofilmanje celote in posameznih delov, ne glede na tehniko).

K A Z A L O

0.	UVOD	1
1.	METODOLOŠKE UTEMELJITVE ANALIZE NOTRANJIH IN ZUNANJIH SELITEV ZA SLOVENIJO (M. Bevc, M. Lukšič-Hacin)	3
1.1.	OPREDELITEV POJMA SELITEV IN BEG MOŽGANOV (M. Lukšič-Hacin)	3
1.2.	VIRI, PRIMERLJIVOST MEDNARODNIH STATISTIČNIH PODATKOV O MEDDRŽAVNIH SELITVAH TER NEKATERE DEFINICIJE (M. Bevc)	4
1.3.	METODOLOŠKE UTEMELJITVE STATISTIČNEGA SPREMLJANJA SELITEV V SLOVENIJI (M. Bevc)	7
	1.3.1. Meddržavne selitve	8
	1.3.2. Notranje selitve	11
	1.3.3. Pomembne statistične definicije v zvezi s selitvami	12
1.4.	DODATNE METODOLOŠKE UTEMELJITVE ANALIZE NOTRANJE IN ZUNANJE MOBILNOSTI IN SELITEV ZA SLOVENIJO (M. Bevc)	16
2.	NOTRANJA MOBILNOST IN SELITVE PREBIVALCEV SLOVENIJE (M. Bevc)	18
2.1.	ANALIZA NA PODLAGI PODATKOV IZ REGISTRA PREBIVALCEV	18
2.2.	DOSEDANJE NOTRANJE SELITVE PREBIVALCEV SLOVENIJE NA PODLAGI PODATKOV POPISA 2002	26
2.3.	SKLEP	30
3.	(DEJANSKA) ZUNANJA MOBILNOST IN SELITVE PREBIVALCEV SLOVENIJE TER OBSEG EMIGRANTOV IN TUJCEV V SLOVENIJI (M. Bevc)	31
3.1.	»ZALOGA« PREBIVALCEV SLOVENIJE V TUJINI IN TUJCEV V SLOVENIJI	31
	3.1.1. Emigranti	31
	3.1.2. Imigranti – tujci v Sloveniji	33
	3.1.3. »Zaloga« emigrantov in imigrantov po regijah	35
3.2.	SELITVENI TOKOVI	39
	3.2.1. Evidentirane legalne selitve	39
	3.2.1.1. Obseg tokov za vse selivce	39
	3.2.1.2. Podrobnejša analiza nekaterih značilnosti za vse selivce za obdobje 1995-2002	41
	3.2.1.3. Meddržavne selitve državljanov Republike Slovenije v zadnjih dveh desetletjih	44
	3.2.1.4. Evidentirano zaposlovanje državljanov Republike Slovenije v tujini (1992-2003)	54
	3.2.1.5. Zaposlovanje tujcev v Sloveniji (1992-2003)	54
	3.2.2. Druge selitve – statistično neevidentirano priseljevanje v Slovenijo	65
	3.2.2.1. Čezmejne dnevne selitve iz Slovenije v Avstrijo, Italijo in Hrvaško ter iz drugih držav v Slovenijo (M. Bevc, J. Zupančič)	65
	3.2.2.2. Drugo statistično neevidentirano priseljevanje v Slovenijo	70
	3.2.3. Emigracija slovenskih raziskovalcev v obdobju 1995-2004	72
3.3.	VLOGA MEDDRŽAVNIH SELITEV V DEMOGRAFSKIH GIBANJIH SLOVENIJE IN NJENIH STATISTIČNIH REGIJ	73

4.	POTENCIALNA ZUNANJA MOBILNOST IN OSELJEVANJE PREBIVALCEV SLOVENIJE S POUČENOM NA BEGU MOŽGANOV (M. Bevc, J. Zupančič)	77
4.1.	POTENCIALNA ZUNANJA MOBILNOST IN OSELJEVANJE PREBIVALCEV SLOVENIJE V TUJINO OB KONCU 90. LET (M. Bevc)	77
4.2.	POTENCIALNA MEDDRŽAVNA MOBILNOST IN POTENCIALNO OSELJEVANJE SLOVENSkih RAZISKOVALCEV V TUJINO – SREDI 90. LET (M. Bevc)	83
4.3.	MEDDRŽAVNA MOBILNOST IN POTENCIALNO OSELJEVANJE SLOVENSkih ŠTUDENTOV IN MLADIH DIPLOMANTOV V TUJINO – STANJE LETA 2004 (J. Zupančič, M. Bevc)	86
	4.3.1. Metodološke utemeljitve	86
	4.3.2. Struktura anketiranih študentov (sedanjih, bivših)	88
	4.3.3. Analiza predhodnih izkušenj anketiranih študentov (sedanjih, bivših) s tujino	91
	4.3.4. Udeležba slovenskih študentov na mednarodnih študentskih izmenjavah »Socrates Erasmus« - obdobje 1999-2004	92
	4.3.5. Motivi, želje in predstave anketiranih študentov (sedanjih, bivših) glede zaposlitve v tujini	98
	4.3.6. Prednosti, pomanjkljivosti in ovire, ki jih vidijo anketirani slovenski študenti (sedanji, bivši) pri zaposlitvi v tujini	102
	4.3.7. Regionalni vidiki potencialnega bega možganov med anketiranimi študenti (sedanjimi, bivšimi)	104
4.4.	POTENCIALNI ODLIV ZAPOSLENIH Z VISOKO IZOBRAZBO IZ SLOVENIJE - STANJE LETA 2004 (J. Zupančič)	107
	4.4.1. Metodološke utemeljitve	107
	4.4.2. Strukturne značilnosti proučevanega vzorca zaposlenih	107
	4.4.3. Predhodne izkušnje intervjuvancev s tujino	108
	4.4.4. Motivi in želje intervjuvancev po zaposlovanju v tujini	109
	4.4.5. Ovire in pogojevanja glede zaposlovanja intervjuvancev v tujini	111
	4.4.6. Ocena odselitvenih tendenc med intervjuvanci	112
	4.4.7. Ocena selitvenih tendenc intervjuvancev glede na regionalno pripadnost	113
4.5.	SKUPNA OCENA POTENCIALNEGA BEGA MOŽGANOV IZ SLOVENIJE NA PODLAGI ANALIZE ŠTUDENTOV IN ZAPOSLENIH (J. Zupančič)	114
	4.5.1. Dejavniki pospeševanja in zaviranja bega možganov pri študentih in zaposlenih	115
	4.5.2. Ocena pričakovanih učinkov bega možganov	117
	4.5.3. Sklepne ugotovitve	118
5.	TRENDI V MEDDRŽAVNI MOBILNOSTI IN SELITVAH TER MIGRACIJSKI POLITIKI V RAZVITIH DRŽAVAH S POUČENOM NA DRŽAVAH EVROPSKE UNIJE (M. Bevc, M. Lukšič-Hacin)	119
5.1.	IMIGRACIJSKA POLITIKA – NEKATERA IZHODIŠČA (M. Bevc, M. Lukšič-Hacin)	119
	5.1.1. Vrste imigracijskih politik	119
	5.1.1.1. Vrste imigracijskih politik po kriterijih kritične teorije	119
	5.1.1.2. Vrste imigracijskih politik po OECD	121
	5.1.2. Institucije in migracijska politika	124

5.2.	MIGRACIJSKA POLITIKA EVROPSKE UNIJE IN OCENJENI PREDVIDENI UČINKI PRIKLJUČITVE NOVIH DRŽAV NA OBSEG PRISELJEVANJA (M. Bevc, M. Lukšič-Hacin)	124
5.2.1.	Razvoj in glavne širše značilnosti skupne imigracijske politike	124
5.2.2.	Splošna načela migracijske politike držav članic Evropske unije in njihovo uresničevanje	126
5.3.	PRIKAZ OBSEGA IMIGRACIJE TER IMIGRACIJSKE POLITIKE ZA IZBRANE DRŽAVE EVROPSKE UNIJE (M. Lukšič-Hacin)	129
5.3.1.	Avstrija	131
5.3.2.	Finska	133
5.3.3.	Francija	135
5.3.4.	Irska	136
5.3.5.	Italija	139
5.3.6.	Nemčija	141
5.3.7.	Švedska	143
5.4.	PRIKLJUČITEV NOVIH DRŽAV EVROPSKI UNIJI V LETU 2004 IN MEDDRŽAVNE SELITVE (M. Bevc)	144
5.5.	TRENDI V MEDDRŽAVNI MOBILNOSTI IN SELITVAH VISOKO USPOSOBLJENIH KADROV V DRŽAVAH EU-15 TER V MIGRACIJSKI POLITIKI DRŽAV EU DO TEH SELITEV(M. Bevc)	147
6.	SKLEPNE UGOTOVITVE O SELITVAH PREBIVALCEV SLOVENIJE IN PREDLOGI ZA MIGRACIJSKO POLITIKO S Poudarkom NA BEGU MOŽGANOV (M. Bevc, M. Lukšič-Hacin, J. Zupančič)	150
6.1.	SKLEPNE UGOTOVITVE O SELITVAH PREBIVALCEV SLOVENIJE S Poudarkom NA BEGU MOŽGANOV	150
6.2.	IZHODIŠČA IN PREDLOGI ZA MIGRACIJSKO POLITIKO V SLOVENIJI	156
7.	LITERATURA IN VIRI	161
	PRILOGE	169
PRILOGA 1:	ČEZMEJNE DNEVNE DELOVNE SELITVE – SLOVENIJA (J. Zupančič)	171
PRILOGA 2:	MEDDRŽAVNA MOBILNOST IN POTENCIALNO ODSSELJEVANJE SLOVENSkih ŠTUDENTOV IN MLADIH DIPLOMANTOV V TUJINO - STANJE LETA 2004 – (J. Zupančič)	
2A:	TABELE	185
2B:	VPRAŠALNIK	201
PRILOGA 3:	MEDDRŽAVNE SELITVE V RAZVITIH DRŽAVAH S Poudarkom NA DRŽAVAH EVROPSKE UNIJE – ZALOGA SELIVCEV IN VRSTE TOKOV (M. Bevc)	205
PRILOGA 4:	MIGRACIJSKA SITUACIJA V EVROPI PO DRUGI SVETOVNI VOJNI IN POSTOPNA KOORDINACIJA IN POVEZOVANJE MED DRŽAVAMI NA PODROČJU MIGRACIJSKE POLITIKE (M. Lukšič-Hacin)	219

Raziskava MIGRACIJSKA POLITIKA IN PROBLEM BEGA MOŽGANOV

Dr. Milena Bevc (nosilka), Dr. Jernej Zupančič, Dr. Marina Lukšič-Hacin
Inštitut za ekonomska raziskovanja Ljubljana, Inštitut za narodnostna vprašanja Ljubljana, oktober
2004

POVZETEK

Dr. Milena Bevc

Raziskava **predstavlja** na eni strani nadgradnjo raziskave »Migracije v Sloveniji v luči vključitve v EU«, izdelane v okviru Strategije gospodarskega razvoja Slovenije (Bevc, Prevolnik-Rupel, Verlič-Christensen, 2000). Na drugi strani pa **vkjučuje** analizo potencialnega bega možganov iz Slovenije, temelječo na obsežnem anketiranju študentov (sedanjih in bivših) ter intervjujev z določenim številom zaposlenih v visoko izobrazbo (maj-junij 2004).

Raziskava je **strukturirana** tako, da najprej prikazuje nekatere metodološke utemeljitve za analizo dejanskih notranjih in zunanjih (meddržavnih) selitev prebivalcev Slovenije, nato pa sledi prikaz take analize. V okviru zunanjih selitev prikazujemo tako zalogo kot tokove, pri slednjih pa poleg dejanskih selitev (tako statistično evidentiranih in ostalih) tudi potencialne selitve. Za dejanske selitve je prikazan tudi njihov vpliv na demografska gibanja v državi. Analiza dejanskih notranjih in zunanjih selitev se nanaša večinoma na obdobje 1991-2003. V okviru potencialnih selitev pa so proučene selitve za različne kategorije prebivalcev s poudarkom na študentih in mladih diplomantih. Raziskava zajema tudi analizo stanja in trendov v meddržavnih selitvah ter migracijski politiki v državah EU na nacionalni in globalni ravni. Zaključujemo pa jo s sklepnimi ugotovitvami in predlogi za migracijsko politiko in nekatere druge politike v Sloveniji.

Glavne ugotovitve o notranji in zunanji (meddržavni) mobilnosti ter selitvah prebivalcev Slovenije so:

- *Notranje selitve in mobilnost:* Obseg selitev je majhen in narašča, obseg dnevne notranje mobilnosti zaradi dela je razmeroma velik in prav tako narašča, prav tako je velik obseg dnevnih notranjih selitev mladine zaradi izobraževanja.
- *Evidentirana zaloga emigrantov in imigrantov:* Zaloga emigrantov je relativno manjša kot v povprečju v EU-15; zaloga imigrantov je večja od zaloge emigrantov, med obojimi (emigranti in imigranti) pa je več moških.
- *Statistično evidentirane dejanske legalne meddržavne selitve:* Opazujoč vse selivce (državljeni Slovenije in tujci) je saldo pozitiven (za državljane Slovenije je v tekočem desetletju negativen) in narašča; v teh tokovih je več moških kot žensk. Učinki teh selitev na demografska gibanja Slovenije pa so v zadnjih letih naslednji: prek teh tokov se število prebivalcev Slovenije povečuje, njihova povprečna starost znižuje, v strukturi pa se povečuje delež moških.
- *Statistično neevidentirane dejanske meddržavne selitve:* Obseg ilegalnega priseljevanja se zmanjšuje, obseg čezmejnih dnevnih/tedenskih delovnih selitev se rahlo povečuje, emigracija dosedanjih »erasmusovcev« (študentov, ki so se v obdobju 1999-2004 udeležili mednarodne študentske izmenjave Erasmus) znaša 8%, obseg emigracije raziskovalcev v obdobju 1995-2004 iz organizacij s 70% vseh raziskovalcev v Sloveniji pa znaša 73 oseb (2,5% sedaj zaposlenih raziskovalcev v teh organizacijah).
- *Potencialna dolgotrajna ali trajna emigracija:* Opazujoč celotno prebivalstvo je ta emigracija nizka (bistveno nižja kot v drugih nekdanjih socialističnih državah); prav tako med intervjuvanimi zaposlenimi z visoko izobrazbo; med erasmusovci pa je zelo visoka, in tudi med drugimi študenti višjih letnikov

proučevanih štirih visokošolskih ustanov (anketirani so bili študenti iz ekonomskih smeri, elektrotehnike in računalništva ter nekaterih naravoslovno-matematičnih smeri).

Za zadržanje prebivalcev – pri tem zlasti najbolj usposobljenih – v Sloveniji (ter tudi za njihovo vrnitev iz tujine) je ključen **skladen in ugoden gospodarski in širši družbeni razvoj**, vključno s kakovostnim izobraževanjem. Potrebni pa so ukrepi tudi neposredno na področju urejanja selitev in skrbi za selivce (**migracijska politika**) **ter na številnih drugih področjih**, ki zadevajo meddržavno mobilnost in selitve prebivalcev. Predlagamo naslednje: 1. voditi aktivno in usklajeno migracijsko politiko, vključujoč vsaj tri širša migracijska področja: emigracija oziroma izseljenstvo (Slovenci po svetu), imigracija oziroma priseljenstvo, povratništvo; 2. pri tem je za vračanje oziroma povratništvo začasno (študenti, ipd.) ali stalno živečih v tujini pomembno uresničevanje sprejetega zakona o priznavanju v tujini pridobljene izobrazbe, 3. za priseljence pa je potrebno oblikovanje in izvajanje integracijske politike, zasnovane na principih multikulturalnosti, 4. za preprečevanje emigracije raziskovalcev je potrebno spremljati razmere v R&R za pravočasno odkrivanje pomanjkljivosti in sprejem ustreznih ukrepov, 5. za preprečevanje odliva mladih pa je potrebno oblikovati in izvajati koordinirano nacionalno strategijo, ki bo vključevala spremljanje vrednot, motivov in položaja mladih na trgu dela in izobraževanja, spodbujanje njihovega zaposlovanja doma in izvajanje sistema državne finančne pomoči za podiplomski študij predvsem v obliki posojil (tudi na področju dodiplomskega študija vpeljati posojila – poleg razpoložljivosti štipendij za najrevnejše).

Research study

MIGRATION POLICY AND THE PROBLEM OF BRAIN DRAIN

Dr. Milena Bevc, Dr. Jernej Zupančič, Dr. Marina Lukšič-Hacin
Institute for Economic Research Ljubljana, Institute for Ethnic Studies Ljubljana, October 2004

ABSTRACT

Dr. Milena Bevc

This research project represents on one hand an upgrading of the research study »Migration in Slovenia in the context of EU accession« (Bevc, Prevolnik-Rupel, Verlič-Christensen, 2000), prepared within the research project “Strategy of economic development of Slovenia”. On the other hand, it includes an analysis of potential emigration of students and employees with higher education, based on survey and interviews made in 2004.

The study starts with presenting the methodology of analysing real and potential internal and external migration of the Slovene population, followed by such analyses. Within external migration the stock and flows of migrants are presented, followed by the analysis of real and potential flows. Influences of real migration flows on the demographic situation in the country are presented as well. The analysis of internal and external migration flows covers mainly the period 1991-2003. Potential emigration is analysed for different categories of population with the emphasis on students and young higher-education graduates. The situation and trends in international migration and migration policy within European Union are presented as well, at the national and global level. The study ends with summarising some main conclusions and proposals for migration policy and other policies in the country.

The main conclusions on internal and external mobility and migration of Slovene population are the following:

- *Internal mobility and migration:* The size of migration is small and is increasing, the size of daily migration (mobility) is relatively high and is increasing, and the same is true for the size of daily migration of youth.
- *Stock of registered emigrants and immigrants:* The stock of emigrants is relatively lower than in EU-15. The stock of immigrants is larger than the stock of emigrants; among both types of migrants there are more men than women.
- *Statistically registered real external migration flows:* Considering all migrants (nationals and foreigners) net migration is positive (for nationals it is negative in the current decade) and it is increasing; in these flows there are more men than women. Impacts of these migration flows on demographic situation in the country are the following: the number (size) of population is increasing, average age is decreasing, and the percentage of men is increasing.
- *Statistically unregistered real external migration flows:* The extent of illegal migration is decreasing, the extent of daily/week work migration is increasing, emigration of »Erasmus« students from the period 1999-2004 amounts to 8%, emigration of researchers in the period 1995-2004 from organisations with 70% of all researchers in the country amounts to 73 (2,5% of the current number of researchers in these organisations).
- *Potential long-term or permanent emigration:* For total adult population the extent of this emigration is low; among employees with higher education who were interviewed it is low as well; but among Erasmus students and other surveyed students (students of third and fourth academic year from four higher education institutions) it is very high.

To keep population in the country, especially the highly skilled (and the return of emigrants) **sustainable and favourable socio-economic development in Slovenia is essential**, including an education system of high quality. Besides, changes in **migration and some other policies** connected with international mobility and migration are required. We propose the following: 1. active and coordinated migration policy, considering three broad migration fields: emigration, immigration, and return migration; 2. for return migration of temporary (students, etc.) or permanent emigrants it is necessary to implement the adopted new law on the recognition of education (diplomas/certificates) obtained abroad; 3. for immigrants it is necessary to form and execute integration policy based on multicultural principles; 4. for the prevention of researchers' emigration it is important to follow the developments in the R&R sector, register shortages and accept measures required in time, 5. for the prevention of emigration of young talents a national strategy is required, including following their values, motives, the situation in the labour and education markets, stimulation of their employment in the country and availability of state financial support for postgraduate students mainly in the form of loans (also for undergraduate students).

0. UVOD

Ohranjanje ter razvoj človeških potencialov je eden ključnih strateških ciljev razvoja Slovenije. Njegovo uresničevanje je povezano z naslednjimi tremi »nalogami«: prebivalstvo pridobiti (rodnost, imigracije), prebivalstvo usposobiti (izobraževanje in vzgoja), prebivalstvo zadržati (zaviranje trajnega odliva v tujino). Meddržavne (na ravni regij pa tudi notranje) selitve prebivalstva, pri tem zlasti visoko usposobljenega, so torej tesno povezane z uresničevanjem navedenega strateškega cilja. Postmoderna informacijska družba, vpeta v globalizacijske tokove, je prostorsko mobilna. Prostorska mobilnost je predpogoj njenega oblikovanja, obenem vrednota, pa tudi nevarnost, če se spremeni v trajni odliv – zlasti v primeru najbolj usposobljenega prebivalstva in razmerah padanja natalitete. V Evropski uniji dobiva vprašanje mednarodne mobilnosti in selitev vse večjo težo tako na nacionalni ravni kot na ravni EU – in sicer zaradi priložnosti in nevarnosti (beg možganov v ZDA) teh tokov za razvoj Evrope v najbolj konkurenčno regijo na svetu.

Za Slovenijo kot majhno državo s padajočo nataliteto in staranjem prebivalstva ter brez posebnih naravnih virov je poznavanje stanja in trendov na področju meddržavnih, pa tudi notranjih selitev še posebej pomembno. Za tekoče desetletje v Sloveniji tovrstnih temeljitih analiz ni. Raziskava vključuje tako analizo in predstavlja na eni strani nadgradnjo raziskave »Migracije v Sloveniji v luči vključitve v EU«, izdelane v okviru Strategije gospodarskega razvoja Slovenije (Bevc, Prevolnik-Rupel, Verlič-Christensen, 2000). Na drugi strani pa vključuje tudi analizo potencialnega bega možganov iz Slovenije, izdelano posebej za namene te raziskave in sicer na obsežnem anketiranju mladih ter intervjujev z določenim številom zaposlenih v visoko izobrazbo. Vključuje pa tudi rezultate nekaterih drugih novejših raziskav o begu možganov iz Slovenije.

Raziskava je strukturirana tako, da najprej (prvo poglavje) prikazuje nekatere pomembne metodološke utemeljitve za analizo dejanskih notranjih in zunanjih selitev v Sloveniji, nato pa (drugo in tretje poglavje) sledi prikaz take analize. V okviru zunanjih selitev smo proučili tako zalogo kot tokove, pri slednjih pa poleg dejanskih selitev (tako statistično evidentiranih kot ostalih) tudi potencialne selitve. Za dejanske selitve prikazujemo tudi njihov vpliv na demografska gibanja v državi. V okviru potencialnih selitev (četrtto poglavje) prikazujemo te selitve za različne kategorije prebivalcev s poudarkom na najbolj usposobljenih. Za Slovenijo je zlasti s priključitvijo EU pomembno poznavanje tako stanja kot trendov v meddržavnih selitvah in migracijski politiki EU na nacionalni kot globalni ravni, kar prikazujemo v šestem poglavju (in prilogah 3 in 4). Raziskavo zaključujemo s sklepnimi ugotovitvami in predlogi za migracijsko politiko v Sloveniji. V prilogah so na eni strani zajeti podrobnejši podatki (iz anketiranja študentov - sedanjih in bivših) in analize (čezmejne delovne selitve, prikaz pomembnih dokumentov na ravni EU za oblikovanje skupne migracijske politike), na drugi strani pa tudi prikaz nekaterih tematik iz navedene raziskave iz leta 2000, ki jih zaradi časovnih in finančnih okvirov te raziskave nismo uspeli v celoti ažurirati, so pa za celovitost obravnave predmeta proučevanja pomembna (trendi v meddržavnih selitvah v razvitih državah po vrstah selitvenih tokov).

1. METODOLOŠKE UTEMELJITVE ANALIZE NOTRANJIH IN ZUNANJIH SELITEV ZA SLOVENIJO

V poglavju prikazujemo najprej nekatere osnovne mednarodne metodološke utemeljitve spremljanja meddržavnih (zunanjih) selitev, nato osnovne metodološke utemeljitve statističnega spremljanja selitev v Sloveniji, nato pa še dodatne metodološke utemeljitve za analizo notranjih in zunanjih selitev za Slovenijo, prikazano v poglavjih 2 do 4.

1.1. OPREDELITEV POJMA »SELITEV« IN »BEG MOŽGANOV«

Pojem selitve oziroma migracije v širšem pomenu besede označuje preseljevanje ljudi ali skupin v geografskem prostoru, ki pogosto pripelje do trajne spremembe kraja bivanja. Glede na prestop državne meje selitve delimo na notranje in zunanje ali meddržavne oziroma mednarodne. Do notranje selitve prihaja v primerih, ko ljudje menjajo kraj bivališča znotraj države, v primeru mednarodnih selitev pa pride do selitve s prestopom državne meje.

Pojem meddržavne selitve vsebuje emigracijo ali izselitev, imigracijo ali priselitev in remigracijo ali vrnitev. V primerih, ko pride do realizacije vseh omenjenih procesov, govorimo o migracijskem krogu. Selivec je dejansko hkrati izseljenec in priseljenc, raba enega od pojmov pa je odvisna od tega, s katere perspektive je opisan selitveni kontekst – s stališča države izselitve ali države priselitve.

V raziskavi uporabljamo različne pojme, ki označujejo posebne skupine znotraj populacije selivcev. Te skupine se vzpostavljajo ob rabi različnih kriterijev:

1. Trajnost bivanja v tujini: začasne in trajne selitve.
2. Organiziranost: organizirane ali neorganizirane, skupinske ali posamične. Pri časovno zaporednih selitvah, ki so bile izvedene predvsem ob pomoči sorodstvenih ali prijateljskih mrež, govorimo o verižnih selitvah.
3. Glede na pravno-politični status priseljencev v novi državi govorimo o legalnih in ilegalnih selitvah (ilegalni prehod meje ali nedovoljeno bivanje po izteku dovoljenja).
4. Vzroki selitev: politične in ekonomske selitve. Posebne »politične« skupine selivcev predstavljajo iskalci azila, begunci, ljudje z začasnim zatočiščem, zlasti na področju ekonomskih selitev pa se danes veliko govori o izobražencih in zanje se je z vidika držav izselitve uveljavil termin beg možganov.

Pojem beg možganov je opredeljen kot odhajanje izobraženega kadra na delo v tujino. Kateri nivo izobražencev zajame, je odvisno od izobrazbene strukture okolja izselitve. Pojem izobraženosti je namreč relativen in moramo ga razumeti v kontekstu časa, ki ga opazujemo. Še v sedemdesetih letih je bila visoka izobrazba v Sloveniji redkost. Srednja šola je že predstavljala izobraženost. Danes srednja šola predstavlja šele izhodišče. Podobno je na nek način statusna degradacija doletela višjo in visokošolsko izobrazbo. Meje kroga, ki ga pokriva pojem izobraženec, se postopno pomikajo proti stopnji magisterija in doktorata. Na kontekstualni pomen pojma izobrazba se navezuje tudi razumevanje bega možganov – torej moramo tudi beg možganov proučevati kontekstualno ob upoštevanju kontekstualnosti pomena pojma izobrazba. Vseeno pa ljudje, ki so (bili oziroma so)

upoštevani v sklopu proučevanja bega možganov, v svojem času predstavljajo izobrazbeni (manjšinski) vrh različnih gospodarsko-družbenih sfer in pomemben razvojni potencial. Za manj razvite države, danes pa vse bolj tudi za nekatere razvite evropske države, je ključno vprašanje, kako zamejiti njihovo odhajanje, po drugi strani pa zagotoviti vračanje znanstvenikov in strokovnjakov, ki so odšli na delo v tujino.

Prikazana delitev je vezana na idealno-tipski model, ki temelji na »push-pull« teoriji. Zanj je značilno, da razlaga vzroke, selektivnost, smer toka in obseg selitvenih gibanj s pomočjo dejavnikov odbijanja iz starega okolja (push) in dejavnikov privlačanja (pull) v novo okolje. Med pomembnejšimi dejavniki odbijanja so: ekonomska stagnacija, padec standarda, zmanjšanje nacionalnih virov, nizek osebni dohodek, brezposelnost, politične in ostale diskriminacije. Dejavniki privlačanja so: ekonomska prosperiteta, dvig standarda, višji osebni dohodek, poklicna promocija, ustrezna zaposlitev, izobraževanje, ipd. Predpostavka je, da so pozitivni in negativni dejavniki v izvorni kulturi/družbi znani, medtem ko je družba priselitve povezana s predstavami o njej. Ti dejavniki vplivajo na »izbor« med potencialnimi selivci, a le v razmerah, ko pride do selitve zaradi interesa in potreb posameznika. Odločitev o odhodu v tujino je tako odvisna predvsem od njegovega doživljanja navedenih dejavnikov v odnosu do njegovih potreb. Izvzete so posebne okoliščine, kot so na primer vojne in naravne katastrofe. V teh primerih se v analizi ne uporablja klasična push-pull metodologija.

1.2. VIRI, PRIMERLJIVOST MEDNARODNIH STATISTIČNIH PODATKOV O MEDDRŽAVNIH SELITVAH TER NEKATERE DEFINICIJE²

Največja pomanjkljivost statističnih podatkov o meddržavnih selitvah je v večini držav njihova nezadovoljiva mednarodna primerljivost. Zelo malo je namreč mednarodne standardizacije na področju statistike o selitvah. Zato v nadaljevanju najprej prikazujemo vire podatkov o meddržavnih selitvah, njihovo meddržavno primerljivost in nekatere opredelitve.

Pri statistiki selitvenih tokov v določenem časovnem obdobju je praviloma pravilneje spremljati število selitev in ne število selivcev, ki je lahko enako ali manjše od števila selitev.

Viri statistike o meddržavnih selitvah. – Ključni viri so: registri prebivalstva, dovoljenja za bivanje ali delo, popisi prebivalstva in ankete. Register prebivalstva je najpogostejši vir podatkov o zalogi in tokovih migracij zlasti v severni Evropi; dovoljenja za bivanje in popisi prebivalstva pa so najpogostejši vir za te podatke v drugih državah OECD.

- *Registri prebivalstva.* - So računi prebivalstva v državi. Običajno se vzdržujejo prek uradne zahteve, da se tako državljani kot tujci, ki prebivajo v državi, ob selitvi prijavijo pri lokalnih oblasteh. Agregiranje teh podatkov da zapis prebivalstva in njihovega gibanja za raven države. Posledično lahko registri zagotavljajo podatke o vseh selitvenih *tokovih* (prilivih in odlivih tako državljanov kot tujcev) in tudi podatke o *zalogi* - tako tujcev kot državljanov. Zato se na široko uporabljajo. Imajo pa tudi pomanjkljivosti: posamezniki pogosto pozabijo javiti svoj odhod in zato so podatki o odhodih lahko manj realni.
- *Podatki o dovoljenjih.* - Podatki o dovoljenjih za bivanje in delo običajno predstavljajo osnovo za statistiko *tokov* v državah, ki nimajo registra prebivalcev. Ti podatki imajo bolj omejen domet in jih

² Viri: Trends in international migration - 2002, OECD, 2002.

(http://www.oecd.org/document/36/0,2340,en_2825_494553_2515108_1_1_1_1,00.html); Dolenc, 2000.

je težko uporabljati za analizo *zaloge in odlivov* v tujino, ker to zahteva zelo natančno spremljanje dovoljenj – tako izdanih, kot tistih, ki so potekla.

- *Popisi prebivalstva in podatki iz anket.* - Podatki *popisa* so praviloma kakovostni za analizo zaloge imigrantov oziroma priseljencev, vendar pa so redko na razpolago (praviloma vsakih 5 ali 10 let). Na drugi strani pa mnoge *ankete* o delovni sili vključujejo vprašanje o državljanstvu in kraju rojstva, s čimer zagotavljajo letne podatke o zalogi imigrantov. Je pa potrebna pazljivost pri razčlenjevanju imigrantov iz podatkov anket, ker je vzorec pogosto zelo majhen. Pri obeh navedenih virih pa je mogoče še, da podcenjujeta število imigrantov, zlasti, ko le-ti niso registrirani za namene popisa ali pa, če ne živijo v gospodinjstvih (na primer imigranti v sprejemnih centrih, ipd.).

Merjenje selitvenih tokov. – Pri tem je pomembno, na katerem viru slonijo podatki.

Registri prebivalstva lahko pogosto dajo podatke o prilivih in odlivih tako državljanov kot tujcev. Ključna razlika pri opredelitvi emigracijskih in imigracijskih tokov v registru je v naslednjem:

- ključni pogoj za opredelitev *imigranta* je *namera ostati v državi dalj od nekega določenega obdobja*,
- *emigranti* pa so pogosto opredeljeni z izraženim namenom, *da zapustijo državo*, čeprav pa obdobje nameravanega bivanja v tujini običajno ni določeno.

Ključne značilnosti podatkov o selitvenih tokovih, dobljenih v registru prebivalstva, so:

- *odhodi so slabše evidentirani kot prihodi*, pogosto zato, ker registracija prinaša določene pravice in koristi posamezniku, medtem ko je v primeru odhoda manj motiva/spodbud za prijavo. Z namenom dobiti bolj natančne podatke o emigraciji, nekatere države uporabljajo dodatne informacije, kot so ocene držav prejemnic emigrantov;
- *med državami so razlike v definiciji meddržavnega migranta/selivca*. Praviloma se minimalno trajanje bivanja posameznika za opredelitev kot selivca giblje od 3 mesecev do 1 leta, kar pomeni, da v nekaterih državah podatki vključujejo tako kratkoročne kot dolgoročne selitvene tokove;
- *iskalci azila* so vključeni v nekatere podatke v registru, a izključeni iz drugih.

Kljub navedenim težavam in pomanjkljivostim pa se registri prebivalstva smatrajo kot *dober vir podatkov o selitvah* in imajo prednost pred drugimi viri, zlasti za letne ocene/analize.

Za tokove, izvedene iz *dovoljenj (za delo, bivanje)*, pa so glavne naslednje značilnosti:

- narava izmerjenih tokov je odvisna od vrste uporabljenih dovoljenj,
- tokovi državljanov v teh podatkih niso zajeti, pa tudi nekateri tokovi tujcev niso nujno zajeti,
- podatki o dovoljenjih ne odražajo nujno fizične tokove ali dejansko trajanje bivanja v državi.

Opredelitve meddržavnih selitvenih tokov in imigrantske populacije po Združenih narodih. - Za izboljšanje mednarodne primerljivosti podatkov o meddržavnih selitvah so ZN v sodelovanju z drugimi mednarodnimi organizacijami ob koncu 90. let popravili svoja priporočila za statistiko meddržavnih selitev iz leta 1976 in sicer predvsem z namenom poenostavitve opredelitve »meddržavnega selivca«, ki bo upoštevala naglo naraščajoč pomen začasnih selitev. Ta priporočila poudarjajo predvsem naslednje dimenzije: časovno obdobje enega leta za ločevanje med dolgotrajnimi in kratkotrajnimi selivci, kategoriziranje selivcev glede na vzrok selitve, strogo ločevanje selitev državljanov in selitev tujcev ter ločeno prikazovanje podatkov za obe kategoriji. Podrobneje o njih govorimo v poglavju 1.3.1. (o njihovi uporabi v Sloveniji), tu pa nekatere med njimi le nakazujemo.

V skladu z novimi priporočili ZN je meddržavni selivec opredeljen kot »oseba, ki spremeni svoje običajno prebivališče ali državo«. *Država običajnega prebivališča* se nanaša na »državo, v kateri oseba živi...«. Posledično se vsi prostorski premiki, ki niso povezani s spremembo običajnega prebivališča, ne štejejo za selitev; na primer premiki zaradi rekreacije, počitnic, posla, zdravljenja, verskih romanj, ipd. Z namenom upoštevanja povečanja kratkoročnih meddržavnih premikov (z izjemo turizma), ZN razlikujejo med *dolgoročnimi in kratkoročnimi selitvami*:

- dolgoročni selivec je oseba, ki gre v drugo državo od tiste, v kateri običajno prebiva, za obdobje daljše od 1 leta, tako da ciljna država postane njegova nova država običajnega prebivališča,
- kratkoročni selivec pa je oseba, ki gre v drugo državo od tiste, v kateri ima svoje običajno prebivališče, za obdobje 3-12 mesecev, razen v primerih, ko gre za premik v drugo državo zaradi rekreacije, počitnic, obiska prijateljev ali sorodnikov, ipd.

Priporočila ZN torej razlikujejo na podlagi dejanskega trajanja bivanja tri kategorije selivcev: manj kot 3 meseci - se ne šteje kot selitev, kratkotrajna selitev, dolgotrajna selitev.

Priporočila ZN se nanašajo tudi na opredelitev imigrantskega oziroma priseljenega prebivalstva.

- Le-to se običajno opredeli in meri ali kot del domačega prebivalstva s tujim državljanstvom (torej na podlagi državljanstva – značilno za evropske države, Japonsko, Korejo) ali pa v tujini rojenih med domačim prebivalstvom (torej na podlagi rojstva – značilno za Avstralijo, Kanado, Novo Zelandijo, ZDA). V drugem primeru so pojavijo težave, ko je posameznike težko uvrstiti zaradi sprememb v nacionalnih mejah. ZN priporočajo, da je za v »tujini rojenega« opredeljen tisti, ki je bil rojen izven države ali območja, pri čemer pa »država ali območje rojstva« temelji na sedanjih mejah države (ali natančneje tistih, ki so veljale v času zbiranja podatkov).

Zaloga in značilnosti imigrantov. - Razlika med obema navedenima vrstama opredelitve in merjenja imigrantskega prebivalstva je povezana z naravo in zgodovino imigracijskega sistema in zakonodaje o državljanstvu in naturalizaciji:

- *V tujini rojeno prebivalstvo* se lahko smatra kot prva generacija priseljencev in je lahko sestavljena tako iz tujcev kot državljanov države. Velikost in sestava v tujini rojenega prebivalstva sta pod vplivom preteklih selitvenih tokov in smrtnosti med v tujini rojenimi. Na primer, če se prilivi v času manjšajo, se bo zaloga v tujini rojenih starala.
- *Prebivalstvo tujih državljanov* lahko predstavlja drugo ali še kasnejšo generacijo, obenem pa tudi prvo generacijo priseljencev. Značilnosti populacije tujih državljanov so odvisne od vrste dejavnikov: zgodovine selitvenih tokov, naravnega prirasta za tuje prebivalstvo in naturalizacije.

Boljši pogled na imigracijsko prebivalstvo je mogoč, če sta razpoložljiva oba podatka; državljanstvo in kraj rojstva. Ti podatki so vse bolj na razpolago za nekatere države OECD in omogočajo opazovanje štirih podpopulacij: v tujini rojene tuje državljanke, v tujini rojene državljanke, doma rojene tuje državljanke, doma rojene državljanke. Prve tri navedene skupine predstavljajo imigrantsko prebivalstvo ne glede na način opredelitve (tuje državljanstvo, rojstvo v tujini). Časovne serije o zalogi priseljenega prebivalstva običajno dobimo iz registrov prebivalstva ali iz ankete o delovni sili.

Vpliv naturalizacije na »razvoj« zaloge imigrantov. – Naturalizacijo (pridobitev državljanstva države gostiteljice) je treba upoštevati pri analizi populacije tujcev in državljanov znotraj neke države, pri primerjavah »zaloge« tujcev med državami v (nekem časovnem preseku in pri analizi trendov) pa je potrebno upoštevati še:

1. različne pristope k naturalizaciji med državami:

- Francija, Belgija: kjer tujci z lahkoto dobijo državljanstvo države, lahko povečanje tujega prebivalstva prek imigracije in rojstev dejansko precej prispeva k povečanju domačega prebivalstva;
 - Nemčija in Švica na drugi strani: kjer je naturalizacija veliko težja, se povečanje imigracije in rojstev med tujci odraža skoraj izključno kot povečanje števila tujega prebivalstva.
2. spremembe pravil glede naturalizacije v času; na primer v 80. letih so številne države olajšale naturalizacijo, kar je imelo za posledico precejšnji padec v številu tujcev v državi oziroma povečanje populacije državljanov.

Zakonodaja v gostujoči državi ni edini dejavnik, ki vpliva na naturalizacijo. Na primer, kjer naturalizacija vključuje odpoved državljanstvu izvirne države, je lahko morda interes ostati tuj državljan. Kjer pa je razlika med tem, da ohraniš tuje državljanstvo ali pa postaneš državljan države, majhna, pa je naturalizacija lahko zelo pod vplivom potrebnega časa in npora za prijavo posameznika za naturalizacijo in simbolične ter politične vrednosti, ki jo ima zanj to, ali je državljan ene ali druge države. Podatki o naturalizaciji so običajno redno na razpolago v administrativnih virih.

Kategorizacija meddržavnega selivca. - Vsak meddržavni selivec prehaja od začetka selitvenega kroga do njegove sklenitve (če se vrne v svojo matično državo) skozi štiri različne faze (Dolenc, 2000):

- kot odseljeni državljan iz svoje države,
- kot priseljeni tujec, ki si mora za legalno prebivanje v državi pridobiti ustrezne dokumente (delovni vizum, poslovni vizum, dovoljenje za začasno prebivanje, itd.),
- kot odseljeni tujec, ki svojega odhoda iz države gostiteljice večkrat pravno ne uredi, odseljevanje (še zlasti tujcev) pa je tudi težje nadzorovati kot priseljevanje,
- kot priseljeni državljan, ki se ponovno vrača v svojo lastno državo.

1.3. METODOLOŠKE UTEMELJITVE STATISTIČNEGA SPREMLJANJA SELITEV V SLOVENIJI

Metodološke utemeljitve statističnega spremljanja selitev v Sloveniji povzemamo po D. Dolencu (Dolenc, 1998, 2000) ter nekaterih drugih strokovnjakih za področje selitev na Statističnem uradu Republike Slovenije.

Zbiranje podatkov o selitvah je v Sloveniji registrsko (centralni register prebivalstva - CRP). Podatke o selitvah prebivalstva posreduje Ministrstvo za notranje zadeve (MNZ) na podlagi podatkov o prijavi, odjavi oziroma spremembi stalnega prebivališča v Sloveniji. Operativno je te podatke na Statističnem uradu R Slovenije (v nadaljevanju SURS) obdeloval oddelek za Centralni register prebivalstva, ki je ob koncu leta 1998 prešel v upravljanje MNZ. Zaradi zakonskih predpisov je Statistični urad lahko zbiral podatke samo o selitvah državljanov Republike Slovenije (RS) oziroma pred osamosvojitvijo podatke o selitvah državljanov nekdanje SFRJ.

Z osamosvojitvo Slovenije in z uveljavitvijo Zakona o tujcih (1992) in Zakona o državljanstvu Republike Slovenije (1991) je bilo za spremljanje podatkov o osebah, ki si niso oziroma si niso mogle pridobiti državljanstva RS (ne glede na to, da so še naprej prebivale v Sloveniji) in na novo priseljenih oziroma odseljenih tujcih določeno MNZ. Zaradi uvajanja evidenc o tujcih in neurejenih razmer na področju problematike tujcev je MNZ prvič posredovalo Statističnemu uradu nekatere agregirane podatke o priselitvah tujcev šele za leto 1995, podatke o odselitvah tujcev pa po letu 1995 za vsako

leto posebej ocenijo na SURS. S sprejetjem Nacionalnega programa statističnih raziskovanj (NPSR) v letu 1997 pa je bila dana pravna podlaga za statistično spremljanje vseh legalnih meddržavnih selitvenih tokov.

S prehodom CRP na MNZ in posledično s predvidenim oblikovanjem novega Statističnega registra prebivalstva (v nadaljevanju SRP) in zaradi novih vsebin, vključenih v NPSR, bo potrebno v Sloveniji na novo organizirati statistično raziskovanje o selitvah in deloma spremeniti metodologijo (slednja se je v letu 1999 delno že spremenila). Ključna strateška vprašanja, ki jih bo potrebno upoštevati, so po Dolencu (Dolenc, 1998: 542):

- tesno sodelovanje MNZ in SURS za zagotovitev mednarodno primerljivih podatkov o selitvah,
- podatek o vzroku selitev, ki je nujno potreben zlasti za meddržavne selitve in ga zahtevajo Priporočila ZN (glej poglavje 1.2), je mogoče pridobiti le z anketiranjem selivcev, kar je zahtevno,
- z novo metodologijo se bo pretekli koncept administrativnega spremljanja selitev zamenjal s statističnim, ker bodo na osnovi natančno določenih pravil (predvsem upoštevanje časa prebivanja) postavljena objektivna merila za opredelitev selitve,
- novi Statistični register prebivalstva bo omogočal tudi spremljanje sprememb statusa prebivalcev in s tem tudi meddržavnih priseljencev (iz kratkotrajnega v dolgotrajnega priseljence, iz tujca z začasnim prebivališčem v tujca s stalnim prebivališčem), kar je tudi ena od zahtev "novih" mednarodnih priporočil za meddržavne selitve.

Pri analizi trendov v notranjih in zunanjih selitvah za Slovenijo je potrebno upoštevati omejitve oziroma dejstvo, da podatki za časovne vrste neposredno niso popolnoma primerljivi zaradi več razlogov, med katere sodi pri notranjih selitvah sprememba upravno-teritorialne ureditve, pri obeh vrstah selitev (notranje, zunanje) pa tudi sprememba metodologije kot posledica osamosvojitve Slovenije - do leta 1992 je bilo merilo državljanstvo SFRJ, po letu 1992 pa državljanstvo RS; od leta 1995 so za meddržavne selitve dodani tudi podatki o selitvah tujcev.

1.3.1. MEDDRŽAVNE SELITVE

Vrste meddržavnih selitev. - V obdobju zadnjih 10 let lahko meddržavne selitve v Sloveniji razvrstimo v štiri osnovne skupine (Dolenc, 1998): selitve državljanov Republike Slovenije, priselitve in odselitve tujcev, prisilne selitve (begunci, iskalci azila), nezakonito priseljevanje (ilegalne selitve).

Spremljanje **meddržavnih selitev državljanov RS** (v nadaljevanju državljani) je v Sloveniji zelo dobro urejeno. Težava je le pri obravnavanju tistih državljanov, ki za več kot tri mesece odpotujejo v tujino, hkrati pa imajo v Sloveniji še vedno prijavljeno tudi stalno prebivališče. Po metodologiji selitvene statistike se do leta 1999 ta kategorija ni upoštevala kot selivci (od tega leta pa se – kot začasno odsotni), čeprav z novo definicijo prebivalstva (od leta 1994 dalje) ne sodi več med prebivalstvo Slovenije. Od leta 1999 so v podatkih o meddržavnih selitvah državljanov RS upoštevane tudi prijave vrnitve iz tujine, kjer so državljani RS začasno prebivali.

Meddržavnih selitev tujcev Statistični urad doslej ni spremljal; od leta 1995 spremlja njihovo priseljevanje, kot smo že dejali, Ministrstvo za notranje zadeve. Med pomembnimi podatki o priseljenih tujcih v Slovenijo za obdobje od srede 90. let manjkajo podatki o državi, od koder so se priselili. Pri tem si je delno mogoče pomagati s podatkom o državljanstvu priseljencev, saj jih večina

prihaja v Slovenijo iz države, katere državljani so. Oceno obsega odselitev tujcev izvaja SURS (na podlagi podatkov o številu tujcev na začetku in ob koncu leta, podatkov o priselitvah in o naravnem gibanju prebivalcev ter števila sprejemov v državljanstvo Slovenije - naturalizacije).

Obravnavanje posebnih skupin selivcev kot so *iskalci azila, begunci oziroma drugi prisilni selivci*, je v mednarodnih priporočilih bolj ali manj prepuščeno posameznim državam. Praviloma se take osebe upošteva kot prebivalce države šele takrat, ko si v državi pridobijo status begunca po konvencijah, na humanitarni osnovi ali po drugih predpisih države "gostiteljice" (imigrantske države), v selitvenih tokovih pa večina držav teh oseb tekoče ne prikazuje. To načelo se upošteva tudi v Sloveniji, kar vpliva na to, da ob upoštevanju naravnega in selitvenega prirasta prihaja do razlik v številu prebivalcev.

Pri *nezakonitem* priseljevanju gre lahko za dvojce: ilegalno prehajanje meja (in posledično tudi za ilegalno naselitev v državi) ali tudi za nedovoljeno prebivanje po izteku zakonito pridobljenih dovoljenj. S preprečevanjem ilegalnega priseljevanja se v večini držav ukvarja Ministrstvo za notranje zadeve. Podatkov o ilegalnih selitvah se v okviru statistike selitev ne spremlja.

Uresničevanje priporočil Združenih narodov v Sloveniji - metodološke in praktične težave. -

Uresničevanje priporočil povzemamo po D. Dolencu iz SURS (Dolenc, 2000). Glavno priporočilo je zahteva po strogem ločevanju med selitvami državljanov in selitvami tujcev ter ločenem prikazovanju podatkov o teh dveh kategorijah selivcev, kar se v Sloveniji, kot smo že dejali, izvaja od leta 1995. V Sloveniji je vir podatkov o meddržavnih selitvah državljanov RS Centralni register prebivalstva, ki ga upravlja MNZ, vir podatkov o tujcih pa Direktorat za upravne notranje zadeve pri istem ministrstvu. Podatke o selitvah državljanov dobi SURS kot individualne podatke, o tujcih pa v agregirani obliki. Tako je mogoče zagotoviti ločeno prikazovanje podatkov o selitvah tujcev in selitvah državljanov. Poskus uporabe priporočil ZN v Sloveniji, izveden s strani Statističnega urada Republike Slovenije (Dolenc, 2000), je pokazal metodološke in praktične težave, ki jih prikazujemo v nadaljevanju.

Kratkotrajni in dolgotrajni selivci. - Kratkotrajne in dolgotrajne selivce je glede na prej prikazano opredelitev (poglavje 1.2) mogoče ločiti šele po enem letu od prvega selitvenega dogodka. V Sloveniji se po sedanji metodologiji statistike selitev šteje kot meddržavna selitev državljan RS vsaka prijava oziroma odjava stalnega prebivališča, če je prejšnje/bodoče prebivališče v tuji državi, ne glede na trajanje prebivanja v tujini. Poskus upoštevanja omenjenega kriterija ZN v Sloveniji na dejanskih podatkih o selitvah državljanov RS za leti 1997-1998 (Dolenc, 2000) je pokazal, da je pretežni del meddržavnih selivcev po veljavni slovenski metodologiji dolgotrajnih selivcev po Priporočilih ZN. Razlika je majhna, zlasti pri priselitvah. Podatki o dejanskem trajanju bivanja priseljenih v Sloveniji kažejo, da je verjetnost ponovne odselitve osebe iz Slovenije pred potekom enega leta (po priselitvi v državo) zelo majhna.

Razlog za prihod v državo oziroma namen prebivanja v tujini. - Priporočila ZN ločujejo med selitvami državljanov, kjer je izhodišče namen prebivanja ob odselitvi in selitvami tujcev, kjer je izhodišče razlog ob priselitvi. V večini držav je težje nadzorovati odseljevanje državljanov kot priseljevanje tujcev. Poleg tega priporočila izhajajo iz stališča, da sta tako razlog za prihod kot namen prebivanja praviloma enaka ob priselitvi kot odselitvi. Stanje v Sloveniji pa je naslednje:

- Državljan RS lahko v skladu z zakonom in ustavo svobodno prijavljajo in odjavljajo prebivališče v Sloveniji brez kakšnega posebnega dovoljenja. Zanje ni podatkov o namenu prebivanja v tujini

oziroma o razlogu za vrnitev (niti na podlagi statističnih ali kakšnih drugih virov). Do leta 1991 so se ti podatki zbirali na SURS s vprašalnikom o selitvah, ob racionalizaciji vprašalnika pa je bilo to vprašanje izključeno. Možni odgovori so bili v večji meri namenjeni notranjim selivcem; edini ustrezen za meddržavne selivce je bil "zaposlitev". V letu 2001 je bil sprejet Zakon o prijavi prebivališča (UL RS, št 9/2001), ki naj bi zaradi Priporočil ZN ponovno vpeljal vprašanje o namenu prebivanja v tujini oziroma o razlogu za vrnitev. Podatki naj bi se zbirali z neposrednim anketiranjem osebe ob vsaki selitvi in naj bi zajemali zaposlitev, izobraževanje, družinske in humanitarne razloge. Žal navedeni zakon ni ponovno uvedel vprašanja o namenu/razlogu selitve.

- Tujci. - Zanje podatki o razlogu za prihod obstajajo. Tudi v Sloveniji podobno kot v večini drugih držav tujec za prebivanje v državi, daljše od treh mesecev potrebuje dovoljenje za prebivanje, ki se praviloma izda kot dovoljenje za začasno prebivališče za največ eno leto z možnostjo podaljševanja. V novem Zakonu o tujcih (1999; UL RS št. 66/1999) oziroma Zakonu o spremembah in dopolnitvah tega zakona (2002, UL RS, št 87/2002) so naštetih razlogi, zaradi katerih se lahko tujcu izda dovoljenje za prebivanje. Razlogi, ki so pomembni tudi za statistiko državnih selitev, so: zaposlitev, izobraževanje, združitev in formiranje družine, slovensko poreklo, pravica do naselitve, drugi utemeljeni razlogi. Po Zakonu o azilu (1999; UL RS, št. 61/1999) in njegovih spremembah (UL RS, št. 124/2000 in št. 67/2001) pa lahko v Sloveniji do pravnomočnosti postopka prebivajo tudi iskalci azila, ki v statistiki meddržavnih selitev niso upoštevani kot selivci. Če si iskalec azila pridobi v Sloveniji status begunca, se upošteva kot selivec iz humanitarnih razlogov. Osebe, ki jim je po Zakonu o začasnem zatočišču (1997) Slovenija dala začasno zatočišče, SURS ne upošteva kot selivce. Zdaj (od 30.6.2004) v Sloveniji ni več oseb z omenjenim statusom.

Določitev države prejšnjega "običajnega" prebivališča. - Zbiranje teh podatkov je težko izvedljivo, zlasti, če gre za dejansko trajanje prebivanja. Vsak selivec bi moral za enostaven odgovor poznati definicijo običajnega prebivališča. Zbiranje teh podatkov je zato metodološko preveč zahtevno, obenem je zanesljivost podatka vprašljiva, saj temelji na izjavi selivca. V Sloveniji je zato tudi v bodoče predvidena uporaba koncepta "države prejšnjega prebivališča" (s predpostavko, da je bilo to v večini primerov "običajno" prebivališče). Tako se za državo »prejšnjega običajnega prebivališča« za državljane Slovenije uporablja »država prejšnjega prebivališča«, za priseljene tujce pa teh podatkov SURS ne zbira/objavlja.

Povezava med podatki *tekoče* selitvene statistike in med statistiko *stanja* je v Sloveniji za državljane R Slovenije skoraj popolna, pri tujcih pa prihaja do razlik zaradi oseb z začasnim zatočiščem, ki se ne prikazujejo v selitvenih podatkih, ampak samo v statistiki stanja o številu prebivalcev.

Na podlagi navedenega D. Dolenc *povzema* (Dolenc, 2000: 5), da se v Sloveniji zaenkrat ne razmišlja, da bi podatke o meddržavnih selitvah tudi za potrebe države objavljali povsem v skladu s priporočili ZN predvsem zaradi naslednjih razlogov:

- potrebe države naj bi imele prednost pred mednarodno priporočenimi definicijami,
- tudi večina ostalih držav še ni zmožna pripraviti podatkov, ki bi bili povsem skladni s Priporočili in s tem popolnoma meddržavno primerljivi,
- empirično je bilo ugotovljeno, da je za državljane RS razlika med številom dolgotrajnih selivcev po priporočilih in številom selivcev po nacionalni definiciji zanemarljiva,
- podatke o zunanjih selitvah bi lahko objavili šele z dveletnim zamikom,

- ugotavljanje časa prebivanja je zelo zapleteno, zlasti, ker je potrebno podatke o demografskih dogodkih (selitvah) usklajevati s stanjem števila prebivalstva,
- priseljeni državljan bi postal statistični prebivalec šele po preteku enega leta, za nacionalne potrebe pa številni uporabniki potrebujejo čimbolj ažurne podatke,
- podatkov o selitvah tujcev se zaenkrat še ne da spremljati na enak način kot selitveno gibanje državljanov RS, ker še nimamo registra tujcev (podatke o tujcih sedaj od enakega vira kot SURS pridobiva tudi MNZ - Oddelek za registracijo prebivalstva, vendar podatki o začasnih tujcih v bazo še niso vnešeni v celoti – so pa na razpolago podatki o stalnih tujcih v Sloveniji – Povhe, 2004³).

1.3.2. NOTRANJE SELITVE

V Sloveniji je notranja selitev opredeljena kot sprememba naselja stalnega prebivališča osebe. Sprememba naslova prebivališča v okviru istega naselja se torej ne upošteva kot selitev. Prav tako v podatkih o selitvah niso upoštevanečasne prijave prebivališča; tudi teh podatkov po dosedanji metodologiji selitvene statistike SURS ni zbiral. Pri analizi notranjih selitev (predvsem časovnih vrst podatkov) je treba upoštevati tudi naslednje dejavnike (Dolenc, 1998: 544):

- zajetje podatkov o selitvah je povsem odvisno od spoštovanja zakonskih predpisov o evidenci nastanitve (neprijavljanje sprememb naslova stalnega prebivališča je značilno zlasti za večja mesta),
- dejanska in registrirana selitev pogosto nista časovno usklajeni,
- začasno prebivališče je mogoče podaljševati vsako leto; tako so nekatere take selitve že pridobile trajni značaj, v statističnem smislu pa niso evidentirane,
- fiktivne prijave stalnega prebivališča predvsem zaradi osebnih koristi, ki lahko znatno vplivajo na prostorsko razporeditev in število prebivalstva v manjših upravno-teritorialnih enotah,
- spremembe v upravno-teritorialni ureditvi, zlasti po uvedbi lokalne samouprave v letu 1995 in s tem povezane spremembe tipov notranjih selitev,
- pri analizi trendov že omenjene spremembe metodologije kot posledice osamosvojitve Slovenije (prehod od spremljanja državljanov SFRJ - do vključno leta 1992 - na državljane RS).

Določanje metodologije notranjih selitev je prepuščeno vsaki posamezni državi. Nekatere države upoštevajo kot notranjo selitev tudi spremembo naslova osebe v istem naselju. V Sloveniji je v povezavi s preходом na novo definicijo prebivalstva edina predvidena večja sprememba to, da bo začasna prijava prebivališča, ki bo trajala dalj kot 1 leto, upoštevana kot notranja selitev. Merilo enega leta pa se predvidoma ne bo upoštevalo pri osebah, ki bodo prijavile stalno prebivališče v katerem drugem naselju, saj se predpostavlja, da namerava oseba v tem naselju prebivati vsaj eno leto.

1.3.3. POMEMBNE STATISTIČNE DEFINICIJE V ZVEZI S SELITVAMI

Definicije povzemamo po Statističnem uradu Republike Slovenije (SURS). Najprej povzemamo nekatere glavne definicije, nato pa še nekatere dodatne definicije, pomembne za razumevanje podatkov o selitvah na podlagi popisa prebivalstva.

³ Statistični urad Republike Slovenije.

Splošne definicije, povzete po Statističnem letopisu Slovenije (2003) in ustreznih Statističnih informacijah (št. 290/2003 in št. 54/2004) so:

Prebivalci Slovenije:

- definicija do konca leta 1994: vse osebe, ki so imele v Sloveniji prijavljeno stalno prebivališče, tudi če so bile iz Slovenije začasno (več kot 3 mesece) odsotne;
- nova definicija se od prejšnje razlikuje po dveh:
 - v številu prebivalstva niso več zajeti tisti državljani Republike Slovenije, ki imajo v njej stalno prebivališče, a začasno (več kot 3 mesece) prebivajo v tujini in
 - v število prebivalstva Slovenije so zdaj vštet tudi tujci s prijavljenim stalnim oziroma začasnim prebivališčem v Sloveniji ter begunci;

Po sedanji statistični definiciji prebivalstva torej štejemo med prebivalce Slovenije:

- državljane Republike Slovenije s prijavljenim stalnim prebivališčem v Sloveniji, brez tistih, ki so odšli v tujino za več kot tri mesece in so svoj odhod prijavili v upravni enoti svojega stalnega prebivališča,
- tujce z izdanim dovoljenjem za stalno prebivanje v Republiki Sloveniji, ki so prijavili stalno prebivališče,
- tujce z izdanim dovoljenjem za začasno prebivanje v Republiki Sloveniji, ki so prijavili začasno prebivališče,
- tujce z veljavnim delovnim ali poslovnim vizumom, ki so v Sloveniji prijavili začasno prebivališče,
- osebe z začasnim zatočiščem v Republike Sloveniji,
- osebe, ki sta jim bila po zakonu o azilu priznana pravica do azila in status begunca v Republiki Sloveniji (begunci).

Do konca leta 1999 so bili v prebivalstveno skupino "begunci" vključene: osebe z začasnim zatočiščem v Republiki Sloveniji in osebe, ki sta jim bila po zakonu o azilu priznana pravica do azila in status begunca v Republiki Sloveniji. Ker je bilo v letu 1999 s sprejetjem Zakona o azilu (Ur. l. RS, št. 61/99) določeno, da imajo osebe, ki sta jim bila po tem zakonu priznana pravica do azila in status begunca v Republiki Sloveniji, tudi pravico do stalnega prebivališča v Sloveniji, je SURS to spremembo začel upoštevati v podatkih za leto 2000:

- Prebivalstveno skupino "begunci" so preimenovali v prebivalstveno skupino "osebe z začasnim zatočiščem". V njej so od 31.3.2000 prikazani le tuji državljani, ki imajo v Sloveniji priznano začasno zatočišče. Od 31.3.2003 pa se za to kategorijo uporablja izraz »tujci z začasnim prebivališčem v Sloveniji«.
- Osebe, ki sta jim bila po Zakonu o azilu priznana pravica do azila in status begunca v Republiki Sloveniji, pa od takrat SURS prikazuje v prebivalstveni skupini "tujci s stalnim prebivališčem v Sloveniji".

Centralni register prebivalstva je osrednja zbirka podatkov o prebivalstvu oziroma računalniško vodena baza podatkov, ki jo sestavljajo posamezne evidence kot logične celote.

Državljan Republike Slovenije je oseba z državljanstvom RS in prijavljenim stalnim prebivališčem v Sloveniji.

Državljeni Republike Slovenije, ki začasno prebivajo v tujini, so državljani Republike Slovenije s prijavljenim stalnim prebivališčem v Sloveniji, ki so odšli v tujino za več kot tri mesece in so svoj odhod prijavili v upravni enoti svojega stalnega prebivališča.

Državljeni Republike Slovenije, brez tistih, ki začasno prebivajo v tujini, so državljani Republike Slovenije s prijavljenim stalnim prebivališčem v Sloveniji, med katere niso vštet tisti, ki so odšli v tujino za več kot tri mesece in so svoj odhod prijavili v upravni enoti svojega stalnega prebivališča.

Tujci so:

- osebe z državljanstvom tujih držav in izdanim dovoljenjem za stalno oziroma začasno prebivanje v Republiki Sloveniji, ki imajo prijavljeno stalno oziroma začasno prebivališče v njej;
- osebe z državljanstvom tujih držav in veljavnim delovnim ali poslovnim vizumom, ki imajo v Sloveniji prijavljeno začasno prebivališče;
- osebe brez ugotovljenega državljanstva oziroma brez državljanstva in s prijavljenim stalnim oziroma začasnim prebivališčem v Sloveniji;
- osebe, ki sta jim bila po zakonu o azilu priznana pravica do azila in status begunca v Republiki Sloveniji (begunci).

Osebe, ki sta jim bila po zakonu o azilu priznana pravica do azila in status begunca v Republiki Sloveniji (begunci), so osebe, ki so zapustile državo, katere državljani so ali v kateri so imele predhodno prebivališče (osebe brez državljanstva), ker sta bili tam ogroženi njihova varnost ali fizična integriteta in sta jim bila na osnovi prošnje za azil priznana pravica do azila in status begunca v Republiki Sloveniji.

Osebe z začasnim zatočiščem v Republiki Sloveniji so državljani tujih držav oziroma osebe brez državljanstva, ki jim Republika Slovenija zaradi razmer v njihovi državi nudi začasno zatočišče. Republika Slovenija nudi začasno zatočišče državljanom Bosne in Hercegovine in pribežnikom z območja Kosova, prvim po Uredbi o pridobitvi začasnega zatočišča za državljane Republike Bosne in Hercegovine (Ur. l. RS št. 41/97), drugim pa na podlagi Odloka o določitvi števila oseb, ki jim bo Republika Slovenija nudila začasno zatočišče (Ur. l. RS št. 27/99); oba omenjena predpisa sta bila izdana na podlagi Zakona o začasnem zatočišču (Ur. l. RS št. 20/97).

Selitev je sprememba naselja prebivališča osebe.

Odseljeni je prebivalec Slovenije, ki:

- je v Sloveniji odjavil prebivališče z namenom, da se bo odselil v tujino;
- je začasno odšel v tujino za več kot tri mesece in je svoj odhod prijavil v upravni enoti svojega stalnega prebivališča;
- se je odselil v drugo naselje, občino v Sloveniji.

Priseljeni je prebivalec, ki se je v Slovenijo:

- priselil iz tujine in v Sloveniji prijavil prebivališče;
- vrnil iz tujine po več kot treh mesecih začasnega prebivanja v tujini in je svoj odhod pred odhodom v tujino prijavil v upravni enoti svojega stalnega prebivališča;
- priselil v drugo naselje, občino v Sloveniji in tam prijavil prebivališče.

Pri popisu je kategorija »priseljenci« opredeljena drugače (glej opredelitev v nadaljevanju - pri definicijah popisa 2002).

Prebivališče je naselje, v katerem ima oseba prijavljeno stalno ali začasno prebivališče ali začasno zatočišče.

Stalno prebivališče je naselje, v katerem se oseba naseli oziroma prijavi z namenom, da bo v njem stalno živila.

Začasno prebivališče je naselje, v katerem oseba začasno prebiva oziroma se začasno prijavi in je praviloma zunaj naselja stalnega prebivališča.

Notranja selitev je sprememba naselja prebivališča osebe na območju Slovenije.

Notranja selitev med občinami je sprememba naselja stalnega prebivališča državljan Republike Slovenije med dvema občinama.

Naravni prirast je razlika med številom živorojenih otrok in številom umrlih na določenem območju v koledarskem letu.

Selitveni prirast je razlika med številom priseljenih in številom odseljenih na določenem območju v koledarskem letu.

Selitveni prirast med občinami je razlika med številom priseljenih iz drugih občin Slovenije in številom odseljenih v druge občine Slovenije v določeni občini v koledarskem letu.

Selitveni prirast med regijami je razlika med številom priseljenih iz drugih regij Slovenije in številom odseljenih v druge regije Slovenije v določeni regiji v koledarskem letu.

Meddržavna selitev je prostorski premik, pri katerem je prejšnje oziroma bodoče prebivališče selivca v drugi državi.

Skupni prirast je seštevek naravnega in selitvenega prirasta na določenem območju v koledarskem letu.

V nadaljevanju prikazujemo še nekatere definicije, pomembne za analizo migracij iz **popisa prebivalstva 2002**.⁴

Običajno prebivališče je naselje, kjer oseba preživlja večino svojega nočnega počitka.

Prebivalec je oseba, ki ima v naselju popisovanja običajno prebivališče in ima tam svoje gospodinjstvo in do kritičnega trenutka popisovanja iz gospodinjstva ni bila odsotna več kot eno leto. Pri primerjavi podatkov Popisa 2002 s podatki predhodnih popisov prebivalstva je treba upoštevati, da

⁴ Vir: Statistične informacije št. 92/2002 (<http://www.stat.si/popis2002/gradivo/si-92.pdf>).

se je definicija prebivalstva spreminjala. V podatkih popisov po 2. svetovni vojni (1948–1991) je bilo upoštevano prebivalstvo s stalnim prebivališčem v Sloveniji (*de iure*). Upoštevane so bile osebe, ki so izjavile, da imajo v naselju popisa stalno prebivališče, ne glede na to, ali so bile ob popisu začasno odsotne. Med začasno odsotne so sodile osebe, ki so bile odsotne krajši čas, in tudi osebe na delu v tujini ter njihovi družinski člani, ki so z njimi živeli v tujini, ne glede na trajanje dela oziroma prebivanja v tujini (t. i. zdomci).

V Popisu 2002 je SURS upošteval mednarodna priporočila za popise, po katerih se v prebivalstvo države štejejo samo tiste osebe, ki dejansko prebivajo na njenem ozemlju. Državljanstvo osebe pri tem ni pomembno, tako da so prebivalci Slovenije poleg državljanov RS tudi tujci. Najpomembnejša razlika med definicijo prebivalstva v Popisu 1991 in Popisu 2002 je, da v Popisu 2002 kot prebivalci Slovenije niso več upoštevane osebe, ki imajo v Sloveniji stalno ali začasno prebivališče, vendar že več kot eno leto prebivajo v tujini. Poleg tega je SURS v Popisu 2002 prvič upošteval tudi trajanje prebivanja v Sloveniji, tako da so kot prebivalce upoštevali tiste priseljene osebe, ki v Sloveniji prebivajo vsaj eno leto, ne glede na to, ali imajo v Sloveniji prijavljeno prebivališče.

V Popisu 2002 so osebe, ki imajo običajno prebivališče v določenih ustanovah (npr. domovih za starostnike), upoštevane kot prebivalci naselja, v katerem je ustanova, medtem ko so bile te osebe v preteklih popisih štete kot prebivalci v naselju njihovega stalnega prebivališča.

Podatke o prebivalstvu Slovenije v popisih 1971, 1981 in 1991 je SURS ob zadnjem popisu preračunal tako, da so število oseb, ki so v času posameznega popisa začasno prebivale v tujini (t. i. zdomce), odšteli od skupnega števila prebivalstva. Ob popisih 1953 in 1961 kategorija oseb zdomci še ni obstajala. Podatke so preračunali samo za raven države - Slovenijo. Zaradi upravnoprostorskih sprememb v Sloveniji v zadnjih 30 letih podatkov za nižje prostorske enote niso preračunavali. V Popisu 1971 je bilo 48086 zdomcev, v Popisu 1981 jih je bilo 53483, v Popisu 1991 pa 52631.

Začasno navzoči so osebe:

- ki imajo svoje običajno prebivališče (gospodinjstvo) drugje v Sloveniji, v kraju popisa pa so bile začasno navzoče zaradi dela, šolanja, družinskih ali drugih vzrokov;
- ki v Sloveniji nimajo običajnega prebivališča, ker tu prebivajo manj kot eno leto, saj je bilo njihovo običajno prebivališče leto dni pred popisom v tuji državi.

Odsotni več kot eno leto zaradi prebivanja v tuji državi so osebe, ki imajo v Sloveniji prijavljeno prebivališče, vendar zaradi dela pri tujem delodajalcu oz. kot samozaposlene osebe, šolanja, družinskih ali drugih vzrokov več kot eno leto prebivajo v tuji državi.

Državljanstvo pomeni stalno pravno razmerje določene osebe do države, ki posamezniku priznava poseben pravni status.

Prvo prebivališče je naselje (v Sloveniji ali v tuji državi), v katerem je imela mati osebe ob rojstvu popisovane osebe svoje prebivališče.

Priseljeni prebivalec je prebivalec, ki je imel prvo prebivališče zunaj Slovenije in v Sloveniji prebiva najmanj eno leto. Definicija priseljenega prebivalca iz tujine se v Popisu 2002 razlikuje od definicije iz popisov 1961–1991. V popisih 1961–1991 je bil podatek o priselitvi iz tujine izpeljan iz podatka o zadnji selitvi (država, v kateri je imela oseba prebivališče pred priselitvijo v Slovenijo). Kot priseljeni

iz tujine so bili prikazani tudi prebivalci, ki so imeli prvo prebivališče v Sloveniji, vendar so se odselili v drugo državo, po odselitvi pa so se v Slovenijo ponovno priselili (re-emigranti). Kot priseljeni iz tujine pa niso bili prikazani tisti prebivalci, ki so imeli prvo prebivališče zunaj Slovenije, po priselitvi v Slovenijo pa so se do trenutka popisovanja preselili v drugo naselje (notranji selivci). Prav tako v popisih 1961–1991 ni bilo upoštevano časovno obdobje prebivanja najmanj eno leto.

Tip selitve je značilnost selitve glede na meje teritorialnega območja (meddržavne, notranje selitve) in glede na območje opazovanja (selitve med naselji v občini, selitve med občinami, selitve med statističnimi regijami).

Vzrok selitve je osnovni motiv oziroma prevladujoči razlog (npr. zaposlitev, nakup stanovanja, poroka), zaradi katerega je posameznik spremenil običajno prebivališče ob zadnji selitvi.

Začasno odsotni so prebivalci, ki so iz naselja popisa odsotni manj kot eno leto, ker: 1. so bili v kritičnem trenutku popisovanja slučajno odsotni; 2. zaradi dela, šolanja, družinskih ali drugih razlogov začasno prebivajo v drugem naselju Slovenije ali v tujini.

Selivec je oseba, ki se je v naselje prebivališča priselila iz drugega naselja Slovenije ali iz tujine.

1.4. DODATNE METODOLOŠKE UTEMELJITVE ANALIZE NOTRANJE IN ZUNANJE MOBILNOSTI IN SELITEV ZA SLOVENIJO

Navajamo glavne utemeljitve za analizo, prikazano v poglavjih 2, 3 in 4 (podrobnejše pa so navedene pri obravnavi posameznih vrst selitev v navedenih poglavjih):

- Opazovali smo obseg posamezne vrste selitev in tiste značilnosti, za katere so bili na razpolago ustrezni podatki.
- Obseg pojava (posamezne vrste selitev - priselitve, odselitve, saldo) smo pri dejanskih selitvah praviloma merili s številom selivcev na 1000 prebivalcev, s čimer smo zagotovili časovno primerljivost (tam, kjer je to vsebinsko in metodološko mogoče) za posamezen pojav, primerljivost med različnimi vrstami selitev in primerljivost med opazovanimi teritorialnimi območji znotraj Slovenije (statističnimi regijami). Pri potencialnih selitvah smo obseg pojava praviloma merili drugače.
- Glavni vir podatkov je bil Statistični urad Republike Slovenije - objavljeni in neobjavljeni podatki. Drugi viri pa so bili: Zavod Republike Slovenije za zaposlovanje (objavljeni podatki - Letna poročila, Mesečne informacije, domača stran na internetu), Ministrstvo za notranje zadeve - podatki o statistično neevidentiranih priselitvah (nedovoljeni prehodi državne meje, itd.), prispevki D. Dolenca iz SURS (ter konzultacije drugih strokovnjakov SURS za področje selitev - Povhe), raziskava Mednarodne organizacije za migracije o potencialnih migracijah (IOM, 1999), dosedanje raziskave Inštituta za ekonomska raziskovanja (IER) o migracijah ter dejanskem in potencialnem begu možganov iz Slovenije (Bevc, Logar, 1992; Bevc 1996; 1997; Bevc in dr., 1996; Bevc, Prevolnik-Rupel, Verlič-Christensen, 2000; Bevc, Koman, Murovec, 2004), več ekspertiz IER za slovensko vlado za pogajanja z EU pred vstopom v EU, ter raziskave Inštituta za narodnostna vprašanja (Zupančič, 2000, 2003).
- Posebni vir podatkov za to raziskavo pa sta bila anketa za študente (sedanje in bivše - udeležence mednarodnih študentskih izmenjav) ter intervjuji za zaposlene z visoko izobrazbo. Na njuni podlagi smo proučili potencialni beg možganov iz Slovenije (poglavje 4).

2. NOTRANJA MOBILNOST IN SELITVE PREBIVALCEV SLOVENIJE

2.1. ANALIZA NA PODLAGI PODATKOV IZ REGISTRA PREBIVALCEV

Obseg selitev. - V obdobju, za katerega so v Sloveniji na voljo prvi podatki o *notranjih selitvah* (selitvah med naselji), zbrani v okviru tekoče selitvene statistike (od leta 1967), je bilo največje število teh selitev v 70. letih in je povezano z obdobjem najbolj intenzivne stanovanjske gradnje. Največ notranjih selitev je bilo leta 1976 (65000), nato pa je njihov obseg upadal do sredine 90. let (na 26000), ko je začel ponovno naraščati (tabela 2.1). Do vključno leta 1992 so bile evidentirane selitve državljanov nekdanje SFRJ, po tem letu pa selitve državljanov R Slovenije.

Opazujoč relativno - na 1000 prebivalcev, je v Sloveniji v 80. letih naselje spremenilo v povprečju 23 oseb, v 90. letih pa 16 oseb, in podobno (oziroma 16,5) tudi v začetku tekočega desetletja. Notranje selitve predstavljajo v povprečju okoli 60% vseh *selitvenih dogodkov*, ki zajemajo poleg medobčinskih selitev in selitev med naselji iste občine tudi spremembe prebivališča v istem naselju. Povprečno število selitvenih dogodkov na 1000 prebivalcev je v obdobju 1992-2002 znašalo 27. V primerjavi z zunanjimi selitvami je bil v zadnjih 20 letih obseg notranjih selitev bistveno večji, pri čemer pa je bil pri obeh vrstah selitev prisoten trend zmanjševanja do srede 90. let (notranje selitve) oziroma do konca 90. let (zunanje selitve) (glej tabelo 3.10. pri zunanjih selitvah). V tekočem desetletju obseg obeh vrst selitev narašča.

Medtem, ko je "prehod" od državljanov nekdanje SFRJ na državljane Republike Slovenije prinesel zmanjšanje števila selitvenih dogodkov in notranjih selitev, pa je sprememba upravno-teritorialne ureditve v letu 1995 prinesla tudi spremembo strukture selitvenih dogodkov in v tem okviru tudi notranjih selitev. Število medobčinskih selitev se je povečalo, bistveno pa se je zmanjšalo število selitev med naselji iste občine, ki so v večji meri prešle v medobčinske selitve (v tekočem desetletju se obseg teh selitev spet povečuje). Delež *medobčinskih selitev* v skupnem številu selitvenih dogodkov in tudi v skupnem številu notranjih selitev se je v primerjavi z obdobjem pred omenjenimi spremembami povečal oziroma se je zmanjšal delež selitev med naselji iste občine. Medobčinske selitve vključujejo selitve znotraj občin iste regije in med občinami različnih regij; na prve je od začetka 90. let odpadlo v povprečju dobri dve tretjini (68%), pri čemer pa se je njihov delež po letu 1995 povečal na blizu 70%. *Medregionalne selitve* pa so v obdobju 1992-2002 predstavljale v povprečju približno slabo tretjino vseh medobčinskih selitev (ta delež je na ravni države malo upadel po letu 1995 na račun regij, kjer je nastalo večje število novih občin), slabo petino notranjih selitev in desetino vseh selitvenih dogodkov (tabela 2.1).

Značilnosti selitev od srede 90. let dalje (1995-2002). - Povprečna starost "notranjih" selivcev narašča (v zadnjih letih znaša 31 let), pri čemer so v povprečju selivci, ki menjajo naselje znotraj občine, mlajši od tistih, ki menjajo tudi občino (tabela 2.2). V povprečju je bilo v opazovanem obdobju pri obeh vrstah notranjih selitev manj moških kot žensk, pri čemer zlasti v starostnih skupinah 20-24 let (študentska populacija) in starejših od 65 let. Povprečna starost selivcev obeh spolov pa je bila približno izenačena.

Medregionalne selitve od začetka 90. let dalje (1991-2002). - Letni obseg medregionalnih selitev se je v opazovanem obdobju v Sloveniji gibal med 5300 in 7300 oseb (naveden maksimum je bil dosežen

leta 1992 in je posledica urejanja evidenc legalizacije prebivanja na novem naslovu ob veliki akciji pridobivanja oziroma potrjevanja državljanstva R Slovenije) oziroma med 2,7 in 3,7 selivcev na 1000 prebivalcev (povprečje je znašalo 3). Absolutno in relativno število (na 1000 prebivalcev) teh selitev narašča od srede 90. let.

V okviru medregionalnih selitev je bila v opazovanem obdobju tako pri odselitah kot priselitvah najbolj zastopana Osrednjeslovenska regija (nanjo je odpadlo 28% vseh priselitev in tudi odselitev), sledijo pa Podravska, Savinjska in Gorenjska regija. Izraženo relativno - število selivcev na 1000 prebivalcev - je bil v opazovanem obdobju obseg medregijskih selitev (število odseljenih v druge regije in priseljenih iz drugih regij na 1000 prebivalcev) največji v Zasavski, Spodnjeposavski (zlasti zaradi njune relativne teritorialne majhnosti) in Notranjsko-kraški regiji, najmanjši pa v Goriški, Podravski in Pomurski regiji.

Medregijske selitve v obdobju od začetka 90. let (1991-2002) niso bistveno vplivale na prostorsko razporeditev prebivalstva v Sloveniji in spremembo števila prebivalstva posamezne regije. Polovica regij je imela negativen saldo v medregionalnih selitvah - selitveni padec, polovica pa pozitivnega (glej tabeli 2.3 in 2.4). Prek medregionalnih selitev sta relativno (na 1000 prebivalcev) v opazovanem obdobju največ prebivalcev izgubili Koroška in Zasavska regija, dobili pa Notranjsko-kraška in Obalno-kraška regija. Osrednjeslovenska regija s sicer zelo majhnim pozitivnim saldrom za celotno obdobje je od srede 90. let že postala odselitveno območje.

Večina medregijskih selitev je omejena na kratke razdalje, predvsem teritorialno sosednje regije. Najbolj izraziti dvosmerni medregijski selitveni tokovi so pri večini regij značilni z Osrednjeslovensko regijo; pri tem je bil v opazovanem obdobju (1991-2002) številčno najmočnejši tok med omenjeno regijo ter Gorenjsko regijo.

Tabela 2.1: Selitveni dogodki v Sloveniji v obdobju 1992-2002, obseg in struktura

Leto	SELITVENI DOGODKI						NOTRANJE SELITVE (3+4)
	Skupaj (2+3+4)	Sprememba prebivališča v naselju	Selitve med naselji v isti občini	Selitve med občinami (med naselji različnih občin)			
				Skupaj	Selitve med občinami znotraj regije	Selitve med regijami	
	1	2	3	4	5	6	7
ŠTEVILO							
1992	73959	31218	20972	21769	14426	7343	42741
1993	59385	24388	17627	17370	11490	5880	34997
1994	51554	20084	15625	15795	10435	5360	31420
1995	45110	19374	9637	16099	10780	5319	25736
1996	50568	21913	10968	17687	12089	5598	28655
1997	52067	22754	11824	18029	12351	5678	29853
1998	51397	21287	11383	18727	13020	5707	30110
1999	52277	21768	10333	20176	14218	5958	30509
2000	50391	20610	10107	19674	13807	5867	29781
2001	53554	22587	10517	20450	14086	6364	30967
2002	57260	22392	12609	22259	15684	6575	34868
1992-2002 povpr.	54320	22580	12873	18912	12944	5968	31785
KOEFICIENTI - število na 1000 prebivalcev							
1992	37,1	15,6	10,5	10,9	7,2	3,7	21,4
1993	29,8	12,3	8,9	8,7	5,8	3,0	17,6
1994	25,9	10,1	7,9	7,9	5,2	2,7	15,8
1995	22,7	9,7	4,8	8,1	5,4	2,7	12,9
1996	25,4	11,0	5,5	8,9	6,1	2,8	14,4
1997	26,2	11,5	6,0	9,1	6,2	2,9	15,0
1998	25,9	10,7	5,7	9,4	6,6	2,9	15,2
1999	26,3	11,0	5,2	10,2	7,2	3,0	15,4
2000	25,3	10,4	5,1	9,9	6,9	2,9	15,0
2001	26,9	11,3	5,3	10,3	7,1	3,2	15,5
2002	28,7	11,2	6,3	11,2	7,9	3,3	17,5
1992-2002	27,3	11,3	6,5	9,5	6,5	3,0	16,0
STRUKTURA SELITVENIH DOGODKOV (%)							
1992	100	42,21	28,36	29,43	19,51	9,93	57,79
1993	100	41,07	29,68	29,25	19,35	9,90	58,93
1994	100	38,96	30,31	30,64	20,24	10,40	60,95
1995	100	42,95	21,36	35,69	23,90	11,79	57,05
1996	100	43,33	21,69	34,98	23,91	11,07	56,67
1997	100	43,70	22,71	34,63	23,72	10,91	57,34
1998	100	41,42	22,15	36,44	25,33	11,10	58,58
1999	100	41,64	19,77	38,59	27,20	11,40	58,36
2000	100	40,90	20,06	39,04	27,40	11,64	59,10
2001	100	42,18	19,64	38,19	26,30	11,88	57,82
2002	100	39,11	22,02	38,87	27,39	11,48	60,89
1992-2002	100	41,59	23,43	35,07	24,02	11,05	58,50
STRUKTURA NOTRANJNH SELITEV (%)							
1992			49,07	50,93	33,75	17,18	100
1993			50,37	49,63	32,83	16,80	100
1994			49,73	50,27	33,21	17,06	100
1995			37,45	62,55	41,89	20,67	100
1996			38,28	61,72	42,19	19,54	100
1997			39,61	60,39	41,37	19,02	100
1998			37,80	62,20	43,24	18,95	100
1999			33,87	66,13	46,60	19,53	100
2000			33,94	66,06	46,36	19,70	100
2001			33,96	66,04	45,49	20,55	100
2002			36,16	63,84	44,98	18,86	100
1992-2002			40,02	59,98	41,08	18,90	100
STRUKTURA MEDOBCINSKIH SELITEV (%)							
1992				100	66,27	33,73	
1993				100	66,15	33,85	
1994				100	66,07	33,93	
1995				100	66,96	33,04	
1996				100	68,35	31,65	
1997				100	68,51	31,49	
1998				100	69,53	30,47	
1999				100	70,47	29,53	
2000				100	70,18	29,82	
2001				100	68,88	31,12	
2002				100	70,46	29,54	
1992-2002				100	68,35	31,65	

Viri: Dolenc, 1998, str. 548; Lastni izračuni na podlagi podatkov Statističnega urada Republike Slovenije (Statistični letopis Slovenije - več letnikov: 1999-2003; in interna dokumentacija).

Tabela 2.2: Starostna in spolna struktura notranjih selitev v Sloveniji v obdobju 1995-2002, letno povprečje

Starostne skupine	Skupaj			Selitve med občinami			Selitve med naselji v občinah		
	skupaj	moški	ženske	skupaj	moški	ženske	skupaj	moški	ženske
ŠTEVILO – 1995-1998	28454	13233	15221	17636	8185	9450	10818	5047	5771
– 1999-2002	31531	14806	16725	20640	9636	11004	10892	5171	5721
STAROST									
Struktura (%)	100	100	100	100	100	100	100	100	100
<i>1995-1998</i>									
0-14	23,76	26,19	21,63	22,22	24,52	20,23	26,25	28,91	23,94
15-19	5,99	5,42	6,48	5,86	5,44	6,23	6,19	5,39	6,89
20-24	14,17	9,70	18,06	14,26	10,35	17,65	14,03	8,65	18,74
25-64	52,53	56,03	49,48	53,60	56,62	51,00	50,77	55,07	47,00
65+	3,56	2,66	4,34	4,05	3,08	4,89	2,76	1,98	3,44
<i>1999-2002</i>									
0-14	23,10	25,29	21,15	21,68	23,92	19,72	25,77	27,85	23,89
15-19	5,37	5,13	5,59	5,15	4,82	5,43	5,80	5,72	5,88
20-24	10,83	7,43	13,85	11,06	7,86	13,87	10,40	6,63	13,80
25-64	57,25	59,46	55,30	58,30	60,37	56,50	55,27	57,77	53,01
65+	3,44	2,68	4,11	3,80	3,03	4,48	2,76	2,04	3,41
Povprečna starost (leta)									
1995-1998	27,8	27,8	27,9	28,7	28,5	28,8	26,5	26,7	26,5
1999-2002	30,9	30,9	30,8	31,5	31,5	31,4	29,8	29,9	29,6
SPOL – struktura po starostnih skupinah (%)									
<i>1995-1998: Skupaj</i>	100	46,51	53,49	100	46,41	53,59	100	46,66	53,34
0-14	100	51,28	48,72	100	51,22	48,78	100	51,37	48,63
15-19	100	42,09	57,91	100	43,04	56,96	100	40,63	59,37
20-24	100	31,83	68,17	100	33,68	66,32	100	28,76	71,24
25-64	100	49,61	50,39	100	49,02	50,98	100	50,61	49,39
65+	100	34,74	65,26	100	35,25	64,75	100	33,53	66,47
<i>1999-2002: Skupaj</i>	100	46,96	53,04	100	46,69	53,31	100	47,47	52,53
0-14	100	51,43	48,57	100	51,51	48,49	100	51,30	48,70
15-19	100	44,85	55,15	100	43,72	56,28	100	46,76	53,24
20-24	100	32,21	67,79	100	33,16	66,84	100	30,28	69,72
25-64	100	48,76	51,24	100	48,34	51,66	100	49,62	50,38
65+	100	36,63	63,37	100	37,23	62,77	100	35,05	64,95

Lastni izračuni na podlagi podatkov Statističnega urada Republike Slovenije (Statistični letopis Slovenije za leta 1996 do 2003).

Tabela 2.3: Medregijske selitve in selitveni prirast v teh selitvah v Sloveniji po statističnih regijah v obdobju 1991-2002 – delež v medobčinskih selitvah ter koeficienti števila selitev na 1000 prebivalcev

Statistična regija	Delež medregijskih selitev v vseh medobčinskih selitvah* (1992-1998) %		Obseg selitev - koeficient števila selitev na 1000 prebivalcev								
	Prise-litve	Odse-litve	PRISELITVE			ODSELITVE			SELITVENI PRIRAST/PADEC		
			1991-98	1999-2002	1991-2002	1991-98	1999-2002	1991-2002	1991-98	1999-2002	1991-2002
Slovenija	32,7	32,7	2,9	3,1	3,1	2,9	3,1	3,1	0,0	0,0	0,0
Pomurska	35,4	36,2	2,5	2,1	2,3	2,6	2,6	2,6	-0,1	-0,4	-0,2
Podravska	25,8	27,0	2,1	2,1	2,1	2,2	2,1	2,2	-0,1	0,0	-0,1
Koroška	30,3	37,1	2,4	2,1	2,3	3,4	3,3	3,4	-1,0	-1,3	-1,1
Savinjska	29,5	31,2	2,5	2,5	2,5	2,7	2,8	2,7	-0,2	-0,3	-0,2
Zasavska	61,5	64,8	3,8	4,7	4,1	4,6	5,5	4,9	-0,7	-0,7	-0,8
Spodnjeposavska	61,9	60,9	4,2	4,1	4,2	4,1	3,9	4,1	0,1	0,2	0,1
Jugovzhodna Slov.**	61,7	57,7	3,8	3,7	3,8	3,3	3,1	3,3	0,5	0,6	0,6
Osrednjeslovenska**	23,5	23,5	3,2	3,6	3,3	3,1	3,7	3,3	0,1	-0,1	0,0
Gorenjska	43,2	40,1	3,4	3,3	3,4	3,1	3,4	3,2	0,3	-0,2	0,2
Notranjsko-kraška	70,5	63,4	4,8	5,8	5,1	3,6	3,9	3,7	1,2	1,9	1,4
Goriška	40,1	46,4	1,9	2,1	1,9	2,4	2,5	2,5	-0,6	-0,5	-0,5
Obalno-kraška	47,0	44,6	3,7	4,7	4,0	3,3	3,1	3,2	0,4	1,6	0,8

Viri: Dolenc 1998 in lastni izračuni na podlagi podatkov Statističnega urada R Slovenije (interne dokumentacije, Statističnega letopisa 2000-2003).

*To informacijo smo imeli na razpolago le za navedeno obdobje (prikazane podatke povzemamo po Dolencu, 1998).

**Ti dve regiji sta (od maja 2000) malo preoblikovani nekdanji regiji Dolenjska in Osrednjeslovenska.

Tabela 2.4: Selitveni prirast/padec v medregionalnih selitvah v Sloveniji v obdobju 1991-2002 – skupaj in letno povprečje (število)

Statistična regija	Skupni prirast/padec			Povprečni letni prirast/padec		
	1991-1998	1999-2002	1991-2002	1991-1998	1999-2002	1991-2002
Slovenija	0	0	0	0	0	0
Pomurska	-110	-202	-312	-14	-51	-26
Podravska	-247	15	-232	-31	4	-19
Koroška	-578	-372	-950	-72	-93	-79
Savinjska	-418	-295	-713	-52	-74	-59
Zasavska	-278	-137	-430	-35	-34	-36
Spodnjeposavska	35	59	94	4	15	8
Jugovzh.Slovenija*	451	325	776	56	81	65
Osrednjeslovenska*	326	-135	191	41	-34	16
Gorenjska	531	-118	413	66	-30	34
Notranjsko-kraška	468	392	860	59	98	72
Goriška	-544	-214	-758	-68	-54	-63
Obalno-kraška	364	668	1032	46	167	86

Lastni izračuni na podlagi podatkov Statističnega urada R Slovenije (interne dokumentacije, Statističnega letopisa 2000-2003).

*Ti dve regiji sta (od maja 2000) malo preoblikovani nekdanji regiji Dolenjska in Osrednjeslovenska.

Razlike v plačah in gospodarski razvitosti kot dejavnik medregionalnih selitev. - Razlike v plačah in gospodarski razvitosti se kažejo kot pomemben dejavnik medregionalnih selitev v Sloveniji, pri čemer pa v večji meri razlike v plačah kot razlike v gospodarski razvitosti (tabela 2.5). Vse regije s podpovprečno ravniyo plač in bruto domačega proizvoda na prebivalca (BDP/preb.) so imele v obdobju 1991-2002 negativen selitveni prirast v medregionalnih selitvah. Iz teh regij je bilo prisotno večje odseljevanje kot priseljevanje. Močna povezanost med ravniyo plač in medregionalnimi selitvami se kaže zlasti pri Koroški in Zasavski regiji z relativno nizko ravniyo plač in BDP na prebivalca ter (relativno – na 1000 prebivalcev) največjim negativnim saldovom v omenjenih selitvah v obdobju 1991-2002. Domnevamo, da so medregionalne razlike v plačah bolj povezane z dnevno delovno mobilnostjo kot z medregionalnimi selitvami.

Tabela 2.5: Razlike v plačah in gospodarski razvitosti med statističnimi regijami – Slovenija, 2001-2002

Statistična regija	PLAČE (tekoče cene, letno povprečje) 2002				BDP na prebivalca (2001) (tekoče cene)		
	Znesek (SIT)		Indeksi (Slov.=100)		V 1000 SIT	Amer. \$	Indeks (Sl.=100)
	Bruto	Neto	Bruto	Neto			
SLOVENIJA	235436	147946	100	100	2380	8903	100
Pomurska	197816	128239	84	87	1692	6968	71
Podravska	219092	139540	93	94	1975	8137	83
Koroška	201286	130002	85	88	1991	8203	84
Savinjska	213425	136783	91	92	2129	8772	89
Zasavska	215883	138349	92	94	1810	7457	76
Spodnjeposavska	208230	133920	88	91	2071	8533	87
Jugovzhodna Slov.*	221305	141465	94	96	2158	8890	91
Osrednjeslovenska*	273126	166807	116	113	3302	13603	139
Gorenjska	225907	143482	96	97	2123	8747	89
Notranjsko-kraška	214908	138180	91	93	1869	7699	79
Goriška	230919	146410	98	99	2347	9666	99
Obalno-kraška	237899	149351	101	101	2512	10348	106

Viri: Statistični letopis Slovenije 2003, Statistični urad Republike Slovenije, 2003.

*Ti dve regiji sta (od maja 2000) malo preoblikovani nekdanji regiji Dolenjska in Osrednjeslovenska.

Selitve znotraj regij (90. leta). - Največji obseg selitvenih dogodkov na 1000 prebivalcev je bil v 90. letih značilen za Osrednjeslovensko regijo (tabela 2.6), predvsem na račun selitev med občinami (zaradi združevanja občin). Najmanj selitev med občinami je značilno za Goriško in Dolenjsko regijo, največ selitev med naselji v isti občini je bilo v 90. letih v Dolenjski in Koroški regiji, največ selitev znotraj naselij pa je bilo v Zasavski in Osrednjeslovenski regiji.

Tabela 2.6: Selitveni dogodki za posamezne statistične regije v Sloveniji v 90. letih (1992-1998)

Regija	SKUPAJ		Medobčinske selitve				Selitve med naselji v isti občini	Selitve v naseljih	Selitveni saldo (3-4) oz. (5-6)
	Priselitve skupaj (3+7+8)	Odselitve skupaj (4+7+8)	Skupaj		z drugimi regijami				
			Priselitve iz druge občine	Odselitve v drugo občino	Priselitve iz drugih regij	Odselitve v druge regije			
	1	2	3	4	5	6	7	8	9
ŠTEVILO									
SLOVENIJA	54863	54863	17925	17925	5859	5859	13935	23003	0
Pomurska	2949	2960	884	896	313	324	1033	1031	-11
Podravska	9298	9340	2619	2660	677	718	2615	4064	-41
Koroška	2208	2272	598	663	181	246	697	912	-65
Savinjska	7362	7416	2185	2239	644	698	2179	2997	-54
Zasavska	1305	1333	304	332	187	215	304	697	-28
Spodnjeposavska	1702	1689	494	481	306	293	646	562	13
Dolenjska	2717	2653	655	591	404	341	982	1080	64
Osrednjeslovenska	15719	15719	6911	6910	1625	1624	1810	6999	1
Gorenjska	5009	4925	1579	1495	682	599	1381	2049	84
Notranjsko-kraška	1269	1200	346	276	244	175	393	531	69
Goriška	2584	2651	564	631	226	293	996	1025	-67
Obalno-kraška	2741	2706	787	751	370	335	899	1055	36
KOEFICIENTI - število na 1000 prebivalcev									
SLOVENIJA	27,6	27,6	9,0	9,0	2,9	2,9	7,0	11,6	0,0
Pomurska	23,0	23,1	6,9	7,0	2,4	2,5	8,0	8,0	-0,1
Podravska	28,7	28,9	8,1	8,2	2,1	2,2	8,1	12,6	-0,1
Koroška	29,7	30,6	8,1	8,9	2,4	3,3	9,4	12,3	-0,9
Savinjska	28,6	28,8	8,5	8,7	2,5	2,7	8,5	11,6	-0,2
Zasavska	27,7	28,3	6,4	7,0	4,0	4,6	6,5	14,8	-0,6
Spodnjeposavska	23,8	23,6	6,9	6,7	4,3	4,1	9,0	7,8	0,2
Dolenjska	25,9	25,3	6,2	5,6	3,8	3,2	9,4	10,3	0,6
Osrednjeslovenska	30,5	30,5	13,4	13,4	3,2	3,1	3,5	13,6	0,0
Gorenjska	25,7	25,3	8,1	7,7	3,5	3,1	7,1	10,5	0,4
Notranjsko-kraška	25,3	23,9	6,9	5,5	4,9	3,5	7,8	10,6	1,4
Goriška	21,5	22,0	4,7	5,2	1,9	2,4	8,3	8,5	-0,6
Obalno-kraška	26,8	26,4	7,7	7,3	3,6	3,3	8,8	10,3	0,4

Lastni izračuni na podlagi interne dokumentacije Statističnega urada Republike Slovenije.

Dnevne selitve. - On nizki selitveni mobilnosti (obseg notranjih selitev izražen relativno – na 1000 prebivalcev) je na drugi strani prisotna intenzivna dnevna migracija med bližnjo in tudi daljnjo okolico ter večjimi slovenskimi zaposlitvenimi središči. Do leta 2000 se v Sloveniji dnevne selitve mimo popisov prebivalstva niso spremljale. **Dnevne delovne selitve** je mogoče oceniti s primerjavo števila delovnih mest in števila zaposlenih po občinah. Po Dolencu (1998: 547) je ob popisu prebivalstva leta 1991 samo petina občin izmed 147, ki so obstajale ob koncu 90. let (leta 1998), imela presežek delovnih mest nad številom zaposlenih v občini. Indeks dnevne migracije - IDM (razmerje med

številom delovnih mest in številom zaposlenih v občini)⁵ pa je pokazal, da je bilo 37% novonastalih občin izrazito bivalnih, 35% zmerno bivalnih, izrazito delovnih pa le 10%, med katere sodijo vse mestne občine.

Leta 2000 je Statistični urad izdelal temeljito analizo delovnih medobčinskih selitev (Dolenc, Verša, 2000)⁶. V nadaljevanju prikazujemo glavne ugotovitve o teh selitvah na podlagi omenjene analize. Omenjene migracije so del celotnih delovnih migracij (te zajemajo tudi delovne migracije znotraj občin) ter celotnih dnevnih migracij (te zajemajo poleg omenjenih predvsem še migracije zaradi šolanja), ki pa se v Sloveniji spremljajo le ob popisu prebivalstva. Prikazana ocena dnevnih medobčinskih delovnih migracij temelji na primerjavi občine stalnega prebivališča in občine delovnega mesta (zaposlitve) za zaposlene in samozaposlene s stalnim prebivališčem v Sloveniji (ob koncu 90. let - 96% vseh zaposlenih in samozaposlenih, torej jih 4% ni imelo stalnega prebivališča v Sloveniji). Ta analiza je, upošteva nekatere metodološke omejitve⁷, za konec 90. let pokazala naslednje:

1. obseg teh selitev:

- 280000 oseb oziroma 39% vseh zaposlenih in samozaposlenih s stalnim prebivališčem v Sloveniji; pretežni del (79%) teh tokov se odvija znotraj regij (pri tem pa večina med teritorialno sosednjimi občinami), le ena petina (59000 oseb) pa med regijami (glej tabelo 2.7);
- v 90. letih se je obseg teh migracij povečal, kar je posledica formalnih razlogov (povečalo se je število občin), pa tudi dejanskega povečanja zaradi procesa sodobne suburbanizacije (največje mestne občine izgubljajo delovno aktivno prebivalstvo z boljšim socialno ekonomskim položajem, ki odhaja v bližnje občine z dobro prometno dostopnostjo);
- med občinami je obseg delovnih imigracij (presežek delovnih mest nad številom delovno aktivnega prebivalstva) največji v največjih občinah, zlasti v Ljubljani; glede na zaposlitveno privlačnost občin, izraženo z indeksom dnevnih migracij, je prisotna polarizacija - majhen delež občin (9%) je izrazito delovnih, vendar pa imajo le-te prek 50% vseh delovnih mest ter skoraj ves presežek delovnih mest; pretežni del občin (42%) pa je pretežno ali izrazito bivalnih (gre predvsem za občine okoli Ljubljane);
- v obmejnih regijah z državama, starima članicama EU, imajo tiste z Italijo relativno (izraženo z indeksom dnevnih migracij) višji obseg dnevnih delovnih medobčinskih migracij kot regije z Avstrijo - med slednjimi je izjema Podravska regija;
- medregijske delovne migracije so praviloma (izjema je Osrednjeslovenska regija) omejene na krajše razdalje; najpomembnejša zaposlitvena regija medobčinskih delovnih migrantov je Osrednjeslovenska regija, ki je obenem edina regija z večjim številom delovnih mest od števila zaposlenih s stalnim prebivališčem v regiji;

2. starost: delovni migranti so mlajši od zaposlenih, ki dnevno ne migrirajo; povprečna starost je konec 90. let znašala 37 let, za vse zaposlene pa 38 let;

⁵ Indeks dnevne migracije je v tem primeru razmerje med številom delovnih mest v določeni teritorialni enoti (občini, statistični regiji) in številom zaposlenih in samozaposlenih oseb v isti teritorialni enoti, pomnoženo s 100. Meri medobčinske delovne migracije, ne upošteva pa vseh notranjih migracij v okviru posamezne občine kot tudi ne migracij zaradi šolanja (Dolenc, Verša, 2000).

⁶ Dolenc, Danilo, Dorotea Verša (2000): Delovne migracije v Sloveniji - 31.12.1999, Rezultati raziskovanj, Ljubljana, Statistični urad republike Slovenije, št. 748.

⁷ Možne napake (Dolenc, Verša, 2000):

- podatki o prebivališču (vir: Centralni register prebivalstva): posameznik, ki ima različno občino stalnega in začasnega prebivališča, je štet kot delovni migrant, čeprav to dejansko ni,
- podatki o občini delovnega mesta (vir: Poslovni register Slovenije): podatki so velikokrat zastareli ali napačni, saj delodajalec zaposlenega velikokrat prijavi na sedež poslovnega subjekta, čeprav je zaposlen v eni od njegovih enot, in lahko opravlja povsem drugačno dejavnost.

3. spol: ni bistvenih razlik v dnevni delovni mobilnosti med moškimi in ženskami;
4. izobrazba: dnevna delovna mobilnost narašča s stopnjo izobrazbe, vendar pa ne izrazito; med zaposlenimi in samozaposlenimi s terciarno izobrazbo (16 let šolanja in več) je bilo ob koncu 90. let 40% dnevnih migrantov;
5. dejavnosti: največji delež dnevnih migrantov med vsemi zaposlenimi imata javna uprava in zdravstvo (ob koncu 90. let vsaka izmed njiju blizu 50%).

Popis prebivalstva 2002 pa daje vpogled tudi v *dnevne migracije med šolajočo mladino* (osnovno, srednje izobraževanje, terciarno izobraževanje). Med to mladino je kar 48% dnevnih migrantov. Bistveno večja je vrednost tega kazalnika za Gorenjsko, Spodnjeposavsko (obe blizu 60%) ter Pomursko regijo, nadpovprečna pa še za Jugovzhodno Slovenijo, Savinjsko in Podravske regije. Najmanjšo dnevno mobilnost šolajoče mladine ima v skladu s pričakovanji Osrednjeslovenska regija (tabela 2.8).

Tabela 2.7: Medregijski delovni migranti, indeks dnevne migracije ter podatki za oceno teh kazalnikov - Slovenija, 31.12.1999

Statistična regija	Zaposlene in samozaposlene osebe			Medregijski delovni migranti		Indeks dnevnih migracij* (kazalnik medobčinskih delovnih selitev)
	po regiji stalnega preb.	po regiji delovn. mesta	del. mesto v regiji stalnega preb.	po regiji stalnega preb.	po regiji del. mesta	Indeks (Slov. =100)
SLOVENIJA	722890	722890	664279	58611	58611	100
Obmejne regije z Avstrijo						
Pomurska	39654	37582	36538	3116	1044	95
Podravska	106060	104460	98967	7093	5493	98
Koroška	27527	25380	24757	2770	623	92
Gorenjska	73946	67434	63440	10506	3994	91
Obmejne regije z Italijo						
Goriška	44227	42742	41080	3147	1662	97
Obalno-kraška	38578	38297	35274	3304	3023	99
Ostale regije						
Savinjska	92137	92069	85939	6198	6130	100
Zasavska	16770	14747	13603	3167	1144	88
Spodnjeposavska	23825	21727	20304	3521	1423	91
Jugovzhodna Slovenija**	50693	47340	44567	6126	2773	93
Osrednjeslovenska**	190668	214169	183148	7520	31021	112
Notranj.-kraška	18805	16943	14859	3946	2084	90

Vir: Statistični urad Republike Slovenije, 2000 (Dolenc Danilo - interna dokumentacija).

* Indeks dnevne migracije je v tem primeru razmerje med številom delovnih mest v določeni teritorialni enoti (občini, statistični regiji) in številom zaposlenih in samozaposlenih oseb v isti teritorialni enoti, pomnoženo s 100. Meri medobčinske delovne migracije, ne upošteva pa vseh notranjih migracij v okviru posamezne občine kot tudi ne migracij zaradi šolanja.

** Ti dve regiji sta (od maja 2000) malo preoblikovani nekdanji regiji Dolenjska in Osrednjeslovenska. V omenjenih dveh starih regijah je bil indeks dnevne migracije 31.12.1999 naslednji: Dolenjska 96,3, Osrednjeslovenska 110,7 (Dolenc, Verša, 2000, str. 89).

Tabela 2.8: Dnevni migranti med šolajočo mladino (učenci, dijaki in študenti) – Slovenija, popis prebivalstva 2002

Statistična regija	Delež dnevnih migrantov med vsemi učenci, dijaki in študenti (v %)
SLOVENIJA	47,9
Pomurska	56,8
Podravska	49,8
Koroška	47,3
Savinjska	50,5
Zasavska	45,0
Spodnjeposavska	58,7
Jugovzhodna Slovenija	52,7
Osrednjeslovenska	36,6
Gorenjska	59,1
Notranjsko-kraška	46,2
Goriška	46,9
Obalno-kraška	47,3

Vir: Statistični urad RS (http://www.stat.si/popis2002/si/rezultati/rezultati_red.asp?ter=REG&st=16)

2.2. DOSEDANJE NOTRANJE SELITVE PREBIVALCEV SLOVENIJE NA PODLAGI PODATKOV POPISA 2002

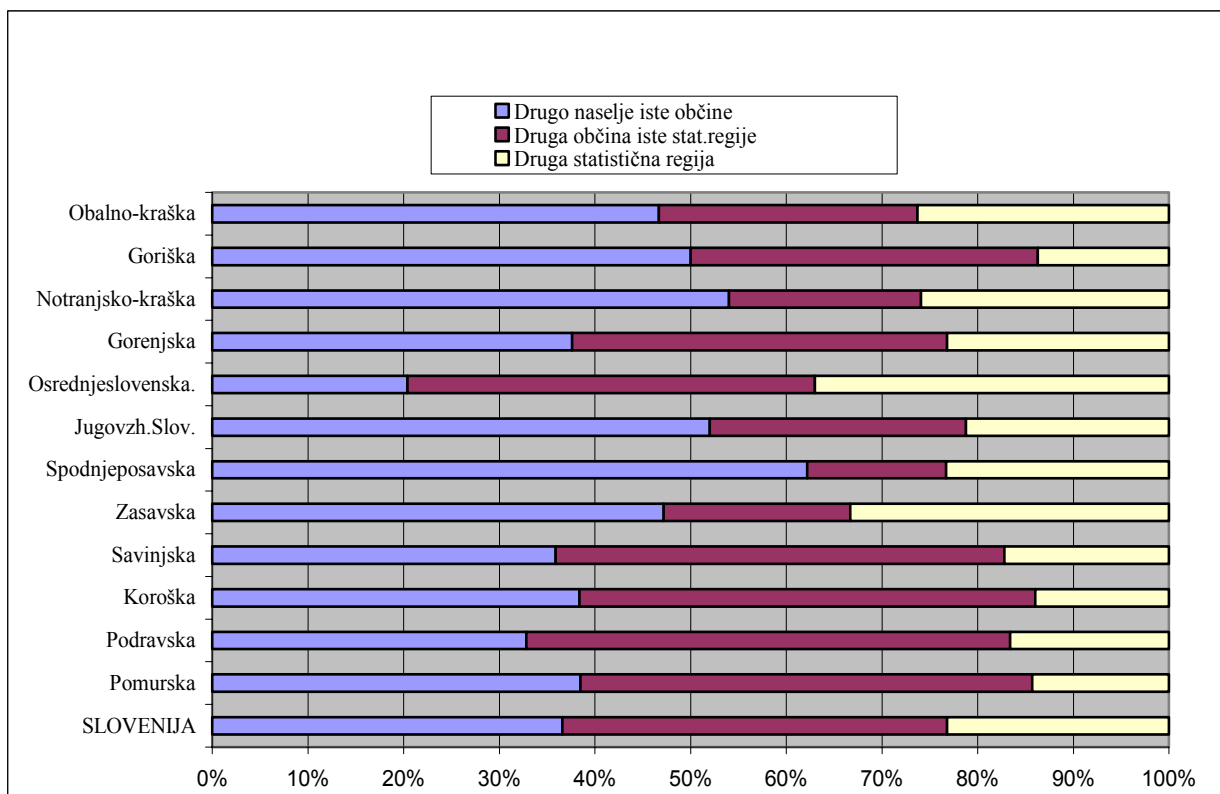
Leta 2002 je bilo med prebivalstvom skoraj polovica takih, ki so se v (takratno) naselje prebivališča preselili iz drugega naselja Slovenije (so bili enkrat do popisa 2002 notranji selivci). Druge glavne ugotovitve za te njihove selitve so (glej tabele 2.9 do 2.11 in grafikon 2.1):

- *Vzroki za dosedanje notranje selitve:* Glavni vzrok za spremembo naselja sta bila sprememba stanovanja ali poroka. Pri medregijskih selitvah je bil pomemben vzrok tudi zaposlitev.
- *Struktura dosedanjih selitev:* Največji delež dosedanjih notranjih selivcev so predstavljali selivci med občinami znotraj iste regije (40%, tako pri ženskah kot moških), sledili so selivci med naselji iste občine, na medregijske selitve pa je odpadla slaba četrtnina vseh dosedanjih notranjih selitev. V primeru selitev zaradi zaposlitve ali izobraževanja pa je šlo v največjem deležu primerov za medregijske selitve.
- *Leto menjave naselja bivališča:* Največji del prebivalcev Slovenije, ki so v življenju kdaj zamenjali naselje prebivališča, je to naredilo v zadnjem desetletju, pri čemer velja to zlasti za spremembo občine znotraj iste regije (to je gotovo tudi posledica teritorialno-upravnih sprememb v 90. letih), velja pa tudi za selitve v drugo regijo.
- *Starostna struktura oseb, ki so kdaj doslej menjale prebivališče v Sloveniji:* Ta struktura je podobna pri tistih, ki so menjali naselje znotraj iste občine, in tistih, ki so se preselili v drugo občino znotraj iste regije, medregijski selivci pa so v povprečju nekoliko mlajši od prej navedenih (torej se za geografsko večje selitve znotraj države prebivalci Slovenije s starostjo odločijo težje kot za selitve v manj oddaljene kraje).
- *Spolna struktura selivcev:* Struktura selitev glede na vrsto selitve je, kot smo že dejali, med spoloma podobna. Med vzroki selitve pa je pri ženskah poroka dosti pogostejši razlog za selitev kot pri moških.
- *Regije:*
 - Obseg selitev: Delež prebivalcev, ki so kdaj doslej menjali naselje bivališča v Sloveniji, je največji (nad 50%) v Obalno-kraški, Koroški in Savinjski regiji, najmanjši pa v Zasavski (41%) in Osrednjeslovenski regiji (43%).
 - Vrsta selitev (selitev med naselji v isti občini, selitev med občinami v isti regiji, selitev v drugo regijo): Med regijami so precejšnje razlike v strukturi selitev. Največji delež selitev ožjega značaja (selitve med naselji iste občine) je značilen za Spodnjeposavsko in Notranjsko-kraško

regijo. Največji delež selivcev pa je ob zadnji selitvi menjalo regijo pri priseljencih v Osrednjeslovensko regijo, Obalno-kraško regijo ter Zasavsko regijo.

- Starost selivcev ob zadnji selitvi: V povprečju so bili najstarejši selivci v Osrednjeslovenski in Obalno-kraški regiji ter najmlajši v Pomurski regiji.
- Časovna dimenzija zadnje selitve: V vseh regijah je največji delež selivcev zadnje selitev "opravi" v 90. letih, pri tem pa je ta delež največji v Osrednjeslovenski regiji in Jugovzhodni Sloveniji, najmanjši pa v Goriški, Koroški in Podravski regiji.

Grafikon 2.1: Struktura notranjih selitev prebivalcev Slovenije, upošteva je zadnje selitev, po regijah – popis 2002

Vir: Lastni izračun na podlagi podatkov Statističnega urada RS - Popis prebivalstva 2002.

http://www.stat.si/popis2002/si/rezultati/rezultati_red.asp?ter=REG&st=23

Tabela 2.9: Notranje selitve prebivalstva v Sloveniji po starosti ob zadnji selitvi - statistične regije popis 2002, struktura (%)

Statistična regija	Delež selivcev med preb.*	Starost ob selitvi (%)					
		Sku-paj	0-19 let	20-29 let	30-49 let	50-69 let	70+ let
Slovenija	47,6	100	32,3	36,6	25,0	4,9	1,2
Pomurska	46,3	100	30,9	42,0	21,9	3,9	1,2
Podravska	49,8	100	33,7	35,2	24,9	5,1	1,0
Koroška	53,7	100	34,8	36,8	23,5	3,7	1,1
Savinjska	50,2	100	32,2	37,2	24,8	4,8	1,1
Zasavska	41,2	100	33,8	37,6	22,6	4,6	1,4
Spodnjeposavska	48,8	100	29,8	39,9	23,0	5,5	1,8
Jugovzhodna Slovenija	47,2	100	31,7	39,9	22,3	4,6	1,5
Osrednjeslovenska	42,9	100	32,9	34,8	26,3	5,0	1,0
Gorenjska	48,4	100	32,3	36,2	25,4	4,8	1,2
Notranjsko-kraška	46,9	100	30,1	39,2	24,8	4,5	1,5
Goriška	49,1	100	29,8	38,0	25,7	4,9	1,7
Obalno-kraška	53,9	100	31,3	32,5	29,0	6,1	1,2

Izračun na podlagi podatkov Statističnega urada RS - Popis prebivalstva 2002.

http://www.stat.si/popis2002/si/rezultati/rezultati_red.asp?ter=REG&st=23

* Delež prebivalcev, ki so do popisa 2002 kdaj zamenjali naselje bivališča (so bili »notranji« selivci).

Tabela 2.10: Prebivalstvo Slovenije ob popisu leta 2002, ki je doslej kdaj predstavljalo notranje selivce – glede na vrsto selitev, vzrok selitve in spol

Vrsta selitve, spol	Delež selivcev v preb. (%)	SELITVE GLEDE NE VZROK (dosejanja sprememba prebivališča naselja v Sloveniji glede na vzrok)							
		Skupaj	Zaposlitev	Izobraževanje	Poroka	Sprememba stanovanja	Selitev vzdrževalca	Drugo	Neznano
ŠTEVILO SELITEV									
SKUPAJ	47,6	935097	81279	11353	208003	241631	181308	22229	189294
iz drugega naselja občine		342359	13415	655	82614	95288	67243	5799	77345
iz druge občine iste stat.reg.		375818	29318	2301	84616	105360	75850	9277	69096
iz druge statistične regije		216920	38546	8397	40773	40983	38215	7153	42853
MOŠKI	42,5	406896	37966	5091	64142	111722	88968	8382	90625
iz drugega naselja občine		150488	6424	393	24154	45591	33907	2214	37805
iz druge občine iste stat.reg.		164789	13644	1134	27656	48506	37455	3477	32917
iz druge statistične regije		91619	17898	3564	12332	17625	17606	2691	19903
ŽENSKE	52,5	528201	43313	6262	143861	129909	92340	13847	98669
iz drugega naselja občine		191871	6991	262	58460	49697	33336	3585	39540
iz druge občine iste stat.reg.		211029	15674	1167	56960	56854	38395	5800	36179
iz druge statistične regije		125301	20648	4833	28441	23358	20609	4462	22950
STRUKTURA POSAMEZNIH VRST SELITEV GLEDE NA VZROK (%)									
SKUPAJ		100	8,7	1,2	22,2	25,8	19,4	2,4	20,2
iz drugega naselja občine		100	3,9	0,2	24,1	27,8	19,6	1,7	22,6
iz druge občine iste stat.reg.		100	7,8	0,6	22,5	28,0	20,2	2,5	18,4
iz druge statistične regije		100	17,8	3,9	18,8	18,9	17,6	3,3	19,8
MOŠKI		100	9,3	1,3	15,8	27,5	21,9	2,1	22,3
iz drugega naselja občine		100	4,3	0,3	16,1	30,3	22,5	1,5	25,1
iz druge občine iste stat.reg.		100	8,3	0,7	16,8	29,4	22,7	2,1	20,0
iz druge statistične regije		100	19,5	3,9	13,5	19,2	19,2	2,9	21,7
ŽENSKE		100	8,2	1,2	27,2	24,6	17,5	2,6	18,7
iz drugega naselja občine		100	3,6	0,1	30,5	25,9	17,4	1,9	20,6
iz druge občine iste stat.reg.		100	7,4	0,6	27,0	26,9	18,2	2,7	17,1
iz druge statistične regije		100	16,5	3,9	22,7	18,6	16,4	3,6	18,3
STRUKTURA SELITEV PRI POSAMEZNEM VZROKU SELITVE (%)									
SKUPAJ		100	100	100	100	100	100	100	100
iz drugega naselja občine		36,6	16,5	5,8	39,7	39,4	37,1	26,1	40,9
iz druge občine iste stat.reg.		40,2	36,1	20,3	40,7	43,6	41,8	41,7	36,5
iz druge statistične regije		23,2	47,4	74,0	19,6	17,0	21,1	32,2	22,6
MOŠKI		100	100	100	100	100	100	100	100
iz drugega naselja občine		37,0	16,9	7,7	37,7	40,8	38,1	26,4	41,7
iz druge občine iste stat.reg.		40,5	35,9	22,3	43,1	43,4	42,1	41,5	36,3
iz druge statistične regije		22,5	47,1	70,0	19,2	15,8	19,8	32,1	22,0
ŽENSKE		100	100	100	100	100	100	100	100
iz drugega naselja občine		36,3	16,1	4,2	40,6	38,3	36,1	25,9	40,1
iz druge občine iste stat.reg.		40,0	36,2	18,6	39,6	43,8	41,6	41,9	36,7
iz druge statistične regije		23,7	47,7	77,2	19,8	18,0	22,3	32,2	23,3

Lastni izračun na podlagi podatkov Statističnega urada RS - Popis prebivalstva 2002.

http://www.stat.si/popis2002/si/rezultati/rezultati_red.asp?ter=SLO&st=52

Tabela 2.11: Prebivalstvo Slovenije ob popisu leta 2002 po letu zadnje spremembe naselja znotraj Slovenije in območju prejšnjega prebivališča – prikaz po statističnih regijah

Statistična regija	LETO ZADNJE SELITVE – STRUKTURA POSAMEZNIH VRST SELITEV (%)						LETO ZADNJE SELITVE – STRUKTURA SELITEV PO LETU/OBDOBJU SELITVE (%)					
	Skupaj	do 1960	1961-1970	1971-1980	1981-1990	1991-2002	Skupaj	do 1960	1961-1970	1971-1980	1981-1990	1991-2002
SLOVENIJA	100	14,6	11,8	14,2	24,5	34,8	100	100	100	100	100	100
Drugo naselje iste občine	100	12,1	11,0	14,1	28,1	34,8	36,6	30,2	33,9	36,2	42,0	36,6
Druga občina iste stat.regije	100	11,9	10,4	14,1	25,4	38,2	40,2	32,7	35,1	39,8	41,7	44,2
Druga statistična regija	100	23,4	15,8	14,7	17,2	28,9	23,2	37,1	30,9	24,0	16,3	19,2
POMURSKA	100	14,1	12,1	14,7	26,0	33,0	100	100	100	100	100	100
Drugo naselje iste občine	100	15,4	11,8	13,3	28,0	31,5	38,5	42,0	37,4	34,7	41,5	36,7
Druga občina iste stat.regije	100	13,4	11,8	15,7	25,2	33,9	47,2	44,6	46,1	50,3	45,7	48,5
Druga statistična regija	100	13,2	14,0	15,4	23,1	34,2	14,3	13,4	16,6	15,0	12,8	14,9
PODRAVSKA	100	15,9	11,7	13,4	24,6	34,4	100	100	100	100	100	100
Drugo naselje iste občine	100	12,3	11,1	13,9	27,0	35,8	32,8	25,4	31,0	34,1	36,1	34,1
Druga občina iste stat.regije	100	14,0	11,1	13,1	25,1	36,7	50,5	44,3	47,7	49,7	51,7	54,0
Druga statistična regija	100	29,1	15,0	13,0	18,1	24,7	16,6	30,4	21,3	16,2	12,3	11,9
KOROŠKA	100	13,7	11,4	14,7	27,6	32,7	100	100	100	100	100	100
Drugo naselje iste občine	100	11,7	10,9	14,7	29,9	32,8	38,4	32,8	37,0	38,6	41,6	38,5
Druga občina iste stat.regije	100	12,4	11,2	14,7	27,8	34,0	47,6	42,9	46,7	47,8	47,9	49,4
Druga statistična regija	100	23,8	13,2	14,1	20,7	28,2	14,0	24,3	16,3	13,5	10,5	12,1
SAVINJSKA	100	12,9	11,7	14,6	25,7	35,1	100	100	100	100	100	100
Drugo naselje iste občine	100	11,0	11,0	13,7	28,0	36,3	35,9	30,5	33,9	33,5	39,0	37,2
Druga občina iste stat.regije	100	12,0	10,7	14,3	26,3	36,7	46,9	43,6	43,0	45,7	48,0	49,1
Druga statistična regija	100	19,5	15,6	17,7	19,3	27,9	17,2	25,9	23,1	20,8	12,9	13,7
ZASAVSKA	100	18,5	10,6	12,7	24,8	33,5	100	100	100	100	100	100
Drugo naselje iste občine	100	12,2	9,6	13,8	29,1	35,3	47,2	31,1	42,7	51,1	55,5	49,8
Druga občina iste stat.regije	100	12,4	7,8	13,6	29,9	36,3	19,5	13,1	14,4	20,9	23,5	21,1
Druga statistična regija	100	30,9	13,6	10,7	15,6	29,2	33,3	55,8	42,8	28,0	21,0	29,1
SPODNJEPOSAVSKA	100	14,3	11,4	13,6	25,0	35,6	100	100	100	100	100	100
Drugo naselje iste občine	100	14,5	11,6	13,6	25,9	34,3	62,2	63,1	63,1	62,2	64,7	59,9
Druga občina iste stat.regije	100	14,4	10,3	12,3	24,6	38,4	14,5	14,5	13,0	13,0	14,3	15,6
Druga statistična regija	100	13,7	11,7	14,5	22,6	37,4	23,3	22,3	23,8	24,8	21,1	24,5
JUGOVZHODNA SLOV.	100	13,7	11,6	13,4	25,5	35,8	100	100	100	100	100	100
Drugo naselje iste občine	100	12,4	10,8	13,0	28,1	35,7	52,0	47,0	48,7	50,3	57,3	51,9
Druga občina iste stat.regije	100	14,9	12,8	14,5	23,9	33,9	26,8	29,1	29,7	28,9	25,1	25,3
Druga statistična regija	100	15,4	11,8	13,1	21,1	38,4	21,2	23,9	21,7	20,8	17,5	22,7
OSREDNJSLOVENSKA	100	16,0	12,7	13,6	21,7	36,0	100	100	100	100	100	100
Drugo naselje iste občine	100	12,4	11,6	13,1	28,2	34,6	20,4	15,9	18,7	19,7	26,5	19,7
Druga občina iste stat.regije	100	9,3	8,0	12,7	24,7	45,4	42,6	24,7	26,8	39,8	48,3	53,7
Druga statistična regija	100	25,7	18,7	14,8	14,8	25,9	37,0	59,4	54,5	40,5	25,2	26,6
GORENJSKA	100	13,9	11,7	14,9	24,4	35,1	100	100	100	100	100	100
Drugo naselje iste občine	100	10,1	10,8	15,0	28,4	35,7	37,6	27,3	34,8	37,8	43,8	38,3
Druga občina iste stat.regije	100	11,8	10,8	14,9	25,3	37,1	39,2	33,2	36,4	39,2	40,6	41,4
Druga statistična regija	100	23,7	14,5	14,8	16,4	30,6	23,2	39,5	28,8	23,0	15,6	20,2
NOTRANJSKO-KRAŠKA	100	14,1	11,1	14,7	24,5	35,5	100	100	100	100	100	100
Drugo naselje iste občine	100	14,3	11,4	15,5	27,5	31,3	54,0	54,8	55,4	56,9	60,6	47,6
Druga občina iste stat.regije	100	12,1	10,2	16,0	26,5	35,2	20,1	17,3	18,4	21,8	21,7	19,9
Druga statistična regija	100	15,2	11,2	12,1	16,8	44,7	25,9	27,9	26,2	21,3	17,7	32,5
GORIŠKA	100	12,5	12,6	17,5	25,3	32,1	100	100	100	100	100	100
Drugo naselje iste občine	100	13,1	12,1	16,8	27,2	30,8	50,0	52,6	48,1	48,2	53,7	47,9
Druga občina iste stat.regije	100	10,4	12,6	17,9	24,9	34,2	36,3	30,3	36,4	37,1	35,7	38,6
Druga statistična regija	100	15,6	14,3	18,8	19,6	31,7	13,7	17,1	15,5	14,7	10,6	13,5
OBALNO-KRAŠKA	100	14,7	10,3	14,2	26,0	34,8	100	100	100	100	100	100
Drugo naselje iste občine	100	8,4	8,1	13,7	31,8	38,0	46,7	26,6	36,9	45,0	57,2	51,0
Druga občina iste stat.regije	100	11,7	9,3	15,2	26,3	37,5	27,0	21,4	24,3	28,9	27,4	29,1
Druga statistična regija	100	29,1	15,2	14,2	15,3	26,3	26,3	52,0	38,8	26,1	15,5	19,9

Izračun na podlagi podatkov Statističnega urada RS - Popis prebivalstva 2002.

http://www.stat.si/popis2002/si/rezultati/rezultati_red.asp?ter=REG&st=73

2.3. SKLEP

Prostorska mobilnost prebivalstva Slovenije je v primerjavi z evropskimi državami majhna. V zadnjem desetletju (natančneje: 1992-2002) je na podlagi selitvene statistike Centralnega registra prebivalcev občino prebivališča zamenjalo le 9,5 oseb od 1000 prebivalcev (regijo pa 3), v Nemčiji je bilo sredi 90. let takih prebivalcev 48 (od tega 13 na deželni ravni), na Danskem pa leta 1997 celo 63 (Dolenc, 1998: 546). Razlogi za nizko prostorsko mobilnost prebivalstva v Sloveniji so (Dolenc, 1998: 547): majhnost Slovenije, pomanjkanje ustreznih stanovanj (po zmerni najemnini, ceni, za določen čas), nepripravljenost prebivalstva poiskati si delovno mesto v drugem, bolj oddaljenem kraju, še vedno prisoten ideal Slovencev imeti lastno stanovanjsko hišo (ali vsaj lastno stanovanje), velik del stanovanjske gradnje je v preteklosti potekal na podedovanih parcelah - torej v naselju prebivališča ali v njegovi bližini. Toda z vidika opazovanja daljšega obdobja velik del prebivalcev Slovenije vsaj enkrat v življenju menja naselje prebivališča (so notranji selivci), na podlagi podatkov zadnjega popisa skoraj 50%. Torej z vidika daljše časovne perspektive mobilnost ni tako majhna.

Na podlagi podatkov CRP kot tudi podatkov zadnjega popisa prebivalstva predstavljajo v Sloveniji selitve med občinami zotraj iste regije največji delež notranjih selitev, sledijo selitve med naselji znotraj iste občine, najmanjši del pa predstavljajo medregionalne selitve. Povprečna starost notranjih selivcev raste, v povprečju pa so tisti, ki menjajo regijo, mlajši od ostalih. Tudi vzroki za medregionalne selitve so nekoliko drugačni kot pri ostalih notranjih selitvah; zaposlitev je bistveno pomembnejši razlog kot pri ostalih selivcih (tu sta izrazito primarna razloga menjava stanovanja in poroka). Medregionalne selitve v zadnjih 10 letih niso bistveno vplivale na prostorsko razporeditev prebivalstva v državi, kaže pa se vpliv ekonomskih dejavnikov na te selitve (gospodarska razvitost, relativne plače, razpoložljivost delovnih mest). Vpliv teh dejavnikov je še močnejši na dnevne delovne selitve. Obseg slednjih selitev je v nasprotju z obsegom notranjih selitev (selitveno mobilnostjo) po razpoložljivih ocenah (SURS) velik, zajema pa večinoma selitve znotraj regij. Tudi dnevna migracija zaradi šolanja je precejšnja, pogojena pa je predvsem z razpoložljivostjo ustreznih srednjih šol in visokošolskih ustanov ter dijaških in študentskih domov na določenem območju.

Notranja (znotraj Slovenije) prostorska mobilnost prebivalcev Slovenije se povečuje; v tem okviru tudi medregionalne selitve.

3. (DEJANSKA) ZUNANJA MOBILNOST IN SELITVE PREBIVALCEV SLOVENIJE TER ZALOGA EMIGRANTOV V TUJINI IN TUJCEV V SLOVENIJI

3.1. "ZALOGA" PREBIVALCEV SLOVENIJE V TUJINI IN TUJCEV V SLOVENIJI

3.1.1. EMIGRANTI

O obsegu "zaloge" emigrantov so bili za leta popisa prebivalstva 1971, 1981 in 1991 podatki o tki. "zdomcih" - "stalnih" prebivalcih Slovenije (o tem smo že govorili v poglavju 1.3.3), ki so bili v času popisa "začasno" v tujini, v Sloveniji pa so imeli še prijavljeno stalno prebivališče. Ob popisu prebivalstva leta 1991 je bilo takih oseb 53000 (2% manj kot 10 let pred tem) oziroma 2,7% stalnih prebivalcev Slovenije. O tem, da niso bili v tujini le kratek čas, kaže podatek o povprečni dolžini njihovega bivanja v tujini (14 let; zaposleni 15 let, družinski člani 12 let). Njihova povprečna starost je znašala 32 let (zaposleni 38 let, družinski člani 13 let), povprečno število let šolanja za tiste, stare 15 let in več, pa 9,9 let. Največ jih je bilo v Nemčiji (50%), Avstriji (14%), Švici (8%) in Italiji (5%). (Bevc, Logar, 1992).

Od spremembe definicije prebivalstva v letu 1995 se omenjena kategorija državljanov Republike Slovenije (ki so začasno v tujini) ne šteje več med prebivalce Slovenije, kar smo že omenili. Zdaj se ta kategorija oseb imenuje »državljan R Slovenije, ki so začasno (za več kot 3 mesece) v tujini« in so svoj odhod prijavili (ter imajo še vedno stalno prebivališče v Sloveniji). Njihovo število je bistveno manjše (proti koncu leta 2003 je na podlagi registra prebivalcev znašalo 30800) od prej omenjene kategorije emigrantov (zdomcev) ob popisu prebivalstva 1991, kar je med drugim verjetno v veliki meri posledica dejstva, da nekateri, ki so bili že dolgo v tujini, ob osamosvojitvi niso zaprosili ali pridobili državljanstva Republike Slovenije. Čeprav je sedanja kategorija "emigrantov" bistveno manjša od tiste ob popisu leta 1991, pa je tudi ta še potrebna "čiščenja". Sedaj predstavlja 1,6% vseh državljanov R Slovenije, med njimi je več moških kot žensk in so v povprečju precej starejši od ostalih državljanov R Slovenije (ki so doma); v povprečju so stari 48 let (glej tabelo 3.1).

Tabela 3.1: "Emigranti" in "imigranti" v letu 2003 kot kategoriji prebivalcev Slovenije in državljanov Republike Slovenije ter nekatere njihove značilnosti – 30.9.2003

Kategorije prebivalcev Slovenije	Število	Struktura (%)	Struktura po spolu, skupaj je 100% (%)		Povpreč. starost (leta)	Starost				
			Moški	Ženske		struktura po starostnih skupinah (%)				
						0-14 let	15-19 let	20-24 let	25-64 let	65+ let
EMIGRANTI (del državljanov Republike Slovenije)										
SKUPAJ državljani RS	1981784	100	48,47	51,53	39,51	14,67	6,48	7,32	56,39	15,14
Drž.R Slov.brez začasno odsotnih	1950968	98,45	48,42	51,58	39,39	14,86	6,55	7,36	56,04	15,19
Državljeni RS, ki začasno prebivajo v tujini	30816	1,55	51,69	48,05	47,51	2,99	2,39	4,50	78,16	11,96
IMIGRANTI (del prebivalcev Republike Slovenije)										
SKUPAJ prebivalci Slovenije	1997919	100	48,98	51,02	39,35	14,67	6,47	7,38	56,53	14,95
Drž.R Slov.brez začasno odsotnih	1950968	97,65	48,42	51,58	39,39	14,86	6,55	7,36	56,04	15,19
Tujci	46951	2,35								
- Tujci s stalnim preb.v Sl.	19731	0,99	67,03	32,97	42,98	6,85	3,75	2,92	78,34	8,13
- Tujci s začasnim preb.v Sl.	27220	1,36	75,79	24,21	34,09	6,82	2,88	12,06	75,78	2,46

Vir: Statistične informacije, Statistični urad Republike Slovenije, 2004/št 54.

Prikazane podatke je smiselno primerjati še s podatki zadnjega **popisa prebivalstva** (2002). Takrat je bilo med popisanimi osebami 98,8% prebivalcev Slovenije, iz naselja popisa je bilo zaradi prebivanja v tujini odsotnih več kot 1 leto 0,9% oseb (večina med njimi zaradi dela), 0,3% pa so predstavljali začasno prisotni (glej opredelitev v poglavju 1.3.3). 0,5% popisanih oseb so predstavljali prebivalci Slovenije, ki so bili v času popisa začasno (manj kot 1 leto) odsotni (iz naselja popisa) zaradi bivanja v tujini. V tujini je bilo tako ob popisu blizu 28000 oseb oziroma 1,4% popisanih oseb, večina med njimi dalj kot 1 leto (tabela 3.2). Med tistimi, ki so bili v tujini manj kot 1 leto, so tri četrtine predstavljali moški, med tistimi, ki so bili v tujini že dalj kot 1 leto, pa je bilo razmerje med moškimi in ženskami 52 proti 48 (tabela 3.7). Po tem viru je emigrantov torej manj kot po Centralnem **registru prebivalstva**.

Tabela 3.2: Prebivalstvo po kraju popisa in navzočnosti ob popisu – Slovenija, 2002

Kategorija popisanih oseb	Število	%
SKUPAJ POPISANE OSEBE	1987971	100
Prebivalci slovenije	1964036	98,8
Navzoči	1843552	92,7
Zčasno odsotni iz naselja popisa manj kot 1 leto	120484	6,1
- v drugem naselju Slovenije	110931	5,6
- v tuji državi	9553	0,5
Iz naselja popisa odsotni več kot 1 leto zaradi prebivanja v tujini	18512	0,9
- delajo v tujini	12288	0,6
- drugi razlogi	6224	0,3
Zčasno navzoči	5423	0,3

Izračun na podlagi podatkov Statističnega urada RS - Popis prebivalstva 2002.

http://www.stat.si/popis2002/si/rezultati/rezultati_red.asp?ter=REG&st=72

3.1.2. IMIGRANTI - TUJCI V SLOVENIJI

Leta 2003 je bilo v Sloveniji po **registru prebivalcev** 47000 tujcev (2,3% prebivalcev), med njimi so 58% predstavljali tujci z začasnim prebivališčem v Sloveniji in 42% tujci s stalnim prebivališčem v Sloveniji (tabela 3.1). Pretežni del jih je iz držav na območju nekdanje Jugoslavije (največ iz Bosne in Hercegovine, sledijo tisti iz ZR Jugoslavije, Hrvaške in Makedonije; po podatkih za konec leta 2002 skupaj 90%); iz drugih evropskih držav jih je bilo takrat 6% (iz držav Evropske unije 3%) in iz preostalega sveta 3% (tabela 3.3). V povprečju so tujci s stalnim prebivališčem v Sloveniji starejši od tujcev z začasnim bivališčem v naši državi kot tudi od državljanov R Slovenije. Med tujci v Sloveniji prevladujejo moški (izjema so tujci iz drugih nekdanjih socialističnih evropskih držav ter tujci iz Južne Amerike). Delež zaposlenih tujcev v vseh tujcih ostaja že dalj časa nespremenjen (blizu 90%, leta 2003 88%), delež zaposlenih tujcev v delovno aktivnem prebivalstvu (zaposleni in samozaposleni) Slovenije pa se je v zadnjih letih nekoliko znižal – od 4,9% ob koncu leta 2003 na 4,3% v letu 2003⁸. V Sloveniji je skupna “zaloga” tujcev (njihov delež v prebivalstvu) manjša kot v povprečju v državah starih članicah Evropske unije, med njimi pa je večji delež ekonomskih oziroma delovnih imigrantov od ocenjenega povprečja za razvite države. Veliko povečanje (uradnega) števila tujcev v Sloveniji v zadnjih letih je na eni strani posledica dejanskega večjega priliva tujcev, na drugi strani pa posledica uresničevanja Zakona o urejanju statusa državljanov drugih naslednic nekdanje SFRJ v Republiki Sloveniji (UL RS, št. 61/2000).

Tabela 3.3: Tujci v Sloveniji po državi državljanstva in spolu, 2002 (31.12.)*

Država državljanstva	ŠTEVILO			STRUKTURA po državi državljanstva (%)			STRUKTURA po spolu (%)		
	Skupaj	Moški	Ženske	Skupaj	Moški	Ženske	Skupaj	Moški	Ženske
SKUPAJ	44693	31489	13204	100	100	100	100	70,46	29,54
Evropa	43710	30949	12761	97,80	98,29	96,64	100	70,81	29,19
Države na obm. nek. Jug.	40356	29460	10896	90,30	93,56	82,52	100	73,00	27,00
Nekd. social. drž. brez držav SFRJ + Albanija	1494	454	1040	3,34	1,44	7,88	100	30,39	69,61
Države Evropske unije	1358	727	631	3,04	2,31	4,78	100	53,53	46,47
Druge države	502	308	194	1,12	0,98	1,47	100	61,35	38,65
Afrika	47	35	12	0,11	0,11	0,09	100	74,47	25,53
Azija	512	279	233	1,15	0,89	1,76	100	54,49	45,51
Južna Amerika	67	24	43	0,15	0,08	0,33	100	35,82	64,18
Severna in Sred. Amerika	225	116	109	0,50	0,37	0,83	100	51,56	48,44
Avstralija in Oceanija	30	20	10	0,07	0,06	0,08	100	66,67	33,33
Neznana država	102	66	36	0,23	0,21	0,27	100	64,71	35,29

Viri: Statistični letopis Slovenije 2003, Statistični urad Republike Slovenije.

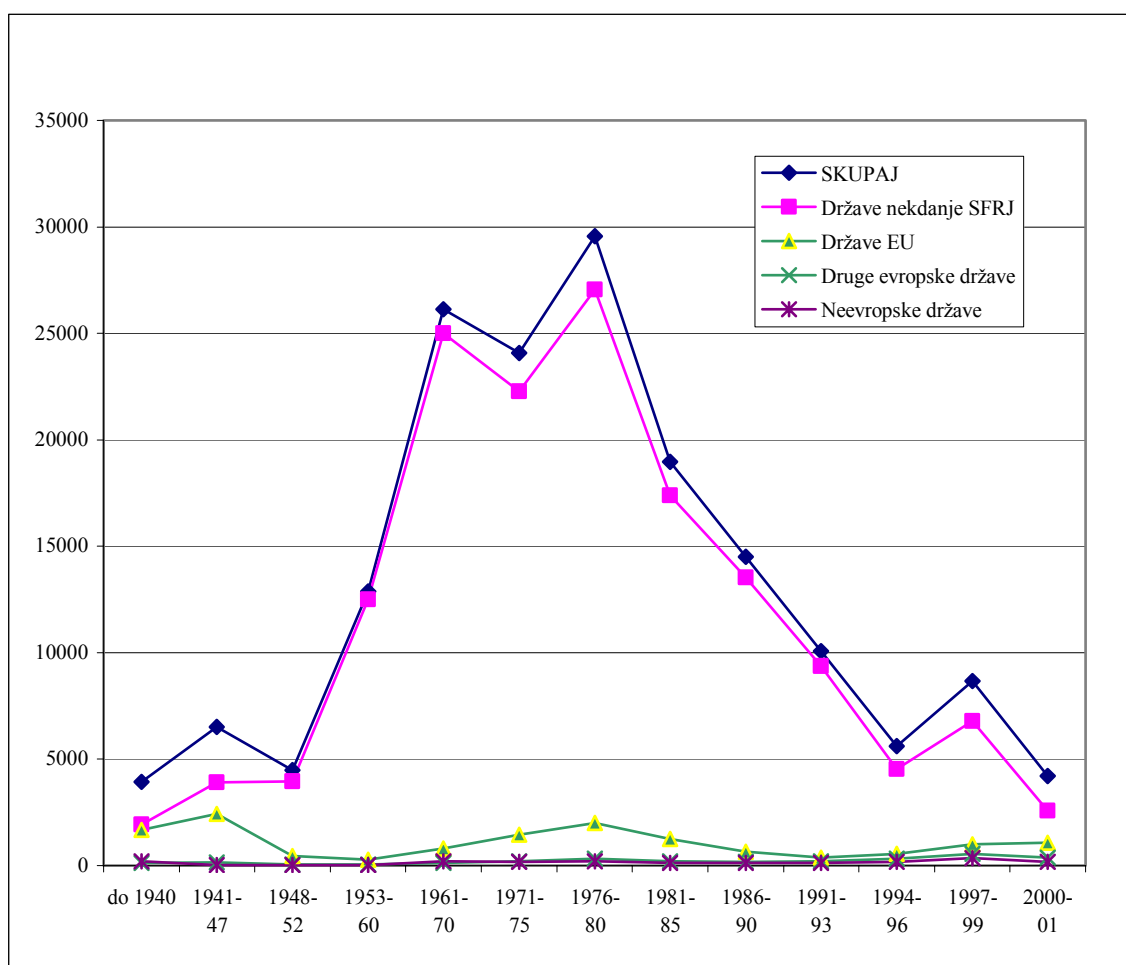
* Tujci in osebe z začasnim zatočiščem.

Ob **popisu prebivalstva** leta 2002 je bilo v Sloveniji 170000 oseb, ki so imele prvo prebivališče zunaj Slovenije in v Sloveniji prebivajo najmanj eno leto (»priseljenci« - glej opredelitev v poglavju 1.3.3); to predstavlja 8,5% vseh popisanih oseb. Primerjava s podatki iz centralnega registra prebivalcev lahko kaže na obseg naturalizacije (koliko tujcev je pridobilo državljanstvo Republike Slovenije). Seveda ta

⁸ Izračun na podlagi podatkov Zavoda Republike Slovenije za zaposlovanje (Letna poročila) in SURS (Statistični letopis).

kategorija ni enaka kategoriji tujcev (glej metodološko poglavje 1.3.3). 89% priseljenih je bilo iz držav nekdanje SFRJ, 8% iz držav EU, 2% iz ostalih evropskih držav ter 1% iz neevropskih držav. Večina priselitev iz držav območja nekdanje SFRJ se je zgodila pred 90. leti (največ v 60. in 70. letih), priselitve iz držav EU pa naraščajo v zadnjih letih (pred tem so bile večje v času druge svetovne vojne in takoj po njej ter v 70. letih – grafikon 3.1). Med priseljenimi osebami predstavljajo moški 53% in ženske 47%; največ (41%) jih prebiva v Sloveniji manj kot 20 (tabela 3.4).

Grafikon 3.1: Priseljeni v Slovenijo po letu priselitve in državi prejšnjega prebivališča – Slovenija, popis 2002

Vir: Statistični urad RS - Popis prebivalstva 2002.

http://www.stat.si/popis2002/si/rezultati/rezultati_red.asp?ter=SLO&st=16

Tabela 3.4: Priseljeni v Slovenijo po številu let bivanja v Sloveniji in območju prvega prebivališča – popis 2002 (struktura - %)

Območje prejšnjega prebivališča	Skupaj	Število let prebivanja v Sloveniji				
		0-19	20-29	30-49	50-69	70+
SLOVENIJA	100	40,98	38,30	17,65	2,79	0,27
Država nekdanje SFRJ	100	39,56	41,11	16,98	2,19	0,17
Bosna in Hercegovina	100	41,38	41,63	15,18	1,67	0,14
Hrvaška	100	39,19	40,34	17,76	2,51	0,20
Makedonija	100	37,59	40,14	20,55	1,62	0,09
Jugoslavija	100	36,21	41,45	19,10	3,03	0,21
Druga evropska država	100	51,37	19,95	21,49	6,37	0,81
Neevropska država	100	40,06	22,07	26,34	9,44	2,09

Izračun na podlagi podatkov Statističnega urada RS - Popis prebivalstva 2002.

http://www.stat.si/popis2002/si/rezultati/rezultati_red.asp?ter=REG&st=21

Popis prebivalstva da prek strukture prebivalstva po narodni pripadnosti tudi informacijo o minulem priseljevanju tujcev. V obdobju 1961-2002 (zadnjih 5 popisov prebivalstva) se je med popisanimi sicer precej zmanjšal delež tistih, ki so se narodno opredelili (in sicer od 99% na 90%). Delež opredeljenih kot Slovenci se je zmanjšal od 96% na 83% oziroma med opredeljenimi od 96% na 93%. Za prebivalce posameznih držav nekdanje Jugoslavije se je opredelilo manj prebivalcev kot ob popisu leta 1991 (izjema so Makedonci in Albanci) – skupaj 6% (leta 1991 – 7%).⁹

3.1.3. “ZALOGA” EMIGRANTOV IN IMIGRANTOV PO REGIJAH

Emigranti. - Ne glede na metodološko-vsebinske spremembe v statistični opredelitvi kategorije, ki smo ji pri analizi “zaloge” tistih v tujini za Slovenijo rekli “emigranti”, imajo največjo “zalogo” le-teh Pomurska, Spodnjeposavska, Savinjska in Podravska regija. Leta 2003 so imele te regije na podlagi Centralnega registra prebivalcev v tujini “začasno” 2% ali več državljanov RS (tabela 3.5), ob predzadnjem popisu (1991) so imele v tujini največji delež prebivalcev (med 2,6% in 6,3% - tabela 3.6), ob zadnjem popisu leta 2002 pa največji delež popisanih oseb (med 1,2% in 3,9%; tabela 3.7). Pri ostalih regijah je njihov vrstni red glede obsega zaloge emigrantov v letih 1991 in 2003 nekoliko drugačen; imajo pa vseeno regije z relativno majhnim obsegom te zaloge v začetku preteklega desetletja majhno zalogo tudi zdaj. Leta 2003 sta imeli najmanjši delež državljanov R Slovenije, ki so začasno v tujini, Goriška in Koroška regija (manj kot 1%; sledila je Notranjsko-kraška regija z 1%). Povečanje zaloge emigrantov od konca 90. let je značilno za Obalno-kraško regijo.

⁹ Vir: Popis prebivalstva 2002 (http://www.stat.si/popis2002/si/rezultati/rezultati_red.asp?ter=SLO&st=15).

Tabela 3.5: Zaloga "emigrantov" v letu 2003 (30.9.2003) po statističnih regijah - del državljanov Republike Slovenije (%)

	Prebivalstvo	Državljeni Republike Slovenije		
		Skupaj	Državljeni Republike Slovenije brez tistih, ki začasno prebivajo v tujini	Državljeni Republike Slovenije, ki začasno prebivajo v tujini
STRUKTURA - državljani RS =100%				
SLOVENIJA	100,8	100	98,4	1,6
Pomurska	98,2	100	97,7	2,3
Podravska	99,4	100	98,1	1,9
Koroška	100,1	100	99,1	0,9
Savinjska	100,2	100	97,9	2,1
Zasavska	101,7	100	98,8	1,2
Spodnjeoposavska	100,6	100	97,6	2,4
Jugovzhodna Slovenija	100,8	100	98,8	1,2
Osrednjeslovenska	102,0	100	98,7	1,3
Gorenjska	100,7	100	98,5	1,5
Notranjsko-kraška	102,2	100	99,0	1,0
Goriška	101,8	100	99,4	0,6
Obalno-kraška	103,4	100	98,7	1,3

Vir: Statistične informacije, Statistični urad Republike Slovenije, 2004/št 54.

Tabela 3.6: Evidentirani prebivalci Slovenije v tujini ("zdomci") ob popisu prebivalstva leta 1991 po državah bivanja in statističnih regijah - Število

	Slovenija	REGIJA stalnega prebivališča											
		Pomurska	Podravska	Koroška	Savinjska	Spod. posavska	Dolenjska	Goriška	Obalno kraška	Notr. kraška	Gorenjska	Zasavska	Osred. slovenska
SKUPAJ - število	52631	8214	14088	1423	6566	3069	2107	1961	1989	721	3339	883	8271
SKUPAJ - % v stalnem preb. regije/Slovenije	2,7	6,3	4,4	1,9	2,6	4,2	2,0	1,6	2,0	1,4	1,7	1,9	1,6
Število oseb v tujini po državah													
Avstrija	7610	2962	2226	375	451	91	80	75	51	31	436	49	783
Belgija	142	7	10	3	24	27	4	3	10	4	9	15	26
Danska	36	3	4	0	6	0	1	1	2	0	11	1	7
Francija	849	120	73	19	78	63	60	47	51	40	54	9	235
Nizozemska	365	34	66	11	24	15	13	11	33	14	52	8	84
Italija	2839	33	146	17	85	28	31	1095	756	122	188	9	329
Luksemburg	42	5	23	0	1	4	0	2	0	1	3	0	3
Nemčija	26481	4037	8546	561	3627	2184	1311	233	353	223	1258	574	3574
Švica	4068	440	848	175	602	216	160	186	226	43	406	47	719
Švedska	963	83	269	63	139	28	37	37	64	31	46	1	165
Velika Britanija	384	7	56	1	33	7	8	19	39	8	61	4	141
Ostale evr. države	553	62	85	8	41	21	15	15	56	9	49	4	187
Kanada	1640	189	311	22	225	141	121	38	38	38	127	10	380
ZDA	1163	37	155	11	106	50	84	47	55	42	124	10	442
Ostale drž. S in Srednje Amerike	49	3	1	1	0	1	0	0	7	0	7	0	29
Argentina	28	1	1	0	2	0	0	2	0	1	7	0	14
Ostale drž. J Amer.	47	1	3	1	4	4	3	1	5	0	10	0	15
Države Afrike	358	14	75	2	21	5	10	42	36	2	24	4	121
Avstralija	1025	97	206	29	168	68	36	20	32	63	94	11	201
Ostale dr. Oceanije	34	2	5	1	7	2	2	1	3	0	2	0	9
Države Azije	192	5	40	0	20	0	7	7	10	4	19	3	77
Neznane države	3764	70	939	123	902	114	124	79	162	45	352	124	730

Izračun na podlagi Interne dokumentacije Statističnega urada Republike Slovenije (Bevc, Logar, 1992).

Tabela 3.7: Prebivalstvo po kraju popisa, navzočnosti ob popisu in spolu, statistične regije, Slovenija, popis 2002 – struktura (%)

Statistična regija	POPISANE OSEBE									
	SKU-PAJ	PREBIVALCI SLOVENIJE					IZ NASELJA POPISA ODSOTNI VEČ KOT 1 LETO ZARADI PREBIV. V TUJINI			ZAČASNO NAVZOČI
		Skupaj	Navzoči	Začasno odsotni iz naselja popisa manj kot 1 leto			Skupaj	Delajo v tujini	Drugi razlogi	
				sku-paj	v drugem naselju Sl.	v tuji državi				
STRUKTURA - Popisano prebivalstvo =100%										
Slovenija	100	98,8	92,7	6,1	5,6	0,5	0,9	0,6	0,3	0,3
Pomurska	100	97,3	89,0	8,3	7,0	1,3	2,6	2,0	0,6	0,1
Podravska	100	98,2	92,7	5,5	4,7	0,8	1,6	1,2	0,5	0,2
Koroška	100	99,4	92,7	6,7	6,4	0,3	0,5	0,3	0,2	0,1
Savinjska	100	98,8	92,2	6,7	6,3	0,3	0,9	0,6	0,3	0,2
Zasavska	100	99,1	94,3	4,8	4,5	0,3	0,8	0,5	0,3	0,2
Spodnjeposavska	100	98,2	90,6	7,6	7,2	0,4	1,7	1,2	0,5	0,1
Jugovzhodna Sl.	100	98,9	90,7	8,2	7,9	0,2	1,0	0,6	0,3	0,1
Osrednjeslovenska	100	98,9	94,7	4,3	3,9	0,3	0,5	0,3	0,3	0,5
Gorenjska	100	99,3	94,4	4,9	4,6	0,3	0,5	0,3	0,2	0,2
Notranjsko-kraška	100	99,4	91,7	7,7	7,3	0,4	0,4	0,3	0,1	0,2
Goriška	100	99,5	91,0	8,5	8,2	0,3	0,3	0,2	0,1	0,2
Obalno-kraška	100	99,3	92,2	7,1	6,4	0,7	0,4	0,2	0,2	0,3
STRUKTURA - PREBIVALCI SLOVENIJE =100% IN OSEBE, KI SO V TUJINI DALJ KOT 1 LETO =100%										
Slovenija		100	93,9	6,1	5,6	0,5	100	66,4	33,6	
Pomurska		100	91,4	8,6	7,2	1,4	100	75,2	24,8	
Podravska		100	94,4	5,6	4,8	0,8	100	71,4	28,6	
Koroška		100	93,3	6,7	6,4	0,3	100	64,2	35,8	
Savinjska		100	93,2	6,8	6,4	0,3	100	66,9	33,1	
Zasavska		100	95,2	4,8	4,5	0,3	100	61,9	38,1	
Spodnjeposavska		100	92,3	7,7	7,3	0,4	100	72,2	27,8	
Jugovzhodna Sl.		100	91,7	8,3	8,0	0,2	100	63,7	36,3	
Osrednjeslovenska		100	95,7	4,3	4,0	0,3	100	50,4	49,6	
Gorenjska		100	95,1	4,9	4,6	0,3	100	57,1	42,9	
Notranjsko-kraška		100	92,2	7,8	7,4	0,4	100	65,2	34,8	
Goriška		100	91,4	8,6	8,2	0,3	100	61,0	39,0	
Obalno-kraška		100	92,9	7,1	6,4	0,7	100	55,7	44,3	
STRUKTURA - SLOVENIJA =100%										
Slovenija	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
Pomurska	6,2	6,2	6,0	8,6	7,8	17,5	17,4	19,7	12,9	2,1
Podravska	15,9	15,8	15,9	14,3	13,4	25,2	27,9	30,1	23,7	11,3
Koroška	3,7	3,7	3,7	4,1	4,2	2,4	1,9	1,8	2,0	1,6
Savinjska	12,9	12,9	12,8	14,2	14,7	9,3	13,1	13,2	12,9	9,6
Zasavska	2,3	2,3	2,3	1,8	1,9	1,4	1,9	1,8	2,2	1,3
Spodnjeposavska	3,5	3,5	3,4	4,4	4,5	2,8	6,3	6,9	5,2	1,5
Jugovzhodna Sl.	6,9	6,9	6,8	9,4	9,9	3,6	7,1	6,8	7,7	3,7
Osrednjeslovenska	24,8	24,9	25,3	17,5	17,5	17,8	13,9	10,5	20,4	49,9
Gorenjska	9,9	10,0	10,1	8,0	8,1	6,5	5,4	4,6	6,9	6,9
Notranjsko-kraška	2,5	2,6	2,5	3,2	3,3	2,1	1,1	1,0	1,1	2,0
Goriška	6,0	6,0	5,9	8,4	8,8	4,3	1,8	1,7	2,1	4,5
Obalno-kraška	5,2	5,2	5,1	6,0	5,9	7,2	2,2	1,9	2,9	5,6
DELEŽ ŽENSK V POSAMEZNIH KATEGORIJAH POPISANIH OSEB (%)										
Slovenija	51,1	51,2	51,7	44,1	45,6	26,7	48,1	46,4	51,5	44,2
Pomurska	51,3	51,4	52,4	41,1	44,6	22,7	48,5	46,7	54,0	56,6
Podravska	51,2	51,3	51,9	39,9	42,3	25,4	48,6	47,6	50,9	46,4
Koroška	50,2	50,2	50,4	47,2	48,1	28,9	47,7	46,2	50,4	36,8
Savinjska	50,9	51,0	51,3	46,0	47,3	23,1	48,8	47,0	52,6	36,7
Zasavska	51,5	51,6	51,9	45,2	47,5	10,9	46,6	40,8	56,0	40,0
Spodnjeposavska	50,7	50,8	51,2	45,7	46,5	30,9	48,6	47,9	50,6	44,3
Jugovzhodna Sl.	50,7	50,7	51,1	45,9	46,4	30,6	47,0	45,9	49,1	41,3
Osrednjeslovenska	51,7	51,7	52,2	42,4	43,4	30,8	46,2	44,2	48,3	46,8
Gorenjska	51,2	51,2	51,6	43,3	44,0	32,7	48,5	45,7	52,3	43,6
Notranjsko-kraška	50,6	50,6	50,8	49,2	50,7	21,4	46,5	38,8	60,9	39,8
Goriška	50,7	50,8	51,0	48,4	49,4	25,4	50,5	43,3	61,5	34,4
Obalno-kraška	50,8	50,8	51,2	45,4	46,8	31,9	48,4	42,8	55,5	40,3

Izračun na podlagi podatkov SURS (http://www.stat.si/popis2002/si/rezultati/rezultati_red.asp?ter=REG&st=72)

Imigranti (tujci). - V strukturi prebivalcev imajo po podatkih CRP največji delež tujcev Obalno-kraška, Notranjsko-kraška in Osrednjeslovenska regija, najmanjši delež pa Pomurska in Koroška regija (tabela 3.8).

Tabela 3.8: Zaloga "imigrantov" v Sloveniji po statističnih regijah leta 2003 (30.9.2003) - del prebivalcev Slovenije (%)

Statistična regija	Prebivalci	Državljeni R Slovenije brez tistih, ki so začasno v tujini	Tujci		
			Skupaj	Tujci s stalnim prebiv. v Sloveniji	Tujci z začasnim prebiv. v Sloveniji
SLOVENIJA	100	97,7	2,4	1,0	1,4
Pomurska	100	99,5	0,6	0,3	0,3
Podravska	100	98,7	1,3	0,5	0,8
Koroška	100	99,1	0,9	0,5	0,4
Savinjska	100	97,7	2,3	1,0	1,3
Zasavska	100	97,1	2,8	1,8	1,0
Spodnjeposavska	100	97,0	3,0	1,1	1,9
Jugovzhodna Slovenija	100	98,0	2,0	0,8	1,2
Osrednjeslovenska	100	96,8	3,2	1,4	1,8
Gorenjska	100	97,8	2,2	1,1	1,1
Notranjsko-kraška	100	96,9	3,1	1,3	1,8
Goriška	100	97,6	2,4	0,7	1,7
Obalno-kraška	100	95,4	4,6	1,6	3,0

Izračun na podlagi podatkov Statističnega urada Republike Slovenije (Statistične informacije, 2004/št 54).

Primerjava obsega zaloge *emigrantov in imigrantov*, izraženega na omenjen način (emigranti kot delež državljanov, imigranti kot delež prebivalcev), ali pa kot število na 1000 prebivalcev (tabela 3.9) kaže na pričakovano obratnosmerno povezanost velikosti teh dveh kategorij. Regije z nadpovprečno zalogo emigrantov imajo praviloma podpovprečno zalogo tujcev in obratno (kot povprečje smatramo doseženo raven zaloge na ravni države). V primeru najmanj razvite regije (Pomurska) je za to mogoče najti logično ekonomsko razlago; manjša razvitost pogojuje večjo zalogo prebivalcev v tujini in manjšo absorpcijsko sposobnost za sprejem tujcev.

Tabela 3.9: "Zaloga" "emigrantov" in "imigrantov" za Slovenijo po statističnih regijah v letu 2003 (30.9.) na podlagi podatkov Centralnega registra prebivalcev – število na 1000 prebivalcev

Regija	Državljeni Republike Slovenije, ki začasno prebivajo v tujini (Emigranti)	Tujci (Imigranti)		
		Skupaj	Tujci s stalnim prebiv. v Sloveniji	Tujci z začasnim prebiv. v Sloveniji
SLOVENIJA	15,4	23,5	9,9	13,6
Pomurska	23,6	5,4	2,6	2,8
Podravska	19,4	13,2	4,8	8,3
Koroška	8,9	9,4	5,4	4,0
Savinjska	20,8	22,6	9,6	13,0
Zasavska	11,4	28,5	18,4	10,1
Spodnjeposavska	23,7	29,9	10,7	19,3
Jugovzhodna Slovenija	12,2	20,0	7,7	12,3
Osrednjeslovenska	12,7	31,9	14,1	17,8
Gorenjska	15,1	21,9	11,2	10,8
Notranjsko-kraška	9,8	30,8	13,2	17,6
Goriška	6,1	24,0	6,8	17,2
Obalno-kraška	12,4	45,5	15,9	29,6

Izračun na podlagi podatkov Statističnega urada Republike Slovenije (Statistične informacije, 2004/št 54).

3.2. SELITVENI TOKOVI

V poglavju prikazujemo najprej evidentirane legalne slitve (za vse selivce od leta 1995 dalje, za državljane pa za zadnjih 20 let), zaposlovanje državljanov Republike Slovenije v tujini, tujcev v Sloveniji, čezmejnne dnevne selitve in nekatere statistično neevidentirane tokove.

3.2.1. EVIDENTIRANE LEGALNE SELITVE

Te selitve zajemajo v Sloveniji selitve državljanov R Slovenije (v 80. letih – državljanov nekdanje SFRJ) in selitve tujcev (od srede 90. let dalje) brez selitev beguncev in brez selitev oseb z začasnim zatočiščem v Sloveniji.

3.2.1.1. Obseg tokov za vse selivce

Opazovanje trendov v evidentiranih legalnih selitvah za daljše obdobje je težavno. Pri opazovanju zadnjih 20 let so tri mejna leta:

- 1991 - osamosvojitve Slovenije je prinesla s sabo dejstvo, da je območje nekdanje Jugoslavije za Slovenijo postala tujina;
- 1992 - po tem letu je bil izveden prehod od spremljanja državljanov nekdanje SFRJ na državljane RS; v letih 1991-1992 so se zajemali oboji;
- 1995 - s tem letom se je v Sloveniji poleg državljanov RS začelo spremljati tudi selitve tujcev.

Tako podatki o meddržavnih selitvah niso za celo obdobje popolnoma primerljivi, obenem niso enako razčlenjeni. Do vključno leta 1991 so se posebej spremljale selitve z območjem nekdanje Jugoslavije in s tujino (razčlenitev: "druge republike nekdanje Jugoslavije" in "tujina"), po tem letu pa je oboje tujina. Po letu 1995 se pri meddržavnih selitvah srečujemo z razčlenitvijo "državljeni RS" in "tujci". Razmeroma primerljivi sta obdobji pred letom 1992 in obdobje 1993-1994, obdobje po tem letu pa je slabo primerljivo z obdobjem pred njim.

Globalne sklepne ugotovitve za celo obdobje zadnjih 20 let (1980-2002) ob upoštevanju relativno izraženega obsega selitev (število selivcev na 1000 prebivalcev) so (glej tabelo 3.10):

- obseg zunanjih selitev je bil bistveno manjši od obsega notranjih selitev;
- v vsebinsko razmeroma primerljivem obdobju 1980-1994 je bilo značilno upadanje v obsegu tako priselitev kot odselitev, pri čemer je bil v odselitvah iz razumljivih razlogov značilen izreden porast v letu 1991;
- od srede 90. let dalje, ko se spremljajo tudi selitveni tokovi tujcev, so bili le-ti veliko večji od selitvenih tokov državljanov R Slovenije;
- saldo po kategorijah selivcev v metodološko in vsebinsko primerljivih obdobjih:
 - 80. leta: saldo z drugimi republikami nekdanje Jugoslavije je bil pozitiven, s tujino pa negativen, vendar majhen (obseg selitev s tujino je bil manjši od obsega selitev z drugimi republikami nekdanje Jugoslavije),
 - druga polovica 90. let (1995-1999): saldo je bil pozitiven tako za državljane RS kot za tujce (tu je bil negativen za leto 1998);

Tabela 3.10: Notranje in zunanje (meddržavne) selitve prebivalstva - Slovenija, 1980-2002*

	1980-84 povpr.	1985-89 povpr.	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	1991- 1994 povpr.	1995- 1999 povpr.	1991- 1999 povpr.	2000	2001	2002	2000- 2002 povpr.
ŠTEVILO																			
NOTRANJE SELITVE	52692	43207	37644	35965	42741	34997	31420	25736	28655	29313	30110	30509	36281	28865	32161	29781	30967	34868	31872
MEDDRŽAVNE SELITVE																			
<i>Priseljeni</i>	10679	8321	7075	5987	3461	2745	1919	5879	9495	7889	4603	4941	3528	6561	5213	6185	7803	9134	7707
- iz drugih republik nek. Jugoslavije	10341	8049	6842	5769															
- iz tujine	338	272	233	218															
- državljani Republike Slovenije					3461	2745	1919	2191	1500	1093	857	1362		1400		935	1030	1432	1132
- tuji državljani								3688	7995	6796	3746	3579		5161		5250	6773	7702	6575
<i>Odseljeni</i>	6467	4721	4908	9060	3848	1390	983	3372	2985	5447	6708	2606	3820	4224	2362	3570	4811	7269	5217
- iz drugih republik nek. Jugoslavije	5950	4355	4720	8860															
- iz tujine	517	366	188	200															
- državljani Republike Slovenije					3848	1390	983	776	803	807	705	963		811		1559	1442	2624	1875
- tuji državljani								2596	2182	4640	6003	1643		3413		2011	3369	4645	3342
<i>Selitveni prirast oz. padeč</i>	4212	3600	2167	-3073	-387	1355	936	2507	6510	2442	-2105	2335	-292	2338	1169	2615	2992	1865	2491
- iz drugih republik nek. Jugoslavije	4391	3694	2122	-3091															
- iz tujine	-179	-94	45	18															
- državljani Republike Slovenije					-387	1355	936	1415	697	286	152	399		590		-624	-412	-1192	-743
- tuji državljani								1092	5813	2156	-2257	1936		1748		3239	3404	3057	3233
<i>Začasno prebivanje državljanov Republike Slovenije v tujini</i>																			
- vrnitve						387	634	395	423	422	446								
- odhodi						1271	402	777	990	886	765								
- saldo						-884	232	-382	-567	-464	-319								
KOEFICIENTI - število na 1000 prebivalcev																			
NOTRANJE SELITVE	27,4	21,7	18,8	18,0	21,4	17,6	15,8	13,0	14,4	14,8	15,2	15,4	18,2	14,5	16,2	15,0	15,5	17,5	16,0
MEDDRŽAVNE SELITVE																			
<i>Priseljeni</i>	5,6	4,2	3,5	3,0	1,7	1,4	1,0	3,0	4,8	4,0	2,3	2,5	1,8	3,3	2,6	3,1	3,9	4,6	3,9
- iz drugih republik nek. Jugoslavije	5,4	4,1	3,4	2,9															
- iz tujine	0,2	0,1	0,1	0,1															
- državljani Republike Slovenije					1,7	1,4	1,0	1,1	0,8	0,6	0,4	0,7	0,0	0,7	0,0	0,5	0,5	0,7	0,6
- tuji državljani								1,9	4,0	3,4	1,9	1,8	0,0	2,6	0,0	2,6	3,4	3,9	3,3
<i>Odseljeni</i>	3,4	2,4	2,5	4,5	1,9	0,7	0,5	1,7	1,5	2,7	3,4	1,3	1,9	2,1	1,2	1,8	2,4	3,6	2,6
- iz drugih republik nek. Jugoslavije	3,1	2,2	2,4	4,4															
- iz tujine	0,3	0,2	0,1	0,1															
- državljani Republike Slovenije					1,9	0,7	0,5	0,4	0,4	0,4	0,4	0,5	0,0	0,4	0,0	0,8	0,7	1,3	0,9
- tuji državljani								1,3	1,1	2,3	3,0	0,8	0,0	1,7	0,0	1,0	1,7	2,3	1,7
<i>Selitveni prirast oz. padeč</i>	2,2	1,8	1,1	-1,5	-0,2	0,7	0,5	1,3	3,3	1,2	-1,1	1,2	-0,1	1,2	0,6	1,3	1,5	0,9	1,2
- iz drugih republik nek. Jugoslavije	2,3	1,8	1,1	-1,5															
- iz tujine	-0,1	0,0	0,0	0,0															
- državljani Republike Slovenije					-0,2	0,7	0,5	0,7	0,4	0,1	0,1	0,2	0,0	0,3		-0,3	-0,2	-0,6	-0,4
- tuji državljani								0,6	2,9	1,1	-1,1	1,0	0,0	0,9		1,6	1,7	1,5	1,6
<i>Začasno prebivanje državljanov Republike Slovenije v tujini</i>																			
- vrnitve						0,2	0,3	0,2	0,2	0,2	0,2								
- odhodi						0,6	0,2	0,4	0,5	0,5	0,4								
- saldo						-0,4	0,1	-0,2	-0,3	-0,2	-0,2								

Vir: Statistični letopis Slovenije za leta 1995 do 2003, Statistični urad Republike Slovenije; in izračuni na podlagi podatkov v letopisih

* Do vključno leta 1992 so upoštevani državljani R Slovenije in državljani nekdanje SFR Jugoslavije. Podatki o tujcih so vključeni za obdobje 1995-2002.

- tekoče desetletje (2000-2002): skupen saldo je še naprej pozitiven in večji kot v 90. letih in sicer na račun tujcev (pozitiven saldo se je zanje povečal na približno 3000 oseb letno), saj je saldo za državljane R Slovenije postal negativen,
- “začasni odhodi” državljanov R Slovenije v tujino in vračanja iz “začasnega bivanja” v tujini (1993-1998): v celotnem navedenem obdobju je bilo vračanj manj kot odhodov, saldo je bil torej negativen.

3.2.1.2. Podrobnejša analiza nekaterih značilnosti za vse selivce za obdobje 1995-2002

Upoštevane so tako meddržavne selitve državljanov Republike Slovenije kot tujcev. Opazovano obdobje je 1995-2002. Podroben prikaz je zajet v tabelah 3.11. in 3.12 (skupni in povprečni letni obseg kot tudi značilnosti po spolu in starosti).

Selivci po starosti. - Povprečna starost *priseljenih* je bila 33 let, pri čemer so bili v povprečju priseljeni tuji državljani mlajši od priseljenih državljanov Republike Slovenije (33 let nasproti 37 let); priseljene ženske so bile v povprečju nekoliko mlajše od moških (predvsem na račun tujih državljanov, saj so bile med priseljenimi državljani RS le-te enako stare kot moški). V obdobju 1995-1998 so bili priseljenci v povprečju mlajši kot kasneje (31 let nasproti 35 let). *Odseljeni* so bili v povprečju za 1 leto starejši od priseljenih, pri čemer ni bilo bistvenih razlik med odseljenimi glede na državljanstvo (slovenski, tuji državljani), prav tako ne med spoloma in tudi ne med leti v opazovanem obdobju. Glede na pozitiven *saldo* in omenjeno dejstvo, da so bili priseljeni v povprečju mlajši od odseljenih (pri tem pa v celoti na račun tujih državljanov - tu znaša razlika v povprečni starosti 2 leti, pri državljanih RS pa so bili priseljeni v povprečju za 3 leta starejši od odseljenih), se je prek teh selitev starostna struktura prebivalcev Slovenije v opazovanem obdobju izboljševala (pomlajevala).

Selivci po spolu. - Med *priseljenimi* je bilo več moških kot žensk (dve tretjini moških in ena tretjina žensk), pri tem v celoti na račun priseljevanja tujih državljanov (med temi je bilo 70% moških), saj je bila med priseljenimi državljani Republike Slovenije (povratniki) spolna struktura izenačena. Med *odseljenimi* je bil delež moških podoben (znašal je 69%) kot med priseljenimi, pri tem tudi tu predvsem na račun odseljevanja tujih državljanov (med temi je bilo 76% moških), saj je tudi tu bila pri državljanih R Slovenije spolna struktura izenačena. Posledica omenjene strukture priseljenih in odseljenih je bila večja zastopanost moških kot žensk v neto selitvenem *prirastu* pri obeh kategorijah selivcev (tuji državljani, državljani RS); spolna struktura prebivalcev Slovenije se je prek teh selitev v opazovanem obdobju spreminjala v smeri povečanja deleža moških.

Selivci po državljanstvu. - Pretežni del priselitev (81%) kot tudi odselitev (74%) je odpadlo na tuje državljane, na katere odpade tudi pretežni del (96%) neto selitvenega prirasta. Povprečni letni neto prirast v opazovanem obdobju je zanje znašal 2300, za državljane Republike Slovenije pa 90.

Tabela 3.11: Meddržavne selitve za Slovenijo v obdobju 1995-2002 po starosti, spolu in državljanstvu selivcev

Obdobje	SKUPAJ			Državljeni Republike Slovenije			Tuji državljani		
	skupaj	moški	ženske	skupaj	moški	ženske	skupaj	moški	ženske
PRISELITVE									
Skupaj - število									
1995-1998	27866	17840	10026	5641	2883	2758	22225	14957	7268
1999-2002	28063	19617	8446	4759	2578	2181	23304	17039	6265
1995-2002	55929	37457	18472	10400	5461	4939	45529	31996	13533
Letno povprečje - število									
1995-1998	6967	4460	2507	1410	721	690	5556	3739	1817
1999-2002	7016	4904	2112	1190	645	545	5826	4260	1566
1995-2002	6991	4682	2309	1300	683	617	5691	4000	1692
Povprečna starost - leta									
1995-1998	31,5	31,6	31,2	35,9	34,9	36,9	30,4	31	29,1
1999-2002	35,1	35,6	33,8	38,6	39,4	37,4	35,6	36,3	33,8
1995-2002	33,3	33,6	32,5	37,2	37,1	37,1	33,0	33,6	31,4
ODESELITVE									
Skupaj - število									
1995-1998	18512	13264	5248	3091	1589	1502	15421	11675	3746
1999-2002	18256	12207	6049	6588	3360	3228	11668	8847	2821
1995-2002	36768	25471	11297	9679	4949	4730	27089	20522	6567
Letno povprečje - število									
1995-1998	4628	3316	1312	773	397	376	3855	2919	937
1999-2002	4564	3052	1512	1647	840	807	2917	2212	705
1995-2002	4596	3184	1412	1210	619	591	3386	2565	821
Povprečna starost - leta									
1995-1998	34,9	35	34,8	34,5	34,3	34,8	35,4	35,6	34,7
1999-2002	34,2	34,2	34,0	34,6	33,9	35,3	34,0	34,2	33,5
1995-2002	34,5	34,6	34,4	34,5	34,1	35,0	34,7	34,9	34,1
NETO SELITVENI PRIRAST/PADEC									
Skupaj - število									
1995-1998	9354	4576	4778	2550	1294	1256	6804	3282	3522
1999-2002	9807	7410	2397	-1829	-782	-1047	11636	8192	3444
1995-2002	19161	11986	7175	721	512	209	18440	11474	6966
Letno povprečje - število									
1995-1998	2339	1144	1195	638	324	314	1701	821	881
1999-2002	2452	1853	599	-457	-196	-262	2909	2048	861
1995-2002	2395	1498	897	90	64	26	2305	1434	871
Povprečna starost - razlika med priseljenimi in odseljenimi (leta)									
1995-1998	-3,4	-3,4	-3,6	1,4	0,6	2,1	-5,0	-4,6	-5,6
1999-2002	0,9	1,4	-0,2	4,0	5,5	2,1	1,6	2,1	0,3
1995-2002	-1,3	-1,0	-1,9	2,7	3,1	2,1	-1,7	-1,3	-2,7

Lastni izračuni na podlagi podatkov v Statističnih letopisih Slovenije za leta 1996 do 2003, Statistični urad Republike Slovenije.

Selivci po državi njihovega državljanstva (tabela 3.12). - Podatki so na razpolago le o priselitvah. Med priseljenimi je bila v opazovanem obdobju (1995-2000) struktura naslednja: 20% Slovenija, dve tretjini države nekdanje Jugoslavije, 4% nekdanje socialistične države brez držav območja SFRJ, 3% države Evropske unije (EU-15).

Tabela 3.12: Priseljeni v Slovenijo (vsi) po državi državljanstva in spolu, 1995-2002

Država državljanstva	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	1995- 1999 skupaj	2000- 2002 skupaj	1995- 1999 povpr.	2000- 2002 povpr.	1995- 2002 skupaj	1995- 2002 povpr.
ŠTEVILO														
SKUPAJ	5879	9495	7889	4603	4941	6185	7803	9134	32807	23122	6561	7707	55929	6991
Evropa	5703	9152	7574	4385	4855	6008	7459	8817	31669	22284	6334	7428	53953	6744
Slovenija	2191	1500	1093	857	1362	935	1030	1432	7003	3397	1401	1132	10400	1300
Države na območju nekđ. Jug.	3115	6916	5850	2848	3099	4458	5391	6276	21828	16125	4366	5375	37953	4744
Nekđ.social.drž. brez držav nekđ.Jug.+Albanija	159	328	171	176	238	324	542	557	1072	1423	214	474	2495	312
Države Evropske unije	195	306	209	197	62	168	318	273	969	759	194	253	1728	216
Druge države	43	102	251	307	94	123	178	279	797	580	159	193	1377	172
Afrika	12	9	13	5	9	8	12	18	48	38	10	13	86	11
Azija	66	107	110	108	31	84	174	158	422	416	84	139	838	105
Južna Amerika	1	8	10	12	13	15	22	32	44	69	9	23	113	14
Severna in Srednja Amerika	29	56	39	34	8	48	112	81	166	241	33	80	407	51
Oceanija	4	4	4	1	2	12	20	6	15	38	3	13	53	7
Neznana država	64	159	139	58	23	10	4	22	443	36	89	12	479	60
STRUKTURA (%)														
SKUPAJ	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
Evropa	97,0	96,4	96,0	95,3	98,3	97,1	95,6	96,5	96,5	96,4	96,5	96,4	96,5	96,5
Slovenija	37,3	15,8	13,9	18,6	27,6	15,1	13,2	15,7	21,4	14,7	21,4	14,7	19,6	18,6
Države na območju nekđ. Jug.	53,0	72,8	74,2	61,9	62,7	72,1	69,1	68,7	66,5	69,7	66,5	69,7	66,8	67,9
Nekđ.social.drž. brez držav nekđ.Jug.+Albanija	2,7	3,5	2,2	3,8	4,8	5,2	7,0	6,1	3,3	6,2	3,3	6,2	4,4	4,5
Države Evropske unije	3,3	3,2	2,7	4,3	1,3	2,7	4,1	3,0	3,0	3,3	3,0	3,3	3,1	3,1
Druge države	0,7	1,1	3,2	6,7	1,9	2,0	2,3	3,1	2,4	2,5	2,4	2,5	2,6	2,5
Afrika	0,2	0,1	0,2	0,1	0,2	0,1	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2
Azija	1,1	1,1	1,4	2,4	0,6	1,4	2,2	1,7	1,3	1,8	1,3	1,8	1,5	1,5
Južna Amerika	0,0	0,1	0,1	0,3	0,3	0,2	0,3	0,4	0,1	0,3	0,1	0,3	0,2	0,2
Severna in Srednja Amerika	0,5	0,6	0,5	0,7	0,2	0,8	1,4	0,9	0,5	1,0	0,5	1,0	0,7	0,7
Oceanija	0,1	0,0	0,1	0,0	0,0	0,2	0,3	0,1	0,1	0,2	0,1	0,2	0,1	0,1
Neznana država	1,1	1,7	1,8	1,3	0,5	0,2	0,1	0,2	1,4	0,2	1,4	0,2	0,8	0,9

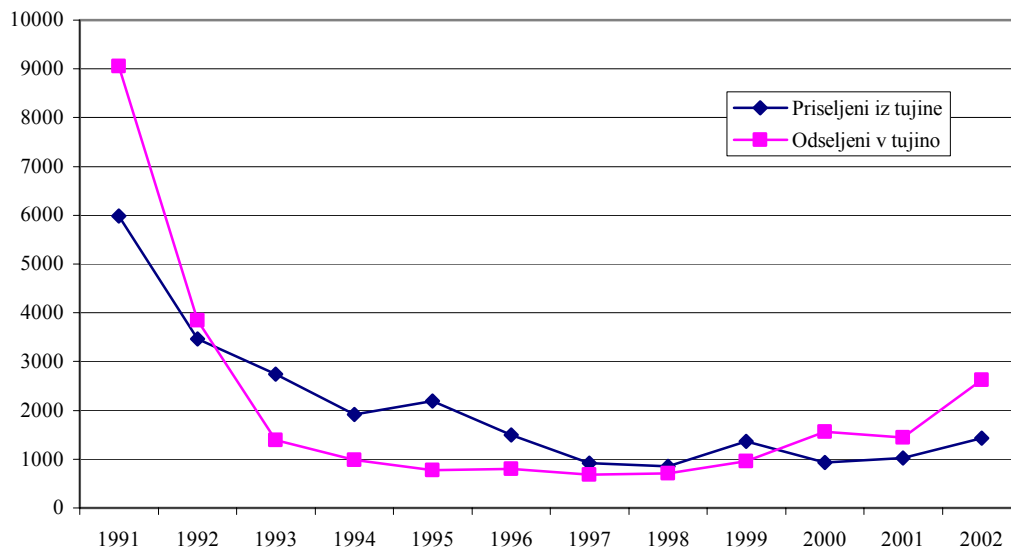
Viri: Statistični letopis Slovenije za leta 1996 do 2003, Statistični urad Republike Slovenije.

3.2.1.3. Meddržavne selitve državljanov Republike Slovenije v zadnjih dveh desetletjih

Analiza, prikazana v nadaljevanju, temelji na podatkih Statističnega urada Republike Slovenije, pri tem delno objavljenih, delno pa na neobjavljenih. V obdobju 1995-2002, za katerega obstajajo ločeni podatki za selitve državljanov RS in tujcev, je prva navedena kategorija selivcev predstavljala 26% vseh odselitev, 19% vseh priselitev in 4% pozitivnega salda (tabela 3.11). V podatkih za zadnji dve desetletji so za obdobje do (vključno) leta 1992 vključeni tudi državljani nekdanje SFRJ. Pri priselitvah državljanov Republike Slovenije iz tujine gre dejansko za povratnike.

Obseg selitev. - V obdobju zadnjih 20 let je obseg meddržavnih selitev državljanov R Slovenije padal, pri tem pri priselitvah celotno obdobje, pri odselitvah pa do konca 90. let (zdaj se povečuje). Povprečni letni obseg priselitev se je od 8700 oseb v 80. letih zmanjšal na 1100 v tekočem desetletju, povprečni letni obseg odselitev pa s 5200 na 800 oseb v drugi polovici 90. let, nato pa se je povečal na 1900 oseb. Saldo v teh migracijah je bil vse do konca 90. let z izjemo posebnih let 1991-1992 in 1998 ves čas pozitiven, v tekočem desetletju pa je negativen. Povprečni letni neto selitveni prirast je znašal v 80. letih 3500 oseb, v 90. letih 400 oseb; v letih 2000-2002 pa je znašal povprečni letni selitveni padec 700 oseb. Podrobnejši podatki za celo obdobje so prikazani v tabeli 3.10, prikaz gibanj od začetka 90. let dalje pa je podan v grafikonu 3.2

Grafikon 3.2: Meddržavne selitve državljanov Republike Slovenije, 1991-2002

Vir: Statistični urad Republike Slovenije (interna dokumentacija, Statistični letopis 2000-2003).

* Za leti 1991 in 1992 so vključeni državljani RS in državljani nekdanje SFRJ.

Selitve po državah (prejšnjega, bodočega prebivališča). - Tako v 80. kot v 90. letih je pretežni del *priselitev* odpadel na priselitve iz Hrvaške, Bosne in Hercegovine in ZR Jugoslavije; v 80. letih 93%, v 90. letih pa 80%. V tekočem desetletju odpade na te priselitve le še tretjina. V 90. letih in zlasti v tekočem desetletju so tem državam sledile priselitve iz Nemčije in Avstrije, kjer gre za vračanje "začasno" bivajočih v tujini (nekoč "zdomcev"). Struktura *odselitev* se je v 90. letih zelo spremenila glede na 80. leta. V 80. letih je kar 90% vseh odselitev (takrat je šlo za selitve državljanov SFRJ) potekalo na območje omenjenih treh držav na teritoriju nekdanje Jugoslavije, v drugi polovici 90. let pa je nanje odpadlo le še 31% in v tekočem desetletju 20% vseh odselitev. Države, v katere je od srede 90. let šlo največ državljanov R Slovenije, so Nemčija, Avstrija in Hrvaška. Vsa leta v zadnjih dveh desetletjih je bil *saldo* negativen le z redkimi državami (Avstrijo); skupen saldo pa je bil med državami, za katere so na razpolago ločeni podatki (glej tabeli 3.13 in 3.14), obe desetletji negativen razen z Avstrijo še z Nemčijo, Italijo, Švico, Francijo, ZDA in Kanado. Največji pozitiven saldo v obeh desetletjih skupaj je značilen z Bosno in Hercegovino in Hrvaško; največji negativen saldo pa je bil v 80. letih značilen z Avstrijo, v 90. letih pa z ZR Jugoslavijo in Nemčijo, v tekočem desetletju pa z Nemčijo in Avstrijo. Prikaz neto selitvenega prirasta po skupinah držav pa prikazuje tabela 3.15. Z državami Evropske unije ima Slovenija v zadnjih 20 letih negativen saldo.

Tabela 3.13: Meddržavne selitve državljanov Republike Slovenije* v 80. letih po državi prejšnjega/bodočega prebivališča

Država prejšnjega oz. bodočega prebivališča	1982	1983	1984	1985	1986	1987	1988	1989	1990	1982-90 skupaj	1982-90 letno povp.
PRISELITVE											
ŠTEVILO	10644	9781	9224	8912	9194	8580	7782	7151	7075	78343	8705
STRUKTURA (%)	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
Bosna in Hercegovina	47,83	48,60	49,50	50,36	51,62	52,62	52,69	50,48	45,68	49,91	49,91
Hrvaška	25,32	23,88	23,22	23,06	21,67	19,97	22,67	24,60	29,60	23,68	23,68
Jugoslavija, Zvez.rep.	20,67	20,87	21,25	19,21	18,73	20,28	18,00	17,10	17,16	19,42	19,42
Makedonija	2,87	3,24	3,27	3,89	3,59	4,15	3,53	4,75	4,27	3,67	3,67
Avstrija	0,26	0,39	0,23	0,22	0,30	0,17	0,31	0,34	0,30	0,28	0,28
Nemčija	1,40	1,47	0,86	1,19	1,29	0,70	1,11	1,22	1,19	1,17	1,17
Italija	0,28	0,21	0,17	0,19	0,16	0,07	0,21	0,17	0,24	0,19	0,19
*Švica	0,23	0,27	0,16	0,19	0,07	0,05	0,12	0,14	0,11	0,15	0,15
Francija	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Švedska	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
ZDA	0,11	0,12	0,12	0,11	0,15	0,06	0,13	0,11	0,18	0,12	0,12
Kanada	0,14	0,16	0,13	0,21	0,17	0,19	0,31	0,22	0,17	0,19	0,19
Druge države ECE	0,49	0,48	0,29	0,50	0,51	0,36	0,55	0,48	0,62	0,47	0,47
Druge države	0,26	0,26	0,20	0,20	0,27	0,12	0,39	0,39	0,48	0,28	0,28
Neznano	0,14	0,04	0,60	0,65	1,46	1,27	0,00	0,00	0,00	0,48	0,48
ODESELITVE											
ŠTEVILO	6230	5977	5910	5386	5294	4124	4089	4730	4908	46648	5183
STRUKTURA (%)	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
Bosna in Hercegovina	31,73	33,21	31,81	28,80	28,11	31,67	32,28	35,07	32,62	31,66	31,66
Hrvaška	33,08	31,52	33,98	33,12	34,28	37,29	39,50	33,83	34,72	34,32	34,32
Jugoslavija, Zvez.rep.	25,43	25,33	24,11	23,26	22,74	23,01	22,96	24,61	25,79	24,22	24,22
Makedonija	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Avstrija	1,52	1,57	1,61	1,47	0,76	0,46	0,64	0,66	0,98	1,13	1,13
Nemčija	2,36	3,03	1,66	2,10	1,38	1,58	1,25	1,65	1,20	1,85	1,85
Italija	1,04	1,39	0,81	0,41	0,47	0,29	0,42	0,78	0,61	0,73	0,73
Švica	0,47	0,27	0,17	0,33	0,19	0,22	0,00	0,25	0,18	0,24	0,24
Francija	0,19	0,13	0,14	0,02	0,04	0,10	0,10	0,04	0,10	0,10	0,10
Švedska	0,19	0,18	0,07	0,24	0,06	0,00	0,10	0,06	0,06	0,11	0,11
ZDA	0,32	0,13	0,05	0,11	0,11	0,00	0,10	0,08	0,12	0,12	0,12
Kanada	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Druge države ECE	3,32	2,71	3,18	2,69	2,85	2,86	2,37	2,68	3,40	2,92	2,92
Druge države	0,29	0,37	0,07	0,09	0,11	0,51	0,29	0,27	0,20	0,24	0,24
Neznano	0,05	0,15	2,35	7,35	8,90	2,01	0,00	0,00	0,00	2,36	2,36
NETO SELITVENI PRIRAST OZ. PADEC (število)											
SKUPAJ	4414	3804	3314	3526	3900	4456	3693	2421	2167	31695	3522
Bosna in Hercegovina	3114	2769	2686	2937	3258	3209	2780	1951	1631	24335	2704
Hrvaška	634	452	134	271	177	175	149	159	390	2541	282
Jugoslavija, Zvez.rep.	616	527	535	459	518	791	462	59	-52	3915	435
Makedonija	305	317	302	347	330	356	275	340	302	2874	319
Avstrija	-67	-56	-74	-59	-12	-4	-2	-7	-27	-308	-34
Nemčija	2	-37	-19	-7	46	-5	35	9	25	49	5
Italija	-35	-62	-32	-5	-10	-6	-1	-25	-13	-189	-21
Švica	-5	10	5	-1	-4	-5	9	-2	-1	6	1
Švedska	-12	-11	-4	-13	-3	0	-4	-3	-3	-53	-6
ZDA	-8	4	8	4	8	5	6	4	7	38	4
Kanada	15	16	12	19	16	16	24	16	12	146	16
Francija	-12	-8	-8	-1	-2	-4	-4	-2	-5	-46	-5
Druge države ECE	-155	-115	-161	-100	-104	-87	-54	-93	-123	-992	-110
Druge države	10	3	14	13	19	-11	18	15	24	105	12
Neznano	12	-5	-84	-338	-337	26	0	0	0	-726	-81

Viri: Statistični letopis Slovenije za leta 1996 do 1999 (Statistični urad Republike Slovenije) in izračun na podlagi podatkov v letopisih.

* Vsa leta so upoštevani državljani nekdanje SFR Jugoslavije.

Tabela 3.14: Meddržavne selitve državljanov Republike Slovenije* v obdobju 1990-2002 po državi prejšnjega/bodočega prebivališča

	Letno povprečje			Skupaj			1999	2000	2001	2002
	1990-94	1995-1999	2000-2002	1990-1994	1995-1999	2000-2002				
PRISELITVE										
STEVILO	4238	1401	1132	21190	7005	3397	1362	935	1030	1432
STRUKTURA (%)	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
Evropa	97,9	94,3	84,9	97,9	94,3	84,9	92,1	90,8	83,2	82,3
<i>Dr.na obm.nekd.Jug.</i>	90,7	70,7	36,9	90,7	70,7	36,9	56,4	35,8	40,9	34,6
Bosna in Herc.	32,1	23,1	6,9	32,1	23,1	6,9	2,2	3,7	7,8	8,4
Hrvaška		32,1	15,9	39,5	32,1	15,9	19,1	17,3	16,6	14,4
Jugoslavija	16,1	12,7	11,2	16,1	12,7	11,2	12,5	10,6	13,5	10
Makedonija	2,9	2,8	2,8	2,9	2,8	2,8	2,8	4,2	3	1,8
<i>Nekatere drž.EU</i>	6,2	19,5	36,9	6,2	19,5	36,9	27,2	43,2	32,2	36,2
Nemčija	3,7	9,9	22,6	3,7	9,9	22,6	16,3	25,8	18,9	23,2
Avstrija	1,2	5,5	7,2	1,2	5,5	7,2	6,7	9,8	6,2	6,3
Italija	0,7	2,6	5	0,7	2,6	5	2,6	6,1	4,5	4,7
Francija	0,4	0,9	1	0,4	0,9	1	1	0,9	1,2	1
Švedska	0,3	0,6	1,1	0,3	0,6	1,1	0,7	0,6	1,5	1
<i>Svica</i>	0,4	1,6	5	0,4	1,6	5	3,5	5,3	4,7	5,1
<i>Druge države</i>	0,5	2,5	6,1	0,5	2,5	6,1	5,1	6,4	5,4	6,3
Afrika	0,1	0,5	1	0,1	0,5	1	1	1,5	1	0,7
Azija	0,2	0,6	1,9	0,2	0,6	1,9	1,8	2	2,1	1,5
Južna Amerika	0,5	0,6	2,4	0,5	0,6	2,4	0,1	0,5	1,3	4,4
Sev. in Sred. Am.	0,9	2,8	5,3	0,9	2,8	5,3	4	3,6	5,7	6
Kanada	0,4	1,4	1,2	0,4	1,4	1,2	1,4	1	1,6	1,1
Združene države	0,5	1,4	4	0,5	1,4	4	2,6	2,7	4,1	4,7
<i>Druge države</i>	0	0	0,1	0	0	0,1	0	0	0,1	0,1
Avstral. In Ocean.	0,3	1,1	2,2	0,3	1,1	2,2	1	1,5	3,2	1,9
Neznana država	0,1	0,1	2,4	0,1	0,1	2,4	0	0	3,5	3,2
ODESLITVE										
STEVILO	4038	811	1875	20190	4055	5625	963	1559	1442	2624
STRUKTURA (%)	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
Evropa	98,1	89,8	86,8	98,1	89,8	86,8	87,2	83,5	85,3	89,5
<i>Dr.na obm.nekd.Jug.</i>	87,6	31,4	20,1	87,6	31,4	20,1	22,1	20,5	22,2	18,7
Bosna in Herc.	31,1	5,3	4,4	31,1	5,3	4,4	5,3	5,6	3,3	4,2
Hrvaška	23,4	18	8,7	23,4	18	8,7	12	8,9	11,7	6,9
Jugoslavija	30,1	7,2	6,1	30,1	7,2	6,1	4,2	4,9	6,7	6,5
Makedonija	2,9	1	0,9	2,9	1	0,9	0,6	1,1	0,5	1
<i>Nekatere drž.EU</i>	9,2	47,6	49,2	9,2	47,6	49,2	52	42,8	46,6	54,4
Nemčija	5,2	23,7	29,3	5,2	23,7	29,3	29,3	22,3	27,1	34,6
Avstrija	2,6	15,3	10,3	2,6	15,3	10,3	11,2	10,1	9,8	10,7
Italija	0,8	5,5	6	0,8	5,5	6	8,1	5,8	7,1	5,5
Francija	0,3	1,7	1,9	0,3	1,7	1,9	2	2,4	1,4	1,9
Švedska	0,3	1,4	1,7	0,3	1,4	1,7	1,5	2,2	1,2	1,7
<i>Svica</i>	0,7	7,3	5,9	0,7	7,3	5,9	7,1	5,1	6,8	5,9
<i>Druge države</i>	0,5	3,5	11,6	0,5	3,5	11,6	6	15,1	9,7	10,6
Afrika	0	0,5	0,6	0	0,5	0,6	0,7	0,6	0,7	0,5
Azija	0	0,6	2	0	0,6	2	1,2	3,1	1,9	1,4
Južna Amerika	0,1	0,5	0,7	0,1	0,5	0,7	0,7	1,2	0,3	0,6
Sev. in Sred. Am.	0,9	5,5	7,6	0,9	5,5	7,6	7,7	9,5	8,5	5,9
Kanada	0,3	3	2,2	0,3	3	2,2	2,8	3,1	2,1	1,8
Združene države	0,5	2,6	5,2	0,5	2,6	5,2	4,9	6,2	6,2	4
<i>Druge države</i>	0	0	0,2	0	0	0,2	0	0,3	0,2	0,2
Avstral. In Ocean.	0,5	2,7	2,3	0,5	2,7	2,3	2,4	2,2	3,1	2
Neznana država	0,4	0,2	0	0,4	0,2	0	0	0	0,1	0
NETO SELITVENI PRIRAST OZ. PADEC (število)										
SKUPAJ	200	590	-743	1000	2950	-2228	399	-624	-412	-1192
Evropa	190	593	-665	950	2965	-1996	414	-452	-373	-1171
<i>Dr.na obm.nekd.Jug.</i>	306	735	41	1530	3675	122	555	15	101	6
Bosna in Herc.	104	280	-3	520	1400	-10	249	-53	32	11
Hrvaška	730	304	17	3650	1520	51	144	24	3	24
Jugoslavija	-533	120	12	-2665	600	36	130	22	42	-28
Makedonija	5	31	15	25	155	45	32	22	24	-1
<i>Nekatere drž.EU</i>	-109	-113	-504	-545	-565	-1511	-131	-263	-340	-908
Nemčija	-53	-54	-293	-265	-270	-878	-60	-107	-196	-575
Avstrija	-58	-47	-112	-290	-235	-335	-17	-65	-78	-192
Italija	-2	-8	-55	-10	-40	-166	-43	-33	-56	-77
Francija	4	-2	-24	20	-10	-72	-6	-29	-8	-35
Švedska	0	-2	-20	0	-10	-60	-5	-29	-2	-29
<i>Svica</i>	-8	-36	-53	-40	-180	-160	-21	-29	-50	-81
<i>Druge države</i>	1	7	-149	5	35	-447	11	-175	-84	-188
Afrika	2	3	1	10	15	3	7	5	0	-2
Azija	5	3	-17	25	15	-52	12	-30	-6	-16
Južna Amerika	17	5	14	85	25	42	-5	-13	8	47
Sev. in Sred. Am.	3	-6	-83	15	-30	-248	-19	-114	-64	-70
Kanada	3	-5	-28	15	-25	-84	-8	-39	-15	-30
Združene države	1	-1	-52	5	-5	-155	-11	-71	-47	-37
<i>Druge države</i>	-1	0	-3	-5	0	-9	0	-4	-2	-3
Avstral. in Oceanija	-5	-6	-19	-25	-30	-58	-10	-20	-12	-26
Neznana država	-12	-1	27	-60	-5	81	0	0	35	46

Vir: Statistični letopis Slovenije za leta 2000 do 2003 (Statistični urad Republike Slovenije) in izračuni na podlagi podatkov v letopisih.
* Za leti 1991 in 1992 so vključeni državljanji R Slovenije in državljanji nekdanje SFR Jugoslavije.

Tabela 3.15: Neto selitveni prirast/padeč v meddržavnih selitvah državljanov R Slovenije v zadnjih 20. letih po skupinah držav

	1982-1990	1991-1999	2000-2002
Skupaj	31695	1782	-2228
Evropa	32132	1779	-1996
- države z območja nekđ. Jugoslavije	33665	3071	122
- druge evropske države	-1533	-1292	-2118
ZDA in Kanada	184	-4	-155
Druge države	105	-61	-158
Neznano	-726	-62	81

Vir: Izračuni na podlagi podatkov Statističnega urada RS (Statistični letopis 1992 do 2003).

Selitve po spolu in starosti selivcev (1991-2002). - Tako med priseljenimi kot odseljenimi je bilo v opazovanem obdobju več moških kot žensk (tabela 3.16), na drugi strani pa so bili odseljeni v povprečju mlajši od priseljenih. V letu 1991 so bili opazovani selivci v povprečju dosti mlajši kot kasneje, v celotnem obdobju 1991-2002 pa je znašala povprečna starost za odseljene 32 let in za priseljene 36 let, povprečna razlika pa torej 3 leta (grafikon 3.3). Ob neto selitvenem padcu (skupaj 446 oseb v obdobju 1991-2002) in starostni strukturi selivcev so opazovane zunanje selitve v obdobju 1991-2002 prispevale k višanju povprečne starosti prebivalcev Slovenije.

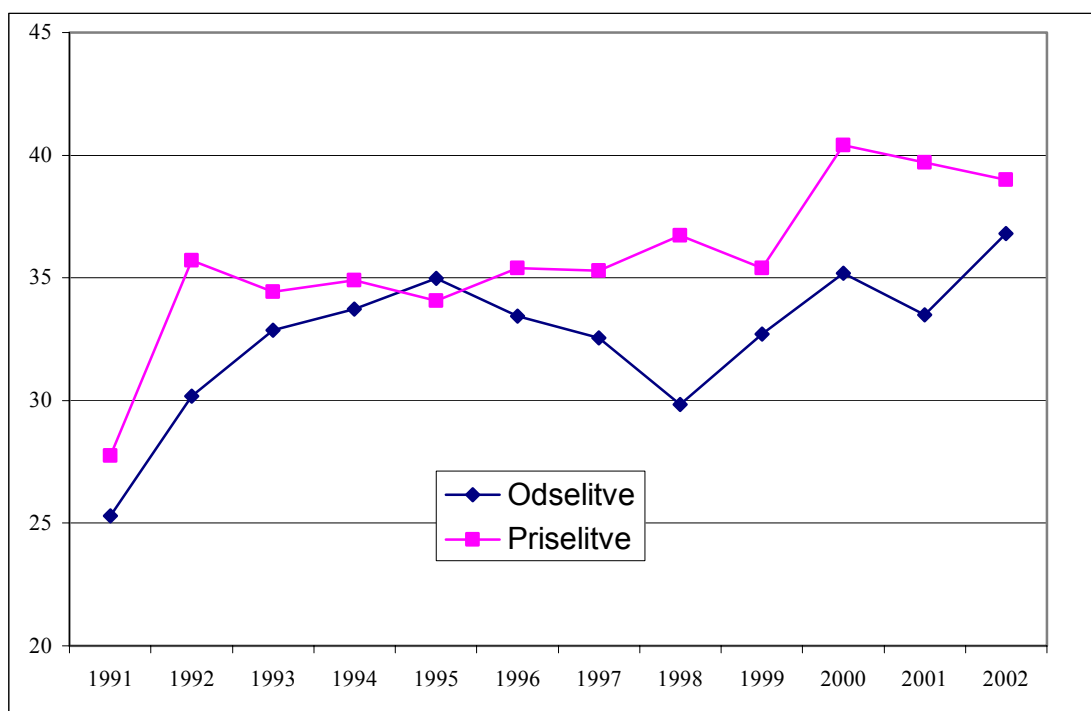
Tabela 3.16: Struktura selitvenih tokov s tujino za Slovenijo v obdobju 1991-2002 po spolu, državljani Republike Slovenije*

	Priselitve			Odselitve		
	Število	Struktura (%)		Število	Struktura (%)	
		moški	ženske		moški	ženske
1991	5987	60,75	39,25	9060	54,80	45,20
1992	3461	50,22	49,78	3848	53,40	46,60
1993	2745	49,44	50,56	1390	45,90	54,10
1994	1919	48,98	51,02	983	46,80	53,20
1995	2191	51,80	48,20	776	50,64	49,36
1996	1500	51,20	48,80	803	48,57	51,43
1997	1093	48,86	51,14	807	54,89	45,11
1998	857	52,04	47,96	705	51,49	48,51
1999	1362	53,52	46,48	963	54,52	45,48
2000	935	54,44	45,56	1559	51,7	48,3
2001	1030	53,11	46,89	1442	51,53	48,47
2002	1432	55,38	44,62	2624	49,01	50,99
1991-2002 skupaj	24512	52,48	47,52	24960	51,10	48,90

Vir: Izračun na podlagi interne dokumentacije Statističnega urada Republike Slovenije in Statističnega letopisa za leta 2000 do 2003.

* Za leti 1991 in 1992 so vključeni državljani RS in državljani nekdanje SFR Jugoslavije.

Grafikon 3.3: Povprečna starost selivcev s tujino, Slovenija v obdobju 1991-2002 (selitve državljanov Republike Slovenije)* – leta starosti

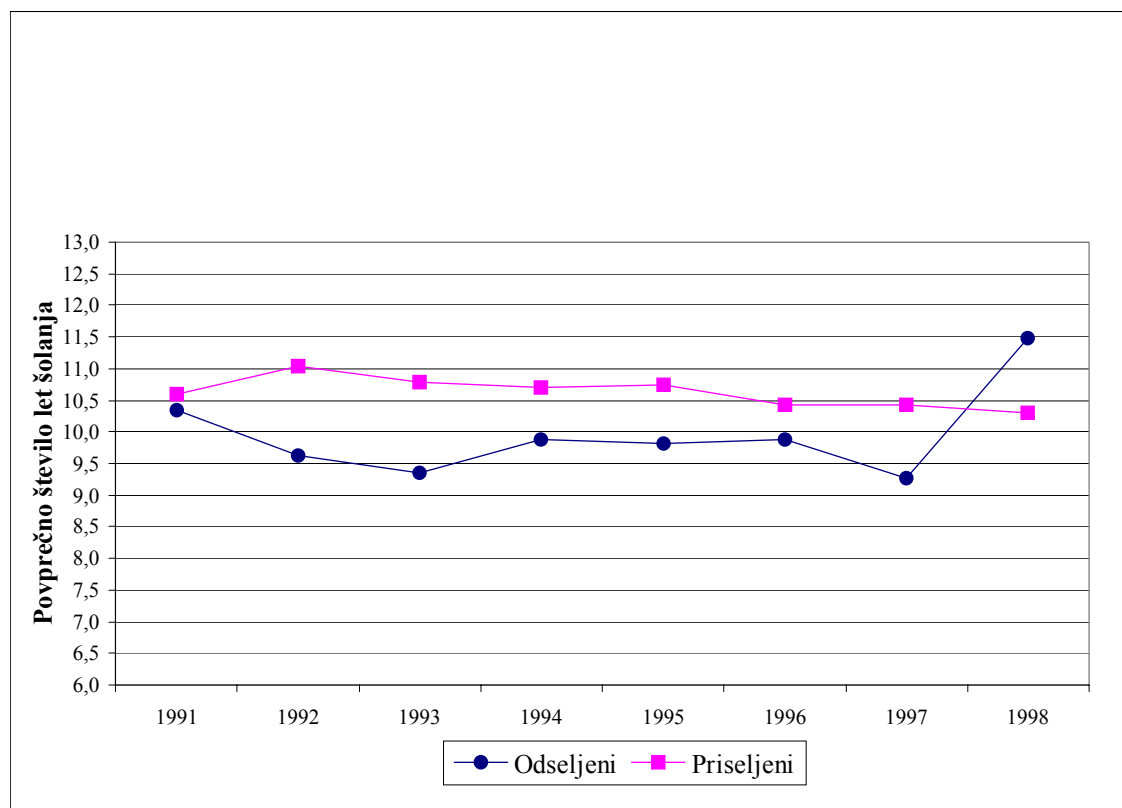

Vir: Izračun na podlagi interne dokumentacije Statističnega urada Republike Slovenije.

* Za leti 1991 in 1992 so vključeni državljani RS in državljani nekdanje SFR Jugoslavije.

Selitve po izobrazbi selivcev (za starostno skupino 15 let in več, za tiste z znano izobrazbo; 90. leta – 1991-1998). - Delež selivcev z znano izobrazbo je v opazovanem obdobju znašal v povprečju pri priselitvah 69% in pri odselitvah 71%. Med selivci z znano izobrazbo so bili v celotnem obdobju z izjemo leta 1998 odseljeni manj izobraženi od priseljenih (grafikon 3.4); povprečno število let šolanja v obdobju 1991-98 je za prve znašalo 10,2, za druge pa 10,7. Na podlagi omenjenega se je v 90. letih, upošteva rahlo pozitiven saldo v opazovanih selitvah in za opazovano starostno skupino (15+), prek teh selitev izobraženost prebivalcev Slovenije izboljševala. Med odseljenimi so bili moški bolj izobraženi od žensk, pri priseljenih pa je bilo obratno.

Grafikon 3.4: Povprečno število let šolanja za selivce v meddržavnih selitvah za Slovenijo v 90. letih (selitve državljanov Republike Slovenije*, starostna skupina 15+, selivci z znano izobrazbo)

Vir: Izračun na podlagi interne dokumentacije Statističnega urada Republike Slovenije.

* Za leti 1991 in 1992 so vključeni državljani RS in državljani nekdanje SFRJ Jugoslavije.

Selitve po regijah (1991-2002). - Proučili smo obseg in nekatere značilnosti meddržavnih selitev državljanov RS. Glavni sintezni podatki so prikazani v tabeli 3.17, glavne ugotovitve pa so:

- **Obseg.** - V vseh regijah je v 90. letih letni obseg selitev državljanov Republike Slovenije z drugimi državami (vključno z območjem nekdanje SFRJ) padal; pri tem se je gibal v večini regij pod 2 osebi na 1000 prebivalcev, ob prehodu v tekoče desetletje pa je začel v številnih regijah naraščati. Tako izmerjen obseg teh selitev je bil v 90. letih v povprečju najmanjši v Pomurski in Goriški regiji (večinoma pod 1 selivec na 1000 prebivalcev). Z izjemo prvih dveh let (1991-92) je bil v vseh regijah z izjemo Koroške pretežni del obdobja letni obseg priseljevanja oziroma vračanja iz tujine, izražen na 1000 prebivalcev, večji od obsega odseljevanja. Pri tem pa je bila pozitivna razlika med tako izraženim obsegom priseljevanja in odseljevanja (število priselitev oziroma odselitev na 1000 prebivalcev) pretežni del obdobja (brez let 1991-92) največja v Notranjsko-kraški, Obalno-kraški in Spodnjeposavski regiji. Saldo teh selitev je bil, opazujoč celotno desetletje skupaj, negativen v polovici regij. V tekočem desetletju se je obseg teh selitev v številnih regijah povečal in tudi saldo v teh selitvah je v večini regij postal pozitiven. Prek meddržavnih selitev državljanov Republike

Slovenije je relativno (na 1000 prebivalcev) v opazovanem obdobju največ prebivalcev izgubila Koroška regija, "pridobila" pa Obalno-kraška regija.

- *Starost.* - V opazovanem obdobju so bili med odseljenimi državljani R Slovenije v tujino najstarejši tisti iz Osrednjeslovenske in Notranjsko-kraške regije, najmlajši pa tisti iz Goriške in Zasavske regije, med priseljenimi oziroma povratniki iz tujine pa so bili najstarejši iz Spodnjeposavske in Koroške regije, najmlajši pa iz Zasavske regije. V vseh regijah z izjemo Osrednjeslovenske so bili v opazovanem obdobju odseljeni v povprečju mlajši od priseljenih, pri tem zlasti v Goriški in Spodnje-posavski regiji; ta razlika (v povprečni starosti med obema kategorijama selivcev) pa je bila najmanjša v Notranjsko-kraški in Obalno-kraški regiji. Prek opazovanih meddržavnih selitev se je s temi selitvami povprečna starost prebivalcev v vseh regijah višala.
- *Izobrazba.* – Analiza se nanaša na 90. leta, saj se po letu 1999 podatek o izobrazbi odseljenih in priseljenih ne spremlja več. Upošteva se omejitev, da se izračun povprečnega števila let šolanja nanaša na tiste z znano izobrazbo, so bile v 90. letih razlike v povprečni izobraženosti selivcev med regijami večje pri odselitvah kot priselitvah. V povprečju so bili med odseljenimi najbolj izobraženi tisti iz Spodnjeposavske in Notranjsko-kraške regije, najmanj pa tisti iz Savinjske in Zasavske regije, med priseljenimi oziroma povratniki iz tujine pa so bili najbolj izobraženi tisti iz Goriške regije, najmanj pa tisti iz Pomurske in Savinjske regije. V skoraj vseh regijah (izjeme so Podravska, Spodnjeposavska in Notranjsko-kraška regija) so bili, upošteva se izračunano povprečno število let šolanja za celotno obdobje, odseljeni v povprečju manj izobraženi od priseljenih. Razlika v tako izraženi izobraženosti odseljenih in priseljenih je bila največja v Zasavski in Koroški regiji, ki sta obe imeli v 90. letih tudi negativen saldo v omenjenih selitvah. Tudi v vseh ostalih regijah z negativnim saldonom v 90. letih z izjemo Notranjsko-kraške regije se je prek teh selitev povprečna raven izobraženosti prebivalcev regije poslabševala. V regijah s pozitivnim saldonom pa se je prek teh selitev izobraženost prebivalcev izboljševala.
- *Spol.* – Tako med odseljenimi kot med priseljenimi (povratniki) državljani RS je bilo v opazovanem obdobju v vseh regijah več moških kot žensk. Največji delež žensk v teh selitvah je značilen za Pomursko regijo.

Tabela 3.17: Sumarni prikaz obsega in značilnosti meddržavnih selitev državljanov R Slovenije* za statistične regije, 1991-2002

Statistična regija	OBSEG (število selivcev na 1000 preb.)			STAROST - povprečna (v letih)			IZOBRAŽENOST - Povprečno število let šolanja (star.skup.15+, tisti z znano izobrazbo) – 90. leta			Delež žensk (%)	
	Odse-litve	Prise-litve	Neto selitveni prirast/padec	Odse-litve	Prise-litve	Razlika med priseljenimi in odseljenimi	Odse-litve	Prise-litve	Razlika med priseljenimi in odseljenimi	Odse-litve	Prise-litve
VREDNOSTI KAZALCEV											
Pomurska	0,95	0,97	0,02	27,5	31,5	4,0	10,0	10,1	0,1	47,0	45,7
Podravska	0,88	1,63	0,75	26,1	35,3	9,2	10,9	10,8	-0,1	44,1	41,5
Koroška	1,19	0,78	-0,41	28,8	37,8	9,0	9,2	10,7	1,5	45,3	44,2
Savinjska	1,67	2,24	0,57	27,9	33,2	5,3	9,0	10,1	1,1	39,3	39,0
Zasavska	1,55	1,62	0,07	23,9	26,2	2,3	8,8	10,4	1,6	43,1	35,0
Spodnjeposavska	2,07	3,07	0,99	25,7	40,0	14,3	11,5	10,7	-0,8	38,6	40,4
Dolenjska/Jugovzh.Slov.	1,32	1,70	0,38	25,7	31,3	5,6	10,1	10,5	0,4	39,6	37,4
Osrednjeslovenska	1,88	2,31	0,43	35,3	32,3	-3,1	10,0	11,0	1,0	38,2	36,6
Gorenjska	1,53	1,54	0,01	27,4	33,7	6,3	9,7	10,7	1,0	42,5	41,6
Notranjsko-kraška	2,20	2,48	0,28	31,5	31,6	0,2	11,5	10,7	-0,8	41,1	39,1
Goriška	1,39	1,94	0,55	22,8	36,9	14,1	10,2	11,3	1,1	35,7	37,6
Obalno-kraška	2,06	3,59	1,53	27,3	29,3	2,0	9,6	10,7	0,8	39,3	38,5
SLOVENIJA	1,04	1,02	-0,02	29,0	33,2	4,3	10,2	10,7	0,5	40,2	38,4
INDEKSI (Slovenija = 100)											
Pomurska	91	95		95	95		98	94		117	119
Podravska	85	160		90	106		107	101		110	108
Koroška	114	76		99	114		90	100		113	115
Savinjska	161	220		96	100		88	94		98	102
Zasavska	149	159		82	79		86	97		107	91
Spodnjeposavska	199	301		89	120		113	100		96	105
Dolenjska/Jugovzh.Slov.	127	167		89	94		99	98		99	97
Osrednjeslovenska	181	226		122	97		98	103		95	95
Gorenjska	147	151		94	102		95	100		106	108
Notranjsko-kraška	212	243		109	95		113	100		102	102
Goriška	134	190		79	111		100	106		89	98
Obalno-kraška	198	352		94	88		94	100		98	100
SLOVENIJA	100	100		100	100		100	100		100	100

Izračun na podlagi interne dokumentacije Statističnega urada Republike Slovenije.

* Za leti 1991 in 1992 so vključeni državljani RS in državljani nekdanje SFR Jugoslavije.

Obmejne regije z Avstrijo. - V 90. letih se skupno letno število državljanov Republike Slovenije, ki so odšli v Avstrijo, po letih 1991-1992 (ko je bilo najnižje), ni dosti spreminjalo (tabela 3.18). V celem obdobju je v povprečju na leto znašalo 120 oseb, skupaj pa 1000 oseb (priselitev/vračanj pa je bilo polovico manj). Večina odseljenih je izvirala iz štirih obmejnih regij z Avstrijo (Pomurska, Podravska, Koroška, Gorenjska). Med odseljenimi državljani v Avstrijo iz omenjenih štirih regij se je zmanjševal delež žensk, izobraženost vseh pa se je povečevala (tabela 3.19). V prvi polovici 90. let so med odseljenimi prevladovali tisti s končano osnovno šolo (8 let šolanja), v drugi polovici 90. let pa tisti s končano srednjo šolo. Izobraženost žensk je bila približno enaka kot izobraženost moških.

Tabela 3.18: Delež obmejnih regij z Avstrijo v vseh odselitvah državljanov R Slovenije* v Avstrijo v obdobju 1992-1998 (%)

Leto	Regija				Skupaj 4 regije v globalu za Slovenijo
	Pomurska	Podravska	Koroška	Gorenjska	
1992	17,5	13,8	27,5	10,0	68,8
1993	16,0	12,6	26,3	13,1	68,0
1994	11,2	22,4	23,0	14,9	71,5
1995	10,6	17,4	21,2	20,5	69,7
1996	21,6	18,0	6,3	19,8	65,7
1997	14,7	19,9	17,6	25,0	77,2
1998	23,7	20,6	13,7	11,5	69,5

Izračuni na podlagi interne dokumentacije Statističnega urada Republike Slovenije.

* Za leti 1991 in 1992 so vključeni državljani RS in državljani nekdanje SFRJ.

Tabela 3.19: Delež tistih z višjo in visoko izobrazbo med vsemi odseljenimi iz Slovenije v Avstrijo v obdobju 1992-1998 za obmejne regije (odselitve državljanov Republike Slovenije)* - %

	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998
Slovenija	6,3	2,3	5,0	2,3	5,4	5,5	3,8
Pomurska	0,0	0,0	5,6	14,3	0,0	0,0	0,0
Podravska	18,2	4,5	0,0	0,0	5,0	3,7	7,4
Koroška	0,0	0,0	5,4	0,0	0,0	0,0	0,0
Gorenjska	25,0	13,0	8,3	0,0	4,5	14,7	6,7

Izračuni na podlagi interne dokumentacije Statističnega urada Republike Slovenije.

* Za leti 1991 in 1992 so vključeni državljani RS in državljani nekdanje SFRJ.

3.2.1.4. Evidentirano zaposlovanje državljanov Republike Slovenije v tujini (1992-2003)¹⁰

Evidentirano (in organizirano) zaposlovanje državljanov Republike Slovenije v tujini (podobno kot v preteklih dveh desetletjih) poteka predvsem v Nemčijo, s katero ima naša država sklenjen bilateralni sporazum o zaposlovanju. Ta omogoča zaposlovanje naših delavcev v Zvezni Republiki Nemčiji za sezonska dela, časovno omejeno (do 18 mesecev) zaposlovanje z namenom usposabljanja in zaposlovanje medicinskega strežnega osebja. Največ (okoli 300 oseb v zadnjih letih) je sezonskih delavcev, ki se zaposlujejo na področju kmetijstva, vinogradništva, hmeljarstva, gozdarstva in gostinstva.

Zavod Republike Slovenije za zaposlovanje (v nadaljevanju tudi krajše »Zavod«) od 1. 6. 2001 dalje izvaja na podlagi Uredbe o ratifikaciji sporazuma o zaposlovanju detaširanih delavcev iz Republike Slovenije v Zvezni Republiki Nemčiji (UL RS, št. 3/92, Mednarodne pogodbe) tudi naloge v zvezi z odobravanjem kontingenta (kvot) delovnih dovoljenj za izvajanje pogodb slovenskih podjetij v Zvezni Republiki Nemčiji, kar je bilo prej v pristojnosti Ministrstva za delo, družino in socialne zadeve. V obdobju 2001-2003 je Zavod na podlagi omenjenega sporazuma izdal skupno 312 odobritev kontingenta na leto, na podlagi katerih je bilo na delu v Nemčiji v teh letih povprečno okoli 730 detaširanih delavcev, kar znaša 61% celotnega razpoložljivega kontingenta (1180 oseb na mesec).

3.2.1.5. Zaposlovanje tujcev v Sloveniji (1992-2003)¹¹

Zakonodaja - pregled. - Leta 1992 je bil sprejet Zakon o zaposlovanju tujcev (UL RS, št. 33/1992), ki je to zaposlovanje uredil na povsem drugačen način, kot je bilo urejeno pred osamosvojitvijo Slovenije. Na eni strani je uredil novo zaposlovanje tujcev v Sloveniji (uzakonil je izrazito zaščitno domačih iskalcev zaposlitve), na drugi strani pa je v prehodnih določbah uredil tudi status že zaposlenih delavcev iz drugih delov nekdanje Jugoslavije, ki so po osamosvojitvi Slovenije in po sprejemu osamosvojitvene zakonodaje postali tujci na delu v Sloveniji. Zakonu so v letu 1997 sledila Navodila o izvajanju zakona (UL RS, št. 54/1997) in dopolnitve le-teh (UL RS, št. 80/1999). Slovenija je na področju zakonodaje o tujcih kmalu začela slediti smernicam EU in pravnemu redu na tem področju. Tako je v letu 1999 sprejela nov Zakon o tujcih (UL RS, št. 61/1999, predhodni je bil iz leta 1991, dopolnjen leta 1992 in 1994), ki je bil leta 2002 dopolnjen (Zakon o spremembah in dopolnitvah Zakona o tujcih - Ur. l. RS, št. 87/2002), ter v letu 2000 nov Zakon o zaposlovanju in delu tujcev (UL RS, št. 66/2000). Za izpolnjevanje omenjenih zakonov, povezanih z zaposlovanjem tujcev v Sloveniji, je zadolžen Zavod Republike Slovenije za zaposlovanje. Zakon o zaposlovanju tujcev iz leta 1992 ni zadoščal za celovito urejanje zaposlovanja tujcev, zato je bil sprejem novega Zakona o tujcih nujen, še bolj pa sprejem novega Zakona o zaposlovanju in delu tujcev.

¹⁰Prikaz v poglavju temelji na letnih poročilih Zavoda Republike Slovenije za zaposlovanje za obdobje 1992 do 2003 (RZZ, 1992-2003).

¹¹Poglavje temelji na letnih poročilih Zavoda Republike Slovenije za zaposlovanje za obdobje 1992 do 2003 (RZZ, 1992-2003), informacijah o zaposlovanju tujcev, objavljenih na domači strani RZZ (<http://www.ess.gov.si/>), Ministrstva za notranje zadeve ter citirani zakonodaji.

Značilnosti in novosti novega zakona o zaposlovanju in delu tujcev (2000). - Zakon, ki se je začel uporabljati s 1.1.2001 (razen 3. člena zakona, ki se je uporabljal od dneva uveljavitve zakona in ki določa izjemno obravnavo posameznih kategorij oseb oziroma dejavnosti, za izvajanje katerih niso potrebna delovna dovoljenja), je na bistveno drugačen način uredil zaposlovanje in delo tujcev kot zakon iz leta 1992. To je imelo tudi neposreden vpliv na gibanje obsega tujcev na delu v Sloveniji. Zakon prinaša več novosti, med katere sodi tudi bolj jasna opredelitev pojmov, zlasti vrst delovnih dovoljenj. Bistvena novost zakona pa je uvedba kvotnega sistema, s katerim naj bi se omejilo število tujcev na slovenskem trgu dela. Natančneje so temeljne značilnosti zakona iz leta 2000 predvsem:

- zakonska določitev najvišjega števila tujih delavcev v Republike Slovenije – 5% aktivnega prebivalstva; poleg te kvote so možne dodatne omejitve/prepovedi zaposlovanja po regijah, področjih dejavnosti, podjetjih in poklicih,
- uzakonitev regulacijske vloge države pri urejanju obsega zaposlovanja tujcev,
- celovito pokrivanje vseh dejavnosti dela tujcev (nov zakon poleg klasičnih zaposlitev ureja tudi delo umetnikov, športnikov, znanstvenikov, detaširanih delavcev tujih firm, poslovodnih delavcev in tudi zaposlovanje v vseh drugih dejavnostih, katerih status pred tem ni bil jasno urejen),
- diferenciacija delovnih dovoljenj (nov zakon je uveljavil eno osnovnih načel imigracijske politike, to je ločevanje med novim zaposlovanjem tujcev, kjer so uveljavljeni bistveno strožji postopki za pridobitev delovnega dovoljenja, in urejanjem statusa tujcev, ki že dalj časa bivajo in delajo v Republiki Sloveniji, kjer so tudi postopki izdaje delovnega dovoljenja enostavnejši),
- obveznost prijave začetka in konca dela,
- uveljavitev strožjih kazni za kršitelje in večjega nadzora nad kršitvami.

Na splošno nov zakon pomeni precejšen premik, saj prinaša naprednejši način urejanja zaposlovanja in dela tujcev. Upošteva večino pripomb glede pomanjkljivosti prejšnjega zakona in je prilagojen razmeram na slovenskem trgu dela, hkrati pa upošteva tudi temeljna načela mednarodne ureditve glede migracij in še posebej temeljna načela zakonodaje EU. Seveda bo potrebno predvsem regulacijsko vlogo države, ki jo opredeljuje zakon, v praksi tudi operacionalizirati, kar pa zahteva jasno opredelitev migracijske politike.

Državni zbor je novembra leta 2002 sprejel Resolucijo o migracijski politiki Republike Slovenije (Uradni list RS, št. 106/2002), s katero je sprejel tudi načela, cilje in temelje ter predvidel ukrepe za učinkovito imigracijsko politiko. Poleg zakona o tujcih in drugih zakonov, ki se nanašajo na tujce, predstavlja ta resolucija temeljni steber in smernico za upravljanje migracij v Republiki Sloveniji tudi na področju urejanja statusa tujcev.¹²

Temeljna načela urejanja dela tujcev in obseg zaposlovanja tujcev (1992-2003). – Zaposlitev ali delo tujca v Sloveniji je možno le, v kolikor predhodno pridobi delovno dovoljenje ali drugo ustrezno dovoljenje, ki nadomešča delovno dovoljenje. Delovno dovoljenje ni potrebno le v

¹² Vir: <http://www.mnz.si/si/133.php>.

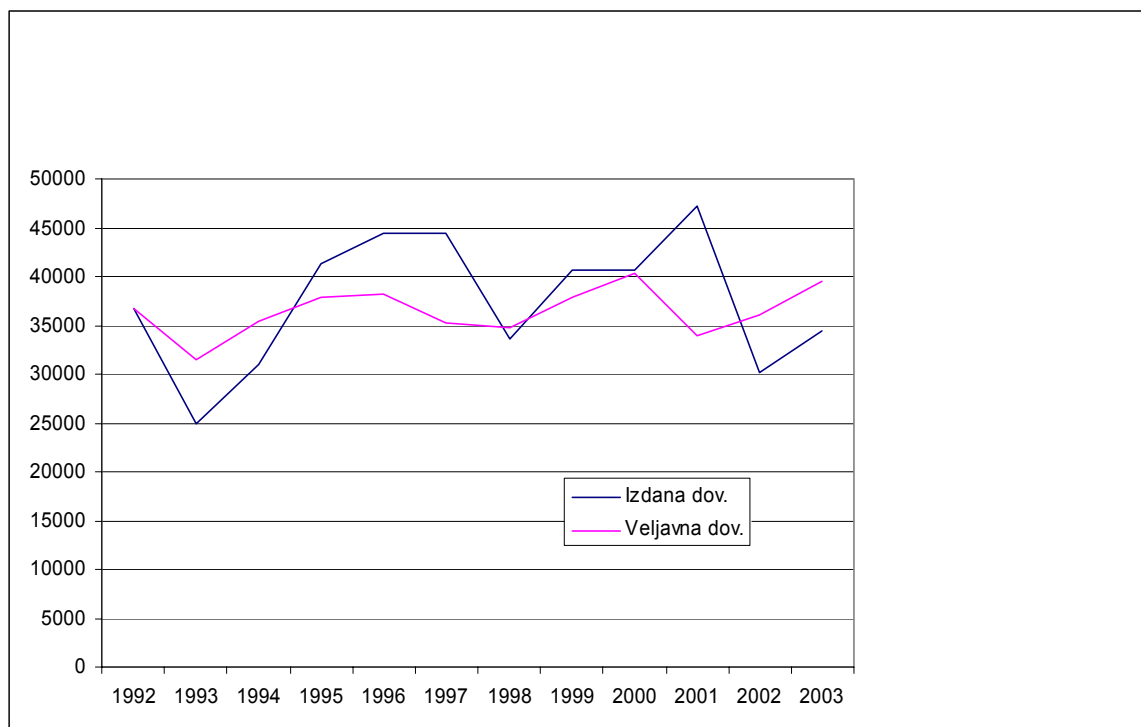
primeru, če tako določa zakon ali mednarodna pogodba. Delovno dovoljenje se praviloma izdaja na vlogo delodajalca kot dovoljenje za zaposlitev oziroma dovoljenje za delo in omogoča tujcu le delo oz. zaposlitev pri točno določenem delodajalcu – vlagatelju. V posebej določenih zakonskih primerih pa lahko zaprosi za delovno dovoljenje tudi tujec sam in pridobi osebno delovno dovoljenje, ki mu v času trajanja omogoča prosto izbiro zaposlitve oz. dela (se izdaja ne glede na stanje na trgu dela). Delovno dovoljenje omogoča tujcem delo oziroma zaposlitev in je podlaga za pridobitev dovoljenja za prebivanje, ki je posebno dovoljenje in ga izdajajo slovenska diplomatsko konzularna predstavništva oziroma upravne enote v Sloveniji.

Vrste delovnih dovoljenj po novem zakonu o zaposlovanju in delu tujcev so: osebno delovno dovoljenje, dovoljenje za zaposlitev in dovoljenje za delo. Vsa delovna dovoljenja se praviloma izdajajo za določen čas, ki praviloma ne more biti daljši od obdobja enega leta (če je tujec že samozaposlen neprekinjeno 3 leta, se lahko pri nekaterih vrstah dovoljenj to izda za 3 leta). Torej se morajo delovna dovoljenja obnavljati, zaradi česar je število izdanih dovoljenj veliko, čeprav se število zaposlenih tujcev ne spreminja dosti.

Delovna dovoljenja izdaja Zavod Republike Slovenije za zaposlovanje (oziroma njegove območne skupnosti), ki tudi vodi evidenco o izdanih delovnih dovoljenjih in tujcih, zaposlenih v Republiki Sloveniji. V obdobju 1992-2003 je bilo povprečno letno izdanih 37500 delovnih dovoljenj; največ jih je bilo izdanih leta 2001. Število veljavnih delovnih dovoljenj, ki je boljši kazalec števila zaposlenih tujcev od števila izdanih dovoljenj, je znašalo konec leta 2003 blizu 39500 (tabela 3.20). Število izdanih delovnih dovoljenj v opazovanem obdobju ne kaže povsem realne slike zaposlovanja tujcev predvsem iz dveh razlogov:

- do leta 2001 zaradi nujne vsakoletne obnove vseh dovoljenj že zaposlenih tujcev (z dovoljenjem za določen čas), po tem letu pa večine dovoljenj. Vsako leto, oziroma od leta 2001 pri nekaterih vrstah dovoljenj vsakih nekaj let, je potrebno delovno dovoljenje obnoviti in torej opraviti nov postopek pridobitve dovoljenja (vključno s preverjanem obstoja domačih kandidatov). Od tega je odvisna nadaljnja zaposlitev, saj prenehanje delovnega dovoljenja pomeni tudi prenehanje delovnega razmerja;
- administrativnega podvajanja obsega izdanih dovoljenj v primeru novega zaposlovanja tujcev. Delovna dovoljenja za novo zaposlovanje tujcev se namreč izdajajo le za omejeno obdobje štirih mesecev, v primeru dejanskega prihoda in zaposlitve tujcev pa se delovna dovoljenja podaljšajo za preostalo zaproseno obdobje. Omenjeni postopek izdaje delovnih dovoljenj je bil uveden zaradi številnih primerov izigravanja zakonskih določil, ko so bila delovna dovoljenja pridobljena izključno zaradi vstopanja in prebivanja tujcev v Sloveniji, medtem ko do zaposlitve sploh ni prišlo. Zato so vsa dovoljenja, ki niso bila realizirana, samodejno prenehala veljati s pretekom relativno kratkega roka.

Grafikon 3.5: Gibanje letnega števila delovnih dovoljenj tujcem v Sloveniji v obdobju 1992-2003

Viri: Letno poročilo za več let (1993-2003), Zavod Republike Slovenije za zaposlovanje.

Tabela 3.20: Število in struktura izdanih delovnih dovoljenj tujcem v Sloveniji v obdobju 1992-2003 ter veljavnih dovoljenj v istem obdobju (stanje 31.12.)

Leto	IZDANA DELOVNA DOVOLJENJA (v posameznem letu)			VELJAVNA DELOVNA DOVOLJENJA (stanje 31.12.)			
	Število	Struktura (skupaj= 100%)		Število	Struktura (skupaj = 100%)		
		Delovna dovoljenja	Osebna delovna dovoljenja		Delovna dovoljenja	Osebna delovna dovoljenja	
					za nedoločen čas	za določen čas	
1992	36671	12,08	87,92	36643	12,09	36,44	51,45
1993	24984	90,65	9,35	31545	53,93	43,31	2,76
1994	30956	97,19	2,81	35367	59,11	38,62	2,26
1995	41232	98,09	1,91	37947	61,94	36,17	1,89
1996	44460	98,40	1,60	38194	62,32	35,97	1,71
1997	44450	98,44	1,56	35287	59,18	38,95	1,87
1998	33688	97,89	2,11	34768	58,60	39,38	2,02
1999	40723	97,13	2,87	37791	60,77	36,20	3,03
2000	40623	94,62	5,38	40320	60,59	33,90	5,51
2001	47182	54,6+13,1*	32,30	33932	48,4+7,1*	31,48	13,0
2002	30136	58,8+29,0*	12,16	36059	37,7+12,4*	34,40	15,50
2003	34390	48,1+40,7*	11,16	39527			
1992-2000 letno povprečje	37532	87,2	12,8	36429	54,28	37,66	8,06
2001-2003 letno povprečje	37236	81,4	18,5	36506	52,80	32,94	14,25
1992-2003 letno povprečje	37458	85,7	14,3	36448	54,01	36,80	9,18

Viri: Letno poročilo za več let (1999-2003), Zavod Republike Slovenije za zaposlovanje.

*Od leta 2001 se ta dovoljenja delijo na dovoljenja za zaposlitev in dovoljenja za delo.

Tabela 3.21: Število in struktura veljavnih delovnih dovoljenj po vrstah dovoljenj – Slovenija, 1992-2003 (stanje konec leta)

	Osebna delovna dovoljenja			Dovoljenja za zaposlitev (DZZ)			Dovoljenja za delo					Skupaj	
	Skupaj	Samo-za-posl-itev	Za nedo-ločen čas	Skupaj	Nova DZZ	Brez kontrol- trola trga dela	Skupaj	Napo-teni delav- ci	Poslo- vodni delavci	Sezonska dela v gradbe- ništvu	Sezonska dela v kmetij- □□□□	Število dovo- ljenj v kvoti	Vsa
ŠTEVILO													
1992	32.005		13.352	4.774									36.779
2000	15.891		13.668	24.429									40.320
2001	15.090	726	10.683	16.434	3.691	283	2.408	567	782	926	1	18.060	33.932
2002	17.995	787	12.405	13.580	1.545	268	4.484	1.152	956	2.231	20	17.108	36.059
2003	20.794	849	14.430	12.381	1.959	263	6.352	1.523	1.154	3.537	25	17.579	39.527
STRUKTURA (%)													
1992	87,0		36,3	13,0									100
2000	39,4		33,9	60,6									100
2001	44,5	2,1	31,5	48,4	10,9	0,8	7,1	1,7	2,3	2,7	0,0	53,2	100
2002	49,9	2,2	34,4	37,7	4,3	0,7	12,4	3,2	2,7	6,2	0,1	47,4	100
2003	52,6	2,1	36,5	31,3	5,0	0,7	16,1	3,9	2,9	8,9	0,1	44,5	100

Viri: Letno poročilo 2003, Zavod Republike Slovenije za zaposlovanje, 2004.

Zakon o zaposlovanju tujcev iz leta 1992 je v prehodnem obdobju 90-tih dni po sprejemu zakona predvidel olajšan postopek pridobitve delovnega dovoljenja že zaposlenih delavcev iz drugih delov nekdanje Jugoslavije ob osamosvojitvi. Ta je v tem, da je Zavod Republike Slovenije za zaposlovanje pri izdaji delovnega dovoljenja zanje kontroliral le obstoj formalnih pogojev, in sicer obstoj delovnega razmerja na dan uveljavitve zakona in vložitev prošnje v 90-tih dneh po izidu zakona. Tuji delavci, ki so imeli takrat že več kot 10 let delovne dobe v Sloveniji, so lahko pridobili osebna delovna dovoljenja za nedoločen čas (bilo jih je 13700).

Tisti z manj kot 10 let delovne dobe (bilo jih je 18900) pa so lahko pridobili delovno dovoljenje za določen čas (1 leto), odvisno od interesa delodajalca in razmer na trgu delovne sile. Obnavljanje delovnih dovoljenj je bilo ob odsotnosti ureditve tega v zakonu urejeno s sprejemom posebnih stališč s strani Ministrstva za delo v letu 1993. Po njih je bil za delavce, ki so že dalj časa delali v Sloveniji in so imeli delovno razmerje sklenjeno za nedoločen čas, uporabljen spremenjen postopek pri podaljševanju (obnovi) dovoljenja. Pri njih se delovna doba upošteva kot olajševalna okoliščina za izdajo novega dovoljenja, obenem pa so podjetja opozorjena na možnost nadomestitve tujih delavcev z domačimi.

V obdobju po letu 1993 do uveljavitve novega zakona (2001) je večinoma šlo za preobrazbo osebnih delovnih dovoljenj v delovna dovoljenja na prošnjo delodajalca (torej za "obnovo" delovnih dovoljenj že zaposlenih tujcev, ki so ob uveljavitvi zakona prejeli osebno delovno dovoljenje za 1 leto), v dosti manjši meri pa za "novo" zaposlovanje tujcev. Pri "novem" zaposlovanju tujcev je Zavod za zaposlovanje na podlagi starega Zakona o zaposlovanju tujcev (1992) preveril pripravljenost in ustreznost vseh domačih kandidatov in šele, če med brezposelnimi osebami na določenem območju ni bilo ustreznega kandidata, odločil o izdaji novega delovnega dovoljenja. Ob sprejemu tega zakona je veliko delodajalcev izrabilo to določilo zakona in se znebil presežnih delavcev. Kljub kratkoročnemu zmanjšanju števila veljavnih delovnih dovoljenj

pa ni prišlo do znižanja brezposelnosti, saj ni prišlo do nadomestitve odpuščenih tujcev z domačimi delavci.

Po letu 1993 se je pritisk delodajalcev na zaposlovanje tujcev spet začel povečevati. Glavni razlogi za to so bili:

- strukturna neskladja na trgu delovne sile, kjer je v nekaterih panogah prisotno kronično pomanjkanje domače delovne sile (predvsem gradbeništvo in kmetijstvo),
- cenenost tuje delovne sile,
- pripravljenost tujih delavcev delati v težjih delovnih pogojih,
- nepripravljenost sprejema zaposlitve s strani domačih iskalcev (zlasti v nekaterih gospodarskih panogah), ki pa je v večini primerov pogojena z neprimernimi pogoji zaposlitve.

V letu 1997 je pričelo veljati že omenjeno Navodilo o izvajanju zakona o zaposlovanju tujcev (UL RS, št. 54/1997), ki je uvedlo strožji postopek izdaje delovnega dovoljenja in vrsto dodatne dokumentacije zaradi boljše kontrole delodajalcev in tujcev še pred izdajo delovnega dovoljenja. To je zmanjšalo število vlog in izdanih delovnih dovoljenj, še posebej pri delavcih od I. do V. stopnje izobrazbe (ta predstavljajo praviloma 90% vseh delovnih dovoljenj), saj skladno z določili omenjenega Navodila novoustanovljena podjetja za tovrstne tuje delavce sploh niso mogla pridobiti delovnih dovoljenj. Tudi v letu 1998 se je obseg izdaje delovnih dovoljenj zmanjšal (tudi število veljavnih dovoljenj), pri tem razen zaradi omenjenega strožjega postopka za izdajo dovoljenj še zaradi naslednjih razlogov: izvajanje programa nadomeščanja tujih delavcev z domačimi prek bolj doslednega izvajanja zakonskih določil (preverjanje obstoja ustreznih domačih delavcev), zlasti pri sezonskih delih v kmetijstvu ter večjega obsega vračanja delavcev z drugih območij nekdanje Jugoslavije domov zaradi obnove države.

V letu 1999 je bil sprejet nov Zakon o tujcih, ki je omogočil vladi, da na tej osnovi sprejme letno resolucijo o migracijski politiki ter določi kvoto dovoljenj za prebivanje tujcev v Sloveniji in v tej kvoti še zlasti število tujcev, ki lahko pridejo v Slovenijo zaradi zaposlitve. Na tej osnovi je bil leta 2000 sprejet tudi nov Zakon o zaposlovanju tujcev, kar smo že omenili. Ta zakon zaposlovanje tujcev ureja na podlagi vsebinske presoje ustreznosti njihovega zaposlovanja in dela. Hkrati omogoča državi aktivnejšo regulacijsko vlogo pri urejanju novega zaposlovanja tujcev, prav tako pa pošteva tudi integriranost tujcev v okolje in druge okoliščine, ki za določene kategorije tujcev omogočajo tudi enostavnejši postopek izdaje delovnih dovoljenj.

Omenjeni nov Zakon o tujcih (1999) je vpeljal pomembno spremembo glede urejanja bivanja in dela tujcev, vodilnega osebja in detaširanih delavcev, ki so pred tem svoj status urejali prek poslovnih vizumov. Te so izdajala konzularna predstavništva Slovenije v tujini oziroma upravne enote v Sloveniji. Ker omenjeni zakon poslovnega vizuma ne pozna več, so bila uvedena (na osnovi Navodila o spremembah in dopolnitvah Navodil o izvajanju Zakona o zaposlovanju tujcev, 1999) posebna delovna dovoljenja, ki jih izdaja Centralna služba Zavoda za tuje vodilno osebje in delavce tujih podjetij, ki v Sloveniji opravljajo čezmejne storitve. Ta novost je prinesla s sabo povečano število izdanih delovnih dovoljenj.

V letu 2001, po uveljavitvi in začetku izvajanja Zakona o zaposlovanju in delu tujcev, se je število veljavnih delovnih dovoljenj zmanjšalo, v letu 2002 in 2003 pa se je ponovno precej povečalo (o razlogih govorimo v nadaljevanju).

Struktura delovnih dovoljenj. - Iz tabele 3.20 vidimo, da je bilo z izjemo leta 1992 skozi celotna 90. leta izdanih več delovnih dovoljenj na vlogo delodajalca kot pa osebnih delovnih dovoljenj, kar je predvsem posledica že omenjenega spreminjanja statusa osebnih dovoljenj za določen čas v delovna dovoljenja na vlogo delodajalca (teh je bilo, kot smo že dejali, izdanih veliko v letu 1992 zaradi olajševalnih okoliščin za izdajo osebnih delovnih dovoljenj, določenih z zakonom). Veljavno število osebnih delovnih dovoljenj je bilo celo obdobje približno enako - okoli 14000. Pretežni del teh dovoljenj so predstavljala osebna dovoljenja za nedoločen čas, izdana po prehodnih določilih Zakona o zaposlovanju tujcev (1992) delavcem iz bivše Jugoslavije, ki so izpolnjevali pogoj - 10 let zaposlitve v Sloveniji. Ostala osebna dovoljenja (za 1 leto) pa so zajemala tujce s slovenskim poreklom, dnevne delovne migrante, ter od leta 1999 nekatere druge kategorije tujih delavcev (menedžerji, vodilni delavci). V obdobju po sprejemu novega Zakona o zaposlovanju in delu tujcev (2000) je prišlo do bistvenih sprememb v strukturi delovnih dovoljenj. Do povečanja skupnega števila veljavnih delovnih dovoljenj v letih 2002-2003 je prišlo predvsem zaradi (tabela 3.21):

- povečanja števila osebnih delovnih dovoljenj, ki se izdajajo neodvisno od razmer na trgu delovne sile in se tudi ne všttevajo v zakonsko določeno kvoto 5,0 % aktivnega prebivalstva (od 15891 v letu 2000 na 20794 v letu 2003),
- povečanja števila dovoljenj za delo za sezonska dela, predvsem v gradbeništvu in
- povečanja števila dovoljenj za delo za napotene delavce.

V času od uveljavitve zakona dalje je prišlo do bistvenega zmanjšanja števila dovoljenj za redno zaposlitev tujcev (od 24429 v letu 2000 na 12381 konec leta 2003), s čimer je bil realiziran eden od temeljnih ciljev zakona, to je prednostno zaposlovanje domačih delavcev, medtem ko je do povečanja prišlo predvsem pri tistih oblikah dela, ki so že z zakonom časovno omejene.

Skladno z določili novega Zakona o zaposlovanju in delu tujcev je zaradi bistveno ugodnejših in širših določil zakona glede možnosti pridobitve osebnega delovnega dovoljenja prišlo do precejšnjega porasta števil *osebnih delovnih dovoljenj* (od 15891 konec leta 2000 na 20794 konec leta 2003). Večina teh dovoljenj je bilo izdanih za nedoločenih čas, kar velik delež pa tudi za 3 leta na podlagi več kot 5-letne neprekinjene zaposlitve pri istem delodajalcu.

Število *dovoljenj za zaposlitev* se od uveljavitve navedenega zakona stalno zmanjšuje. Do zmanjšanja števila tovrstnih dovoljenj je prišlo zaradi:

- bistveno strožjih določil zakona glede možnosti novega zaposlovanja oziroma dela tujcev, kjer Zavod poleg osnovnega pogoja, obstoja ustreznih domačih delavcev, veliko podrobneje preverja tudi delodajalca in njegovo poslovanje v preteklosti (določila 7. člena zakona); število novih zaposlitev se je v času veljave novega zakona prepolovilo (od 3691 konec leta 2001 na 1959 konec leta 2003), kar pomeni, da so določila novega zakona dosegla svoj namen glede zmanjševanja novega priliva tujih delavcev v redno zaposlitev;

- pridobitve osebnih delovnih dovoljenj za tujce (na podlagi pridobitve stalnega prebivališča oziroma več kot 5 let neprekinjenega dela v Republiki Sloveniji);
- urejanja določenih del tujcev preko drugih oblik delovnega dovoljenja (dovoljenja za delo za sezonske delavce, dovoljenja za delo za napotene delavce).

Glede na strožje pogoje za pridobitev dovoljenj za zaposlitev in glede na potrebe in naravo dela (dela v gradbeništvu in kmetijstvu, časovna omejenost del, kapitalska oziroma pogodbeni povezava) se je po uveljavitvi novega zakona najbolj povečal prav obseg *dovoljenj za delo* in sicer:

- dovoljenj za delo za sezonska dela in
- dovoljenj za delo za čezmejno izvajanje storitev tujih podjetij in nameščanje tujih delavcev za izvajanje pogodbenih storitev.

Zakon je glede na potrebe in stanje na trgu (pomanjkanje delavcev v gradbeništvu in kmetijstvu) za ta dela določil posebno obliko delovnih dovoljenj: dovoljenje za sezonska dela v gradbeništvu oziroma kmetijstvu. Glede na pomanjkanje domače delovne sile in glede na začasnost tovrstnih delovnih dovoljenj je zakon predvidel tudi lažji postopek pridobitve delovnih dovoljenj kot pri rednih zaposlitvah. Seveda pa je osnova za izdajanje tovrstnih dovoljenj deficitarnost domače delovne sile, kar je podlaga za oblikovanje letne kvote za te namene.

Medtem ko je obseg izdanih dovoljenj za sezonska dela v kmetijstvu konstanten (od 800 do 1000 delavcev v sezoni), pa se obseg izdanih dovoljenj za sezonska dela v gradbeništvu v času od uveljavitve zakona stalno povečuje (od 645 dovoljenj konec septembra 2001 na 5.017 dovoljenj konec septembra 2003). Prav tako se bistveno povečuje tudi obseg izdanih dovoljenj za napotene delavce tujih podjetij, ki na podlagi pogodb s slovenskimi naročniki opravljajo določena dela v Sloveniji. Število teh dovoljenj se je v letih 2001-2003 potrojilo (od 567 konec leta 2001 na 1523 konec leta 2003).

Nekatere značilnosti zaposlovanja tujcev v Sloveniji. - Glavne značilnosti, ki jih je mogoče opazovati, so dejavnost zaposlovanja, državljanstvo, izobrazba in regionalna razporeditev.

Dejavnosti zaposlovanja tujcev. - Tuji delavci se večinoma zaposlujejo v gradbeništvu, kjer vlada pravo kronično pomanjkanje domače delovne sile po celi Sloveniji, v kmetijstvu pri sezonskih opravilih (predvsem v obmejnih regijah s Hrvaško) in v precej manjšem obsegu v komunalni dejavnosti, nekaterih industrijskih panogah (tekstilna industrija, kovinarstvo), trgovini in gostinstvu.

Izobraženost tujih delavcev. - V celotnem opazovanem obdobju je bila izobrazbena struktura tujih delavcev slaba in se ni bistveno spreminjala. Glede na glavne razloge zaposlovanja tujcev (strukturna neskladja med ponudbo in povpraševanjem v nekaterih panogah kot je na primer gradbeništvu, nižja cena tuje delovne sile in pripravljenost delati pod težjimi delovnimi pogoji, v manjšem delu pa resnična strokovnost tujih delavcev), je takšna izobrazbena struktura tujih delavcev tudi razumljiva. Večina delovnih dovoljenj se izdaja za delavce s I. in II. stopnjo izobrazbe oziroma za nekvalificirane in priučene delavce. Izobrazbeno strukturo tujih delavcev ter državljanstvo tujih delavcev v Sloveniji prikazujemo za sredino 90. let in ob prehodu v tekoče desetletje v tabeli 3.22.

Tabela 3.22: Tuji delavci, zaposleni v Sloveniji, glede na državljanstvo in izobrazbo - 1994 in 2000

	Skupaj število	Struktura glede na državljanstvo (%)	Struktura glede na stopnjo izobrazbe (%)							
			Skupaj	I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII+ VIII.
1994										
Države nekdanje Jugosl.	34119	96,5	100	41,0	17,6	1,0	28,5	7,1	1,6	3,3
- Bosna in Herc.	15805	44,7	100	44,0	17,8	0,9	30,1	5,0	0,7	1,7
- Hrvaška	9385	26,5	100	24,9	12,6	1,8	37,7	12,3	3,7	7,0
- Makedonija	1720	4,9	100	47,1	34,5	0,3	12,9	3,4	0,6	1,3
- ZR Jugoslavija	7209	20,4	100	53,8	19,8	0,3	17,0	5,6	1,1	2,5
Ostala tujina	1248	3,5	100	16,6	3,5	1,4	9,5	51,8	4,7	12,5
Skupaj	35367	100,0	100	40,1	17,1	1,0	27,9	8,6	1,7	3,6
2000										
Države nekdanje Jugosl.	20192	94,4	100	49,8	15,6	0,7	24,5	5,4	1,1	2,9
- Bosna in Herc.	8000	50,1	100	51,3	17,0	0,5	26,7	3,2	0,3	1,0
- Hrvaška	3849	19,8	100	25,1	14,4	1,4	35,5	12,3	3,4	8,0
- Makedonija	6025	9,6	100	78,1	12,0	0,1	5,8	2,8	0,3	0,9
- ZR Jugoslavija	2254	14,9	100	59,5	14,8	0,6	14,8	5,3	1,3	3,7
Ostala tujina	685	5,6	100	30,4	5,4	0,4	13,9	20,3	4,8	24,8
Skupaj	40320	100,0	100	48,7	15,0	0,7	23,9	6,2	1,3	4,1

Vir: Letno poročilo za leti 1994 in 2000, Zavod Republike Slovenije za zaposlovanje, 1995, 2001.

*Kasnejših objavljenih podatkov o izobrazbeni strukturi ni.

Državljanstvo tujih delavcev. - Glede na državljanstvo je bila struktura tujih delavcev skozi celotno opazovano obdobje pretežno nespremenjena, kar je razumljivo glede na veliko število delavcev iz nekdanje Jugoslavije v Sloveniji ob osamosvojitvi (ti sedaj vsako leto podaljšujejo delovna dovoljenja) in pa tudi glede na prakso tovrstnega zaposlovanja v preteklosti (zaposlovali so se predvsem nižje izobrazbene kategorije tujcev). V opazovanem obdobju je bila večina (prek 90%) vseh delovnih dovoljenj izdana za tujce iz območja nekdanje Jugoslavije (med njimi so najbolj izobraženi iz Hrvaške); delež tujih delavcev iz drugih držav je torej neznaten. Konec leta 2003 je bilo med vsemi imetniki delovnih dovoljenj le 2% (779) oseb iz držav starih članic EU in 1,5% (577) iz novih članic EU.

Regionalna struktura delovnih dovoljenj za tujce. - V drugi polovici 90. let je bilo največ delovnih dovoljenj izdanih za območje Osrednjeslovenske regije (tabela 3.23); delež te regije v celotnem številu izdanih dovoljenj v državi je naraščal (v obdobju 1996-1999 se je povečal od 32% na 41%). Druga območja, v katerih je bilo izdanih največ dovoljenj, so Maribor, Koper, Nova Gorica, Celje in Kranj. Delež celjske, kranjske in novogoriške regije (terminologija za regije izhaja iz poimenovanja območnih enot Zavoda Republike Slovenije za zaposlovanje - je drugačna kot pri "statističnih" regijah) v skupnem številu izdanih delovnih dovoljenj za tujce je v tem obdobju padel, delež mariborske regije je stagniral do leta 1998, nato nekoliko porasel, delež koprške regije pa je naraščal do leta 1998, nato pa upadel. Tudi po zadnjih razpoložljivih podatkih (tabela 3.24) je največ delovnih dovoljenj izdanih v Ljubljani, ki mu sledita Celje in Koper in šele nato Maribor.

Tabela 3.23: Struktura izdanih delovnih dovoljenj za tujce v drugi polovici 90. let ter veljavnih delovnih dovoljenj v Sloveniji ob koncu 90. let po območnih skupnostih - regijah (%)

Regija	Izdana delovna dovoljenja v obdobju 1996-1999 (%)			Veljavna delovna dovoljenja - 31.12.1999 (%)		
	Skupaj	Osebna	Na vlogo delodajalca	Skupaj	Osebna	Na vlogo delodajalca
Celje	10,08	1,78	10,23	7,73	8,28	7,39
Koper	9,80	1,46	9,95	8,49	4,86	10,78
Kranj	8,88	0,07	9,03	8,23	9,98	7,13
Ljubljana	36,24	1,50	36,86	42,36	42,53	42,25
Maribor	8,27	14,13	8,17	9,49	12,95	7,32
Murska Sobota	1,31	0,21	1,33	1,03	0,43	1,41
Nova Gorica	9,99	0,56	10,16	6,34	3,82	7,93
Novo mesto	4,74	0,10	4,82	4,85	3,85	5,48
Sevnica	5,04	1,43	5,11	2,82	2,48	3,03
Velenje	4,18	3,00	4,20	6,56	6,81	6,41
Sedež RZZ	1,47	75,76	0,14	2,09	4,02	0,87
SLOVENIJA skupaj	100	100	100	100	100	100
SLOVENIJA – povpr. št. 96-99	40738	717	40021	37379	14414	22965

Vir: Letna poročila za leta 1996 do 1999, Zavod Republike Slovenije za zaposlovanje, 1997, 2000.

Tabela 3.24: Izdana delovna dovoljenja v Sloveniji po vrstah in območnih skupnostih Republiškega zavoda za zaposlovanje letu 2003

Območna služba	Število	STRUKTURA (%)											
		Skupaj	Osebna dovoljenja	Dovoljenja za zaposlitev			Dovoljenja za delo						
				Skupaj	Nova delovna dovoljenja	Brez kontrole trga dela	Skupaj	Na-poteni delavci	Pos-lovodni delavci	Vsa sezonska dela	Sezonska dela v kmetijstvu	Sezonska dela v gradbeništvu	
Celje	2.692	6,3	1,2	7,2	9,6		10,3				14,4	39,1	8,9
Koper	2.230	5,3	2,8	10,7	13,9		2,5				3,4	5,2	3,0
Kranj	1.969	4,6	1,1	4,9	2,5		7,9				11,0	0,7	13,5
Ljubljana	11.383	26,8	9,2	41,7	36,0		29,5				41,0	0,5	50,1
Maribor	2.058	4,8	2,0	9,0	12,1		3,6				5,0	15,5	2,6
Murska Sobota	145	0,3	0,1	0,8	1,2		0,0				0,1	0,1	
Nova Gorica	1.522	3,6	1,5	6,0	5,3		3,4				4,7	0,4	5,5
Novo mesto	1.091	2,9	2,3	3,9	3,9		2,6				3,6	0,3	4,4
Ptuj	268	0,6	0,1	1,1	1,5		0,6				0,8	1,0	0,7
Sevnica	1.813	4,2	0,3	3,5	2,9		8,7				12,1	33,5	7,3
Trbovlje	71	0,2	0,1	0,4	0,2		0,0				0,0		0,0
Velenje	1.773	3,8	0,5	8,2	10,8		2,8				3,9	3,6	4,0
Centralna sl.	7.375	36,5	78,7	2,5		100	28,2	100	100		0,0	0,1	
SKUPAJ	34.390	100	100	100	100	100	100	100	100		100	100	100

Vir: Letno poročilo za leto 2003, Zavod Republike Slovenije za zaposlovanje, 2004.

Bivanje in zaposlovanje prebivalcev iz držav EU v Sloveniji¹³. – Pogodba o ustanovitvi Evropske skupnosti in Uredba 1612/68/EGS določata prost pretok delavcev znotraj skupnosti. Državljeni EU so po evropski zakonodaji pri zaposlovanju in iskanju zaposlitve izenačeni z domačimi delavci oziroma iskalci zaposlitve, kar smo že povedali. Pristopna pogodba med 15-imi starimi članicami EU in osmimi novimi državami (izjema sta Ciper in Malta), podpisana aprila 2003, na področju prostega pretoka oseb določa 7-letno prehodno obdobje, v katerem lahko

¹³ Vir: <http://www.ess.gov.si>.

dosedanje članice z nacionalnimi ukrepi zaščitijo svoj trg dela (o tem podrobneje govorimo v poglavju 5). Slovenija je v pogajalskih izhodiščih uveljavila *načelo vzajemnosti*. To pomeni, da lahko tudi RS v času tega prehodnega obdobja nasproti vsake sedanje države članice, ki bo uveljavljala nacionalne ukrepe v zvezi z gibanjem delavcev, uveljavlja enakovredne nasprotne ukrepe:

- *Bivanje državljanov EU v Sloveniji*. - S priključitvijo Slovenije EU (1.5.2004) so se spremenili pogoji za bivanje državljanov EU v Sloveniji. Vstop, zapustitev in bivanje tujcev v Sloveniji je do sedaj urejal Zakon o tujcih, ki ima v prehodnih in končnih določbah tudi posebne določbe za državljane držav članic Evropske unije. Po določilu 100. člena Zakona o tujcih so z dnem polnopravnega članstva Slovenije v EU določbe zakona prenehale veljati za državljane držav članic EU, razen če so zanje ugodnejše. S tem dnem je začela Slovenija v celoti izvajati vse predpise EU glede prostega gibanja, vstopa in prebivanja državljanov držav članic EU. Dovoljenje za prebivanje se državljanom držav članic Evropske unije izdaja zdaj v skladu s pogoji, ki jih določajo direktive Evropske unije.¹⁴ V Zakonu o tujcih so določeni tudi razlogi, zaradi katerih se lahko državljanom držav članic Evropske unije zavrne prebivanje in to v primerih, če predstavljajo nevarnost za javni red in mir ali varnost države, ali če predstavljajo finančno breme za državo.¹⁵
- *Zaposlovanje delavcev iz dosedanjih članic EU v Sloveniji*. - V skladu s pristopno pogodbo in uveljavitvijo prehodnega obdobja velja za delavce iz dosedanjih držav EU načelo vzajemnosti. Za tiste države, ki bodo uveljavljale prehodno obdobje in ne bodo sprostile svojega trga dela za slovenske delavce, bo tudi v Sloveniji še naprej veljala obveznost pridobivanja delovnih dovoljenj (na enak način kot to velja za tujce). Za delavce iz držav, ki ne bodo uveljavljale prehodnega obdobja in bodo sprostile svoj trg dela, tudi v Sloveniji ne bo omejitev pri zaposlovanju in ne bo več obveznosti pridobivanja delovnega dovoljenja. Do sedaj je vzpostavljen prost pretok delavcev med Slovenijo in Veliko Britanijo, Irsko in Švedsko.
- *Zaposlovanje delavcev iz novih članic in članic, ki ne uveljavljajo prehodno obdobje*. - Med novimi državami članicami od vstopa v EU velja prost pretok delavcev. Poleg tega je, kot smo že dejali, vzpostavljen še prost pretok delavcev med Slovenijo in navedenimi tremi starimi članicami EU, ker te tri države ne izvajajo prehodnega obdobja na tem področju. Delavci teh držav so pri zaposlovanju oziroma iskanju zaposlitve izenačeni z domačimi delavci. To pomeni, da v primeru zaposlitve delavci iz teh držav ne potrebujejo delovnega dovoljenja, pač pa mora delodajalec, ki zaposli takega delavca, opraviti prijavo dela delavca iz EU. Prijavo je delodajalec dolžan opraviti v 8 dneh po začetku zaposlitve.

Zaposlovanje in nastanitev državljanov Slovenije v EU po priključitvi EU. - Po 1. maju 2004 je s priključitvijo Slovenije k EU prišlo do sprememb pri pogojih za bivanje slovenskih državljanov v državah članicah EU. V prvih dveh letih prehodnega obdobja, ki se zaključi leta 2006, velja, da slovenskim državljanom za bivanje do treh mesecev v državah članicah EU praviloma ni treba imeti dovoljenja za bivanje. Za bivanje, daljše od treh mesecev, se morajo prijaviti na upravni enoti kraja, v katerem nameravajo bivati. Tam jih vpišejo v register prebivalstva. Hkrati je potrebno predložiti zahtevano dokumentacijo, ki je odvisna od namena bivanja (delo, študij itd.) in od pravil,

¹⁴ Vir: Bivanje državljanov EU v Sloveniji po 1. maju 2004 (<http://www.mnz.si/si/195.php>).

¹⁵ Prav tam.

ki jih določi vsaka država sama. Slovenski državljani za dovoljenje za prebivanje v državah članicah EU potrebujejo predvsem urejeno zdravstveno zavarovanje in zadostna sredstva za preživljanje. Dovoljenje je lahko omejeno na pet let, vendar se ga lahko obnavlja. Država pa lahko po prvih dveh letih ponovno preveri, če oseba izpolnjuje predpisane pogoje.¹⁶ Kot smo že omenili, bo ta režim veljal predvidoma do leta 2006, ko naj bi prišlo do realizacije direktive, ki predvideva, da od leta 2006 državljani članic EU ne bodo več potrebovali dovoljenja za bivanje, zadostovala bo že prijava pri ustreznem državnem organu. Bivali bodo lahko v katerikoli članici EU, po petih letih nepretrganega življenja v drugi članici pa bo pravica do bivanja postala trajna.¹⁷

3.2.2. DRUGE SELITVE – STATISTIČNO NEEVIDENTIRANO PRISELJEVANJE V SLOVENIJO

3.2.2.1. Čezmejne dnevne selitve iz Slovenije v Avstrijo, Italijo in Hrvaško ter iz drugih držav v Slovenijo¹⁸

Delovne selitve tujcev v Slovenijo. - 4% oziroma 33000 zaposlenih in samozaposlenih v Sloveniji nima (konec leta 1999) stalnega prebivališča v državi. Mednje sodijo tujci s začasnim prebivališčem v Sloveniji ter dnevni delovni meddržavni migranti brez prebivališča v Sloveniji (v Slovenijo prihajajo predvsem iz Hrvaške). V obmejnih regijah z Italijo zasedajo tujci večji delež delovnih mest od omenjenega povprečja za državo, v obmejnih regijah z Avstrijo pa je omenjeni delež precej nižji (tabela 3.25). Podrobnejša analiza po občinah kaže, da tujci zasedajo največji delež delovnih mest v nekaj občinah ob meji s Hrvaško. Velik delež tujcev v Sloveniji je zaposlenih v gradbeništvu, na drugi strani pa jih večina izvira iz držav na območju nekdanje SFR Jugoslavije (tabela 3.26). Iz držav EU jih je le 300, torej 1%.

Tabela 3.25: Zaposleni in samozaposleni v Sloveniji, ki nimajo stalnega prebivališča v Sloveniji* - 31.12.1999

Statistične regije	Število oseb	Njihov delež med vsemi delovnimi mesti v regiji
SLOVENIJA	32956	4,6
Obmejne regije z Avstrijo	6066	2,6
Pomurska	452	1,2

¹⁶Vir: Bivanje slovenskih državljanov v članici EU po 1.maju 2004 (<http://www.mnz.si/si/195.php>).

¹⁷Vir: Leta 2006 konec dovoljenj za bivanje za državljane EU na ozemlju druge članice (<http://www.mnz.si/si/194.php?ID=271>).

¹⁸Poglavje temelji na tekstu, pripravljenem za pogajanja Slovenije z EU na temo prostega pretoka oseb (Bevc, Prevolnik-Rupel: Čezmejne dnevne migracije iz Slovenije v Avstrijo in Italijo ter iz drugih držav v Slovenijo, IER, 2000) in temelji na dveh gradivih:

- Dolenc, Danilo, Dorotea Verša (2000): Delovne migracije v Sloveniji - 31.12.1999, Rezultati raziskovanj, Ljubljana, Statistični urad republike Slovenije, št. 748.
- Zupančič, Jernej (2000): Čezmejne dnevne in tedenske delovne migracije na Schengenskih mejah Republike Slovenije (z Italijo in Avstrijo), Ljubljana: Inštitut za geografijo. Širšo verzijo tega teksta, dopoljenega v letu 2001 z nekaterimi novimi podatki, prikazujemo v prilogi 1.

Podravska	2681	2,6
Koroška	459	1,8
Gorenjska (tudi obmejna z Italijo)	2474	3,7
Obmejne regije z Italijo	4956	6,1
Goriška	2375	5,6
Obalno-kraška	2581	6,7
Ostale regije	21934	5,4
Savinjska	4036	4,4
Zasavska	385	2,6
Spodnjeposavska	926	4,3
Dolenjska	1683	4,4
Osrednjeslovenska	14063	6,3
Notranj.-kraška	841	5,0

Vir: Dolenc, Verša, 2000, str. 89 (tabeli 6 in 7).

*Zajeti so tisti z začasnim bivališčem v Sloveniji in čezmejni dnevni migranti. Ni ločenih podatkov za ti dve kategoriji.

Tabela 3.26: Zaposleni in samozaposleni v Sloveniji, ki nimajo stalnega prebivališča v Sloveniji, po državi državljanstva* - 31.12.1999

Država, območje	Število	Struktura (%)
Države EU	299	0,94
Avstrija	35	
Belgija	1	
Danska	6	
Finska	1	
Francija	32	
Grčija	2	
Irska	3	
Italija	124	
Nizozemska	7	
Nemčija	47	
Porugalska	1	
Španija	1	
Švedska	3	
Velika Britanija	36	
Države nekdanje SFR Jugoslavije	27856	87,3
Druge države	1130	3,5
Nerazporejeno	2603	8,2
SKUPAJ	31888	100

Vir: Statistični register delovno aktivnega prebivalstva, Statistični urad republike Slovenije (interna dokumentacija).

* Tujci z začasnim prebivališčem in dnevni delovni migranti.

Ocena čezmejnih dnevnih/tedenskih selitev v Avstrijo, Italijo in Hrvaško. - Ocena dnevnih in tedenskih čezmejnih *delovnih migracij* oseb s slovenskim državljanstvom in s stalnim prebivališčem v Sloveniji, na podlagi anketiranja policistov in carinikov (2000, 2001) na vseh mednarodnih, meddržavnih in obmejnih mejnih prehodih z Italijo, Avstrijo in Hrvaško kaže naslednje (glej tudi tabelo 3.27 in prilogo 1):

- *obseg selitev (2001)*: 14.000 oseb¹⁹, od tega jih 56% (7400) dela v Italiji - največ v Trstu z okolico, 43% (6000) v Avstriji - največ v Gradcu in 1% na Hrvaškem;
- *značilnosti selivcev*:
 - izobrazbena struktura se izboljšuje, je pa praviloma nižja od izobrazbene strukture prebivalstva na "ciljnih" območjih; izjema so medicinske sestre ter tehnični strokovnjaki, ki so nekdanje delali v velikih industrijskih podjetjih v Mariboru, na Ravnah in Jesenicah in se po stečajih le-teh zaposlujejo predvsem v Beljaku in Gradcu;
 - struktura del, ki jih opravljajo: redna dela v industriji, obrti, trgovini, gostinstvu, pomožna dela v gospodinjstvih in na kmetijah (zlasti sezonska jesenska dela na večjih posestvih na avstrijskem Štajerskem, v Italiji pa na Goriškem in v Videmski pokrajini);
- *dejavniki selitev*: poleg nekaterih bolj splošnih dejavnikov (odprte meje, razpoložljivost informacij o delovnih mestih, tehnične možnosti - stopnja motorizacije, kakovost cestnega omrežja) delujejo še posebni dejavniki na obeh straneh meje:
 - potisni dejavniki (v Sloveniji): skromna ali neustrezna ponudba delovnih mest v domačem okolju, želja po boljšem zaslužku za isto ali podobno delo, želja po dodatnem zaslužku izven rednega delovnega razmerja,
 - dejavniki privlačenja (v Avstriji, Italiji): razpoložljiva delovna mesta, višji zaslužki, možnosti dela po pogodbi ali brez nje;
- *značilnosti obmejnih območij na obeh straneh* (Slovenija, Avstrija/Italija), kjer potekajo dnevne čezmejne migracije - 6 skupin: 1. obe območji sta podeželski, 2. obe območji sta podeželski z močnima regionalnima središčema, 3. eno območje je industrijsko, drugo turistično, 4. obe območji sta turistični, 5. eno območje je pretežno mestno in drugo pretežno podeželsko, 6. obe območji sta terciarizirani in urbanizirani;
- *glavni mejni prehodi za potovanje na delo v obmejna območja Avstrije in Italije so*:
 - Avstrija: *Gornja Radgona* (okoli 1000 dnevnih migrantov, predvsem z območja vzhodnih Slovenskih goric in Prekmurja); *Šentilj* - najpomembnejši mejni prehod na meji z Avstrijo (okoli 2000 dnevnih migrantov, iz zelo širokega območja Slovenskih goric, Maribora in Ptuja, avtocestna zveza med obsežnim zaledjem - Maribor z okolico - in Gradcem kot ciljnim območjem poveča "globino" pojava dnevnih migracij na obeh straneh); avtocestni mejni prehod *Jesenice-Hrušica* (okoli 700 migrantov, predvsem v zaposlitvene centre na Koroškem - zlasti Beljak in Celovec, območja ob jezerih poleti in zimskošportna središča pozimi);
 - Italija: obmejni mejni prehod *Miren* (okoli 1000 dnevnih migrantov, priljubljen prehod zaradi neposredne bližine avtocestnih priključkov na italijanski strani meje, od koder so dosegljiva večja mesta - Gorica, Tržič, Videm, in tudi Trst, ima gosto naseljeno zaledje spodnje Vipavske doline); mednarodni mejni prehod *Fernetiči* (1100 dnevnih migrantov, prehod z obsežnim zaledjem - Kras, večina Vipavske doline, območje Postojne in vse do Ljubljane); *Škofije* - najbolj pomemben mejni prehod z Italijo (1700 migrantov; ima izredno ugodno lokacijo med Koprom in Trstom, skozenj prihaja tudi večina Hrvatov iz hrvaškega

¹⁹ V letu 2000 (tabela 3.27) je bilo evidentiranih 13000 oseb.

dela Istre, edini prehod z istočasnim obratnim sicer veliko manjšim tokom delovne sile iz Italije v Slovenijo).

Čezmejne migracije zaradi *šolanja* (Zupančič, 2000). - Slovenski državljani se čez mejo šolajo predvsem v Avstriji (Celovec, Gradec, Beljak) ter Italiji (Videm, Trst, Gorica). Obiskujejo predvsem gimnazije, čedalje večje pa je tudi število slovenskih študentov na univerzah, predvsem za tehniko, računalništvo in politične vede. Ocen o obsegu čezmejnih migracij zaradi šolanja v omenjenih dveh državah ni.

Glavne sklepne ugotovitve so:

- Ocenjen obseg čezmejnih dnevni migracij stalnih prebivalcev Slovenije v Avstrijo in Italijo za omenjeni državi po naši oceni absolutno ni velik; s vključitvijo v EU se njegov pomen spreminja.
- Selitveni potencial iz slovenskih obmejnih območij, od koder potekajo obravnavane čezmejne dnevne migracije, je majhen (na obmejnih območjih z Avstrijo in Italijo je prebivalstvo staro in se zmanjšuje), predvidoma bo obseg dnevni migracij ostal na sedanji ravni, njegova izobrazbena struktura pa se bo izboljševala, postopoma se bo predvidoma povečal tudi povratni tok dnevni migracij iz Avstrije in Italije.
- Od dnevni čezmejnih delovni migracij imata ugodne učinke obe vključeni državi. Pri tem so ti na strani sprejemnega območja (EU) predvsem: slovenska delovna sila je pogosto cenejša, zapolni primanjkljaje na trgu delovne sile, zaposlitev slovenskih državljanov olajša podjetjem prodor na slovensko tržišče, večina dnevni delovni migrantov je zainteresirana samo za delo in zaslužek (ne pa za trajno naselitev na obmejnem območju sosednje države), pri čemer pa del zaslužka pogosto porabijo v kraju dela (tam varčujejo in se oskrbujejo z različni dobrinami), pospeševanje regionalnega sodelovanja.

Tabela 3.27: Pregled čezmejnih dnevni delovni selitev iz Slovenije v Avstrijo in Italijo po mejni prehodih - 2000

Mejni prehod	Vrsta mejnega prehoda*	Območje v Sloveniji	Območje na drugi strani meje	Ocena števila migrantov	Značilni poklici, dela	Sezonske konice (če so)
Z AVSTRIJO						
Matjaševci	O	Prekmurje	A.Štajerska	150 - skupaj 5 prehodov	kmečka dela	
Kuzma	M	Prekmurje	A.Štajerska		kmečka dela	jeseni
Sotina	O	Prekmurje	A.Štajerska		kmečka dela	
Kramarovci	O	Prekmurje	A.Štajerska		različno	
Fikšinci	O	Prekmurje	A.Štajerska		kmečka dela	
Gerlinci	O	Prekmurje	A.Štajerska	350 - skupaj 4 prehodi	različno	
Korovci	O	Prekmurje	A.Štajerska		kmečka dela	
Cankova	O	Prekmurje	A.Štajerska		kmečka dela	
Gederovci	M	Prekmurje	A.Štajerska		različno	jeseni
G.Radgona	M	S.gorice	A.Štajerska	1000	različno	jeseni
Trate	M	S.gorice	A.Štajerska	500	različno	jeseni
Sladki vrh	O	S.gorice	A.Štajerska	5	kmečka dela	turistični preh.
Šentilj	M	S.gorice	A.Štajerska	2000	različno	jeseni
Plač	O	S.gorice	A.Štajerska	40	kmečka dela	jeseni
Svečina	O	S.gorice	A.Štajerska	10	kmečka dela	jeseni
Špičnik	O	S.gorice	A.Štajerska	10	kmečka dela	jeseni

Tabela 3.27 - nadaljevanje

Mejni prehod	Vrsta mejnega prehoda*	Območje v Sloveniji	Območje na drugi strani meje	Ocena števila migrantov	Značilni poklici, dela	Sezonske konice, če so
Jurij	M	S.gorice	A.Štajerska	200	različno	jeseni
Duh na Ostrem vrhu	MD	Kozjak	Z.Štajerska	20	gozdarji	v sezoni
Remšnik	O	Kozjak	Z.Štajerska	0		ni zanimiv
Kapla	O	Kozjak	Z.Štajerska	0		
Gradišče	O	Kozjak	Z.Štajerska	20	gozdarji	v sezoni
Radelj	O	Kozjak	Z.Štajerska	30	kmečka dela	Jeseni
Muta	O	Kozjak	Z.Štajerska	5	kmečka dela	
Pernice	O	Kozjak	Z.Štajerska	0		v sezoni
Vič	M	Koroška	V.Koroška	200	različno	
Libeliče	MD	Koroška	V.Koroška	0		ni zanimiv
Holmec	M	Koroška	V.Koroška	150	Različno	
Mežica	MD	Koroška	V.Koroška	0		
Jezersko	M	Karavanke	J.Koroška	10	gozdarji	Gozdarji
Ljubelj	M	Karavanke	J.Koroška	50	različno	
Karavanke	M	Karavanke	J.Koroška	700	različno	poleti, turizem
Korensko sedlo	M	Karavanke	J.Koroška	100	turizem	poleti, turizem
Z ITALIJO						
Rateče	M	Kr.gora	Kan.dolina	50	različno	
Predel	M	Kr.gora	Kan.dolina	20	različno	
Učēja	M	Zg.Posočje	Benečija	0		
Most na Nadiži	O	Zg.Posočje	Benečija	0		
Robidišče	O	Zg.Posočje	Benečija	0		
Robič	M	Zg.Posočje	Benečija	200	različno	jeseni
Livek	O	Zg.Posočje	Benečija	10	kmečka dela	
Solarji	O	Zg.posočje	Benečija	0		
Britof	O	Brda	Furlanija	20	kmečka dela	
Golo brdo	O	Brda	Furlanija	20	različno	
Neblo	M	Brda	Furlanija	200	različno	
Plešivo	O	Brda	Furlanija	80	različno	
Vipolže	O	Brda	Furlanija	100	različno	
Hum	O	Brda	Furlanija	30	različno	
Solkan	O	Gorica	Gorica	200	gosp.dela	
Nova Gorica	O	Gorica	Gorica	50	gosp.dela	
Pristava	O	Gorica	Gorica	10	gosp.dela	
Žozna dolina	M	Gorica	Gorica	450	različno	
Šempeter	O	Gorica	Gorica	450	različno	
Vrtojba	M	Gorica	Gorica	190	različno	
Miren	O	Gorica	Gorica	1000	različno	
Lokvica	O	V.Kras	Tržič	60	gosp.dela	
Klariči	O	V.Kras	Tržič	40	gosp.dela	
Gorjansko	O	Kras	Tržaško	110	gosp.dela	
Repentabor	O	Kras	Tržaško	120	različno	
Fernetiči	M	Kras	Tržaško	1100	gosp.dela	
Lipica	M	Kras	Tržaško	500	različno	
Kozina	M	Kras	Tržaško	200	različno	
Socerb	O	S.Istra	Tržaško	15	gosp.dela	
Osp	O	S.Istra	Tržaško	40	gosp.dela	
Plavje	O	S.Istra	Tržaško	300	gosp.dela	
Škofije	M	S.Istra	Tržaško	1700	različno	
Kaštelir	O	S.Istra	Tržaško	20	gosp.dela	
Čampore	O	S.Istra	Tržaško	10	gosp.dela	
Lazaret	M	S.Istra	Tržaško	100	različno	
SKUPAJ				12945		

Vir: Zupančič, 2000.

* Legenda: M- mednarodni mejni prehodi, MD – meddržavni mejni prehodi, O – obmejni mejni prehodi

3.2.2.2. Drugo statistično neevidentirano priseljevanje v Slovenijo

Med druge priselitve v državo štejemo nedovoljene prehode državne meje, osebe, ki so pridobile status azilanta (prošnje za azil) ter osebe s pridobljenim statusom začasnega zatočišča v državi (vloge za pridobitev začasnega zatočišča). Za omenjene kategorije selivcev se ne uporablja Zakon o tujcih, temveč druga zakonodaja - Zakon o azilu (UL RS, št. 61/1999 in spremembe zakona – UL RS, št. 124/2000, št. 67/2001) in Zakon o začasnem zatočišču (UL RS, št. 20/1997).

Nedovoljeni prehodi državne meje. - V obdobju od tačetka 90. let se je letno število takih prehodov precej spreminjalo, pri čemer pa se je zelo povečalo ob koncu desetletja. Najvišje je bilo leta 2000. Določeno število ileganih priseljencev si sčasoma pravno uredi svoj status, zato je pri teh selivcih bolj zanimiv datum dejanskega prihoda v državo, manj pa datum, ko so si svoje prebivanje legalizirali (Dolenc, 1998). Med skupno 143000 nedovoljenih prehodov slovenske državne meje v obdobju 1991-2003 (tabela 3.28) jih je bilo največ na državni meji s Hrvaško, kateri je v 90. letih sledila meja z Madžarsko, v zadnjih letih pa meja z Italijo. Po strukturi pa je bilo med njimi v 90. letih in ob prehodu v tekoče desetletje največ državljanov Romunije, Turčije in Iraka, v zadnjih letih pa jih je največ iz držav na območju nekdanje Jugoslavije (bili so tudi že v 90. letih). Število nedovoljenih prehodov državljanov držav Srednjega in Daljnega vzhoda je naraslo ob koncu 90. let, a se je kasneje umirilo. V tekočem letu (1.-31.7.2004) je med nedovoljenimi prehodi največ (27%) državljanov Črne gore, Albanije (20%) in Turčije (16%).²⁰

Tabela 3.28: Nedovoljeno prehajanje slovenske državne meje, 1991-2003

Leto	Število prehodov
1991	9407
1992	4746
1993	8689
1994	4044
1995	4175
1996	3877
1997	7093
1998	13740
1999	18695
2000	35892
2001	20871
2002	6896
2003	5018

Viri:

- Ministrstvo R Slovenije za notranje zadeve, Uprava policije - Interna dokumentacija, 2000.
- <http://www.policija.si/si/index.html>

²⁰ Vir: <http://www.policija.si/si/index.html>.

Prosilce za azil delimo na podlagi Zakona o azilu v dve skupini: tiste, ki pridobijo azil po Ženevski konvenciji o beguncih in tiste, ki pridobijo azil iz humanitarnih razlogov na podlagi Evropske konvencije o varstvu človekovih pravic in temeljnih svoboščin:

- *Prosilci za azil na podlagi Ženevske konvencije.* - V 90. letih jih je bilo skupaj 1200 (tabela 3.29), med njimi so prevladovali moški (72%), prihajali pa so večinoma iz ZR Jugoslavije, Irana, Iraka in Turčije. Ob prehodu v tekoče desetletje se je število prosilcev izrazito povečalo, a nato upadlo.
- *Tujci, ki prosijo za izdajo dovoljenja za začasno bivanje iz humanitarnih razlogov.* - V obdobju 1993-1999 jih je bilo skupaj 600, njihova spolna struktura je bila bolj izenačena kot pri prejšnji skupini prosilcev za azil, prihajali pa so večinoma iz Bosne in Hercegovine, Hrvaške, Iraka, Palestine, Ukrajine in ZR Jugoslavije (tabela 3.29).

Tabela 3.29: Prosilci za azil v Sloveniji glede na spol, 1991-1999 (do 30.11.1999)

Leto	Prosilci za azil po Ženevski konvenciji			Prosilci za izdajo dovoljenja za začasno bivanje iz humanitarnih razlogov		
	Skupaj število	Struktura (skupaj = 100%)		Skupaj število	Struktura (skupaj = 100%)	
		Moški	Ženske		Moški	Ženske
1991	7	100,0	0,0
1992	36	77,8	22,2
1993	11	72,7	27,3	16	81,3	18,8
1994	30	70,0	30,0	17	64,7	35,3
1995	6	83,3	16,7	8	62,5	37,5
1996	35	71,4	28,6	8	75,0	25,0
1997	72	72,2	27,8	277	45,5	54,5
1998	337	64,7	35,3	162	52,5	47,5
1999	744					
2000	9244					
2001	1511					
2002	640					
2003	1066					

Viri:

- Ministrstvo R Slovenije za notranje zadeve, Uprava policije - Interna dokumentacija, 2000.
- <http://www.mnz.si/si/13334.php>

Tabela 3.30: Prosilci za azil v Sloveniji v obdobju 1995-2003 – podrobnejši podatki

Leto	Število vlog	Ponovna vloga	Ponovni postopki	Rešene zadeve	Priznan status	Zavrnjene prošnje	Ustavi-tev postopka	Zavržene prošnje	Varna tretja država
1995	6	/	/	17	2	4	10	1	/
1996	35	/	/	26	0	0	5	21	/
1997	72	/	/	51	0	8	15	28	/
1998	337	/	/	82	1	27	13	41	/
1999	744	/	/	441	0	87	237	117	/
2000	9244	/	/	969	11	46	831	0	81
2001	*1511	/	/	10042	25	97	9911	9	0
2002	640	/	60	739	3	105	619	12	0
2003	1066	35	45	1166	37	123	964	17	25

Vir: <http://www.mnz.si/si/13334.php>

*Med prispelimi vlogami so vštete tudi prošnje, ki so po tožbi na upravnem sodišču prišle v ponovno reševanje.

Osebe, ki prosijo za začasno zatočišče na podlagi Zakona o začasnem zatočišču. - V obdobju 1993-1999 jih je bilo skupaj skoraj 100000, pri čemer je njihovo letno število v drugi polovici 90. let zelo upadlo (tabela 3.31). Na dan 30.11.1999 je bilo priznano začasno zatočišče 1398 državljanom ZR Jugoslavije in 3265 državljanom Bosne in Hercegovine.

Tabela 3.31: Število oseb, ki so prosile za začasno zatočišče v Sloveniji na podlagi Zakona o začasnem zatočišču - 1993-1999

Leto	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999-do 30.11.	1993-99 skupaj
Število	31196	24146	20434	10515	4151	3332	4663	98477

Vir: Ministrstvo R Slovenije za notranje zadeve, Uprava policije - Interna dokumentacija, 2000.

3.2.3. EMIGRACIJA SLOVENSКИH RAZISKOVALCEV V OBDOBJU 1995-2004

Proučitev emigracije temelji na anketiranju, saj uradnih podatkov o tem v Sloveniji tako kot v večini drugih držav ni. Poglavje predstavlja sintezo ugotovitev iz raziskave Inštituta za ekonomska raziskovanja (Bevc, Koman, Murovec, 2004).

Metodologija, populacija. - Anketirali smo vse organizacije v Sloveniji z registriranimi raziskovalci in tudi take, ki izvajajo raziskovalno delo brez (pri MŠZŠ) registriranih raziskovalcev (vir: baza IZUM), skupaj nekaj čez 500 organizacij. Anketiranje je potekalo po klasični in delno po elektronski pošti. Izvajalo se je dobra dva meseca (maj-julij 2004). V vsako organizacijo smo poslali 2 različna vprašalnika. Enega smo poslali direktorju oziroma dekanu (tema: mednarodna mobilnost in emigracija raziskovalcev ter ocena učinkov njihovega začasnega ali trajnega odhoda na organizacijo), enega pa odgovorni osebi za kadre (za »popis« vsakega emigranta v obdobju 1995-2004).

Odziv na anketiranje. - Izpolnjene vprašalnike od direktorjev oziroma dekanov smo dobili iz 217 organizacij s skupno 7134 registriranimi raziskovalci. To pomeni, da smo dobili odziv od zelo velikega deleža »populacije«, tako v smislu števila organizacij (42% populacije) kot v pogledu v njih zaposlenih raziskovalcev (70% populacije). Odziv odgovornih oseb za kadre je bil podoben, pri čemer pa so podatke o emigrantih poslali iz 24 organizacij od skupno 30, za katere so direktorji/dekani (v prvem navedenem vprašalniku) navedli, da so imeli v obdobju 1995-2004 emigracijo raziskovalcev.

Skupni evidentiran obseg emigracije. - Na podlagi vprašalnikov za direktorje oziroma dekane je v obdobju emigriralo 73 raziskovalcev iz skupno 30 organizacij (14% vseh organizacij, ki so se odzvale na anketiranje). Za večino med njimi in sicer za 62 oseb (iz 24 organizacij) smo na podlagi drugega navedenega vprašalnika (za odgovorno osebo za kadre) dobili podrobnejše informacije. V organizacijah s temi 62 emigranti je bilo po stanju maja 2004 skupaj zaposlenih 2744 raziskovalcev, kar je 27% »populacije«. V skupnem številu zaposlenih registriranih raziskovalcev v teh organizacijah (maja leta 2004) predstavlja teh 62 emigrantov 2,3%.

Glavne značilnosti emigrantov, za katere smo dobili informacije (62 oseb, torej za 85% vseh). - Večina emigrantov je bila iz organizacij z več kot 100 registriranimi raziskovalci (64%), iz javnih raziskovalnih inštitutov (60%), doktorjev (63%; doktorat jih je večina pridobila v Sloveniji), mlajših od 40 let (66%; povprečna starost pa je znašala 39 let), moških (60%), v tujino so šli sami – brez družine oziroma partnerja (63%), največ med njimi jih je odšlo v tujino v zadnjih letih, med državami pa največ v Avstrijo, ZDA in na Nizozemsko. Večina jih je iz organizacij, katerih širše znanstveno področje delovanja so naravoslovno-matematične (50%) ali pa tehniške vede (20%). To sta tudi dve širši znanstveni področji, iz katerih je bila večina emigrantov: 25 (40%) jih je bilo s področja *naravoslovno-matematičnih ved*, 16 (26%) s *področja tehniških ved*, 6 (10%) s področja medicinskih ved, 4 s področja biotehniških ved, 8 s področja družboslovnih ved, 1 s področja humanističnih, za 2 pa ni bilo tega podatka. Glede na ožjo znanstveno disciplino jih je bilo največ (8) s področja fizike, kemije (5) in ekonomije (5). Najpogostejši razlog odhoda v tujino je bilo raziskovalno delo. Po informacijah anketirancev se je med 62 emigranti iz obdobja 1995-2004 doslej vrnilo v Slovenijo 13 oseb (torej 21%), pri tem pa večina v isto organizacijo, dobra polovica emigrantov (37 oziroma 59%) pa v tujini še dela v RR sektorju. Med slednjimi ima izvorna organizacija še razvito sodelovanje s petino emigrantov.

Ocena učinkov začasnega in trajnega odhoda raziskovalcev v tujino na organizacijo. - Začasni odhod raziskovalcev v tujino (mednarodna mobilnost) v opazovanem obdobju je po ocenah direktorjev ali dekanov imel v večini primerov pozitiven vpliv na uspešnost organizacije, trajni odhod (emigracija) pa negativnega.

3.3. VLOGA MEDDRŽAVNIH SELITEV V DEMOGRAFSKIH GIBANJH SLOVENIJE IN NJENIH STATISTIČNIH REGIJ

Vpliv celotnih statistično evidentiranih meddržavnih selitev (državljanov in tujcev) na gibanje števila prebivalcev v **Sloveniji** lahko opazujemo od srede 90. let dalje, za celotno obdobje od začetka 90. let pa smo lahko proučili le vpliv meddržavnih selitev državljanov Slovenije. Podatke prikazujemo v tabeli 3.3.2 in grafikonu 3.6.

Opazujoč celotno opazovano obdobje od začetka 90. let dalje je imela Slovenija na podlagi naravnega gibanja padec števila prebivalcev, podoben je bil vpliv *meddržavnih selitev državljanov Slovenije* (neto selitveni padec). Prek omenjenih meddržavnih selitev se je starostna struktura prebivalcev Slovenije “poslabševala” (večal se je delež starejših); tisti, ki so odšli v tujino, so bili v povprečju mlajši od tistih, ki so se vračali.

Opazovanje *celotnih legalnih meddržavnih selitev* (državljeni, tujci – glej poglavje 3.2.1.) pa kaže, da so od srede 90. let do leta 2002, ko se je na podlagi naravnega gibanja število prebivalcev zmanjševalo (skupaj za 5757 oseb), meddržavne selitve (neto prirast je znašal 19161) nevtralizirale padec na podlagi naravnega gibanja prebivalstva in prispevale k skupni rasti števila prebivalcev. Glede na starostno strukturo priseljenih in odseljenih se je prek teh selitev v omenjenem obdobju starostna struktura prebivalcev Slovenije izboljševala, kar smo že omenili.

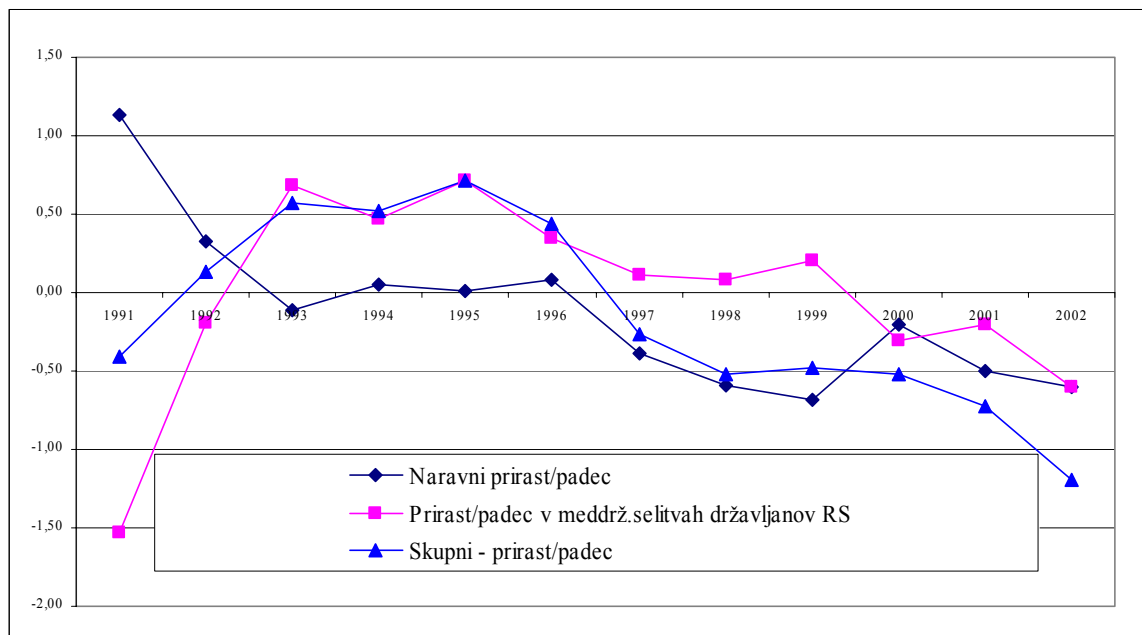
Tabela 3.32: Naravno gibanje prebivalstva, notranje selitve in meddržavne selitve (državljanov R Slovenije)* v obdobju 1991-2002 ter vloga teh tokov v gibanju skupnega števila prebivalcev Slovenije

Leto	NARAVNO GIBANJE PREBIV.			SELITVENO GIBANJE PREBIVALSTVA						SKUPAJ			(3+12) padec
	Živorojeni	Umrli	Prirast/ padec	Medregijske selitve			Meddržavne selitve držav. RS*			Medregij. in meddrž. selitve - skupaj			
				Priseljeni	Odseljeni	Prirast/ padec	Priseljeni	Odseljeni	Prirast/ padec	Priseljeni (4+7)	Odseljeni (5+8)	Prirast/ padec (6+9)	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	
ŠTEVILO													
1991	21583	19324	2259	5707	5707	0	5987	9059	-3072	11694	14766	-3072	-813
1992	19982	19333	649	7343	7343	0	3461	3848	-387	10804	11191	-387	262
1993	19793	20012	-219	5858	5858	0	2745	1390	1355	8603	7248	1355	1136
1994	19463	19359	104	5360	5360	0	1919	983	936	7279	6343	936	1040
1995	18980	18968	12	5319	5319	0	2191	776	1415	7510	6095	1415	1427
1996	18788	18620	168	5598	5598	0	1500	803	697	7098	6401	697	865
1997	18165	18928	-763	5678	5678	0	917	688	229	6595	6366	229	-534
1998	17856	19039	-1183	5856	5856	0	857	705	152	6713	6561	152	-1031
1999	17533	18885	-1352	5867	5867	0	1362	963	399	7229	6830	399	-953
2000	18180	18588	-408	6364	6364	0	935	1559	-624	7299	7923	-624	-1032
2001	17477	18508	-1031	6575	6575	0	1030	1442	-412	7605	8017	-412	-1443
2002	17501	18701	-1200	5968	5968	0	1432	2624	-1192	7400	8592	-1192	-2392
1991-2002 skupaj	225301	228265	-2964	71493	71493	0	24336	24840	-504	95829	96333	-504	-3468
1991-2002 povprečje	18775	19022	-247	5958	5958	0	2028	2070	-42	7986	8028	-42	-289
KOEFICIENTI – število na 1000 prebivalcev													
1991	10,8	9,7	1,1	2,9	2,9	0,0	3,0	4,5	-1,5	5,8	7,4	-1,5	-0,4
1992	10,0	9,7	0,3	3,7	3,7	0,0	1,7	1,9	-0,2	5,4	5,6	-0,2	0,1
1993	9,9	10,1	-0,1	2,9	2,9	0,0	1,4	0,7	0,7	4,3	3,6	0,7	0,6
1994	9,8	9,7	0,1	2,7	2,7	0,0	1,0	0,5	0,5	3,7	3,2	0,5	0,5
1995	9,6	9,5	0,0	2,7	2,7	0,0	1,1	0,4	0,7	3,8	3,1	0,7	0,7
1996	9,4	9,4	0,1	2,8	2,8	0,0	0,8	0,4	0,4	3,6	3,2	0,4	0,4
1997	9,1	9,5	-0,4	2,9	2,9	0,0	0,5	0,4	0,1	3,3	3,2	0,1	-0,3
1998	9,0	9,6	-0,6	3,0	3,0	0,0	0,4	0,4	0,1	3,4	3,3	0,1	-0,5
1999	8,8	9,5	-0,7	3,0	3,0	0,0	0,7	0,5	0,2	3,7	3,5	0,2	-0,5
2000	9,1	9,3	-0,2	2,9	2,9	0,0	0,5	0,8	-0,3	3,4	3,7	-0,3	-0,5
2001	8,8	9,3	-0,5	3,2	3,2	0,0	0,5	0,7	-0,2	3,7	3,9	-0,2	-0,7
2002	8,8	9,4	-0,6	3,3	3,3	0,0	0,7	1,3	-0,6	4,0	4,6	-0,6	-1,2
1991-2002 skupaj	11,0	11,1	-0,2	3,5	3,5	0,0	1,2	1,2	0,0	4,7	4,7	0,0	-0,2

Vir: Izračuni na podlagi interne dokumentacije Statističnega urada Republike Slovenije.

* Za leti 1991 in 1992 so vključeni tudi državljani nekdanje SFRJ.

Grafikon 3.6: Vloga naravnega in selitvenega gibanja (selitve državljanov RS) za rast števila prebivalcev v Sloveniji v obdobju 1991-2002 – število oseb na 1000 prebivalcev

Vir: Izračuni na podlagi interne dokumentacije Statističnega urada Republike Slovenije.
* V letih 1991 in 1992 so vključeni državljani R Slovenije in državljani nekdanje SFRJ.

Na ravni statističnih **regij** vplivajo na gibanje števila prebivalcev poleg naravnega gibanja in meddržavnih selitev tudi medregionalne selitve (tabela 3.3.3). V obdobju 1991-2002 je imelo kar sedem regij od skupno dvanajstih negativen naravni prirast; prek teh gibanj se je število prebivalcev najbolj zmanjšalo (na 1000 prebivalcev) v Pomurski in Zasavski regiji. Skupen vpliv obeh vrst selitev (medregionalnih in opazovanih meddržavnih - selitve državljanov Republike Slovenije) na gibanje števila prebivalcev pa je bil pozitiven v dveh tretjinah regij, pri tem pa je bil vpliv ene in druge vrste selitev precej različen po regijah. Pokazala se je povezanost relativne ravni brezposelnosti in gospodarske razvitosti z medregionalnimi selitvami (nadpovprečna brezposelnost - negativen selitveni prirast v teh selitvah), ne pa z tudi z meddržavnimi (Bevc, Prevolnik, Verlič, 2000).

Prek medregionalnih selitev se je v opazovanem obdobju v štirih regijah izmed sedmih z negativnim naravnim prirastom število prebivalcev dodatno zmanjšalo, pri tem najbolj v Zasavski in Goriški regiji. Med regijami s pozitivnim naravnim prirastom se je v opazovanem obdobju prek medregionalnih selitev število prebivalcev zmanjšalo v dveh regijah, Koroški in Savinjski. V dveh severovzhodnih regijah z nadpovprečno "zalogo" emigrantov (Pomurska, Podravska) ter v Goriški in Zasavski regiji so meddržavne selitve državljanov R Slovenije v opazovanem obdobju prinašale povečanje števila prebivalcev (povratnikov je bilo več od odseljenih) in tako delno ublažile padanje števila prebivalcev zaradi naravnega gibanja in medregionalnih selitev; v nobeni med njimi pa ga niso nevtralizirale. V Pomurski in Zasavski regiji je bilo skupno zmanjšanje števila prebivalcev zaradi vseh treh opazovanih tokov relativno (na 1000 prebivalcev) večje kot v katerikoli drugi regiji. Dodatno k medregionalnim selitvam so meddržavne selitve ublažile padanje števila prebivalcev zaradi naravnega gibanja v treh regijah, Spodnjeposavski, Notranjsko-kraški in Obalno-kraški. V Koroški regiji sta obe vrsti selitev prispevali k zmanjševanju števila prebivalcev, ki je presegalo naravni prirast. V Savinjski

regiji so meddržavne selitve državljanov RS nevtralizirale zmanjševanje števila prebivalcev zaradi medregionalnih selitev in poleg naravnega gibanja dodatno prispevale k povečanju števila prebivalcev.

V treh regijah, Gorenjski, Jugovzhodni Sloveniji in Osrednjeslovenski regiji s podpovprečno "zalogo" emigrantov (ob koncu leta 2003), so meddržavne selitve dodatno prispevale k povečanju števila prebivalcev (poleg naravnega prirasta in medregionalnih selitev). To so edine regije s pozitivnim učinkom vseh treh opazovanih tokov na število prebivalcev v tem obdobju, zato ni nenavadno, da se je v opazovanem obdobju tu število prebivalcev najbolj povečalo (izraženo relativno - na 1000 prebivalcev).

Tabela 3.33: Vloga medregionanih in meddržavnih selitev* za gibanje števila prebivalcev v Sloveniji (1991-2002) in nekateri ekonomski kazalniki po statističnih regijah

Regija	EKONOMSKI KAZALCI		"ZALOGA" EMIGR.+IMIGR. (2003 - 30.9.)		NARAVNO GIBANJE PREB. 1991-2002	SELITVE 1991-2002 (neto prirast/padec na 1000 preb.)			NAR. GIB.+ SELITVE (1991-2002)
	BDP na preb. (\$) 2001	Stopnja brezp. (%) 2003	Emigranti (% drž., ki so zač. v tujini)	Imigranti (% tuj.-cev v preb.)		Prirast/padec na 1000 preb.	Medregionalne	Meddržavne	
	1	2	3	4	5	6	7	8	9
Slovenija	8903	11,2	1,6	2,4	0,20	0,0	-0,02	-0,02	0,18
Pomurska	6968	17,5	2,3	0,6	-3,01	-0,1	0,02	-0,08	-3,09
Podravska	8137	16,2	1,9	1,3	-1,38	-0,1	0,75	0,65	-0,73
Koroška	8203	12,6	0,9	0,9	1,13	-0,9	-0,41	-1,31	-0,18
Savinjska	8772	13,5	2,1	2,3	0,10	-0,2	0,57	0,37	0,47
Zasavska	7457	16,1	1,2	2,8	-2,42	-0,6	0,07	-0,53	-2,95
Spodnjeposavska	8533	14,9	2,4	3,0	-2,34	0,2	0,99	1,19	-1,15
Jugovzodna Slov.	8890	8,6	1,2	2,0	0,90	0,6	0,38	0,98	1,88
Osrednjeslovenska	13603	7,8	1,3	3,2	1,38	0,0	0,43	0,43	1,81
Gorenjska	8747	8,3	1,5	2,2	1,71	0,4	0,01	0,41	2,12
Notranjsko-kraška	7699	8,8	1,0	3,1	-1,65	1,4	0,28	1,68	0,03
Goriška	9666	6,4	0,6	2,4	-1,35	-0,6	0,55	-0,05	-1,4
Obalno-kraška	10348	8,3	1,3	4,6	-1,29	0,4	1,53	1,93	0,64

Viri: - Lastni izračuni na podlagi podatkov Statističnega urada R Slovenije.

- Interna dokumentacija Umar (stopnja registrirane brezposelnosti).

* Selitve državljanov RS (v letih 1991 in 1992 tudi državljanov nekdanje SFRJ).

4. POTENCIALNA ZUNANJA MOBILNOST IN ODSSELJEVANJE PREBIVALCEV SLOVENIJE V TUJINO S Poudarkom NA BEGU MOŽGANOV

4.1. POTENCIALNA ZUNANJA MOBILNOST IN ODSSELJEVANJE PREBIVALCEV SLOVENIJE V TUJINO OB KONCU 90. LET

Glavne metodološke utemeljitve. - Mednarodna organizacija za selitve (International Organization for Migration – IOM) je ob koncu 90. let (1999) izvedla raziskavo o obsegu in značilnostih potencialne meddržavne mobilnosti in odseljavanja prebivalcev za 11 nekdanjih socialističnih evropskih državah (med njimi za Slovenijo).²¹ Vključene države je mogoče deliti v dve skupini:

- Države, ki obkrožajo vzhodno mejo nekdanje EU (do 1.5.2004), vključujoč države prvega kroga priključevanja k EU - Poljsko, Madžarsko, Češko, Slovenijo in Slovaško. Te države so avtorji študije v smislu meddržavnih selitev smatrali kot “vmesno cono” (“buffer zone”); imajo dvojno vlogo – “pošiljajo” selivce v zahodno Evropo in sprejemajo selivce iz daljnega vzhoda.
- Drugo skupino vključenih držav sestavljajo Ukrajina, Belorusija, Romunija, Bolgarija, Hrvaška, ZR Jugoslavija (Srbija brez Kosova, Črna gora). Razlog za vključitev teh držav je, da so to nekatere od “pošiljateljic” selivcev v “vmesno cono”. ZR Jugoslavija in Hrvaška sta pomembni, ker sta imeli po rezultatih raziskave največji obseg potencialnih zunanjih selitev.

Analiza potencialnih zunanjih selitev v omenjeni raziskavi IOM je temeljila na anketiranju reprezentativnega vzorca približno po 1000 prebivalcev v vsaki od 11 vključenih držav v letu 1999. Po navedbah avtorjev študije naj bi bila to najbolj meddržavno primerljiva raziskava potencialnih meddržavnih selitev prebivalcev za ta del Evrope dotlej, ki je obenem vključevala največje število držav (o prvi meddržavno primerljivi raziskavi za en del potencialnih selitev v tujino s prav tako 11 državami pa govorimo v poglavju 4.2). Njena glavna prednost pred drugimi predhodnimi raziskavami o omenjenih selitvah naj bi bila predvsem v tem, da je razlikovala med več vrstami meddržavnih selitev in meddržavno mobilnostjo, obenem je upoštevala tudi gospodinjstvo/družino posameznika. Prek poenotenega vprašalnika o namenu odhoda v tujino, predvidenem času bivanja v tujini in razlogih za odhod so avtorji dobili vpogled v relativni pomen “push” in “pull” dejavnikov (dejavnikov, ki spodbujajo in ovirajo meddržavne selitve), in primerjali le-te z državami EU. Avtorji so poudarili potrebo po pravilni razlagi dobljenih rezultatov, saj odgovori v vprašalniku predstavljajo le približek interesa po odhodu v tujino. Podatke za posamezno državo je treba gledati bolj primerjalno (glede na druge vključene države); na podlagi tega naj bi bilo mogoče dobiti približni vpogled v relativno velikost in značilnosti potencialnih zunanjih selitev v posamezni državi.

Avtorji študije IOM so razlikovali tri glavne vrste meddržavnih selitvenih tokov glede na trajanje bivanja v tujini:

- Tradicionalne emigracije.
- Začasne delovne selitve. - Te potekajo predvsem iz Vzhodne v Zahodno Evropo; to je bila tradicija v zadnjem stoletju in se v zadnjih 20 letih nadaljuje v mnogih zahodnih državah (zlasti Nemčiji, Avstriji in Švici). Ti “gostujoči” delavci so zaposleni na podlagi posebnih pogodb in niso postali

²¹ Nekatero pomembno državo pa niso bile vključene: Makedonija, Albanija, Moldavija, Bosna in Hercegovina; razlog - z njimi še niso bili vzpostavljeni ustrezni strokovni stiki za izvedbo anketiranja.

državljeni držav, čeprav so bili tam veliko let²². Cilj teh pogodb je bil imeti prožno delovno silo, ki se lahko pošlje domov, ko ni več potrebna. Čeprav so ti začasni delovni selivci imeli namen ostati začasno v tujini, so njihove pogodbe pogosto trajale veliko let in ostanejo v tujini cele generacije; avtorji študije IOM jih imenujejo dolgoročni delovni selivci.

- Kratkoročne delovne selitve, ki vključujejo sezonsko delo, slučajnostno delo ali celo dnevne migracije. To so delavci, ki pridejo za dan, teden ali sezono na delo ali legalno ali ilegalno kot turisti. V nasprotju z “gostujočimi” delavci pridejo ti le za zelo kratko obdobje in pogosto na zelo kratke razdalje, mnogi med njimi delajo le čez mejo v sosednji Nemčiji ali Avstriji. Tako odprtje meja kot izboljšanje komunikacijskih povezav je spodbudilo to vrsto gibanj.

Naš glavni **komentar** k metodološki utemeljitvi študije s strani njihovih avtorjev je, da je izvedba raziskave premalo jasna. Ni opredeljen način izbora vzorca, odzivnost nanj, primerjava vzorca in respondentov na anketo s “populacijo” (celotnim prebivalstvom ustrežne starosti), itd. Vse to vpliva na to, da ne moremo soditi o relevantnosti rezultatov za celo “populacijo”.

Glavne ugotovitve za celotno skupino opazovanih držav. - Obstaja več vrst potencialnih zunanjih selitev (odselsevanja) v nekdanjih post-socialističnih državah z različnimi motivi za selitev in z različnimi značilnostmi selivcev (v oklepaju je prikazan delež posamezne vrste selitev v celotnem “migracijskem potencialu” – številu potencialnih selivcev v tujino):

- emigracija - odhod za vedno (7% do 26%),
- dolgoročne začasne delovne selitve (18% do 57%) - “gostujoči” delavci za nekaj let,
- kratkoročne delovne selitve - dnevni (čezmejni) selivci, sezonski in priložnostni selivci (13% do 68%); iz anketiranja izhaja, da je to najbolj priljubljena oblika zunanjih selitev v opazovani “regiji”.

Razvrstitev držav glede na obseg in značilnosti potencialnih selitev oziroma odselitev v tujino:

1. države z zelo velikimi potencialnimi odselitvami - tako občasnimi kot stalnimi: Jugoslavija, Hrvaška (dve tretjini anketiranih bi želelo zapustiti državo) in Romunija. Njihova skupna značilnost - etnični pritiski in precejšen padec življenjskega standarda v 90. letih;
2. države z močno nagnjenostjo h kratkoročnim delovnim selitvam: Češka, Slovaška, Madžarska, Poljska. Glavni razlog ni v nezadovoljstvu s situacijo doma, ampak v večji meri višje plače na zahodu. V to skupino je mogoče šteti tudi Ukrajino;
3. države z zelo majhnim potencialnim odselsevanjem: Belorusija, Bolgarija, Slovenija. Razlogi za majhne potencialne zunanje selitve se med temi državami zelo razlikujejo, saj je med njimi Slovenija najbolj, Bolgarija in Belorusija pa med gospodarsko najmanj razvitimi post-socialističnimi državami.

Ni enotne razlage za potencialno odselsevanje iz “regije”, ampak precej različne razlage za različne skupine držav:

- v nekaterih državah je bližina držav starih članic EU, kot sta Avstrija in Nemčija, pomemben “pull” dejavnik za selitve prebivalcev čez mejo zaradi iskanja dela; to velja za Češko in Slovaško;
- relativna revščina prebivalcev mnogih držav (Ukrajina, Romunija);

²² V nekaterih državah je to posledica dejstva, da niso mogli postati državljani zaradi politike dodeljevanja državljanstva.

- obstoj mreže (stikov s) v tujini - na ta način se razlaga težnja prebivalcev Jugoslavije in Hrvaške po odhodu v tujino;
- tradicija odseljevanja - že obsoječa tradicija dela v tujini; tudi ta razlaga se navaja za omenjeni dve državi (Jugoslavijo in Hrvaško);
- etnični problemi v državi.

Predvideni trendi v obsegu odseljevanja iz opazovane "regije" vključno s posledicami priključitve nekaterih držav Evropski uniji. - Študija IOM je predvidevala, da bo glavni dejavnik, ki bi najverjetneje vodil k valu odseljevanja iz tega dela Evrope, nadaljevanje etničnih trenj in vojn; to velja predvsem za območje nekdanje Jugoslavije. Tudi povojna težka situacija na območju nekdanje Jugoslavije naj bi mnoge usmerjala k želji po odhodu v tujino.

Pridružitve nekaterih držav k EU (Češke, Slovaške, Madžarske, Poljske in Slovenije) bo po mnenju avtorjev študije na dolgi rok zelo malo verjetno vodila k večjemu valu odseljevanja na zahod. In to zato, ker večina ljudi v teh državah želi le občasno delati v tujini z namenom zaslužiti več. Redkokdaj se žele dejansko preseliti. Strokovnjaki študije IOM so tako za srednji rok predvidevali nadaljevanje trenda dnevnih čezmejnih selitev mladih, moških in bolj izobraženih, ki pustijo družino in dom v domovini in se za vikende ali periodično vračajo domov. Zelo verjetno je, da imajo v domovini premoženje ter da ohranijo tam tudi pokojninsko in socialno zavarovanje. To se bo predvidoma ohranjalo nekaj let, dokler se ne bodo plače in življenjski pogoji med temi državami in starimi članicami EU bolj izravnali. Domneva se, da se lahko število teh selivcev v prihodnje tudi zmanjša.

Omenjene delovne selivce pa bodo morda doma nadomestili delovni selivci iz še bolj vzhodnih držav (na primer iz Romunije, Ukrajine). Z zmanjševanjem razkoraka v gospodarski razvitosti in plačah med starimi državami članicami EU in državami Srednje in vzhodne Evrope se bo na drugi strani verjetno povečal razkorak med državami opazovane "regije" in drugimi državami na jugu in vzhodu, kar bo pomenilo nadaljnje spodbude za imigracije v opazovane države in "regijo".

Med kandidatkami za vstop v EU v času izdelave študije je imela največji potencial odseljevanja Slovaška. Državi z največjim emigracijskim potencialom med vsemi 11 opazovanimi državami - Hrvaška in ZR Jugoslavija pa bosta verjetno imeli največji tok odseljevanja na zahod tako na kratek kot na dolgi rok.

Potencialne zunanje selitve prebivalcev Slovenije glede na druge opazovane države. – Pogledali bomo obseg odseljevanja, ciljne države za selitve, pripravo za odhod, razloge za zapustitev države, razloge za neodhod v tujino.

- **Obseg odseljevanja.** - Anketa IOM je pokazala, da so med vsemi vključenimi državami prebivalci Slovenije in Bolgarije izrazili najmanjši interes za katerokoli proučevano obliko odseljevanja v tujino (tabela 4.1). Prebivalci Slovenije so bili na zadnjem mestu po obsegu vseh vrst potencialnih odselitev v tujino glede na dolžino le-teh. Le 29% jih je želelo iti v tujino za nekaj tednov, 26% za nekaj mesecev in 18% za nekaj let. Tudi interes za trajno odselitev je zelo majhen; le 7 % bi jih šlo v tujino za vedno. Študija IOM navaja kot enega glavnih razlogov za slednje to, da je

Slovenija gospodarsko najbolj razvita post-socialistična država med vključenimi v analizo in da so njeni prebivalci med najbolj zadovoljnimi z ekonomskimi in političnimi reformami v državi.

- **Ciljne države** (tabela 4.2). - Za večino proučevanih držav je bila v času anketiranja Nemčija najbolj željena država za delo, za trajno odselitev pa bistveno manj. Za emigracijo so bile najbolj priljubljene države "Novega sveta" (ZDA, Kanada, Avstralija), zlasti ZDA. Avstrija je z izjemo sosednjih držav (Češko, Slovenijo, Madžarsko) bistveno manj popularna za odhod na delo kot Nemčija. Države Srednje in Vzhodne Evrope, ki predstavljajo neko vmesno/nevtralno območje, prav tako ob koncu 90. let niso bile zelo pomembne ciljne države, razen za prebivalce Belorusije in Ukrajine. Prebivalci Slovenije so bili med anketiranimi edini, ki niso dali na prvo mesto ciljne države za delo Nemčije. Na prvo mesto so dali Avstrijo (4% anketiranih), na drugo mesto pa Veliko Britanijo ter skupno kategorijo "Novi svet". Edine države, kamor bi prebivalci Slovenije emigrirali (trajna odselitev), so države Novega sveta - 1% anketiranih. Slovenci imajo številne stike s tujino.
- **Vpliv stikov s tujino**. - V času anketiranja je imelo 37% anketirancev iz Slovenije sorodnike ali prijatelje v zahodnih državah, 14% pa jih imelo prijatelje ali sorodnike v državah Srednje in Vzhodne Evrope. Praviloma naj bi obstoj večje mreže stikov s tujino vplival na večjo nagnjenost k odseljevanju v tujino. Primer Slovenije tega nikakor ne potrjuje. Stikov s tujino je veliko, obseg potencialnega odseljevanja pa je bil med anketiranci ob koncu 90. let zelo majhen (obratno velja za Romunijo). Tako za Slovence ni razlog za odsotnost težnje po selitvah v tujino v odsotnosti stikov s tujino, kot je značilno za nekatere druge post-socialistične države.

Tabela 4.1: Ocena obsega različnih vrst zunanje mobilnosti in selitev ter nekatere druge značilnosti za 11 nekdanjih socialističnih držav, vključenih v raziskavo IOM - 1999

Kazalec	Bol-gari-ja	Slo-ve-nija	Mad-žar-ska	Be-lo-ru-sija	Uk-ra-jina	Polj-ska	Ro-mu-nija	Češ-ka	Slo-vaš-ka	ZR Jug.	Hr-vaš-ka
BDP/preb. - 1997, USD (EU povp. - 13200, Nemčija - 21700, Avstrija - 21800)	3768	11290	7249		2195	6298	4531	11319	8399		4852
Stopnja brezposelnosti 1997 (%)	13,6	14,4	10,3			10,6	7,2	4,8	13,0		17
Bi rad delal v tujini za nekaj tednov (%)*	13	29	33	34	38	46	48	49	56	61	68
Bi rad delal v tujini za nekaj mesecev (%)*	17	26	30	35	37	39	44	47	47	60	68
Bi rad delal v tujini za nekaj let (%)*	18	18	19	20	24	24	27	28	36	53	57
Bi rad šel v tujino za celo življenje (%)*	7	7	8	40	44	43	44	44	48		
Prijatelji ali sorodniki, ki bi lahko pomagali pri odselitvi (%)*											
- v post-social.drž.	11	11	17	8	17	9	21	14	14	15	14
- v zahodnih državah	10	15	17	18	24	28	36	37	48	50	51

Vir: IOM, 1999.

* Deleži se nanašajo na delež prebivalcev, ki bi šli v tujino, oziroma imajo prijatelje ali sorodnike v tujini, ki bi lahko pomagali pri odhodu v tujino (študija IOM ne navaja, ali gre za deleže med reprezentativno izbranimi anketiranci ali ocenjene deleže v celotnem prebivalstvu).

Tabela 4.2: Ciljne države meddržavnih selitev iz vzhodne Evrope (za delo in emigracijo), 1999 - Delež oseb, ki žele začasno delati v določeni državi (a) ali emigrirati v določeno državo (b) (%)

Država	Nemčija		Avstrija		Francija		Velika Britanija		Skandinavija		Druge države EU-15	
	a	b	a	b	a	b	a	b	a	b	a	b
Poljska	36	15	4	3	5	5	6	7	5	5	4	5
Češka	38	5	26	6	17	6	24	5	17	10	4	5
Slovaška	17	0	8	1	2	1	4	0	1	1	3	1
Madžarska	25	10	13	6	2	2	3	2	2	2	1	1
SLOVENIJA	1	0	4	0	1	0	2	0	1	0	1	0
Hrvaška	43	26	9	6	3	2	4	2	6	7	6	6
ZR Jugoslavija	9	0	2	0	3	4	3	1	4	2	4	2
Romunija	12	5	1	1	2	2	1	1	1	1	2	1
Bolgarija	15	5	2	1	2	1	1	1	1	1	5	2
Ukrajina	32	3	19	4	18	6	20	3	19	5	18	2
Belorusija	24	5	1	1	3	3	2	1	2	2	1	1

nadaljevanje tabele

Država	ZDA		Poljska		Češka		Slovaška		Madžarska		SLOVENIJA	
	a	b	a	b	a	b	a	b	a	b	a	b
Poljska	10	20	-	-	1	0	-	-	-	-	-	-
Češka	30	14	2	0	-	-	1	1	2	1	-	-
Slovaška	6	10	1	0	5	2	-	-	1	1	-	-
Madžarska	5	7	-	-	-	-	-	-	-	-	1	0
SLOVENIJA	2	0	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Hrvaška	12	19	2	2	-	-	-	-	-	-	-	-
ZR Jugoslavija	6	8	-	-	-	-	-	-	0	1	-	-
Romunija	6	6	-	-	-	-	1	1	-	-	1	1
Bolgarija	4	4	-	-	-	-	-	-	-	-	2	1
Ukrajina	20	7	21	2	20	1	18	1	18	1	16	1
Belorusija	7	7	4	2	1	1	-	-	1	0	-	-

Vir: IOM, 1999.

* Deleži se nanašajo na delež prebivalcev, ki bi šli v v posamezno državo (študija IOM ne navaja, ali gre za deleže med reprezentativno izbranimi anketiranci ali ocenjene deleže v celotnem prebivalstvu).

- **Priprava za odhod** (tabela 4.3). - Le redki v posamezni državi so naredili kakšne konkretne korake za odhod iz države; največ so jih naredili na Poljskem. Prebivalci Slovenije, ki bi šli v tujino, bi se za tak odhod pripravili predvsem z učenjem tujega jezika in pridobitvijo ustrezne izobrazbe, kar naj bi kazalo, da bi šli v tujino predvsem zaradi iskanja boljšega dela.
- **Razlogi za zapustitev države** (tabela 4.4). - Med državami so bile v času izvajanja raziskave zelo velike razlike v razlogih za odhod v tujino. Med "push" dejavniki so bili etnični problemi zelo pomembni v ZR Jugoslaviji, Hrvaški in Slovaški in v manjšem obsegu v Romuniji. Ekonomski problemi so bili prav tako zelo pomembni v ZR Jugoslaviji, Slovaški, Hrvaški, Romuniji in Poljski. Nekatere med temi državami so imele ob koncu 90. let in še imajo zelo visoko stopnjo brezposelnosti. Med "pull" dejavniki je bilo ob koncu 90. let najpomembnejše dejstvo, da so se smatrali življenjski pogoji, vključno s plačo, v tujini boljši. To je bilo zelo prisotno v državah z največjim potencialom odseljevanja v tujino. V državah z največjim obsegom dolgoročnega in trajnega odseljevanja v tujino v času izvajanja raziskave so zelo pomembni tako "push" kot "pull" dejavniki. Prebivalci Slovenije so dosti manj zaskrbljeni zaradi ekonomskih in etničnih problemov kot prebivalci katerekoli post-socialistične države. "Push" dejavniki torej v Sloveniji niso močni. Tudi "pull" dejavniki so za prebivalce Slovenije dosti manj pomembni kot za katerokoli drugo opazovano državo. Čeprav lahko v tujini zaslužijo več in imajo boljše življenjske pogoje, pa gledajo glede na druge, v študijo IOM zajete države, precej zadovoljni z razmerami doma.
- **Razlogi za "neodhod" v tujino** (tabela 4.5). - Prebivalci Slovenije imajo tesne vezi z družino in lokalnim okoljem, kar je značilno tudi za anketirance v drugih opazovanih državah. Na drugi strani je bila pri Slovencih verjetnost izjave, da imajo dobro službo, večja kot v katerikoli drugi državi. Delež tistih, ki verjamejo, da imajo tisti, ki so odšli v tujino, slabe izkušnje, je bil zelo visok (43%); po navedbah avtorjev študije IOM naj bi bila torej njihova zaznava življenjskih in delovnih pogojev odseljenih v zahodnih državah precej negativna. Za Slovence je torej značilna kombinacija dobre situacije doma in poznavanja slabih izkušenj delavcev v tujini, kar naj bi jih spodbujalo k temu, da ostajajo doma in da ne razmišljajo o odhodu v tujino.

Tabela 4.3: Priprava za odhod v tujino - glavni narejeni koraki, 1999 (%)*

Narejeni koraki	Poljska	Češka	Slovaška	Madžarska	Slovenija	Hrvaška	ZR Jug.	Bolgarija	Romunija	Ukrajina	Belorusija
Učenje tujega jezika	39	24	17	13	14	16	19	10	13	16	9
Pridobitev kvalifikacij	21	17	9	10	13	12	11	7	9	12	4
Prodaja premoženja	11	1	2	0	2	3	2	0	2	3	2
Pridobitev informacij	38	13	14	8	9	12	20	15	14	17	8
Iskanje bivališča	28	5	5	4	2	4	3	6	4	13	5
Prijava za delo	23	5	4	2	2	4	9	3	1	7	0,2
Prijava za dovoljenje	24	3	3	3	2	3	4	5	21	6	1
Kontaktiranje oseb	16	3	2	6	2	5	9	7	4	8	1
Drugo	12	4	2	2	3	7	6	2	4	2	0

Vir: IOM, 1999.

* Deleži se nanašajo na delež prebivalcev, ki so naredili posamezne korake za odhod v tujino (študija IOM ne navaja, ali gre za deleže med reprezentativno izbranimi anketiranci ali ocenjene deleže v celotnem prebivalstvu).

Tabela 4.4: Razlogi za odhod v tujino, 1999 (%)*

Razlogi	Poljska	Češka	Slovaška	Madžarska	Slovenija	Hrvaška	ZR Jug.	Bolgarija	Romunija	Ukrajina	Belorusija
PULL dejavniki											
Življenjski pogoji	83	73	81	66	51	92	88	46	39	64	67
Plače	75	67	78	58	45	95	82	47	97	58	58
Izkušnje drugih	71	55	75	45	33	83	82	38	85	46	49
Dobra zaposlitev	73	42	55	45	41	69	35	29	83	37	38
Več svobode	42	36	65	36	21	69	84	25	68	41	44
PUSH dejavniki											
Etnični problemi	29	25	56	34	14	61	71	12	41	17	23
Ekonomski pogoji	61	48	64	45	32	64	69	33	70	43	48

Vir: IOM, 1999.

* Deleži se nanašajo na delež prebivalcev, ki bi šli v tujino zaradi posameznega razloga (študija IOM ne navaja, ali gre za deleže med reprezentativno izbranimi anketiranci ali ocenjene deleže v celotnem prebivalstvu).

Tabela 4.5: Razlogi za neodhod v tujino, 1999 (%)*

	Poljska	Češka	Slovaška	Madžarska	Slovenija	Hrvaška	ZR Jug.	Bolgarija	Romunija	Ukrajina	Belorusija
Navezanost na dom											
Družina in prijatelji	86	89	87	91	88	77	91	73	87	91	91
Dobra služba	72	51	54	53	72	57	54	35	48	47	64
Pričakovanje izboljšanja	62	42	54	65	69	64	63	40	48	54	48
Ovire za odhod											
Tveganost migracije	73	71	70	71	79	83	85	61	71	78	75
Legalni problemi	60	31	53	58	68	77	89	58	82	77	54
Nespoštovanje anketiranca	63	42	51	52	45	41	82	49	73	41	45
Slabo ravnanje s tujci	64	37	52	55	58	59	83	47	68	59	46
Slabe izkušnje drugih	46	16	23	34	43	28	46	18	25	28	25

Vir: IOM, 1999.

* Deleži se nanašajo na delež prebivalcev, ki so navedli posamezen razlog (študija IOM ne navaja, ali gre za deleže med reprezentativno izbranimi anketiranci ali ocenjene deleže v celotnem prebivalstvu).

4.2. POTENCIALNA MEDDRŽAVNA MOBILNOST IN POTENCIALNO ODSSELJEVANJE SLOVENSkih RAZISKOVALCEV V TUJINO - SREDI 90. LET

Prikaz v nadaljevanju temelji na rezultatih mednarodnega projekta o begu možganov iz 10 nekdanjih socialističnih držav na zahod (projekt Migration – Europe's Integration and the Labour Force Brain-Drain), v katerega je bila vključena tudi Slovenija (Bevc, 1996; Bevc in drugi, 1996). Sestava držav je nekoliko drugačna kot pri prikazani analizi potencialnega odliva v tujino med celotnim prebivalstvom. Poleg Slovenije so bile v projekt vključene še naslednje države: Češka, Slovaška, Madžarska, tri baltske države, Poljska, Bolgarija in Romunija. Gre za prvo meddržavno primerljivo analizo potencialnega bega možganov na velikem številu držav. Opazovana populacija so bili v tem primeru najbolj usposobljeni kadri in sicer raziskovalci z magisterijem ali doktoratom. Raziskava je bila izvedena sredi 90. let (spomladi 1995) prek anketiranja raziskovalcev. V Sloveniji je vzorec zajel 1000 raziskovalcev, kar je tretjina "populacije"; to je ob istočasnem visokem odzivu na anketiranje (64%) pomenilo, da je na obsežen vprašalnik, ki je zajemal tudi oceno ekonomskih razmer v znanstveni sferi,

odgovorila ena petina “populacije”. Slučajnostno vzorčenje in skladnost strukture respondentov s strukturo populacije sta v Sloveniji omogočila posplošitev rezultatov na celotno “populacijo”.

Namen projekta je bil oceniti obseg, značilnosti in vzroke potencialne meddržavne mobilnosti ter odseljevanja raziskovalcev iz omenjenih držav na zahod, pri čemer je podobno, kot pri proučevanju potencialnih meddržavnih selitev vseh prebivalcev (poglavje 4.1) tudi tu bila zelo pomembna možnost primerjave vključenih držav.

Obseg meddržavne mobilnosti in odseljevanja se je ocenjeval prek opazovanja verjetnosti odhoda v tujino za dalj kot 1 leto in predvidene dolžine bivanja v tujini (tabeli 4.6 in 4.7). Po *verjetnosti odhoda v tujino za dalj kot 1 leto* (na podlagi odgovorov na dve skupini vprašanj: verjetnost sprejetja različne vrste ponudbe za odhod v tujino za dalj kot 1 leto, stopnja konkretizacije namere odhoda v tujino za dalj kot 1 leto) so bili anketiranci grupirani v “odločene” selivce, “odločene” ne-selivce in ostale, ki so nekje vmes (neodločeni oziroma manj verjetni selivci). Struktura slovenskih anketirancev je bila po tej dimenziji podobna strukturi anketirancev iz ostalih 9 opazovanih držav. V obeh primerih je bilo sredi 90. let med anketiranimi raziskovalci kar dobre tri četrtine takih, ki bi odšli v tujino za dalj kot 1 leto, vendar pa so večino med njimi predstavljali neodločeni (manj verjetni) selivci. Glede na *predvideno trajanje bivanja v tujini* pa je bila sredi 90. let v Sloveniji med potencialnimi selivci nagnjenost k srednjeročnim in dolgoročnim odhodom v tujino večja, kot je to bilo značilno v povprečju za potencialne selivce v večini drugih opazovanih držav. Med vsemi anketiranci je bilo v Sloveniji kar 11% potencialnih dolgoročnih in 8% potencialnih srednjeročnih selivcev, pri tem v obeh skupinah skupaj 6% odločenih (tabela 4.8). Ob posplošitvi rezultatov na celo “populacijo” raziskovalcev z magisterijem ali doktoratom, je bilo sredi 90. let 400 potencialnih dolgoročnih in 280 potencialnih srednjeročnih emigrantov (v obeh skupinah skupaj približno 180 “odločenih”). Raziskava je torej za Slovenijo pokazala, da je bil sredi 90. let v okviru intenzivnih stikov slovenskih raziskovalcev s tujino (intenzivnejših kot so bili značilni za raziskovalce v drugih opazovanih državah) razmeroma velik tudi obseg odločenih potencialnih srednjeročnih in dolgoročnih odselitev – emigrantov; bil je večji kot v večini drugih opazovanih držav v prehodu.

Glavne značilnosti potencialnega dolgoročnega emigranta iz vrst slovenskih raziskovalcev z magisterijem ali doktoratom sredi 90. let pa so bile: samski moški z magisterijem znanosti, star do 40 let, s področja tehničnih ved (pa tudi naravoslovnih, medicinskih in biotehničnih), iz nedržavnega raziskovalnega inštituta, podjetja ali zdravstvene ustanove (oziroma iz organizacij izven visokošolskega sistema, državnih inštitutov, SAZU), njegov finančni položaj je bil boljši kot v povprečju za kratkoročne selivce; v tujino pa bi šel predvsem zaradi boljših razmer za znanstveno delo.

Tabela 4.6: Struktura anketiranih raziskovalcev* glede na verjetnost odhoda v tujino za dalj kot 1 leto – Slovenija v primerjavi z drugimi državami v prehodu, sredina 90.let (%)

Država	Odločeni selivci	Neodločeni selivci	Odločeni neselivci	Skupaj (% , število)
Slovenija	7,3	69,3	23,4	100 (628)
Bolgarija	16,2	69,1	14,8	100 (866)
Poljska	3,7	67,7	28,6	100 (929)
Romunija	21,4	63,6	15,0	100 (1014)
Madžarska	8,3	64,7	27,0	100 (626)
Češka	8,4	70,2	21,4	100 (798)
Slovaška	11,7	66,2	22,0	100 (717)
Litva	4,7	74,0	21,3	100 (577)
Latvija	5,3	57,4	37,4	100 (551)
Estonija	6,1	74,8	19,1	100 (576)
Skupaj 10 držav	10,0	67,6	22,4	100 (7282)

Vir: Bevc, 1996.

*Gre za raziskovalce z magisterijem ali doktoratom.

Tabela 4.7: Verjetnost odhoda v tujino za dalj kot 1 leto in predvideno trajanje bivanja v tujini – Struktura potencialnih selivcev* v tujino za dalj kot 1 leto v Sloveniji in v opazovanih 10 državah skupaj, sredina 90.let (%)

Predvidena dolžina bivanja v tujini	Odločeni selivci	Neodločeni selivci	Skupaj potencialni selivci
SLOVENIJA			
1 do 3 leta	20,2	54,8	75,0
4 do 5 let	0,6	9,5	10,1
6 do 10 let	3,0	4,2	7,1
več kot 10 let	0,6	1,8	2,4
za vedno	2,4	3,0	5,4
Skupaj	26,8	73,2	100
SKUPAJ 10 DRŽAV			
1 do 3 leta	22,5	56,6	79,1
4 do 5 let	4,4	5,5	9,9
6 do 10 let	1,5	1,6	3,1
več kot 10 let	1,0	1,0	2,1
za vedno	2,8	2,4	5,2
Skupaj	32,3	67,7	100

Vir: Bevc, 1996.

*Med raziskovalci z magisterijem ali doktoratom.

Tabela 4.8: Ocenjeni deleži različnih kategorij potencialnih selivcev v celotni populaciji slovenskih raziskovalcev z magisterijem ali doktoratom – 1995 (%)

Predvideno obdobje bivanja v tujini (v letih)	Odločeni selivci	Neodločeni selivci	Skupaj potencialni selivci
1 – 3	15,4	42,0	57,5
4 – 5	0,5	7,3	7,8
6 – 10	2,2	3,2	5,4
več kot 10	0,5	1,4	1,8
za vedno	1,9	2,2	4,1
Skupaj	20,5	56,1	76,6

Vir: Bevc, 1996.

4.3. MEDDRŽAVNA MOBILNOST IN POTENCIALNO OSELJEVANJE SLOVENSКИH ŠTUDENTOV IN MLADIH DIPLOMANTOV V TUJINO – STANJE LETA 2004

4.3.1. METODOLOŠKE UTEMELJITVE

Proučevali smo dejansko in potencialno mednarodno mobilnost in migracije študentov. Ti imajo v okviru različnih aktivnosti, projektov in programov že v času študija vrsto možnosti pridobiti mednarodne izkušnje. Poleg tega so pred pričetkom osebne poklicne kariere in zato lahko utemeljeno pričakujemo, da jih vprašanja zaposlitve še posebej zanimajo. Ugotavljali smo obseg stikov študentov z mednarodnim okoljem, mnenja, stališča in izkušnje o njem, oceno domačega in tujega okolja ter predvsem njihovo zanimanje za delo v tujini.

Posebej so nas zanimale izkušnje, stališča in mnenja tistih mladih (sedanjih in bivših študentov), ki so se vsaj enkrat udeležili katere izmed študentskih izmenjav v okviru programa Socrates Erasmus (v nadaljevanju tudi krajše »erasmusovci«). Po pridobitvi njihovih elektronskih naslovov od Centra za mednarodno sodelovanje (CMEPIUS) v Ljubljani smo jim (celotni populaciji erasmusovcev v obdobju 1999-2004 - skupaj okrog 1600 oseb) v začetku maja 2004 po elektronski pošti naslovili poseben vprašalnik. Zaradi zastarelih ali napačnih elektronskih naslovov je bilo takoj zavrnjenih 469 anket. Realna populacija oziroma naš vzorec je torej obsegala dobrih 1100 oseb (69% vseh »erasmusovcev« v obdobju 1999-2004). V začetku junija 2004 smo jim ponovno poslali poziv k izpolnitvi anket. Odziv je bil sorazmerno dober, saj smo do konca junija prejeli vrnjenih 494 vprašalnikov (ali okrog 45% od realno dosegljive populacije oziroma vzorca). Žal je bilo 71 vrnjenih vprašalnikov praznih, preveč pomanjkljivo izpolnjenih ali pa neberljivih, zato smo te izločili iz nadaljnje obdelave. Podatke ostalih (423) prispelih anket, kar je 38,5% našega vzorca (1100) oziroma 26% od celotne populacije študentov - erasmusovcev, smo zbrali in obdelovali v programu excell.

Obenem smo enak vprašalnik naslovili še populaciji študentov višjih (tretjega in četrtega) letnikov nekaterih fakultet v Ljubljani in Mariboru. Odločili smo se za naključni izbor študentov ekonomskih, naravoslovnih in tehničnih usmeritev, ker domnevamo, da jim je zaradi študijske smeri lažje iskati delo v tujini tudi v okoljih, ki se jezikovno in kulturno močno razlikujejo od Slovenije. Na tajništva Ekonomske fakultete v Ljubljani, Poslovno ekonomske fakultete v Mariboru, Fakultete za kemijo in kemijsko tehnologijo v Ljubljani ter Fakultete za elektrotehniko in računalništvo v Ljubljani smo izročili določeno število naslovljenih in frankiranih ovojníc z vprašalniki. Na omenjenih fakultetah so kuverte z vprašalniki razdelili študentom. Populacija študentov tretjega in četrtega letnika prej omenjenih štirih fakultet je obsegala okrog 1000 študentov, med katere smo razdelili 600 anket (ali 60%) po naključnem izboru. Študentje so anketo izpolnili ter nam jo v obojnici poslali po pošti. Od skupno 600 anket smo jih 200 naslovili na študente Ekonomske fakultete v Ljubljani (naslovljena populacija okrog 320 študentov) in dobili vrnjenih 39 anket (ali 19,5% vzorca), na Poslovno ekonomsko fakulteto v Mariboru 130 anket (naslovljena populacija okrog 200 študentov) in dobili vrnjenih 20 anket (ali 15% vzorca), na Fakulteto za kemijo in kemijsko tehnologijo v Ljubljani 150 anket (naslovljena populacija okrog 200) in dobili vrnjenih 12 anket (ali 8% vzorca) in na Fakulteto za elektrotehniko in računalništvo 120 anket (naslovljena populacija okrog 280 študentov) in dobili vrnjenih 60 anket (ali 50% vzorca). 6 anket je prišlo iz drugih fakultet, ker so jim jo posredovali študentje, ki so bodisi že prejeli elektronsko različico (sodijo torej med »erasmusovce«) ali pa sami

niso želeli odgovarjati. Skupaj smo od študentov navedenih štirih fakultet dobili vrnjenih 137 uporabnih anket (kar je okrog 23% v vzorcu ali okrog 14% v populaciji). Skupaj je prispelo sicer 146 anket, vendar jih je bilo 9 tako nepopolnih, da smo jih izločili iz nadaljnje analize. Vse popolne (uporabne) ankete smo vnesli v excellovo podatkovno zbirko, kot smo to storili že pri »erasmusovcih«. Pri nekaterih vprašanjih smo obe navedeni skupini anketirancev (erasmusovci, ostali) obravnavali skupaj, sicer pa ločeno.

Tako smo z anketiranjem študentov, ki so se že udeležili mednarodne študentske izmenjave in je potekalo po elektronski pošti, ter z naključnim izborom študentov tretjih in četrtih letnikov navedenih štirih fakultet v Ljubljani in Mariboru (prek anketiranja po pošti), pridobili skupno 560 izpolnjenih anket.

Ker smo naslovili anketo na vse študente, ki so se mednarodne izmenjave udeležili od vključno leta 1999 naprej, je težko reči, kolikšen del populacije natančno predstavljajo anketirani »erasmusovci«. V petih letih je bilo okrog 1600 študentov, ki so se udeležili mednarodne študentske izmenjave (erasmusovci), kar je povprečno 320 letno. To predstavlja nekaj nad 1% od okrog 27.000 študentov univerzitetnega študija, starih med 21 in 26 let²³. Zajeti vzorec študentov višjih letnikov navedenih štirih fakultet, ki se niso udeležili mednarodne študentske izmenjave, predstavlja približno 0,5% celotne populacije študentov višjih letnikov univerzitetnega študija. Ocenjujemo, da velikost in reprezentativnost vzorca oziroma respondentov dovoljujeta nekatere splošnejše sklepe. Predvsem smo s terenskim delom dosegli velik vzorec v populaciji študentov, ki so se udeležili mednarodnih študentskih izmenjav, kjer lahko pričakujemo največjo potencialno emigracijo. Natančnejšo primerjavo velikosti populacije in vzorca ter deleža respondentov v obeh navedenih kategorijah prikazuje tabela 4.9.

Proučevali smo torej dve primerljivi skupini študentov oziroma mladih:

- tiste, ki so si z lastno udeležbo v programu mednarodnih študentskih izmenjav že pridobili mednarodne izkušnje;
- in tiste, kjer zaradi študijske usmeritve lahko pričakujemo večji odziv na morebitne ponudbe (ali iskanja) dela v tujini, mednarodne študentske izmenjave pa se še niso udeležili. Študenti druge skupine predstavljajo torej neke vrste »kontrolno« skupino.

V anketi so bila vprašanja treh tipov. Pri prvem so študentje izbrali enega izmed ponujenih odgovorov in ga – če je bilo tako navedeno - lahko tudi dopolnili. Drugi tip vprašanj je zahteval izbiro več ustreznih odgovorov. Pri tretjem so anketiranci vsak možni odgovor ocenili z oceno od 1 (najslabše) do 5 (najboljše). Medtem ko smo pri prvih dveh tipih odgovorov ugotavljali pogostost posameznih odgovorov, smo pri tretjem tipu odgovorov izračunali povprečne vrednosti za posamezne odgovore.

²³V statističnih informacijah ne navajajo vpisanih študentov po letnikih, temveč po starosti; zato je mogoče obseg populacije, iz katerih izhajajo tudi študenti, ki so se udeležili mednarodne študentske izmenjave, le približno oceniti (Statistične informacije, št. 111/2004; Študenti po starosti, vrsti študija in spolu, Slovenija, 2003/04; objava na spletni strani www.sigov.surs.si, dne 28.8.2004).

Tabela 4.9: Primerjava populacije, vzorca in respondentov - 2004

Skupina anketiranih študentov oziroma bivših študentov	Populacija		Vzorec		Respondenti		
	Število	%	Število	% v populaciji	Število	Delež (v %)	
						v populaciji	v vzorcu
»Erasmusovci« (1999-2004)	1600	100	1100	68,8	423	26,4	38,4
Študentje 3. in 4. letnikov štirih fakultet skupaj	1000	100	600	60,0	137	13,7	22,8
Ekonomski fakulteta v Ljubljani	320	100	200	62,5	39	12,2	19,5
Poslovno ekonomska fakulteta v Mariboru	200	100	130	65,0	20	10,0	15,4
Fakulteta za kemijo in kemijsko tehnologijo v Ljubljani	200	100	150	75,0	12	6,0	8,0
Fakulteta za elektrotehniko in računalništvo v Ljubljani	280	100	120	42,9	60	21,4	50,0
SKUPAJ	2600	100	1700	65,4	560	21,5	32,9

Viri: Anketa »Beg možganov«, maj-junij 2004; Interna dokumentacija Centra za mednarodno sodelovanje v Ljubljani; Statistične informacije št. 111/2004, Ljubljana, SURS.

Naša uvodna delovna hipoteza je bila, da mednarodne izkušnje, ki jih študentje pridobijo z udeležbo na mednarodnih študentskih izmenjavah v okviru programa Socrates Erasmus, povečujejo verjetnost, da bodo po končanem študiju iskali zaposlitev v tujini. Pri vprašanjih o možnostih iskanja dela v tujini naj bi se »erasmusovci« pomembno razlikovali v stališčih, mnenjih in vrednotah od študentov, ki se mednarodnih izmenjav osebno še niso udeležili.

V nadaljevanju poglavja vključujemo le nekatere ključne tabele, ostale pa so prikazane v prilogi 2a. V prilogi 2b pa je prikazan vprašalnik.

4.3.2. STRUKTURA ANKETIRANIH ŠTUDENTOV (SEDANJIH, BIVŠIH)

Struktura po **spolu in stopnji študija**. - Ker smo se prvenstveno osredotočili na populacijo dosedanjih udeležencev mednarodne študentske izmenjave, prihaja večina (77%) respondentov iz te skupine. V skupini »erasmusovcev« je nekaj več žensk (58%) kot moških (42%). Večji del respondentov je v tretjih in četrth letnikih študija – dve petini (41%), nato pa absolventov – tretjina (32,5%), skoraj četrtnina pa je diplomantov. Mednarodna izmenjava je namreč realno najbolj dostopna študentom višjih letnikov²⁴. Ker smo zajeli naslove vseh študentov, ki so se mednarodne izmenjave udeležili od leta 1999 dalje, so nekateri medtem že diplomirali. Med respondenti ankete, ki smo jo v pisni obliki naslovili na študente višjih letnikov že navedenih štirih fakultet, pa je bilo moških precej več (63 %) kot žensk (37 %).

Oba proučevana vzorca je s celotno populacijo študentov (pri erasmusovcih – že tudi diplomantov) težko primerjati **po študijskih smereh**:

²⁴ Glede na možnosti zadostitve kriterijem. Sicer pa se lahko prijavijo tudi študenti nižjih letnikov.

- »Poštno« različico anket smo namreč naslovili le na študente določenih študijskih področij (ekonomskih, naravoslovno-matematičnih in tehničnih), zato je njihov delež v celotnem vzorcu večji kot v populaciji vseh študentov višjih letnikov.
- »Erasmusovci« pa prihajajo iz skoraj vseh visokošolskih ustanov dveh slovenskih univerz, ljubljanske in mariborske. Med njimi najdemo praktično vse profile: od ekonomistov, pravnikov, različnih tehničnih profilov, naravoslovcev, medicincev, jezikoslovcev, različnih drugih humanističnih in družboslovnih smeri, študentov umetniških akademij in ostalih.

Ker bi bilo s tolikšnim številom različnih študijskih smeri v nadaljevanju našega analitičnega dela težko operirati, smo vse respondente glede na številčnost in sorodnost razvrstili v nekaj večjih skupin. Tako smo posebej izdvojili ekonomiste (študente Ekonomske fakultete v Ljubljani, Poslovno – ekonomske fakultete v Mariboru, Visoke poslovne šole v Ljubljani), pravnike (Pravna fakulteta v Ljubljani in Pravna fakulteta v Mariboru), študente drugih družboslovnih smeri (največ s Fakultete za družbene vede), študente s področja humanistike (večinoma študente Filozofske fakultete v Ljubljani in Pedagoške fakultete v Mariboru), študente naravoslovno–matematičnih in tehniških ved (največ študentov Fakultete za elektrotehniko in računalništvo iz Ljubljane, Fakultete za elektrotehniko, računalništvo in informatiko v Mariboru, Fakultete za kemijo in kemijsko tehnologijo v Ljubljani, Fakultete za strojništvo in podobno), študente s področja biotehniških ved (največ študentov je iz Biotehniške fakultete v Ljubljani in Fakultete za kmetijstvo v Mariboru). Študente vseh ostalih usmeritev ter tiste, ki niso navedli svoje študijske usmeritve, smo uvrstili v skupino »ostali«. Med respondenti je bilo največ študentov družbenih ved. Samo študentov ekonomskih usmeritev je bilo 31%, kar je posledica več dejavnikov (dober odziv na anketo, pogosta udeležba v mednarodnih študentskih izmenjavah, opazovanje dveh visokošolskih ustanov v pisnem anketiranju). Zaradi številčnosti smo posebej izdvojili skupino študentov prava (bilo jih je 7%). Vseh ostalih študentov s področja družbenih ved je bilo prav tako 7%. Dobro so bili zastopani tudi študentje različnih smeri s področja humanistike (skupaj okrog 20%). Le malo manj je bilo študentov s področja naravoslovno-matematičnih in tehniških ved (blizu 17%), občutno manj pa študentov s področja biotehniških ved – le slabih 6%. Študentov vseh ostalih usmeritev je bilo blizu 13%. Podrobnejši podatki so prikazani v tabeli 4.10.

Regionalno poreklo anketirancev je v veliki meri proporcionalno glede na siceršnjo »populacijsko moč« (število prebivalcev) statističnih regij. Tako je največ študentov iz Osrednjeslovenske (27%) in Podravske regije (13%), sledijo pa Gorenjska (12%), Savinjska (10%), Obalno-kraška (10%), Goriška (8%), Jugovzhodna Slovenija (5%), Pomurska (slabih 5%), Koroška (3,4%), Notranjsko–kraška (2,5%), medtem ko je iz Spodnjeposavske in Zasavske statistične regije le malo respondentov – le okrog 1% iz vsake. 16 študentov oziroma 2,9% ni navedlo, iz katere statistične regije prihajajo.

Večina respondentov obvlada vsaj en **tuj jezik**, nekateri pa tudi več tujih jezikov. Medtem ko znajo angleško skoraj vsi (99%), jih tri četrtine obvlada katerega izmed jezikov, ki izhajajo iz nekdanje srbohrvaščine: srbskega, hrvaškega, bošnjaškega in ostale. Na tretjem mestu je znanje nemščine (obvlada jo 69% respondentov). Potem sledijo italijanščina, ki jo obvlada dobra četrtina anketirancev, španščina, ki jo obvlada slaba petina, ter francoščina (obvlada jo šestina respondentov). Znanje ostalih jezikov je skromneje zastopano. A med njimi najdemo tudi precej »eksotične« jezike kot so na primer japonsščina, kitajščina, arabščina ipd. Pričakovali bi, da bodo respondenti, ki izhajajo iz obmejnih območij (obmejnih statističnih regij), v večji meri obvladali jezike sosednjih držav oziroma narodov.

Za območja ob italijansko-slovenski meji (Goriška in Obalno–kraška regija) to velja, za ostale pa manj. Verjetno k temu precej prispeva splošna razširjenost nemščine kot drugega tujega jezika v šolah. Najboljše jezikovno znanje imajo respondenti iz Osrednjeslovenske regije (vsi obvladajo angleško, 21% francosko, 23% italijansko, 72% nemško, 82% katerega od južnoslovanskih jezikov, 21% špansko in okrog 14% še druge jezike).

Tabela 4.10: Anketirani slovenski študenti (sedanji in bivši) po spolu in visokošolski ustanovi, iz katerih prihajajo, 2004 – število

Visokošolska ustanova	Moški	Ženske	Skupaj
Akademija za gledališče, radio, film in televizijo; Ljubljana	1	1	2
Akademija za likovno umetnost, Ljubljana	3	9	12
Biotehniška fakulteta, Ljubljana	15	11	26
Ekonomska fakulteta, Ljubljana	48	57	105
Poslovno ekonomska fakulteta, Maribor	18	42	60
Fakulteta za družbene vede, Ljubljana	10	19	29
Fakulteta za elektrotehniko in računalništvo, Ljubljana	65	3	68
Fakulteta za elektrotehniko, računalništvo in informatiko, Maribor	11	1	12
Filozofska fakulteta, Ljubljana	9	81	90
Fakulteta za farmacijo, Ljubljana	0	2	2
Fakulteta za gradbeništvo, Maribor	1	0	1
Fakulteta za arhitekturo, gradbeništvo in geodezijo, Ljubljana	11	21	24
Fakulteta za kmetijstvo, Maribor	2	1	3
Fakulteta za kemijo in kemijsko tehnologijo, Ljubljana	2	2	4
Fakulteta za matematiko in fiziko, Ljubljana	0	2	2
Fakulteta za organizacijske vede, Kranj	2	3	5
Fakulteta za pomorstvo in promet	2	0	2
Fakulteta za strojništvo, Ljubljana	2	0	2
Fakulteta za strojništvo, Maribor	2	0	2
Fakulteta za socialno delo, Ljubljana	0	5	5
GeaCollege, Ljubljana	1	0	1
Fakulteta za naravoslovje in tehnologijo, Ljubljana	1	3	4
Pedagoška fakulteta, Ljubljana	1	6	7
Pedagoška fakulteta, Maribor	0	2	2
Pravna fakulteta, Ljubljana	5	29	34
Pravna fakulteta, Maribor	11	12	23
Teološka fakulteta, Maribor	2	1	3
Visoka poslovna šola, Ljubljana	3	5	8
Visoka šola za zdravstvo, Ljubljana	0	6	6
brez navedb	8	8	16
Skupaj	236	324	560

Vir: Anketa Beg možganov, maj–junij 2004, N=560.

Izobrazba staršev. - Ocenjujemo, da izobrazba staršev vpliva na mednarodno komunikativnost otrok, sedaj študentov (da slednja narašča z izobrazbo staršev). Med respondenti jih je 4% izhajalo iz družin, kjer sta imela oba starša končano zgolj osnovnošolsko ali poklicno izobrazbo, 21% iz družin, kjer imata oba starša srednješolsko izobrazbo in 31% iz družin, kjer imata oba starša najmanj višje- in visokošolsko izobrazbo. Okrog polovice respondentov je izhajalo iz družin, kjer ima vsaj eden od staršev višje- ali visokošolsko izobrazbo.

4.3.3. ANALIZA PREDHODNIH IZKUŠENJ ANKETIRANIH ŠTUDENTOV (SEDANJIH, BIVŠIH) S TUJINO

Med temeljne vzgibe mednarodnih selitvenih tokov sodijo poleg objektivnih, ekonomskih ali političnih »potisnih« dejavnikov (na primer gospodarska in/ali politična kriza, konflikti ipd.) tudi informacije o »boljših« priložnostih drugje. Ni pomembno, ali so te informacije resnične ali ne, pomembno je, da jim določen del prebivalstva verjame in se po njih ravna. Posameznik prične iskati nove kraje stalne ali začasne naselitve in dela. Izjemnega pomena so tudi lastne izkušnje. Proučevana mladina ima poleg obilice informacij, ki so dostopne prek medijev, posebej prek svetovnega spleta, prek specializiranih agencij in drugih oblik javne ponudbe informacij, še posebno priložnost: v obliki študijskih izmenjav ter prek programov, projektov in drugih oblik mednarodnega študentskega sodelovanja. Te so prvenstveno namenjene izobraževanju in širjenju strokovnih, osebnih, družbenih in kulturnopolitičnih obzorij. Pri udeležbi v mednarodnih študentskih izmenjavah imajo udeleženci priložnost seznaniti se tudi z možnostmi poznejše zaposlitve v tujini. Poleg tega udeleženci med daljšim (praviloma semestrskim) bivanjem na tuji univerzi in v tujem okolju pridobivajo formalno in funkcionalno znanje, veščine in spretnosti, ki jih bodo kasneje v poklicnem življenju lahko še koristno uporabili. Ker je (ne glede na kraj poznejšega opravljanja poklica) mednarodna izkušnja zelo dobrodošla referenca pri gradnji osebne kariere, smo respondente vprašali tudi o njihovih dosedanjih stikih in izkušnjah s tujino.

Posredne in neposredne izkušnje s tujim okoljem si lahko posameznik pridobi že razmeroma zgodaj. Možnosti je namreč veliko in začnejo se že v domačem, družinskem okolju. Starši, sorodniki, prijatelji in znanci, ki so vsaj nekaj časa (več mesecev) preživeli v tujini na začasnem delu, študiju ali zaradi drugih razlogov, pomenijo posreden stik s tujim okoljem tudi po vrnitvi. Okrog 19% respondentov je odgovorilo, da so njihovi starši vsaj nekaj mesecev živeli v tujini. Odstotek tistih, od katerih živi kakšen sorodnik v tujini, je bistveno višji (dve tretjini), še nekoliko več pa jih ima neposredno izkušnjo, pridobljeno na eni ali več študijskih izmenjavah (blizu treh četrtin) ali prek začasnega bivanja v tujini (vsaj tri mesece). Zelo pomembne so tudi izkušnje, ki so si jih respondenti pridobili s potovanji v tujino (dve tretjini), tretjina pa jih živi blizu meje in so pogosto potovali čez mejo.

Posebne pomena so mediji, saj posredujejo vrsto informacij. Nad 70% respondentov pogosto spremlja tuje internetne strani, tuje televizijske programe, medtem ko jih opazno manj, a še vedno nad tretjino bere tudi tuje časopise. Le 6% respondentov je izjavilo, da nima nobenih mednarodnih izkušenj. Med spoloma ni posebno velikih razlik pri bolj »pasivnih« stikih s tujino (starši, sorodniki, znanci, prijatelji, ki so preživeli vsaj nekaj mesecev v tujini, bližina meje ipd.), medtem ko potujejo v tujino študentke opazno pogosteje kot študentje, rahlo prednost pa imajo ženske tudi pri spremljanju tujih časopisov. Nasprotno pa so pri spremljanju informacij o tujini v medijih nekoliko vestnejši študentje. Podrobnejši podatki so prikazani v tabeli 4.11.

Tabela 4.11: Izkušnje in stiki anketiranih slovenskih študentov (sedanjih, bivših) s tujino po spolu – 2004

Vrsta izkušenj s tujino	Moški		Ženske		Skupaj	
	število	%	število	%	število	%
nima izkušenj s tujino	20	8,4	12	3,7	32	5,7
namerava se udeležiti študentske izmenjave	17	7,2	12	3,7	29	5,2
udeležil se je študentske izmenjave	146	61,6	268	83,0	414	73,9
živi blizu meje	76	32,1	108	33,4	184	32,9
pogosto potuje v tujino	138	58,2	235	72,8	373	66,6
starši so živeli vsaj tri mesece v tujini	39	16,5	68	21,1	107	19,1
sam je živel vsaj tri mesece v tujini	130	54,8	226	70,0	356	63,6
eden od sorodnikov živi v tujini	136	57,4	225	69,7	361	64,5
vrstniki so se udeležili študentske izmenjave	132	55,7	237	73,4	369	65,9
bere tuje časopise	80	33,8	128	39,6	208	37,1
spremlja tuje TV programe	168	70,9	223	69,0	391	69,8
spremlja tuje internetne strani	179	75,5	233	72,1	412	73,6

Vir: Anketa Beg možganov, maj-junij 2004, N=560 (moških 237, žensk 323).

* Vsak anketiranec je lahko zbral več odgovorov. Deleži pri posameznih odgovorih označujejo delež med vsemi (moškimi, ženskami, skupaj).

4.3.4. UDELEŽBA SLOVENSКИH ŠTUDENTOV NA MEDNARODNIH ŠTUDENSKIH IZMENJAVAH »SOCRATES ERASMUS« - OBDOBJE 1999-2004

Med 560 respondenti se jih je večina (423 oziroma 77%) vsaj enkrat udeležila mednarodne študentske izmenjave v programu Socrates Erasmus. Medtem so nekateri študij že dokončali in se zaposlili, med drugim tudi v tujini (37 oziroma 6,6%). Poleg tega je še 5% respondentov izjavilo, da se nameravajo udeležiti katere izmed oblik mednarodnega sodelovanja in izmenjave v času študija, 11% pa jih o tem resno razmišlja. Ker je sodelovanje v mednarodni študentski izmenjavi v več pogledih zahtevno dejanje, se jih udeležujejo predvsem ambiciozni študentje, ki so sicer tudi uspešni v študiju. Zaradi organizacije udeležbe in s tem povezanih usklajevanj v svojem domačem okolju, na matičnih visokošolskih ustanovah kot tudi tistih v tujini ter neredko tudi stroškov, ki bi jih imeli z udeležbo, se vsi pač ne odločajo za to obliko pridobivanja mednarodnih izkušenj. Med komentarji, ki so jih nekateri respondenti pripisali k poslanim anketam, so navedene tudi težave, ki so jih imeli pri sofinanciranju udeležbe na mednarodni študentski izmenjavi s strani Ministrstva za šolstvo, znanost in šport; finančni vidik je vsega upoštevanja vreden.

Država (tabela 4.12). - Nekateri so se udeležili tudi več izmenjav; takih je dobre 3% anketiranih »erasmusovcev«. Največ študentov je gostovalo na nemških, avstrijskih in francoskih univerzah. Med priljubljene države slovenskih študentov sodijo še Italija, Španija, Nizozemska, nekoliko manj Belgija, Finska, Švedska, Velika Britanija, Portugalska in Danska. Ostale države (Češka, Grčija, Irska, Madžarska, Slovaška in Poljska) so redkeje zastopane. V programu izmenjav ni ZDA in Kanade, čeprav sta za študij (in tudi za naselitev) dokaj privlačni; posebno za podiplomski študij.

Tabela 4.12: Države, v katere so odhajali na mednarodne študentske izmenjave anketirani slovenski študentje (sedanji, bivši) v obdobju 1999–2004

Države, v katerih so bili respondenti na izmenjavi*	Spol		Skupaj	
	moški	ženske	število	%
Avstrija	16	34	50	11,8
Avstrija, Finska	0	1	1	
Belgija	7	15	22	5,2
Belgija, Francija	0	1	1	
Češka, Švedska	0	1	1	
Danska		8	13	3,1%
Danska, Češka,	1	0	1	
Finska	6	10	16	3,8
Finska, Danska	0	1	1	
Francija	18	28	46	10,9
Francija, Kitajska	0	1	1	
Francija, Nizozemska	1	0	1	
Grčija	1	4	5	
Irska	0	2	2	
Irska, Danska	0	1	1	
Italija	14	26	40	9,5
Madžarska, Francija	1	1	2	
Nemčija	34	59	93	22,0
Nemčija, Švedska	0	1	1	
Nizozemska	9	20	29	6,9
Nizozemska, Finska	1	0	1	
Nizozemska, Nemčija	1	0	1	
Poljska, Portugalska, Avstrija	7	10	17	4,3
Portugalska	1	0	1	
Slovaška, Španija	1	0	1	
Slovaška	1	0	1	
Španija	13	25	38	9,0
Švedska	5	12	17	4,3
Velika Britanija	7	11	18	4,3
SKUPAJ	150	273	423	100

Vir: Anketa Beg možganov, »erasmusovci«, maj–junij 2004, N=423.

* Navedba dveh ali več držav ponazarja večkratno udeležbo v izmenjavah v različnih državah.

Pri gostovanju študentov v okviru mednarodnih študentskih izmenjav v nekaterih državah, posebej v Italiji, Franciji in Španiji, je znanje »domačega« **jezika** (torej italijanščine, francoščine in španščine) praktično skoraj predpogoj za uspešno udeležbo v izbrani državi in na univerzi²⁵ (formalno pa znanje jezika države gostiteljice ni pogoj za udeležbo v mednarodni menjavi, je pa zaželeno). V precejšnji

²⁵V nekaterih državah, posebej v romanskih govornih območjih (južna Evropa in Francija), je znanje tujih jezikov med prebivalstvom razmeroma skromno. Zato je daljše bivanje v teh državah brez znanja »domačega« jezika težavno, študij pa močno oviran. Nasprotno pa imajo nekatere države (na primer Nizozemska, Švedska, Danska) zelo liberalno jezikovno politiko in angleščino kot vzporedni delovni jezik; tudi znaten del visokošolskih programov poteka v angleščini. V teh državah zaradi na splošno razširjene angleščine študentom in drugim, ki se trajneje mudijo v teh okoljih, za uspešen študij, delo in življenje znanje »domačega« jezika ni nujno.

meri velja podobno tudi na nemških oziroma avstrijskih univerzah²⁶. Omenjene države so razmeroma velike in s številčnim prebivalstvom. Zato je učenje njihovih jezikov (na primer francoščine, španščine ipd.) priljubljeno, znanje večine teh jezikov pa dokaj uporabno. Nasprotno je na univerzah na Nizozemskem, Finskem, Danskem in Švedskem angleščina močno uveljavljena. Ob tem in ob na splošno bolj odprti jezikovni politiki²⁷ v omenjenih državah so zato univerze bolj dostopne širšemu krogu študentov (več glej v Zupančič et al., 2003).

Mednarodnih študentskih izmenjav se udeležujejo študentje različnih študijskih smeri. Od študentov, ki so gostovali na univerzah v Nemčiji, Avstriji in na Nizozemskem, je bilo okrog 70% študentov s področja družboslovja in humanistike. V Francijo in Italijo so odšli zlasti študentje ekonomije, prava in jezikoslovja, v Španijo pa še posebej jezikoslovci – hispanisti. Pregled po omenjenih parametrih dokazuje pomen in vrednost kulturno-jezikovnih vsebin mednarodne komunikacije, kar se bo, kot bomo videli v nadaljevanju, še bolj jasno pokazalo pri morebitnih željah in/ali iskanjih zaposlitve in bivanja v tujini.

Posebej smo ugotavljali tudi poglavitne **motive** za udeležbo v mednarodni študentski izmenjavi. Vsak je lahko izbral več odgovorov. Velika večina respondentov (nad 80%, ne glede na spol) se je mednarodne študentske izmenjave udeležila zaradi pridobitve in razširitve znanja, pridobivanja mednarodnih izkušenj, nadgradnje jezikovnih znanj, veščin in izkušenj ter zaradi povečanja splošne razgledanosti. Pomemben motiv predstavlja tudi umik iz domačega okolja (nad 50% respondentov); domnevamo, da je treba ta motiv razumeti predvsem kot eno od oblik osamosvajanja in ne beg od (morebitnih) težav v družini. Študentke so ga navajale pogosteje kot študentje. Ugled univerze je pomemben, a ne posebno izstopajoč motiv; navedla ga je dobra petina anketirancev, med katerimi je moških občutno več kot žensk. Dobra četrtina anketirancev je navedla tudi boljše pogoje za študij v tujini ter splošno kakovost bivanja, približno petina pa tudi osebne razloge.

Poglavitni motivi za udeležbo na mednarodnih študentskih izmenjavah se med študenti različnih študijskih področij ne razlikujejo dosti; povsod so močno v ospredju prej omenjeni motivi pridobivanja splošnega, strokovnega in jezikovnega znanja ter pridobitev mednarodnih izkušenj (tabela 4.13). Prav tako ni videti večjih razlik med posameznimi slovenskimi statističnimi regijami.

²⁶ Nemščina je kot drugi tuji jezik v slovenskem prostoru močno razširjena. Angleščina je v nemških govornih okoljih sicer veliko bolj razširjena kot v prej omenjenih »romanskih« državah. Vendar pa so pričakovanja v nemškem govornem okolju, da bodo obiskovalci, gostje ipd. (tudi na univerzah!) znali nemško, zelo velika.

²⁷ Mišljen je tisti del jezikovne politike v omenjenih državah, ki se nanaša na delovni jezik na visokošolskih ustanovah (jezik predavanj, gradiv, izdanih diplom, pisnih izdelkov študentov ipd.); angleščina je zelo razširjena. Pojem jezikovne politike je sicer zelo širok in ga na tem mestu ne predstavljamo posebej. Poseben primer pri tem je Irska, kjer je angleščina tudi uradni jezik, bistveno bolj razširjen kot irščina.

Tabela 4.13: Poglavitni motivi za odločitev slovenskih študentov (sedanjih in bivših) o udeležbi v mednarodni študentski izmenjavi po smeri njihovega študija*; anketirani »erasmusovci« iz obdobja 1999-2004

Motiv	Smeri študija							Skupaj
	ekonom-ska	pravna	ostale družboslovne	humanistične	naravoslovno-matematične in tehniške	biotehniške	vse ostale smeri	
ŠTEVILO**								
razširitev znanja	84	35	31	95	25	23	59	352
pridobitev mednarodnih izkušenj	112	40	36	95	28	27	59	397
jezikovno znanje	107	37	32	93	27	23	52	371
ugled univerze	24	10	2	14	9	13	20	92
splošna razgledanost	102	34	33	93	28	24	54	368
boljši pogoji študija	25	14	11	27	10	8	20	115
kakovost bivanja	38	13	12	32	9	7	22	133
umik iz domačega okolja	63	20	20	63	16	11	31	224
osebni razlogi	24	8	11	22	6	5	12	88
drugo	13	1	7	14	3	3	7	48
Skupaj	115	41	39	107	32	29	63	423
STRUKTURA - v % od števila respondentov v posamezni skupini (smeri študija)								
razširitev znanja	73,0	85,4	79,5	88,8	78,1	79,3	93,7	83,2
pridobitev mednarodnih izkušenj	97,4	97,6	92,3	88,8	87,5	93,1	93,7	93,9
jezikovno znanje	93,0	90,2	82,1	86,9	84,4	79,3	82,5	87,7
ugled univerze	20,9	24,4	5,1	13,1	28,1	44,8	31,7	21,7
splošna razgledanost	88,7	82,9	84,6	86,9	87,5	82,8	85,7	87,0
boljši pogoji študija	21,7	34,1	28,2	25,2	31,3	27,6	31,7	27,2
kakovost bivanja	33,0	31,7	30,8	29,9	28,1	24,1	34,9	31,4
umik iz domačega okolja	54,8	48,8	51,3	58,9	50,0	37,9	49,2	53,0
osebni razlogi	20,9	19,5	28,2	20,6	18,8	17,2	19,0	20,8
drugo	11,3	2,4	17,9	13,1	9,4	10,3	11,1	11,3
Skupaj	100	100	100	100	100	100	100	100

Vir: Anketa Beg možganov, »erasmusovci«, maj–junij 2004, N=423.

* Študentje po smereh študija so razvrščeni v naslednje skupine:

1. ekonomske (Ekonomska fakulteta, Poslovno–ekonomska fakulteta, Visoka poslovna šola v Ljubljani)
2. pravne (pravni fakulteti v Ljubljani in Mariboru)
3. ostale družboslovne smeri (Fakulteta za družbene vede, Fakulteta za socialno delo ipd.)
4. humanistične smeri (Filozofska fakulteta, pedagoški fakulteti v Ljubljani in Mariboru)
5. naravoslovne (in matematične) in tehniške (Fakulteta za elektrotehniko in računalništvo v Ljubljani, Fakulteta za elektrotehniko, računalništvo in informatiko v Mariboru, Fakulteta za strojništvo v Ljubljani in Mariboru, Fakulteta za matematiko in fiziko ipd.)
6. biotehniške smeri (Biotehniška fakulteta, Fakulteta za kmetijstvo ipd.)
7. vse ostale smeri (študentje iz zelo različnih visokošolskih ustanov)

** Vsak anketiranec je lahko izbral več odgovorov.

Zelo zanimiv je tudi pregled ocen respondentov o tem, **kaj so z udeležbo na mednarodnih študentskih izmenjavah pridobili**. Na ta vprašanja so respondenti odgovarjali z oceno od 1 (najslabše) do 5 (najboljše). Da bi omogočili enostavnejši pregled nad dobljenimi rezultati, smo ugotovljeno pogostost (frekvenco) odgovorov ponderirali z vrednostjo ocene in nato izračunali povprečno vrednost ocene za posamezne odgovore. Študentje – udeleženci mednarodnih študentskih izmenjav so bili najbolj zadovoljni z utrditvijo jezikovnega znanja, pridobitvijo novih znancev in prijateljev, okrepitvijo osebne samozavesti ter tudi pridobitvijo večje strokovne širine in splošne razgledanosti (odgovori so v povprečju nad oceno 4). Sledi odgovor, da so z udeležbo na izmenjavi pridobili nova znanja na lastnem študijskem področju (povprečna ocena 3,6). Nekoliko slabše so

ocenili okrepitev in utrditev narodne zavesti v tujem okolju (povprečna ocena 3,4), odgovor, da je sistem študija na visokošolskih ustanovah, kjer so gostovali, boljši kakor doma (povprečna ocena 3,4) ter da so si z udeležbo odprli nove možnosti mednarodnega sodelovanja (povprečna ocena 3,3). Toda hkrati so najvišje izmed vseh možnih odgovorov ocenili, da so pridobili znance in prijatelje (povprečna ocena 4,5). Ob tem je treba posebej opomniti, da so bili vsi odgovori nad 3 (povprečno dobra ocena) in da so bili udeleženci v večini zadovoljni s študijem in bivanjem v tujini.

Posebno pozornost moramo nameniti odgovorom na vprašanja, ki že neposredno kažejo na možen odhod v tujino zaradi dela in/ali drugih razlogov. Tako so respondenti možnost, da bi si prek udeležbe v izmenjavi olajšali pot do dela v tujini, ocenili sicer nekoliko slabše (povprečna ocena 3,2) kakor pričakovanje, da jim bo ta oblika mednarodnega sodelovanja olajšala kariero v domačem okolju (povprečna ocena 3,4). K temu je treba dodati, da je petina respondentov ocenila možnost, da bodo pridobili boljše možnosti za nadaljevanje poklicne kariere doma, z najvišjo oceno. Ocene za navedene pridobitve udeležbe na mednarodni študentski izmenjavi, prikazane v tabeli 4.14, so vse nad srednjo oceno (3) in kažejo, da je oziroma bo udeležba respondentov na mednarodnih študentskih izmenjavah verjetno pomembno vplivala na njihovo morebitno bodoče iskanje (območja) zaposlitve in bivanja v tujini. To domnevo še podkrepi dejstvo, da je bilo najbolje ocenjeno to, da so pridobili znance in prijatelje; respondenti so torej med bivanjem in študijem v tujini navezali vrsto stikov, ki so lahko pozneje pomemben element pri odločanju za pot, delo in naselitev v tujini. Zelo zanimivo je, da so študentke v povprečju najbolje ocenjene možnosti (pridobitev strokovnih, splošnih in jezikovnih znanj, utrditev samozavesti) ocenjevale skoraj dosledno višje kot njihovi moški kolegi, nasprotno pa so študentje višje ocenjevali možnost, da jim udeležba na mednarodni študentski izmenjavi olajša pot do iskanja delovnega mesta (in posledično tudi trajnejših oblik bivanja) v tujini. Razlika je zelo prepričljiva; ženske so ocenile slednjo možnost s povprečno oceno 3,1, moški pa s povprečno oceno 3,5. Toda obenem so moški ocenjevali pridobitev novih znanstev in zvez nižje (povprečna ocena 4,4) kot ženske (povprečna ocena 4,6).

Mnogo občutnejše razlike kot pri predhodnih temah so se med študenti različnih študijskih usmeritev pojavile prav pri odgovorih na vprašanja o pridobitvah oziroma koristih opravljenih mednarodnih študentskih izmenjav (tabela 4.14). Mednarodne študijske izmenjave so kot iskanje poklicne oziroma zaposlitvene priložnosti najvišje ocenili študentje ekonomskih (povprečna ocena 3,5) in pravnih (povprečna ocena 3,5) usmeritev, le malo nižje pa tudi študentje naravoslovno–matematičnih in tehniških usmeritev (povprečna ocena 3,4), najslabše pa študentje »erasmusovci« s področja humanističnih usmeritev (povprečna ocena 2,8). Podobno so ocenjevali prednosti udeležbe na mednarodnih študentskih izmenjavah za poklicno kariero doma; študentje ekonomskih usmeritev so ocenili s povprečno oceno 3,9, nekoliko nižje študentje prava (povprečna ocena 3,7), študentje ostalih družboslovnih usmeritev s povprečno oceno 3,6, še nekoliko nižje študentje ostalih usmeritev (povprečna ocena 3,4), nato študentje humanističnih smeri (povprečna ocena 3,1), najnižje (že pod srednjo oceno 3) pa so ocenjevali navedene prednosti študentje naravoslovno-matematičnih in tehniških ter biotehniških usmeritev. S temi ocenami se pokrivajo tudi ocene pomena pridobitve zvez in znanstev, ki utegnejo, kot smo prej omenili, pozneje igrati pomembno vlogo pri odločanju o morebitni selitvi.

Tabela 4.14: Povprečne ocene mladih, udeležencev mednarodne študentske izmenjave, o pridobitvah udeležbe - pregled po študijskih smereh*, 2004

Vrsta pridobitve z udeležbo na mednarodni študentski izmenjavi**	Smeri študija							SKUPAJ
	eko- nom- ske	pravna	ostale družbo- slovne	huma- nistične	naravo- slovno matema- tične in tehniške	bioteh- niške	vse ostale smeri	
nova znanja na strokovnem področju	3,25	3,87	3,32	3,66	3,40	3,64	3,84	3,58
večjo strokovno širino	3,91	4,12	4,24	3,89	4,09	4,03	4,03	3,99
znanje tujih jezikov	4,54	4,65	4,35	4,54	4,41	4,18	4,80	4,47
osebno samozavest	4,34	4,00	4,27	4,10	3,63	3,92	3,98	4,12
narodno zavest	3,45	3,42	3,21	3,28	3,10	3,57	3,37	3,36
nove možnosti sodelovanja	3,39	3,61	3,41	2,94	3,70	3,55	3,38	3,32
znance in prijatelje	4,71	4,27	4,75	3,99	4,45	4,00	4,60	4,50
študij je boljši	3,10	3,63	3,86	3,40	2,89	3,32	3,57	3,36
pričakuje kariero doma	3,87	3,75	3,60	3,06	3,00	2,82	3,41	3,41
lahko bi dobil delo	3,54	3,51	3,09	2,80	3,43	2,85	3,36	3,24
Povprečna ocena za študijske smeri	3,81	3,88	3,81	3,56	3,69	3,66	3,83	3,73

Vir: Anketa Beg možganov, »erasmusovci«, maj-junij 2004, N=423.

* Študentje po smereh študija so razvrščeni v naslednje skupine:

1. ekonomske (Ekonomska fakulteta, Poslovno–ekonomska fakulteta, Visoka poslovna šola v Ljubljani)
2. pravne (pravni fakulteti v Ljubljani in Mariboru)
3. ostale družboslovne smeri (Fakulteta za družbene vede, Fakulteta za socialno delo ipd.)
4. humanistične smeri (Filozofska fakulteta, pedagoški fakulteti v Ljubljani in Mariboru)
5. naravoslovne (in matematične) in tehniške (Fakulteta za elektrotehniko in računalništvo v Ljubljani, Fakulteta za elektrotehniko, računalništvo in informatiko v Mariboru, Fakulteta za strojništvo v Ljubljani in Mariboru, Fakulteta za matematiko in fiziko ipd.)
6. biotehniške smeri (Biotehniška fakulteta, Fakulteta za kmetijstvo ipd.)
7. vse ostale smeri (študentje iz zelo različnih visokošolskih ustanov)

** Vsak anketiraneec je lahko izbral več odgovorov.

Splošno zadovoljstvo z udeležbo na mednarodnih študentskih izmenjavah se potrjuje tudi pri oceni respondentov o **težavah in problemih, ki so jih imeli med študijem in bivanjem v tujini**. Ocenjevali so jih z ocenami od 1 (najbolj jih je motilo) do 5 (najmanj oziroma ni jih motilo). Ker je povprečna ocena zelo blizu 4, torej dokaj visoka, lahko sklepamo, da so bili udeleženci mednarodnih študentskih izmenjav v splošnem zadovoljni. Posebej ugodno so ocenjevali urejenost okolja, opremljenost študijskih prostorov in dostopnost ter strokovnost profesorjev, nekoliko slabše pa bivalne razmere, jezikovno znanje prebivalstva v novem okolju in – nekoliko presenetljivo – tudi študijske programe. Vendar so ocene tudi pri omenjenih parametrih še dokaj visoke (povprečne ocene nad 3,5). Med spoloma so razlike dokaj majhne, na večini področij zanemarljive. Nekatere je rahlo motilo pomanjkanje vezi z domom; a takih je bilo bolj malo. Na splošno je bilo zadovoljstvo študentov z novim okoljem najboljšo (pri tem pa bolj poenoteno) na finskih, nizozemskih, nemških in avstrijskih univerzah, medtem ko so za študente na italijanskih, španskih, portugalskih in deloma tudi francoskih univerzah značilne večje razlike v njihovih ocenah (visoke stopnje zadovoljstva na eni in nekaj razočaranj na drugi strani). Najbolj so bili zadovoljni študentje »ostalnih« družboslovnih študijskih smeri (povprečna ocena 4,1) in prava (povprečna ocena 4), najmanj pa študentje humanističnih smeri (povprečna ocena 3,4).

4.3.5. MOTIVI, ŽELJE IN PREDSTAVE ANKETIRANIH ŠTUDENTOV (SEDANJIH, BIVŠIH) GLEDE ZAPOSLOTITVE V TUJINI

Osrednji cilj našega proučevanja je bilo oceniti odselitveni potencial mlade generacije in predvsem motive na eni ter ovire za odselitev v tujino na drugi strani. Pri odgovorih na vprašanja o motivih in ovirah za odhod v tujino so se pokazale opazne razlike med anketiranci, ki so se že udeležili katere izmed mednarodnih študentskih izmenjav, ter skupino tistih, ki se izmenjave (še) niso udeležili. Pri obeh skupinah študentov smo ugotovili opazne razlike med spoloma, med regijami in študijskimi smermi.

Verjetnost zaposlitve v tujini po končanem študiju (tabela 4.15). - V skupini študentov, ki se mednarodnih študentskih izmenjav (še) niso udeležili, jih je največ zainteresiranih za zaposlitev v tujini za krajše obdobje (do 3 let) – skoraj tretjina. Razlika med spoloma je zelo očitna, saj je ta odgovor obkrožilo 37% moških (toliko kot med »erasmusovci«), žensk pa le slaba četrtnina. V tujini bi se za dalj časa (več kot 3 leta) ali trajno zaposlilo – če bi se za to ponudila možnost – okrog 23% študentov; med spoloma praktično ni razlik. Prav tako so razlike med spoloma zelo majhne pri tistih, ki se v tujini sploh ne bi zaposlili (teh je skupaj dobra desetina). Toliko opaznejša pa je razlika pri deležu neodločenih: moških je slaba četrtnina, žensk pa skoraj dve petini (38%). Če povzamemo, je med študenti, ki se mednarodne študentske izmenjave niso udeležili, dobra polovica potencialnih iskalcev dela v tujini.

Pri skupini študentov, ki so se z mednarodnim okoljem že neposredno srečali v okviru mednarodnih izmenjav, je pripravljenost za odhod v tujino občutno večja. Le odstotek jih je odgovorilo, da jih zaposlitev v tujini nikakor ne privlači. 38% študentov bi se odločilo za delo v tujini le za obdobje do 3 let (rahlo večji delež med ženskami kot med moškimi). Enak delež jih je pripravljenih se zaposliti v tujini za več kot 3 leta ali trajneje, s tem da je delež pri moških precej višji kot pri ženskah. Neodločenih je precej manj kot pri prvi skupini študentov (ki se mednarodne študentske izmenjave niso udeležili) – slaba petina; nekaj več med ženskami kot med moškimi. Dobri dve tretjini »erasmusovcev« je torej pripravljena iskati svoje delovno mesto v tujem okolju.

Proučevana populacija mladih (sedanjih in nekdanjih študentov) torej v znatni meri dopušča možnost, da bo njihovo delovno mesto in potemtakem tudi bivališče zunaj Slovenije. Možni odselitveni potencial »možganov« je torej precejšen. Predhodne izkušnje, pridobljene z udeležbo v mednarodnih izmenjavah, spodbujajo tudi mobilnost mladih. Študentje, ki se mednarodne študentske izmenjave niso udeležili, kažejo sicer nižjo, a še vedno razmeroma visoko pripravljenost za zaposlitev v tujini.

Tabela 4.15: Verjetnost zaposlitve v tujini po končanem študiju med anketiranimi slovenskimi študenti (sedanjimi, bivšimi) – glede na dosedanjo udeležbo v mednarodnih študentskih izmenjavah in spol – 2004

Verjetnost zaposlitve v tujini	Neudeleženci študentskih izmenjav v tujini			Erasmusovci – udeleženci študentskih izmenjav v obdobju 1999-2004			SKUPAJ
	moški	ženske	skupaj	moški	ženske	skupaj	
ŠTEVILO							
ne bi se zaposlili v tujini	10	5	15	2	4	6	21
samo za krajše obdobje (do 3 leta)	31	12	43	55	105	160	203
tudi za daljše obdobje (več kot 3 leta)	20	11	31	64	96	160	191
ne more se odločiti	21	19	40	24	57	81	121
delo na daljavo	2	2	4	5	8	13	17
drugo	0	1	1	0	2	2	3
Skupaj	84	50	134	151	272	423	557
STRUKTURA v %							
ne bi se zaposlili v tujini	11,9	10,0	11,2	1,3	1,5	1,4	3,8
samo za krajše obdobje (do 3 leta)	36,9	24,0	32,1	36,2	38,6	37,8	36,4
tudi za daljše obdobje (več kot 3 leta)	23,8	22,0	23,2	42,8	35,3	37,8	34,3
ne more se odločiti	25,0	38,0	29,9	15,8	21,0	19,1	21,7
delo na daljavo	2,4	4,0	3,0	3,3	2,9	3,1	3,1
drugo	0	2,0	0,7	0,0	0,7	0,7	0,5
Skupaj	100	100	100	100	100	100	100

Vir: Anketa Beg možganov, maj–junij 2004, N=560.

Opazne razlike pri zanimanju za zaposlitev v tujini po končanem študiju najdemo tudi med študenti po študijskih usmeritvah. Razlike med obema skupinama študentov so zelo opazne. V skupini anketiranih študentov, ki se mednarodne študentske izmenjave (še) niso udeležili, in jo sestavljajo predvsem študentje ekonomske, naravoslovno-matematične in tehnične usmeritve, je pripravljenost za začasno (do 3 leta) in še bolj za dolgotrajnejšo ali stalno naselitev in delo v tujini manjša kot v drugi skupini (erasmusovci). Med študenti naravoslovno-matematične in tehnične usmeritve je zanimanje za zaposlitev v tujini bistveno višja (za začasno – nekajletno delo v tujini je izrazilo zanimanje okrog 40% in za stalno 20% respondentov; skupaj torej dobrih 60% respondentov) kot pri študentih ekonomije (25% jih je izrazilo zanimanje za zaposlitev v tujini za krajše obdobje in 23% za daljše obdobje; skupaj blizu polovice). Med “erasmusovci” je nagnjenost k dolgotrajnejši ali trajni zaposlitvi v tujini najvišja pri študentih naravoslovno-matematičnih in tehniških usmeritev (tretjina jih je pripravljenih za delo v tujini za obdobje do 3 let, blizu polovice pa za daljše obdobje; skupaj nad štiri petine), sledijo študenti humanističnih usmeritev (43% jih je pripravljenih zaposliti se v tujini za krajše obdobje in 38% tudi za daljše obdobje; skupaj štiri petine). Študentje iz ostalih usmeritev so pri zanimanju za dolgotrajno ali trajno zaposlitev v tujini precej izenačeni (okoli 38-39%; izjema je pravo – 32%) in tudi po zanimanju za krajšo zaposlitev (med 35 in 38%).

Verjetnost uresničitve razmišljanj o odhodu v tujino smo preverili z iskanjem odgovora na vprašanje o **iskanju informacij o zaposlitvi v tujini** in tem, ali morda že delajo ali so delali v tujini. Pri pregledu proučevanih skupin študentov je treba upoštevati, da so v skupini erasmusovcev tudi absolventi in diplomanti za razliko od skupine študentov, ki se (še) niso udeležili mednarodne študentske izmenjave.

Predvidevamo, da bodo absolventi in še posebej diplomanti zaradi možnosti takojšnjega nastopa dela v večji meri zavestno iskali delo.

Bistvena razlika med obema skupinama anketirancev je že v razmišljanju o delu v tujini. V skupini študentov, ki se (še) ni udeležila mednarodnih študentskih izmenjav, o zaposlitvi v tujini ne razmišlja dobra četrtina respondentov, med erasmusovci pa je takih le 7%; med spoloma ni razlik. Nato pa je pri obeh skupinah dobra polovica tistih, ki bi v primeru ponujene možnosti zaposlitve v tujini o njej resno razmislili; pri prvi navedeni skupini je ta delež celo višji (58%) kot pri »erasmusovcih« (52%). Pri prvi skupini je višji delež moških, pri drugi pa večji delež žensk. Bistvena razlika med obema proučevanimi skupinama je tudi v iskanju informacij o možnostih zaposlitve v tujini. Medtem ko jih je med »erasmusovci« take informacije iskalo ali jih išče blizu tretjine (29%), jih je med ostalimi anketiranci le desetina; med spoloma ni razlik. Na drugi strani je takih, ki teh informacij sploh ne išče, med erasmusovci 30%, med ostalimi anketiranci pa polovica. Razmeroma redki posamezniki (skupaj 8% »erasmusovcev«) so že dobili ponudbe in jih nekateri tudi sprejeli. Nekaj odstotkov jih torej že dela ali pa so delali v tujini.

Med *študijskimi usmeritvami* so razlike v odgovorih na navedena vprašanja – presenetljivo – sorazmerno majhne. Največ »iskalcev« informacij o možnostih zaposlitve v tujini je med študenti »ostalih« družboslovnih smeri in med študenti ekonomije (tretjina), nato med študenti naravoslovno-matematičnih in tehniških usmeritev, ki jim sledijo študenti biotehniških usmeritev, pri ostalih skupinah študentov (po usmeritvah) pa informacije o možnostih dela v tujini išče okrog četrtina respondentov v vsaki študijski usmeritvi. Če bi dobili ugodno ponudbo, bi polovica anketirancev na skoraj vseh študijskih usmeritvah razmislila o njej. Največ pridobljenih zaposlitev (trenutno delajo ali pa so delali v tujini) je med respondenti ekonomske usmeritve. Med vsemi respondenti jih je 37 že na delu v tujini ali pa so bili. Vendar pa so v nadaljevanju redko navajali podatke o tem, koliko časa so že na delu v tujini, v katerih državah ter še posebej v katerih podjetjih delajo. Vsa podjetja so večja in imajo mednarodni značaj.

Med **viri informacij o zaposlitvenih možnostih v tujini** je pri obeh skupinah anketirancev zdaleč najbolj popularno brskanje po medmrežju; med erasmusovci pri več kot polovici anketirancev, med ostalimi pa pri tretjini. Drugi najpomembnejši vir informacij o možnostih dela v tujini pa so znanci, prijatelji, sorodniki ipd.; kot pomemben vir informacij jih navaja dve petini »erasmusovcev« in četrtina ostalih študentov. S tem se še enkrat dokazuje pomen vzpostavljanja in ohranjanja stikov in poznanstev. Ob tem je treba še enkrat opomniti na sklop vprašanj glede motivov za udeležbo na mednarodnih študentskih izmenjavah; tam so respondenti pogosto navajali pridobljene stike v novem študijskem okolju kot pomembno pridobitev. Nasprotno pa je udeležbo na mednarodnih študentskih izmenjavah kot vir pridobivanja informacij omenila le desetina »erasmusovcev«; očitno ji ne pripisujejo vidnejše vloge pri iskanju delovnega mesta v tujem okolju. Prav tako je nizko zaupanje v specializirane agencije in službe, ki se ukvarjajo s posredovanjem dela in razpolagajo s široko bazo (tudi osebnih) podatkov. Med spoloma ni bistvene razlike v izbiri vira iskanja informacij. Seveda moramo upoštevati, da nekateri uporabljajo več virov hkrati.

Študentje različnih *študijskih usmeritev* izbirajo različne vire informacij. Medtem, ko je delež uporabnikov interneta kot vira iskanja med vedami in strokami precej izenačen in se giblje okrog 50%, se študenti različnih študijskih usmeritev močno razlikujejo glede pomena znancev, prijateljev in drugih kot vira informacij o zaposlitvenih možnostih v tujini (razpon je od 5% pa do blizu 50%). Ta vir je pomemben zlasti za študente »ostalih« družboslovnih usmeritev, študente humanističnih smeri in študente »ostalih« smeri, medtem ko se študenti ekonomije in naravoslovno-matematičnih in tehniških

smeri ne zanašajo veliko nanj. Časopisom in specializiranim agencijam v večji meri zaupajo študentje »ostalih« družboslovnih ter humanističnih smeri; oba vira informacij sta skromno zastopana.

Tabela 4.16: Viri informacij o možnostih zaposlitve v tujini med anketiranimi slovenskimi študenti (sedanjimi, bivšimi) - Pregled po študijskih usmeritvah*

Študijske smeri	Viri informacij o možnostih dela v tujini**							SKUPAJ
	ne išče informacij	v časopisu	na internetu	agencije in službe za posredovanje dela	znanci in prijatelji	mednarodne študent. izmenjave	ostalo	
ŠTUDENTJE BREZ UDELEŽBE NA MEDNARODNIH ŠTUDENSKIH IZMENJAVAH								
ŠTEVILO								
ekonomske	18	32	6	-	1	-	3	60
naravoslovno-matem.in tehniške	15	35	7	2	1	-	1	61
ostale smeri	2	7	-	-	-	-	-	9
Skupaj	35	78	13	2	2	0	4	130
STRUKTURA (v %)								
ekonomske	30,0	53,3	10,0	-	1,7	-	5,0	100
naravoslovno-matem.in tehniške	24,6	57,4	11,5	3,3	1,6	-	1,6	100
ostale smeri	22,2	77,8	-	-	-	-	-	100
Skupaj	26,9	60,0	10,0	1,5	1,5		3,1	100
ŠTUDENTJE, KI SO SE ŽE UDELEŽILI MEDNARODNE ŠTUDENSKE IZMENJAVE (1999-2004)								
ŠTEVILO								
ekonomske	5	57	37	1	2	4	9	115
pravne	6	21	12	0	0	0	2	41
ostale družboslovne	4	20	13	0	0	2	0	39
humanistične	9	61	27	0	1	1	8	107
naravoslovno-matem.in tehniške	3	15	8	2	0	2	2	32
biotehniške	2	14	9	0	1	2	1	29
vse ostale smeri	3	33	16	1	2	1	7	63
Skupaj	32	221	122	4	6	12	27	423
STRUKTURA (v %)								
ekonomske	4,3	49,0	32,2	0,9	1,7	3,5	7,8	100
pravne	14,6	51,2	29,3	-	-	-	4,9	100
ostale družboslovne	10,3	51,3	33,3	-	-	5,1	-	100
humanistične	8,4	57,0	25,2	-	0,9	0,9	7,5	100
naravoslovno-matem.in tehniške	9,4	46,9	25,0	6,3	-	6,3	6,3	100
biotehniške	6,9	48,3	31,0	-	3,4	6,9	3,4	100
vse ostale smeri	4,8	52,4	25,4	1,6	3,2	1,6	11,1	100
Skupaj	7,6	52,2	28,8	0,9	1,4	2,8	6,4	100

Vir: Anketa Beg možganov, maj-junij 2004, N=560.

* Študentje po smereh študija so razvrščeni v naslednje skupine:

1. ekonomske (Ekonomska fakulteta, Poslovno-ekonomska fakulteta, Visoka poslovna šola v Ljubljani)
2. pravne (pravni fakulteti v Ljubljani in Mariboru)
3. ostale družboslovne smeri (Fakulteta za družbene vede, Fakulteta za socialno delo ipd.)
4. humanistične smeri (Filozofska fakulteta, pedagoški fakulteti v Ljubljani in Mariboru)
5. naravoslovne (in matematične) in tehniške (Fakulteta za elektrotehniko in računalništvo v Ljubljani, Fakulteta za elektrotehniko, računalništvo in informatiko v Mariboru, Fakulteta za strojništvo v Ljubljani in Mariboru, Fakulteta za matematiko in fiziko ipd.)
6. biotehniške smeri (Biotehniška fakulteta, Fakulteta za kmetijstvo ipd.)
7. vse ostale smeri (študentje iz zelo različnih visokošolskih ustanov)

** Vsak anketiranec je lahko izbral več odgovorov.

Med najbolj priljubljenimi **ciljnimi območji** potencialnega iskanja dela so – presenetljivo – zlasti bolj oddaljene države, kot so ZDA in Kanada ter Španija, čeprav imajo anketiranci zdaleč največ izkušenj z območji t.i. »nemškega« kulturnega kroga in tradicije. Preseneča nas, da med priljubljene ne sodita Italija ali Francija, čeprav bi bili obe deželi glede na tradicionalne vezi in geografsko bližino lahko bolj v ospredju. Razlike v priljubljenosti posameznih ciljnih držav so med študenti posameznih študijskih usmeritev razmeroma majhne. Tudi razlika med spoloma je majhna. Obe skupini študentov kažeta dokaj sorodne tendence. Na sorazmerno visoko pripravljenost za vključitev v mednarodne selitvene tokove kaže tudi nizek delež tistih, ki bi si za svoje delovno in bivalno okolje na vsak način izbrali Slovenijo; pri skupini študentov, ki se niso udeležili mednarodnih izmenjav, dosega dobro petino, pri skupini »erasmusovcev« pa le desetino.

4.3.6. PREDNOSTI, POMANJKLJIVOSTI IN OVIRE, KI JIH VIDIJO ANKETIRANI SLOVENSKI ŠTUDENTI (SEDANJI, BIVŠI) PRI ZAPOSLOTVI V TUJINI

Pri odločitvah za selitev in menjavo stalnega bivalnega in delovnega okolja igrajo pomembno vlogo tudi stališča, vrednote in predpostavke o pričakovanih pridobitvah v novih okoljih ter tudi o ovirah, tveganjih in slabostih selitve.

Na vprašanje, kako ocenjujejo **privlačnost posameznih možnosti**, ki bi se jim ob ponujeni zaposlitvi v tujini odprle, so se anketiranci opredeljevali z ocenami od 1 (najslabše) do 5 (najboljše). Zaradi boljše preglednosti smo dobljene rezultate (pogostost posameznih ocen oziroma frekvence) pomnožili z vrednostjo ocene in izračunali povprečne ocene. Tudi v tem primeru smo ugotovili znatne razlike med obema proučevanima skupinama študentov. Skupina študentov, ki se niso udeležili mednarodnih študentskih izmenjav, je najbolje ocenila možnosti višjega zaslužka (povprečna ocena 4,2), boljše delovne pogoje (povprečna ocena 4,1) in pridobitev ter utrditev jezikovnih znanj (povprečna ocena 4). V drugi skupini študentov, torej med »erasmusovci«, pa so najbolje ocenili priložnost za pridobitev dodatnih znanj in izkušenj (povprečna ocena 4,5), boljše možnosti za nadaljevanje poklicne kariere (povprečna ocena 4,3), možnost utrditve jezikovnih znanj in izkušenj (povprečna ocena 4,2) ter tudi dobre delovne pogoje (povprečna ocena 4). Obe skupini se pomembno razlikujeta tudi pri opredelitvi najmanj privlačnih stvari, povezanih s ponujenim delom v tujini. Študenti iz obeh skupin so – sicer po ocenah nekoliko različno – ocenili kot najmanj privlačno prav možnost naselitve v tujini in perspektivnost tujega okolja. To navaja k sklepu, da vidijo možnost dela v tujini v večji meri kot začasno rešitev oziroma kot neke vrste rezervni scenarij. Ocene pri obeh skupinah so tukaj nižje od 3 (povprečna ocena 2 pri prvi navedeni skupini in povprečna ocena 2,5 pri »erasmusovcih«), sorazmerno nizka pa je tudi ocena pomena odprtosti in tolerantnosti ljudi ter svetovljanskega značaja tujega okolja (povprečna ocena 2,6 pri prvi skupini in povprečna ocena 3,6 pri »erasmusovcih«). Realnost teh odgovorov potrjuje tudi nižja ocena prednosti bivalnega okolja v tujini, kar zajema možnosti na primer rekreacije, potrošnje, stanovanja, kulturno-umetniške ponudbe ipd. Ocene so komaj presegle srednjo oceno 3. Po drugi strani pa lahko nižje vrednotenje prednosti (in privlačnosti) tujega okolja razlagamo tudi s tem, da se respondenti zavedajo bivalnih kvalitet slovenskega okolja in je nižja ocena tujega okolja torej rezultat te primerjave. Razlike med spoloma so opazne, pri čemer so v večini primerov študentke dajale v povprečju višje ocene v obeh skupinah respondentov. Sorazmerno nizko ocenjena perspektivnost naselitve v tujini daje misliti, da je zadrega pri preselitvi večja, kot kažejo odgovori poprej, ko smo dobili vtis o večji pripravljenosti za selitev v tujino. Pri pregledu po študijskih usmeritvah smo ugotovili, da ocenjujejo privlačnost višjega zaslužka z delom v tujini najvišje študentje naravoslovno–matematičnih in tehniških usmeritev in tisti v skupini

vseh »ostalnih« usmeritev (povprečna ocena 4,2), medtem ko študentje prava in ekonomije le rahlo zaostajajo (povprečna ocena 4). Delovne pogoje v tujem okolju so najboljše ocenili študentje »ostalnih« družboslovnih in študentje biotehničnih usmeritev (povprečna ocena okrog 4,2). Perspektivnost nadaljnje kariere z zaposlitvijo v tujini so najboljše ocenjevali respondenti ekonomskih in pravnih usmeritev – in to precej visoko (povprečna ocena skoraj 4,5). Vsi so visoko vrednotili tudi pridobitev znanj in delovnih izkušenj, ki bi jim jo prinesla ponujena zaposlitev v tujini. Prav tako so potrdili pomen zvez in znanstev kot podlage za bodoče poslovno in siceršnje delovno sodelovanje. Nekoliko višje so ocenjevali želje po utrditvi jezikovnih znanj in veščin; temu so pripisovali največjo pozornost respondenti pravnih in ekonomskih usmeritev. Tuje okolje so kot bolj perspektivno najboljše ocenjevali študentje »ostalnih« družboslovnih usmeritev ter ostalih usmeritev (povprečne ocene malo nad 3), prav tako tudi odprtost in svetovljanskost tujega okolja ter tolerantnost ljudi v njem. Privlačnost naselitve in dela v tujini so ocenjevali večinoma slabo, z ocenami nižje od srednje ocene (3); še najboljše so to možnost ocenili respondenti humanističnih smeri (povprečna ocena 2,9), medtem ko so bile povprečne ocene ostalih usmeritev precej izenačene (okrog 2,5).

Nič manj pomembne niso **ovire in tveganja**, ki zmanjšujejo privlačnost zaposlitve in morebitne stalne naselitve v tujini. Višja ko je ocena, večjo oviro predstavlja. Respondenti so visoko ocenili (največja ovira) predvsem dve možnosti: da bi jih zaposlitev in naselitev v tujini odtegnila od domačega okolja (povprečna ocena 3,4) ter da bi si doma lažje ustvarili družino, kar jim veliko pomeni (povprečna ocena 3,3). V obeh primerih so ženske ocenjevale »višje« kot moški; potemtakem v odtegnitvi od domačega okolja in oblikovanju družine ženske vidijo večjo oviro pri odločanju za odselitev v tujino kot moški. Drugi odgovori so blizu povprečne ocene 3 in torej ne predstavljajo niti večje ovire niti ne pospešujejo odločanja za odselitev. To hkrati pomeni, da bodo pri pospeševanju odseljavanja verjetno v večji meri delovali dejavniki privlačnosti v potencialnih območjih priselitve. Respondenti iz ekonomskih in naravoslovno-matematičnih ter tehniških usmeritev so pomen družine in domačega okolja ocenjevali nekoliko višje (jim torej predstavlja večjo oviro) kot študentje ostalih družboslovnih usmeritev ter študenti različnih drugih študijskih usmeritev.

V zadnjem vprašanju v anketi smo skušali ugotoviti **vrednostne opredelitve** respondentov do nekaterih dejavnikov/elementov življenja. Vsakdo je ocenil posamezne ponujene možnosti z ocenami od 1 (za anketiranca ni pomembno) do 5 (za anketiranca je zelo pomembno). Odgovori oziroma trditve, ki so jih ocenjevali, niso v neposredni povezavi z odločitvami glede zaposlovanja in bivanja v tujini, so pa lahko pomoč pri orientaciji o tem, kaj je (zanje) v življenju pomembno. Podobna vprašanja smo pozneje zastavili tudi intervjuvancem, ki že imajo poklic in so zaposleni in ki so družinsko (in dostikrat tudi stanovanjsko) že ustaljeni.

Respondenti so visoko ocenili zlasti možnosti izobraževanja in usposabljanja, delovne pogoje, dober zaslužek in – kar je morda nekoliko presenetljivo – življenje v manjših krajih ali na podeželju (ocene nad 4). Razmeroma visoko so ocenili še možnosti za rekreacijo in zabavo, izrazili potrebo po prostem času (ki je eden od pogojev kakovostnega življenja), pa tudi raznovrstnosti družabnega življenja. Najnižje ocene so pripisali širokim možnostim potrošnje in oskrbe, dobrim medčloveškim odnosom in družinskemu življenju. Nižje vrednotenje medčloveških odnosov in družine (ocene okrog 3) nas sprva nekoliko presenečajo. Med »ovirami« za odhod na delo v tujino so bili izpostavljeni prav razlogi kot so družinsko življenje in sprejetost v okolju (ocene malo nad 3). Ocene o pomenu družine v navedenih dveh »okvirih« se torej ne razlikujejo veliko. Na katero mesto jih respondenti postavljajo, je odvisno od konteksta. To je mogoče razlagati na dva načina: najprej s tem, da anketiranci še niso povsem jasno

opredelili zaporedja prioritet v življenju, drugič (in predvsem) pa, da se bodo verjetno najprej s soočili problemom – izzivom zaposlitve in oblikovanja poklicne kariere, družinsko življenje pa nekoliko odložili. Verjetno je zato družinsko življenje ob »konkurenci« ponujenih možnosti oziroma vrednot (kot so predvsem materialne koristi in kariera) dobilo nižjo vrednost.

4.3.7. REGIONALNI VIDIKI POTENCIALNEGA BEGA MOŽGANOV MED ANKETIRANIMI ŠTUDENTI (SEDANJIMI, BIVŠIMI)

Regionalna pripadnost ima pri selitveni dinamiki praviloma velik pomen. Slovenske statistične regije se po gospodarski strukturi in razvitosti ter drugih značilnostih opazno razlikujejo med seboj. Zlasti prebivalcem regij s skromnejšimi gospodarskimi potenciali in premajhnim številom delovnih mest so odselitve dostikrat edini način preživetja. Odselitev je zlasti visoko izobraženim posameznikom dostikrat edini način uresničevanja lastnih poklicnih ambicij. Z naraščajočo mobilnostjo in povečevanjem prostorskega dosega posameznika se povečuje selitvena dinamika tudi v gospodarsko visoko razvitih območjih in regijah. Zaradi vključenosti v mednarodni gospodarski, politični in kulturni prostor je čedalje večje število ljudi v »kroženju«; del svojega delovnega časa preživijo v tujem okolju. Zato je mogoče pričakovati povečano selitveno dinamiko v vseh slovenskih statističnih regijah, tako obmejnih in perifernih, kakor tudi v prebivalstveno in gospodarsko najmočnejši Osrednjeslovenski regiji. Pri anketiranju študentov smo regionalnim vidikom odselitvenega potenciala dali pomembno mesto. Vsa najpomembnejša vprašanja smo analizirali tudi po statističnih regijah.

Pri vprašanju **predhodnih stikov**, ki so jih respondenti imeli s **tujino**, smo pri študentih iz izrazito obmejnih regij ugotovili pričakovano večjo pogostost potovanj v tujino (v tem primeru še posebej v sosednjo državo). Tako so bila potovanja v tujino sorazmerno pogosta izkušnja s tujino med študenti iz Goriške, Obalno–kraške, Koroške, Pomurske in Podravske regije. Te izkušnje respondenti iz Osrednjeslovenske regije in tudi z Gorenjske nimajo v tolikšni meri kot prej omenjene obmejne regije.

Tembolj zanimivo je, ali regionalna pripadnost študentov zaradi prostorske bližine s tujim jezikovnim okoljem vpliva na **izbiro univerze in države**, v kateri gostujejo študentje v okviru mednarodnih študentskih izmenjav. Avstrija in Nemčija privlačita največ študentov iz Podravske, Pomurske, Gorenjske, Savinjske in Osrednjeslovenske regije, medtem ko so gostovanja na italijanskih univerzah privlačnejša za študente iz Goriške in Obalno-kraške regije. Obmejna lega torej do neke mere vzpodbuja izbiro države gostovanja. Francoske in španske univerze so privlačne zlasti za študente iz urbanih okolja Ljubljane, Celja in Maribora (iz Osrednjeslovenske, Savinjske in Podravske regije). Podobno je pri portugalskih univerzah.

Študentje v proučevanem vzorcu, ki so se udeležili mednarodne študentske izmenjave, so imeli dokaj podobne **motive za udeležbo v mednarodnih študentskih izmenjavah**. Razlike med študenti iz različnih statističnih regij so bile majhne. Očitno gre za motive in predstave, ki so dokaj močno zasidrani v zavesti slovenskih študentov, ki so se podali v mednarodne študentske izmenjave.

Nekoliko – vsaj na prvi pogled – presenetljivo sliko dobimo pri pregledu ocen, kaj so študentje **z udeležbo na mednarodnih študentskih izmenjavah pridobili**. Obmejna območja ob slovensko-italijanski meji sploh ne izstopajo, prej nasprotno. Respondenti iz regij vzhodne Slovenije so lastno udeležbo v mednarodnih študentskih izmenjavah ocenjevali dokaj dobro (povprečna ocena študentov Podravske in Pomurske regije je 3,6), ki jima nato sledijo tisti iz Osrednjeslovenske statistične regije

(povprečna ocena 3,4). Respondenti iz Goriške in Obalnokraške regije so pridobitve na mednarodnih študentskih izmenjavah ocenjevali nekoliko nižje, a vendar nad srednjo oceno 3.

Zelo zanimiv in v marsičem presenetljiv je pregled **pripravljenosti za zaposlitev** in naselitev v tujini po statističnih regijah (tabela 4.17). Med regijami najbolj izstopa Pomurje; za odselitev in delo v tujini za daljši čas ali tudi za stalno se je odločilo nad polovico anketiranih mladih iz te regije, za krajše obdobje do nekaj let pa nadaljnjih 36%. Glede na splošno gospodarsko stanje in možnosti zaposlitve v domačem okolju je to razumljivo. Druga regija po pripravljenosti/želji za zaposlitev v tujini je Savinjska, blizu temu pa sta tudi Goriška regija in Jugovzhodna Slovenija. Nato sledita Gorenjska in Osrednjeslovenska regija, medtem ko je Podravska regija precej na repu. Do neke mere je to mogoče razložiti s strukturnimi razlikami. Gospodarsko šibkejša in manj urbanizirana slovenska okolja nimajo posebno velikih možnosti za zaposlitev visoko izobražene delovne sile, ki zato že na začetku svoje poklicne poti resneje razmišlja tudi o odselitvi (primer Pomurske in Goriške regije in Jugovzhodne Slovenije). Zanje je nadalje značilno, da večji delež respondentov razmišlja o trajnejši odselitvi (ali za daljši čas) kot pa za krajša obdobja. Nasprotno pa je za gospodarsko močnejša, bolj urbanizirana okolja (statistične regije) z višjo življenjsko ravniyo ter večjo ponudbo delovnih mest značilen višji odstotek tistih, ki razmišljajo o začasni, nekajletni zaposlitvi v tujini. Nemara gre pri tem za pomembno stopničko v karieri ali pa preprosto za nabiranje izkušenj.

Prav tako pomembno kot pripravljenost oziroma želja po zaposlitvi v tujini je tudi namerno **iskanje informacij** o možnostih dela v tujini. Največ »iskalcev« informacij je med respondenti Pomurske regije (36% od vseh respondentov iz te regije), nato pa pri tistih iz Gorenjske, Obalno-kraške in Osrednjeslovenske regije (okrog 30%), iz ostalih regij pa po dobro četrtino. Če bi dobili ugodno ponudbo, bi o njej resno razmislilo nad polovico študentov iz Podravske in Savinjske regije ter Jugovzhodne Slovenije; drugod je takih študentov nekaj pod 50%.

Tabela 4.17: Stališča anketiranih slovenskih študentov (sedanjih, bivših) o morebitni zaposlitvi v tujini po statističnih regijah – 2004

Statistične regije	Verjetnost zaposlitve anketirancev v tujini					Skupaj
	nikakor ne bi delal v tujini	v tujini bi delal samo krajše obdobje (do 3 let)	v tujini bi delal tudi daljše obdobje (več kot 3 leta) ali trajno	ne more se še odločiti; odvisno od družinskih razmer	odločil bi se za delo na daljavo	
ŠTUDENTJE BREZ UDELEŽBE NA MEDNARODNI ŠTUDENSKI IZMENJAVI						
ŠTEVILO						
Gorenjska	6	9	4	4	1	24
Goriška	-	6	3	2	-	11
Obalno-kraška	-	4	1	4	-	9
Notranjsko-kraška	1	-	1	-	1	3
Osrednjeslovenska	3	10	9	16	-	38
Zasavska	-	-	-	2	-	2
Jugovzhodna Slovenija	3	3	2	4	-	12
Savinjska	2	6	2	3	-	13
Spodnjeposavska	-	1	-	1	-	2
Koroška	-	-	1	2	1	4
Podravska	-	2	5	-	1	8
Pomurska	-	1	2	2	-	5
neznano	-	1	1	-	-	2
Skupaj	15	43	31	40	4	133
STRUKTURA (v %)						
Gorenjska	25	37,5	16,7	16,7	4,2	100
Goriška	-	54,5	27,3	18,2	-	100
Obalno-kraška	-	44,4	11,1	44,4	-	100
Notranjsko-kraška	33,3	-	33,3	-	33,3	100
Osrednjeslovenska	7,9	26,3	23,7	42,1	-	100
Zasavska	-	-	-	100	-	100
Jugovzhodna Slovenija	25	25	16,6	33,3	-	100
Savinjska	15,4	46,2	15,4	23,1	-	100
Spodnjeposavska	-	50	-	50	-	100
Koroška	-	-	25	50	25	100
Podravska	-	25	62,5	-	12,5	100
Pomurska	-	20	40	40	-	100
neznano	-	50	50	-	-	100
Skupaj	11,3	32,3	23,3	30,1	3	100
ŠTUDENTJE KI SO SE UDELEŽILI MEDNARODNE ŠTUDENSKO IZMENJAVE (1999-2004)						
ŠTEVILO						
Gorenjska	1	19	16	6	1	43
Goriška	-	12	15	4	1	32
Obalno-kraška	-	18	15	13	1	47
Notranjsko-kraška	1	5	1	3	1	11
Osrednjeslovenska	-	46	42	20	2	110
Zasavska	-	2	2	-	-	4
Jugovzhodna Slovenija	-	4	9	2	1	16
Savinjska	1	18	17	5	-	41
Spodnjeposavska	-	2	1	3	1	7
Koroška	-	5	4	4	2	15
Podravska	1	20	21	19	3	64
Pomurska	1	8	12	1	-	22
neznano	1	2	7	1	-	11
Skupaj	6	161	162	81	13	423
STRUKTURA (v %)						
Gorenjska	2,2	44,2	37,2	14	2,2	100
Goriška	-	37,5	46,9	12,5	3,1	100
Obalno-kraška	-	38,3	31,9	27,7	2,1	100
Notranjsko-kraška	9	45,5	9	27,1	9	100
Osrednjeslovenska	-	41,8	38,2	18,2	1,8	100
Zasavska	-	50	50	-	-	100
Jugovzhodna Slovenija	-	25	56,3	12,5	6,3	100
Savinjska	2,4	43,9	41,4	12,2	-	100
Spodnjeposavska	-	28,6	14,3	42,9	14,3	100
Koroška	-	33,3	26,7	26,7	13,3	100
Podravska	1,6	31,3	32,8	29,7	4,7	100
Pomurska	4,5	36,4	54,5	4,5	-	100
neznano	9,1	18,2	63,6	9,1	-	100
Skupaj	1,4	38,1	38,3	19,1	3,1	100

Vir: Anketa Beg možganov, maj–junij 2004, N=560.

4.4. POTENCIALNI ODLIV ZAPOSLENIH Z VISOKO IZOBRAZBO IZ SLOVENIJE – STANJE LETA 2004

4.4.1. METODOLOŠKE UTEMELJITVE

Potencialni »beg možganov« smo proučevali tudi med zaposlenimi prebivalci z visokošolsko izobrazbo, in sicer s pomočjo krajših intervjujev. Vprašanja so bila poleg splošnih navedb (kratke predstavitev – a brez osebnih imen in podatkov) usmerjena k razmišljanju o možnem iskanju delovnega mesta na evropskem trgu dela zunaj Slovenije ter o prednostih in tudi pomislekih zoper to. Da bi dobili kar najbolj pestro spolno, poklicno (profili) in regionalno strukturo, smo sogovornike izbirali premišljeno. Telefonsko smo se obrnili na tajništva podjetij različnih velikosti (po številu zaposlenih), v različnih krajih oziroma območjih ter zaprosili za sodelovanje. Iz vsakega podjetja na eni lokaciji smo izbrali le po enega sogovornika. Poleg pristanka na sodelovanje so morali intervjuvanci ustrezati naslednjim pogojem: starost med 25 in 50 let, končana visoka (univerzitetna) izobrazba različnih smeri, praviloma s svojo družino (ni bil izključni pogoj) ter da so trenutno zaposleni. Vprašanja so bila pripravljena vnaprej in na osnovna so odgovarjali vsi. Seveda so bili nekateri pripravljene povedati bistveno več (odvisno od življenjskih usod in tudi »zgovornosti« intervjuvanca) in tedaj smo postavljali še dodatna vprašanja. Pogovore smo (razen štirih) snemali z diktafonom, ob zagotovitvi, da se v nobenem besedilu ne pojavijo elementi, ki bi lahko razkrili identiteto sodelujočih, njihove sodelavce ali svojce. V obdobju od maja do julija 2004 smo na območju celotne Slovenije opravili skupno 37 intervjujev.

Pri analizi intervjujev smo se oprli predvsem na kvalitativno analizo. Obravnavali smo primer za primerom. Zaradi preglednosti smo tudi rezultate intervjujev vnesli v excelovo preglednico, že zaradi evidence in tudi iskanja morebitnih splošnejših potez pri posameznih vprašanjih. Komentarje smo kratko zapisali. Nato je sledilo grupiranje intervjuvancev, ki smo ga opravili večkrat, sistematično po najpomembnejših vprašanjih. Na množičnost pojavov se že zaradi majhnega števila seveda ni bilo mogoče sklicevati, temveč smo skušali iskati predvsem motive, predstave, želje, ovire, pomisleke ipd. sogovornikov, ki prihajajo iz različnih poklicev, iz različnih regij in z različnimi izkušnjami. Pri nekaterih vprašanjih se je pokazala tudi določena tendenca »množičnosti«. Nizanje 37-ih življenjskih usod verjetno ne bi prineslo nabora jedrnatih ugotovitev. Pač pa moremo z analizo posamičnih primerov izluščiti pogloblitve pomisleke, zadrege, pa tudi želje, hotenja, načrte ipd., da bi jih lahko primerjali z ugotovitvami za študente. Posamični primeri nam lahko ilustrirajo probleme, perspektive in pomisleke, s katerimi se nujno sooči vsakdo, ko pride na misel, da bi iskal svoje delovno mesto in bivališče v tujini. Proučevani vzorec predstavlja generacijo, ki ima že več življenjskih izkušenj in je prostorsko, družinsko, delovno ipd. v glavnem že stabilizirana.

4.4.2. STRUKTURNE ZNAČILNOSTI PROUČEVANEGA VZORCA ZAPOSLENIH

Če skupino intervjuvancev primerjamo z anketiranci, ki so se prek udeležbe na mednarodnih študentskih izmenjavah že neposredno srečali s tujim okoljem, je treba upoštevati realne razlike v starosti in življenjskih izkušnjah ter predvsem dejstvo, da imajo vsi intervjuvanci že delo (in so z njim v veliki meri zadovoljni), anketirani študenti (sedanji, bivši) pa praviloma še ne. To nikakor ne pomeni

avtomatično manjšega selitvenega potenciala med zaposlenimi. Prav pojavi slovenskega zdomstva in evropskega ter ameriškega izseljenstva so zaradi »družinskega« konteksta potisnili v tujino sorazmerno veliko število ljudi (Drnovšek, 2001; Zupančič, 2001).

Med intervjuvanci je bilo 14 žensk in 23 moških v starosti med 25 in 50 leti. Velika večina ima urejene družinske razmere; le 4 živijo v samskem gospodinjstvu. Velika večina jih ima otroke v starosti od 1 do 18 let. Prihajajo iz praktično vseh slovenskih statističnih regij (razen iz Koroške) in različnih poklicnih profilov: arhitekt, ekonomisti, farmacevt, agronomi, elektroinženirji, inženirji računalništva, kemik, lesarji, strojniki, inženir krajinske arhitekture, pomorščak, pravniki, prevajalci, gradbenik, organizator dela, slavist, zdravniki, vojak, turistični vodič in živilski tehnolog. Naši sogovorniki so zaposleni v različno velikih podjetjih, prevladujejo pa večja. Niti dva nista iz istega podjetja na isti lokaciji.

4.4.3. PREDHODNE IZKUŠNJE INTERVJUANCEV S TUJINO

V preteklosti so bile možnosti mednarodnih izmenjav v času študija minimalne. Vendar je bilo možnosti za potovanja sorazmerno veliko in so jih vsi intervjuvanci tudi izkoristili. Mnogi imajo tudi sorodnike v tujini, šest pa jih je vsaj tri mesece neprekinjeno živelo v tujini iz različnih razlogov. Informiranost o tujini, zlasti evropskih državah, je pri vseh dobra, saj imajo že zaradi svojega dela/opravljanja poklica vrsto priložnosti ali celo nujno, da se sproti seznanjajo s podrobnostmi katere izmed evropskih držav. Anketiranec (1), vojak, je bil večkrat na usposabljanjih v ZDA ter v Nemčiji in je skupno v tujini preživel skoraj neprekinjeno 4 leta. Anketiranka (7) je v času po študiju zaradi izboljšanja jezikovnega znanja enoletno stažiranje v Veliki Britaniji podaljšala še malo in skupno preživela tam skoraj šest let. Anketiranka (2) odhaja skoraj vsako leto na daljše delovne seminarje v Francijo. Nekateri so zaradi lastništva podjetja, v katerem delajo (podjetja v tuji lasti, podjetja z močnimi tujimi partnerji) ali zaradi poslovne naravnosti, v znatni meri prisiljeni slediti spremembam v izbranih tujih državah ter uporabljajo jezik države, v kateri je matično podjetje. Tako je anketiranec (19), zaposlen v podjetju, ki posluje predvsem z nemškim prostorom, zaradi prodajnih in tehnoloških potreb praktično vsako leto na dodatnih izpopolnjevanjih v Nemčiji. Teh primerov je še veliko. Pogostost zlasti krajših delovnih seminarjev, ki se jih morajo udeležiti, ter dnevnih poslovnih stikov, močno povečuje stopnjo informiranosti in stikov s tujino. Zelo pomemben vir informacij postajajo tudi odraščajoči otroci, ko se počitniško ali pa tudi že med rednim šolanjem med letom vključujejo v mednarodne aktivnosti. Starši jim morajo slediti in tako pridobiti vrsto informacij o ciljnih državah in okoljih svojih otrok ter oblikovati stališča o tem. Zato lahko rečemo, da po informiranosti o tujini, raznovrstnosti stikov z različnimi državami, pa tudi po znanju tujih jezikov, skupina intervjuvancev prav nič ne zaostaja za anketiranci, ki so se udeležili mednarodne študijske izmenjave. Prej nasprotno.

4.4.4. MOTIVI IN ŽELJE INTERVJUJANCEV PO ZAPOSLOVANJU V TUJINI

Vsi intervjujanci so zaposleni za nedoločen čas in zadovoljni z delovnim mestom, opravljanjem svojega poklica in večinoma tudi z delodajalcem; trije so lastniki manjših družinskih podjetij (d.o.o.). Na prvi pogled se zdi, da torej ni motivov, zaradi katerih bi bili intervjujanci potencialni iskalci zaposlitve v tujini. Vendar so zastavljena vprašanja o tem razkrila kaj zanimivo podobo. Izmed 37 intervjuvancev jih je na vprašanje, ali bi sprejeli ugodno povabilo za zaposlitev v tujini, 17 odgovorilo, da bi ponudbo zavrnilo, 12 bi se jih bilo pripravljeno podati v tujino le za določen čas, 8 pa tudi za daljši čas ali celo trajno. Vendar pa – in to je treba posebej poudariti - te odločitve o zaposlitvi v tujini vključujejo precej pogojev.

Intervjuvance bi po njihovih izjavah v tujino vodili predvsem naslednji motivi:

- delo zaradi napredovanja v okviru sedanje zaposlitve, ki zaradi poslovnih vezi ali odpiranja poslovnih prostorov ponudi delo v tujini v okviru obstoječe podjetniške mreže. Gre za neke vrste »detaširane« delavce, ki pa se za ta status odločijo sami prostovoljno (tak primer je že prej omenjeni anketiranec (19), ki ima možnost enoletnega dela v Nemčiji; ekonomistka (23) je podobno možnost iz družinskih razlogov zavrnila);
- projektno delo; za čas izvajanja določenih faz, del postopkov in drugih opravil med trajanjem projekta. Ta dela so vedno začasna in po končanju zahtevajo vrnitev v prvotno okolje;
- boljši pogoji dela (opremljenost na primer laboratorijev, delovnih procesov ipd. v enaki ali sorodni panogi);
- zaradi dodatnega izobraževanja in usposabljanja; ta motiv postaja v nekaterih podjetjih s široko mrežo po vsem svetu skoraj ustaljena praksa. Zlasti za pomembnejše položaje velja, da je »karierno« dobro, če si kandidat ali kandidatka nabere tudi neposredne izkušnje z delom zunaj lastne domovine. Tako je na primer pri velikih prodajnih mrežah avtomobilov, pri zavarovalnicah in bankah. Delo Slovencev pogosto cenijo zaradi znanj in izkušenj ter splošnega poznavanja držav in mentalitete v Jugovzhodni Evropi. Zato je pot pogosto usmerjena najprej v »matično« okolje na primer v Italiji, Nemčiji, ipd., nato pa na »teren« v balkanske države. Opravljajo torej podobno vlogo kot pripadniki slovenskih manjšin v sosednjih državah (manjšine so »most« med dvema državama v kulturnem, političnem in ekonomskem smislu). Mnogi sogovorniki so omenili, da je (kolikor poznajo) ta praksa zelo utečena v srednje in zahodnoevropskih državah;
- boljši zaslužek in življenjski standard, ki ga ob številnih stikih s tujino spoznajo zaposleni, tudi če so sicer zadovoljni s svojo sedanjo zaposlitvijo. Ta motiv je posebej močan na nekaterih področjih, kot so arhitektura, zdravstvo, pravne storitve, nekatere veje tehničnih servisov. Večkratnik sedanje plače lahko postane zelo pomemben motiv, če so izpolnjeni še nekateri drugi pogoji. Zdravniki so v pogovorih omenjali, da je problem pomanjkanja zdravnikov na slovenskem podeželju marsikdaj tudi v tem, da za svoje (enako) delo dobijo bistveno višjo plačo v sosednjih in drugih srednjeevropskih državah. Podobno ali pa še bolj akutno je pomanjkanje medicinskih sester, ki prav tako zaradi bistveno boljših plač odhajajo drugam;
- strokovni ugled, pridobljen z delom in bivanjem v tujem okolju; motiv je neredko povezan z možnostjo dodatnega usposabljanja in izobraževanja. Omenjali so ga zlasti zdravniki, pravniki in ekonomisti (čeprav je zelo mogoče, da je precej prisoten tudi pri drugih profilih, le da tega niso izrecno poudarjali). Gre torej za člen v karieri, ki ga praktično ni mogoče obiti. Ne nazadnje je tudi zahteva pri univerzitetnih učiteljih, da za uspešno napredovanje in/ali reelekcijo potrebujejo določen »staž« aktivne udeležbe na tujih univerzah in raziskovalnih ustanovah;

- umik iz sedanjega delovnega in bivalnega okolja; je malce »skrivnosten« motiv²⁸, ki izhaja iz zavesti zaposlenih, da zaradi realnih ali tudi možnih bodočih razhajanj v podjetju ali v celotni panogi iščejo novo delovno okolje. Tudi tujina je del tega iskanja. Slovenski prostor je v marsikaterem pogledu (pre)ozek in oziranje za novimi obzorji je povsem logična izbira;
- želja po novem delovnem okolju, ki je bistveno drugačno od sedanjega. Sogovorniki so pritrdili, da gre pri tem za dodatni in ne osnovni motiv, ki ima tudi malo primesi »avanturizma«. Je torej pretežno psihološke narave in dokazuje, da je za delovni elan dobro prekiniti rutino. Ta motiv so izdvajali zlasti sogovorniki brez družin, ki bi se na ta način radi tako kot pri prejšnji alineji – umaknili iz sedanjega delovnega kroga in je med možnimi novimi okolji tudi tujina;
- otroci bi šli študirat, trenirat kakšen šport ipd. v tujino, starši pa začno proučevati možnosti, da to storijo hkrati z njimi. Pojav je številčno omejen, saj družinski člani ustrezno kombinacijo v kratkem času težko sestavijo in jo uskladijo;
- delo v tujini je osebni izziv in motivacija, je pot v (kljub vsemu) manj znano družbeno in gospodarsko okolje;
- dobre zveze in odnosi s partnerji ipd. v tujini, pridobljene v sedanji (ali tudi v pretekli) službi, kjer zaradi dobrih delovnih pogojev, plače, odmika iz sedanjega okolja in ostalih omenjenih dejavnikov postane vabljiva (tako je intervjuvanka (20) ob delu, povezanim predvsem s sodelovanjem v avstrijskem in švicarskem okolju, spoznala privlačne delovne razmere in dobro nagrajevanje zunaj svoje sedanje panoge za delo v Švici);
- tradicija selitev v preteklih obdobjih in že oblikovane slovenske skupnosti v določenih okoljih, ki bi olajšale nekatere zadrege receptivnosti novega okolja. Na to so posebej opozorili intervjuvanci iz Podravske in Pomurske regije.

Nič manj pomembno ni, **kje** lahko interese za iskanje dela v tujini dobijo **ustrezne informacije**. Glede na zaposlenost in splošno zadovoljstvo je med intervjuvanci zelo malo takih, ki bi zavestno in vztrajno iskali možnosti za delo v tujini. So pa navajali, da poznajo take primere med sodelavci, znanci ali sorodniki. Žal ne vemo, kako so oni (sodelavci, znanci ipd.) zadovoljni v njihovem poklicu oziroma na delovnem mestu. Naši sogovorniki so med možnimi viri informacij za delo in potencialno naselitev v tujini navajali predvsem naslednje:

- uradna interna informacijska mreža znotraj velikih podjetij; odpirajo se delovna mesta prek internih razpisov; ta dela (delovna mesta) so lahko povsem prosta, lahko pa so del dogovorjenega internega »kroženja«, ali pa posledica voljenih funkcij;
- javni razpisi delovnih mest v uradnih javnih listinah; ta (uradni) vir je izjemno pomemben, saj predstavlja večino pomembnih, uglednih delovnih mest, za katere so potrebni javni razpisi;
- javni razpisi v časopisih in elektronskih medijih;
- javni razpisi in razpisi na domačih straneh podjetij na medmrežju; danes predstavlja ta vir najbolj bogato ponudbo delovnih mest; seveda zajema tudi vse uradne javne razpise;
- osebna spoznanja o poklicnih možnostih v tujini, ki so nastala v času službenega delovanja;
- posredovanje specializiranih agencij, ki ponujajo posredovanje delovnih mest; nekatera tudi za tujino;
- zveze in poznanstva; imajo izredno pomemben vpliv in obseg. Podobno kot tudi že študentje pri zamenjavi so tudi zaposleni visoko ocenili pomen neposrednega človeškega stika. Ustvarjene vezi se torej dobro obrestujejo.

²⁸ Natančno ta izraz so uporabili tudi trije sogovorniki.

4.4.5. OVIRE IN POGOJEVANJA GLEDE ZAPOSLOVANJA INTERVJUANCEV V TUJINI

»Nobena izmed ponudb ni dovolj močna, da bi ne potrebovala izpolnjevanja tudi drugih pogojev«, je bil stavek, ki ga je izreklo več sogovornikov. Motiv za pridobitev novega delovnega mesta v tujini torej sam po sebi še ni dovolj. Posameznik mora premagati še drugi prag oziroma pragove. Intervjuvanci so navajali več ovir, pomislekov za odhod v tujino in stranskih posledic takega koraka. To so:

- družinsko življenje zahteva polno angažiranje. Ko so otroci majhni ter v šolskem obdobju (to je zajemalo prav vse intervjuvance z otroki) je skrb zanje pomembna prioriteta staršev. Družina oziroma otroci so izrazito zaviralni dejavnik odločanja za selitve, pod določenimi pogoji pa lahko tudi izrazito pospeševalni dejavnik selitev (potrebujejo več sredstev za preživetje, izobraževanje, usposabljanje ipd.), vendar pa praviloma le enega od staršev²⁹. Zlasti ženske – matere se nerade odločajo za ločitev od otrok in družine, tudi če za to tvegajo slabše napredovanje v karieri. Po drugi strani pa navedeni družinski razlogi narekujejo tudi bolj časovno omejeno angažiranje v tujini;
- angažiranje v tujem okolju zahteva tudi določen napor, prilagoditve osebnega življenjskega stila, norm, obnašanja ipd.;
- v tujem okolju je potrebno začeti vse znova, se povsem posvetiti izgradnji odnosov v novem okolju, utrditi položaj na delovnem mestu, prilagoditi jezik, kulturno artikulacijo in prostorsko obnašanje. To je napor, ki ga brez velike potrebe ali zares velikih priložnosti tisti, ki so sedaj sicer – bolj ali manj – zadovoljni z delovnim položajem, izgrajeno kariero, urejenimi odnosi in drugimi atributi družbene eksistence v domačem okolju, verjetno ne bi poizkusili;
- odselitev bi pomenila pretrganje vezi z domačim okoljem, rahljanje sicer urejenih odnosov, skrbi za doslej izgrajevane osebne, družinske, lokalne in druge zadeve, v katere so posamezniki doslej vložili veliko truda in bi jih potem morali prepustiti drugim ali celo negotovi usodi. Zato bodo o zaposlitvi v tujini temeljito premislili;
- skrb za ostarele družinske člane in/ali sorodnike; kljub izgrajeni mreži in solidnemu delovanju socialno-zdravstvenega sistema le-te neradi prepustijo ustanovam, če ni nujno potrebno;
- nelagoden občutek, da ne bi zaposlitev v tujini prinesla preveč negotovosti zaradi prevzetih (prevelikih) delovnih obremenitev, družinskih in družabnih obveznosti;
- bojazen, da bodo ob vrnitvi v domače okolje težje našli ustrezno delovno mesto, da v njem – kljub pomembnim formalnim in neformalnim (npr. mednarodni ugled) pridobitvam – ne bodo napredovali tako kot bi lahko ob neprekinjeni službi v okviru enega podjetja. Zlasti tisti, ki vsaj malo računajo na opravljanje kake politične funkcije od lokalne do državne ravni, se znajdejo pred to dilemo.
- urejene stanovanjske razmere, zlasti enodružinska hiša, ki predstavlja status in vpetost v domače okolje, niso mikavne za trajno zamenjavo bivališča in dela, tudi če je v tujini priložnost očitno boljša. Pač pa je to lahko opazna vzpodbuda za krajše in po pričakovanjih donosno angažiranje v tujini. Prav slednji motiv je zaslužen za nekaj deset tisoč »zdomcev«, ki so potem postali celo trajni izseljenci, v svoje hiše v Sloveniji pa se vračajo šele po upokojitvi v tujini, ali pa sploh

²⁹To je bil najpogostejši način pri selitvah naših »zdomcev« v preteklosti, ki so se dostikrat prelevile v večletno ali celo trajno izseljenost celotne družine (družinski člani so se po določenem času preselili v novo okolje v tujini).

- nikoli. Anketiranci, zlasti lastniki tovrstnih nepremičnin, se zavedajo te kakovosti, ki jo bodo v tujini kratkoročno težko nadomestili;
- splošne kakovosti bivanja v sedanjem okolju, ki se izraža v razmeroma nizki urbani gostoti, dostopnosti do različnih pokrajin s pomembnimi rekreacijskimi, športnimi in sprostitvenimi zmogljivostmi, kulturno ponudbo, domačnostjo, splošno družbeno sprejetostjo, razvito mrežo družbene infrastrukture in institucij, urejenimi materialnimi in statusnimi zadevami;
 - v domačem okolju vidijo različne druge perspektive, ki jih ne želijo zamuditi;
 - domovinska in narodna zavest, pomen in vloga domačnosti kot bivalne kvalitete, ki odtehta morda nekoliko višjo materialno raven v tujini in jo nadomešča z občutkom varnosti in sprejetosti; v tujini bi bili pač tujci in to mnogim ni všeč;
 - ne zaupajo družbeni toleranci v predvidenih tujih okoljih; tam bi bili (vedno) tujci; nekateri so poudarili že neposredne (svoje) in tuje (svojih staršev, sorodnikov, znancev ipd.), ki so se iz različnih razlogov in pobud dalj časa mudili v tujini. Seveda so kar številni navajali tudi razmeroma visoko tolerančno mejo do tujcev v nekaterih državah, zlasti v Severni Ameriki in Avstraliji³⁰.

Zlasti **sogovornice** so podčrtale **pogojnost odločitev za selitev v tujino**. Ta korak bi lažje izvedle – tudi začasno – če bi bili izpolnjeni naslednji pogoji:

- večje sodelovanje zakonskih partnerjev pri vzgoji otrok (kar seveda pomeni, da bi tudi možje oziroma očetje nekoliko upočasnili karierne korake v korist družine in kakovosti družinskega življenja);
- če bi bile možnosti, da se celotna družina začasno preseli v tuje okolje; to zahteva predvsem zelo veliko drobnih organizacijskih naporov in to v kratkem času; veliko krajših priložnosti dela in izobraževanja v tujini odpade zaradi nemogočih družinskih kombinacij;
- boljše urejene stanovanjske in lastniške razmere; zlasti tisti s posestmi hiš se težje odločajo za več kot nekajmesečne odsotnosti celotne družine;
- negotovost ponovne vključitve v delovno okolje blizu domačega kraja po vrnitvi iz tujine (varnost delovnega mesta).

4.4.6. OCENA ODSELITVENIH TENDENC MED INTERVJUVANCI

V celoti gledano so intervjuvanci v proučevanem vzorcu, ne glede na regionalne razmere, že sedaj visoko mobilni in vključeni v mednarodno komunikacijo. Stiki s tujino so raznovrstni in pogosti. Možnosti za zaposlitev v tujini je kar nekaj, vendar vse niso posebej privlačne. Intervjuvancem pomeni zaposlitev v tujini priložnost za napredek v poklicni karieri in možnost izboljšanja finančnega položaja, nikakor pa bi si ne reševali eksistenčnih. Mnogi bi zato zelo tehtno premislili, ali se jim splača angažirati z delom v tujini. Po izjavah oziroma odzivih naših intervjuvancev bi prišle v poštev predvsem naslednje **oblike zaposlovanja v tujini**:

- *krajša, vendar intenzivna obdobja delovnega angažiranja v tujini z vračanjem v prvotno (sedanje) delovno okolje in torej vztrajanje v isti dejavnosti*. Tako dejanje je praviloma povezano

³⁰ S tem v zvezi je treba opomniti, da ni vedno problem le v receptivnosti novega okolja, ki priseljence sprejema ali pa tudi ne, temveč tudi v lastnem občutku in zavesti »tujca«, ker pač ne obvlada vseh prvin novega okolja, ker se mu mora prilagajati, ker mora na novo oblikovati identitetne odnose ter druge attribute splošne družbene komunikacije.

- z nizkim tveganjem, pričakovanimi ugodnimi učinki na razvoj kariere ter predvsem ohranjanjem kakovosti bivanja v sedanjem okolju. Obstaja dokaj visoka pripravljenost za navedeno udeležbo na mednarodnem trgu delovne sile;
- *detaširani delavci*, predvidene delovne akcije in projekti v tujini; učinki bi bili podobni kot so navedeni v prejšnji alineji;
 - *»kroženje« delovne sile*, ki po krajši – največ nekajletni - delovni odsotnosti v tujini privede akterje spet v domače okolje. Izraz kroženje je upravičen zlasti zaradi tega, ker posamezniki pričakujejo, da so sami lahko udeleženi v več začasnih gostovanjih v tujini, za stalno pa ne. Glede na dokaj odprte možnosti, uspešnost dosedanjih poskusov in tudi določeno tradicijo selitev bo tovrstnih poskusov verjetno veliko;
 - *začasne, nekajletne odsotnosti s prekinitvijo delovnih razmerij* na sedANJI lokaciji in iskanja novih priložnosti bi se lotili predvsem v primeru »dobrih« priložnosti (privlačnost novega bivalnega okolja, kakovosti in perspektivnosti novega delovnega okolja). V razmerah normalnega družbenega, političnega in zlasti gospodarskega razvoja v Sloveniji se jih bo med uspešno zaposlenimi razmeroma malo lotilo navedenega koraka;
 - *trajnejše zaposlitve v tujini* so med uspešno zaposlenimi manj privlačne, saj je mentalnih pragov, ki tako odločitev ovirajo, preprosto preveč (med temi imajo sedanje ugodnosti v domačem okolju in sklop t.i. družinskih razlogov zelo pomembno mesto). Vendar je med intervjuvanci kar nekaj oseb različnih poklicnih profilov, ki bi jih ta avantura potencialno zanimala, če bi bile ugodnosti v tujini dovolj velike.

Do bistvenih sprememb pa bi prišlo v primeru gospodarske krize oziroma drugih kriznih situacij, ko bi bilo že zaradi eksistenčnih razlogov iskanje novih zaposlitvenih možnosti v tujini bistveno pogostejše. Tedaj bi se lahko zgodilo, da bi se številne začasne ali periodične (»kroženje«) zaposlitve spremenile v trajnejše ali sploh trajne. Na vprašanje, kako bi ravnali v primeru dalj časa trajajoče recesije v podjetju, bi intervjuvanci najprej skušali dobiti primerno delo (podobno ali bolje plačano) v bližini oziroma drugje v Sloveniji, tako da selitev ne bi bila potrebna. V primeru splošne gospodarske recesije bi (kot so kar številni navajali) bili prisiljeni razmisliti o zaposlitvi v tujini kot možnem izhodu. Očitno torej igrajo družinske razmere in navezanost na pridobljene stanovanjske in druge nepremičnine zelo pomembno vlogo.

4.4.7. OCENA SELITVENIH TENDENC INTERVJUANCEV GLEDE NA REGIONALNO PRIPADNOST

Razmeroma majhno število intervjuvancev iz posameznih statističnih regij Slovenije je lahko le skromno izhodišče pri obravnavi regionalnih vidikov odselitvenih tendenc pri zaposlenih. Zato lahko predvsem ocenimo nekatere okoliščine, ki izhajajo iz razlik med slovenskimi statističnimi regijami. Ker imajo vsi intervjuvanci zaposlitev za nedoločen čas in so z delovnim okoljem v glavnem zadovoljni, ni močnejšega impulza oziroma iskanja informacij o delu v tujini; v tem ni razlik med osebami, živečimi v različnih okoljih. Toda intervjuvanci iz bolj perifernih območij so poudarili, da imajo v primerjavi s tistimi, ki živijo v Ljubljani oziroma Osrednjeslovenski regiji, vendarle nekaj slabosti: manjši izbor možnih zaposlitev v bližini tako v času blagostanja (iskanje boljših priložnosti, gradnja kariere ipd.) kakor – in še predvsem – v obdobjih morebitne krize podjetij ali splošne recesije v državi. Druga razlika, ki je niso pozabili izpostaviti, pa so izkušnje prejšnjih generacij s tujim okoljem, zaradi česar bi (po njihovem mnenju) intervjuvanci iz nekaterih regij imeli manj pomislekov

in težav pri prilagajanju na novo delovno okolje v tujini. Vendar so nekateri tudi izrecno poudarili, da prav zaradi stičnosti njihove regije s sosledstvom drugačnega jezika in kulture tudi bolj cenijo slovensko okolje predvsem zaradi kakovosti bivanja. Mnenja so se tukaj torej nekoliko razhajala. Toda tudi sogovorniki iz Osrednjeslovenske regije niso imeli posebnih pomislekov oziroma niso videli morebitnih težav pri vključevanju v tuje okolje, kot so jim pripisovali kolegi iz robnih slovenskih regij. Tudi ti odgovori so potrdili, da je zaradi povečane stopnje mobilnosti in infrastrukturne opremljenosti ter posledično boljše dosegljivosti celotna Slovenija čedalje bolj »obmejna« ter da tudi urbana območja z višjim gmotnim standardom ne zaostajajo pri morebitnih odselitvenih tendencah za obmejnimi območji.

4.5. SKUPNA OCENA POTENCIALNEGA BEGA MOŽGANOV IZ SLOVENIJE NA PODLAGI ANALIZE ŠTUDENTOV IN ZAPOSLENIH

Slovenija je, kot smo prikazali v poglavju 3, na eni strani država s pozitivnim saldrom v meddržavnih selitvah in vsemi značilnostmi imigracijske družbe ter na drugi strani država z raznovrstno in bogato tradicijo izseljevanja iz slovenskega prostora zaradi gospodarsko-socialnih in političnih razlogov, z oblikovanimi skupnostmi slovenskih izseljencev in njihovih potomcev po svetu. Dokaj razvita kultura mednarodne komunikacije, dobro znanje tujih jezikov, prilagodljivost in druge lastnosti, ki pospešujejo hitro vključevanje slovenskega prebivalstva v tuja delovna in bivalna okolja, izrazito storilnostno naravnana delovna mentaliteta ter skrb za okolje so dejavniki, ki olajšujejo vključevanje sedanjih in potencialnih migrantov iz slovenskega prostora v novih okoliščinah mednarodnega trga delovne sile, še posebej po vstopu Slovenije v Evropsko unijo.

V pogojih stabilnega gospodarskega in družbenega razvoja, kolikor toliko zmerne skrbi za skladen regionalni razvoj in elementov kulturne stabilnosti, ni pričakovati večjega trajnega odliva slovenskega prebivalstva v tujino. Pač pa moremo pričakovati vrsto začasnih selitev in delovnega angažiranja v tujini kot odraz splošno višje stopnje prostorske in socialne mobilnosti prebivalstva. Prebivalstvo, ki se je že delovno, družbeno in prostorsko ustalilo ter ceni kakovost bivanja v slovenskem okolju, pa tudi ekonomske perspektive v tem okviru, verjetno ne bo trajneje posegalo na mednarodni trg delovne sile. Visoka stopnja različnih oblik začasne ali trajne čezmejne zaposlitve, komunikacijske zmožnosti, prilagodljivost in tudi ambicioznost ter delavnost pa lahko v primerih gospodarskih, političnih in drugih kriz povzročijo, da bi se začasne oblike selitev spremenile v večletne ali celo trajne. To še posebej velja za mlado generacijo, ki si šele utira pot na trg delovne sile.

4.5.1. DEJAVNIKI POSPEŠEVANJA IN ZAVIRANJA BEGA MOŽGANOV PRI ŠTUDENTIH IN ZAPOSLENIH

Dejavniki pospeševanja in zaviranja selitvenih tokov so v kontekstu migracijskih študij stalen predmet proučevanja. Vrsto teh dejavnikov, motivov, okoliščin ipd. je tako že postala »klasika« v študijah migracij in njihovih posledic. Toda družbeni, gospodarski in prostorski razvoj prinaša vedno nove situacije, zaradi katerih se mesto posameznika in njegove pripadajoče skupnosti lahko relativno hitro in močno spremeni. Dejavniki so zato nenehno spremenljivi. Ali je »beg možganov« tako specifičen migracijski tok, da potrebuje povsem svoje opredelitve potisnih in privlačnih sil, ki določajo njegovo kvantiteto in kvaliteto, akcijski prostor in smer?

Z empirično analizo, ki je zajela sedanje in bivše študente ter zaposlene z visoko izobrazbo, smo ugotavljali njihovo meddržavno mobilnost, obseg potencialne emigracije, njihove značilnosti, stališča, tendence selitev in podobno.

Po izsledkih analize dveh skupin *študentov* (tistih, ki so se že udeležili mednarodne študentske izmenjave v letih 1999-2004 - nekateri med njimi so že diplomirali - ter tistih, ki se mednarodne izmenjave študentov niso udeležili) lahko med **dejavnike privlačnosti tujine** (pull), ki povečujejo verjetnost odločitev respondentov za bivanje in delo v tujini, uvrstimo predvsem naslednje:

- možnosti strokovnega izobraževanja in usposabljanja,
- želja po utrditvi jezikovnih znanj in komunikacijskih veščin,
- želja po pridobitvi zvez in poznanstev kot opora poznejšemu poslovnemu sodelovanju,
- višji pričakovani zaslužki,
- priložnost pridobitve širše splošne izobrazbe,
- odprtost in tolerantnost prebivalstva v sprejemnih območjih,
- privlačnost novih delovnih in bivalnih pogojev,
- pozitivna izkušnja, pridobljena z udeležbo v mednarodnih študentskih izmenjavah,
- okrepitev samozavesti z uspehom v tujem okolju,
- ugled izobraževalne ustanove ali delovnega okolja,
- osebna ambicioznost.

Med anketiranimi *študenti* (sedanjimi, bivšimi) jih več kot dve tretjini razmišlja o začasni ali trajnejši zaposlitvi v tujini. Študentje »erasmusovci« razmišljajo o zaposlitvi v tujini pogosteje kot njihovi kolegi, ki se niso udeležili mednarodne študentske izmenjave.

Pri skupini *zaposlenih* intervjuvancev so med motivi, ki povečujejo verjetnost odločitve za iskanje dela v tujini, predvsem naslednji:

- formalni pogoji napredovanja v karieri,
- privlačnost novih delovnih pogojev,
- možnosti strokovnega izobraževanja in usposabljanja,
- ugled organizacije ali delovnega okolja (v tujini),
- želja po utrditvi jezikovnih znanj in komunikacijskih veščin,
- z uspehom v tujem okolju bi si povečali možnosti kariernega napredovanja v domačem okolju,
- višji pričakovani zaslužki,
- odmik od domačega okolja,
- prednosti novega, ločenega bivalnega okolja,
- osebna ambicioznost,
- avanturistični duh in radovednost,
- dosedanji stiki, zveze in izkušnje z mednarodnim okoljem.

Zaposleni bi se za iskanje dela v tujini odločili nekoliko redkeje kot študentje. Odločili bi se predvsem za krajša, določena obdobja, z jasnimi cilji in prioriteta. Zelo zaželena oblika dela v tujini je t.i. »kroženje«, ki po eni strani pušča varnost delovnega mesta doma, po drugi strani pa ponuja vrsto strokovnih in osebnih izzivov v tujini. Pri iskanju dela v tujini vidijo celo vrsto **ovir**, ki izhajajo

predvsem iz zahtev družinskega življenja. Za uresničitev načrtov o zaposlitvi v tujini je potrebno bistveno več usklajevanja kot pri študentih, za katere smo prav tako ugotavljali ovire za zaposlitev v tujini.

Pri študentih je med ovirami treba izpostaviti predvsem:

- pomanjkanje stikov z domačim okoljem,
- težave pri oblikovanju družinskega življenja,
- bivalne kvalitete domačega okolja.

Zaposleni so navajali več ovir in pomislekov za zaposlitev (posebno dalj časa t.j. več let trajajočo) v tujini kot študentje. Izpostavili so predvsem:

- družinske razmere in v tem okviru skrb za otroke,
- prednosti domačega bivalnega in družbenega okolja,
- odhod iz domače urejenosti (socialno tveganje),
- težave prilagajanja v novem okolju,
- morebitne težave pri vračanju v domače okolje (ekonomska tveganje).

K iskanju zaposlitve v tujini lahko bistveno prispevajo tudi razmere v sedanjem bivalnem in delovnem okolju, ki delujejo kot t.i. »**potisni**« **dejavniki**. Te dejavnike smo ugotavljali predvsem pri zaposlenih. Dobljene izjave, stališča in informacije se skladajo s teoretičnimi predpostavkami. Potisni dejavniki, ki smo jih lahko ugotovili na naših primerih, so predvsem naslednji:

- gospodarska brezperspektivnost,
- strukturna brezposelnost (pomanjkanje delovnih mest za določene poklicne profile),
- gospodarske in politične krize,
- pomanjkanje razvojnih vizij v domačem okolju,
- organiziranost (ki pospeši zlasti različne oblike »detaširanja« zaposlenih zaradi dela na projektih, različne izmenjave ipd.),
- slabi odnosi v delovnem in bivalnem okolju,
- osebni razlogi.

Selitev je zelo kompleksno dejanje, ki zahteva temeljit premislek o prednostih in slabostih ter vrsto organizacijskih postopkov, še posebej pri prebivalstvu, ki se je družinsko, prostorsko, družbeno, poslovno in kulturno že stabiliziralo. Pomen **informacij** omenjajo skoraj vse študije, posvečene migracijskim temam; marsikdaj imajo informacije celo ključno vlogo (gl. Genorio, 1993; Klinar, 1986). Študentje dobijo največ informacij z brskanjem po svetovnem spletu, z medosebnimi stiki, pomemben vir informacij pa so tudi mednarodni študentski stiki in izmenjave. Pri zaposlenih so – kot so povedali – najpomembnejši vir informacij očitno razpisi (v tiskanih in elektronskih medijih in tudi na medmrežju). Kot sledi iz analize, je informacij o zaposlitvenih možnostih v tujini sedaj zelo veliko.

4.5.2. OCENA PRIČAKOVANIH UČINKOV BEGA MOŽGANOV

Odselitveni tokovi visoko izobraženega prebivalstva bi v primeru večjega obsega zanesljivo povzročili številne posledice v slovenskem prostoru in družbi. Posebej izdvajamo tiste, ki so se odrazile tudi iz proučevanja potencialne emigracije med slovenskimi študenti in zaposlenimi z visoko izobrazbo. Seveda moramo sedaj govoriti o predvidevanjih, o najbolj verjetnih učinkih, na katere je mogoče

utemeljeno sklepati na podlagi izkušenj empiričnih raziskav (glej na primer Genorio, 1993). Gre torej za neke vrste »scenarije« z naborom možnih oziroma najverjetnejših posledic bega možganov. Odselitev visoko izobraženih povzroči v odselitvenem okolju zelo podobne posledice. Za Slovenijo predvidevamo naslednje posledice:

- demografske izgube, ki jih je pri današnji stopnji rodnosti težko ali nemogoče nadomestiti. Ta problem je opazen zlasti regionalno (v ekonomsko šibkejših regijah);
- intelektualna abrazija v perifernih regijah in območjih; zmanjkuje usposobljenih in kvalificiranih ljudi, ki bi se lotili razvojnih projektov in bili nosilci različnih dejavnosti in inovacij;
- izguba oseb, v katere se je doslej veliko investiralo (šolanje, različna usposabljanja ipd.);
- prostorske spremembe, nastale z opuščanjem določenih dejavnosti in njihovih funkcionalnih območij;
- identitetne in kulturne spremembe v slovenski populaciji; učinki bodo verjetno bolj opazni v obmejnih območjih, ker so bolj izpostavljena in občutljiva;
- lahko povečuje prepoznavnost Slovenije,
- promovira dejavnosti ali območja Slovenije v tujini,
- povečuje informacijski pretok,
- ustvarja nove zveze in poznanstva,
- povečuje možnosti mednarodnega gospodarskega in drugega sodelovanja (v primeru ohranjanja stikov in vračanja emigrantov),
- s spodbujanjem mednarodnega pretoka strokovnjakov lahko povečuje možnosti uvajanja inovacij,
- povečuje odprtost in tolerantnost pri ljudeh,
- navaja k splošni modernizaciji lastnega okolja.

Med navedenimi posledicami so poleg negativnih (prve štiri) tudi pozitivne, nekatere pa je mogoče ovrednotiti šele z daljše perspektive.

4.5.3. SKLEPNE UGOTOVITVE

Proučevani skupini študentov in bivših študentov ter zaposlenih se po strukturi, stališčih, vrednotah in prioritetah pomembno razlikujeta med seboj. Vendar bi bile posledice njihove morebitne odselitve – glede na to, da gre v obeh primerih za izobraženo, visoko kvalificirano delovno silo (študenti bodo formalno to postali šele z diplomom) verjetno dokaj podobne. Skupini se razlikujeta bolj po tem, na kakšen način oziroma, pod katerimi pogoji bi se bili pripravljene začasno ali za stalno odseliti v tujino.

Študentje kažejo nekoliko večjo pripravljenost za večletne ali trajnejše odselitve. Zavedajo se različnih priložnosti, predvsem pa puščajo odprto pot možnostim, ki se jim bodo morebiti ponudile doma (v Sloveniji), sicer pa jih bodo iskali v tujini. Med študenti, ki so se že udeležili katere izmed mednarodnih študentskih izmenjav, je pripravljenost za selitev opazno višja kot med tistimi, ki se mednarodnih izmenjav niso udeležili. Pozitivne izkušnje nedvomno spodbujajo k novim poizkusom, a to ne pomeni nujno tudi odločitve za trajno odselitev. Na podlagi proučenega vzorca sklepamo, da bi se v primeru ugodnih ponudb iz tujine (in verjetno slabših možnosti v domačem okolju) tudi nekaj tisoč mladih diplomantov letno odločilo za iskanje dela v tujini. Moški bi se odločili za delo v tujini pogosteje kot ženske. Opazujoč po študijskih usmeritvah pa bi se študenti oziroma diplomanti naravoslovno-matematičnih in tehniških usmeritev odločili za delo v tujini nekoliko pogosteje kot ostali.

Zaposleni intervjuvanci razpolagajo z enako dobrimi ali celo boljšimi informacijami glede možnosti dela v tujini, a zanj bi se odločali predvsem začasno – le za nekaj let, ob pogojih, da jim to predstavlja pomembno stopničko v karieri in da na nek način uredijo družinske zadeve (selitev vse družine ali tolerirana odsotnost bodočega izseljenca). V njihovem interesu so predvsem časovno omejena – krajša obdobja dela v tujini. Za trajnejše odselitve bi se odločali predvsem v primeru bistvenega poslabšanja gospodarskih razmer doma oziroma potem, ko bi bil to predvsem izhod v sili. Bolje kot študenti se zavedajo oziroma vrednotijo bivalne in življenjske kvalitete, ki so si jih že ustvarili doma. Z delom v tujini bi jih radi predvsem povečevali, dopolnjevali in ne nadomeščali. Slovensko izobraženstvo (»možgani«) torej kaže razmeroma visoko stopnjo mednarodne komunikativnosti, vendar so se pripravljene seliti predvsem za krajša obdobja (začasno). Za trajnejšo odselitev bi se odločali le v manjši meri.

5. TRENDI V MEDDRŽAVNI MOBILNOSTI IN SELITVAH TER MIGRACIJSKI POLITIKI V RAZVITIH DRŽAVAH S Poudarkom NA DRŽAVAH EVROPSKE UNIJE

V poglavju prikazujemo najprej glavne značilnosti imigracijske politike ter imigracijsko politiko v razvitih državah s poudarkom na državah EU, nato pa predvidene učinke priključitve novih držav EU v letu 2004 na meddržavne selitve. Sledi prikaz obsega imigracije ter glavnih značilnostih imigracijske politike za nekatere države, stare članice EU. Poglavje zaključujemo s prikazom trendov v meddržavni mobilnosti visoko usposobljenih kadrov v državah EU ter migracijski politiki teh držav do navedenih kadrov.

Pretežni del poglavja predstavlja dopolnitev raziskave iz leta 2000 (Bevc, Prevolnik-Rupel, Verlič-Christensen, 2000). Izjema so tri podpoglavja (5.1.1.1. in 5.3 – avtorica Marina Lukšič-Hacin, 5.5 – Milena Bevc), od katerih sta bili prvi dve izdelani posebej v okviru te raziskave, tretje pa je povzeto po raziskavi IER o emigraciji človeških virov iz slovenske razvojno-raziskovalne dejavnosti (Bevc, Koman, Murovec, 2004). Na to poglavje se navezujeta še prilogi 3 in 4, pri čemer priloga 3 zajema podroben prikaz različnih vrst meddržavnih selitev v EU-15 (dopolnitev navedene raziskave iz leta 2000)³¹, priloga 4 (izdelana v okviru te raziskave) pa zajema podrobnejši pregled ključnih dogovorov in sporazumov v EU na temo migracijske politike.

Članice EU od 1.5.2004 so: Avstrija, Belgija, Češka Republika, Ciper, Danska, Estonija, Finska, Francija, Nemčija, Grčija, Madžarska, Irska, Italija, Latvija, Litva, Luksemburg, Malta, Nizozemska, Poljska, Portugalska, Slovaška, Slovenija, Španija, Švedska, Velika Britanija.

5.1. IMIGRACIJSKA POLITIKA – NEKATERA IZHODIŠČA

5.1.1. VRSTE IMIGRACIJSKIH POLITIK

Pri evlavaciji imigracijske politike je pomembno, katerim kriterijem sledimo. V preteklosti je tako prišlo med različnimi vedami do različnih pristopov in tipologij imigracijskih politik. Pogojno pa bi te pristope lahko razdelili v dve skupini – pristopi in analize, ki proučujejo imigracijsko politiko v kritični perspektivi, pri čemer je v ospredju vprašanje kvalitete življenja priseljencev in stopnja diskriminatornosti, ki ji je izpostavljen in na drugi strani pristopi in analize, ki v ospredje postavljajo vprašanje učinkovitosti demokratičnega poilitičnega sistema in njegovo funkcioniranje.

5.1.1.1. Vrste imigracijskih politik po kriterijih kritične teorije

Kritične analize migracijskih situacij in s tem imigracijskih politik izhajajo iz ravni vsakdanjega življenja priseljencev v večinskem tujem okolju, ki se mu morajo na nek način prilagoditi. Do prilagajanja neizogibno prihaja, različne pa so okoliščine prilagajanja, ki jih vzpostavljajo države

³¹ Zaradi časovnih in finančnih omejitev raziskave predstavlja priloga delno dopolnitev obravnave te tematike v raziskavi iz leta 2000 (Bevc, Prevolnik-Rupel, Verlič-Christensen, 2000) z dogajanjem v obdobju 2000-2004. Nekatere podteme so torej v celoti dopolnjene, nekatere pa ne. Iz navedenih razlogov prikaz tematike prikazujemo v prilogi.

priselitve s svojo imigracijsko politiko. Tu se lahko srečamo s procesi asimilacije ali integracije. Pomen pojma asimilacija se je spreminjal skozi čas (Gordon, 1964), danes se ga razume kot proces prisilnega utapljanja priseljencev v večinski kulturi/družbi. Alternativno možnost nudijo procesi integracije ali vključevanja priseljencev v novo okolje, ki ne potekajo pod neposrednimi pritiski dominantne skupine, so spontani in so rezultat kulturnega stika in medkulturne dinamike. Priseljenci se prilagajajo na novo okolje, hkrati pa jim je dopuščeno ohranjanje lastne kulturne dediščine.

V odnosu do omenjenih procesov so se v preteklosti na ravni politike izoblikovali trije različni koncepti odnosov priseljske države do priseljencev in njihovih pravic do lastne etnične identitete. Ti so:

- popolna utopitev priseljencev v dominantno kulturo,
- mešanje kultur oziroma tki. »talilni lonec«,
- multikulturalizem.

Vsi trije so še danes prisotni v razpravah o tej problematiki. V nadaljevanju jih predstavljamo.

Prvi koncept pomeni zahtevo po *popolni 'utopitvi' prišlekov v dominantno kulturo*, lahko bi rekli, da zagovarja popolno in čim hitrejšo *asimilacijo* (v smislu popolne konformnosti dominantni kulturi). Ta teorija ima svoje korenine v času kolonizacije Amerike. Skrajnost, do katere pridejo posamezni zagovorniki, je prepričanje, da so nekateri priseljenci po naravi neasimilatorni (inherentno neasimilatorni) in se jim že v osnovi odreka celo pravico do asimilacije (npr. temnopolti ali ameriški domačini). Podobno kot v ZDA, se je še pred kratkim dogajalo s priseljenci v Nemčiji, če samo pogledamo položaj Turkov prek generacij (Wallraff, 1986). Ta problem je danes prisoten v državah, kjer se je uveljavil dedni princip podeljevanja državljanstva, to je v državah, ki zagovarjajo načelo vrojenosti, neke vrste »dednosti« državljanstva. Mešani zakoni s predstavniki večinskega naroda predstavljajo eno od maloštevilnih možnosti njegove pridobitve. Verjetnost mešanih zakonov za ženske tujke je večja kot pa za moške tujce (spolna asimetrija). Tudi priseljenci (moški) pripadniki višjih slojev imajo večje možnosti za mešano zakonsko skupnost, socialno mobilnost in pridobitev državljanstva. Procesu akulturacije oz. asimilacije druge in naslednjih generacij, torej že v tujini rojenih otrok, se dejansko začnejo pred pridobitvijo državljanstva. Zaradi omenjenega lahko pride do krize identitete, do razcepljene osebnosti in statusne inkogruence, ko se v tujini rojen posameznik lahko z novo kulturo/družbo povsem identificira, živi 'njen način življenja', ima 'pravi' sistem vrednot, a še vedno nima državljanstva.

Druga skupina stališč o urejanju odnosov do priseljencev *zagovarja načelo mešanja kultur*, med katerimi prihaja do kulturnega stika. Prvi zagovorniki tega koncepta so se zavzemali za enakopravnost vseh kultur in zahtevali medsebojno vzajemno spoštovanje. To je koncept »talilnega lonca« (melting pot; Gordon, 1964). Analize razmer v ZDA v 60. letih so pokazale, da v etnično stratificiranem okolju dejansko ne prihaja do mešanja kultur. V ZDA so bile razmere za priseljence različne glede na etnični, rasni in verski ključ. Znotraj skupine »beli anglosaksonski protestanti« (WASP - White AngloSakson Protestant) je veljalo načelo trojnega talilnega lonca (triple melting pot). Za ostale priseljence pa je veljalo načelo 'lonca, ki spreminja' (transmuting pot).³² Pojem 'talilnega lonca' je bil

³² Pojem 'transmuting pot' (lonec, ki spreminja) je prvi uporabil G. Stewart (1954). Uporablja ga namesto pojma melting pot. Pravi, da se v praksi pojavlja lonec, ki spreminja. Ljudje vstopajo vanj, a niso zlit, so spremenjeni. Kot prišleki nimajo bistvenega vpliva na kulturo, v katero so prišli. Zagovornike talilnega lonca označi za zanesenjake, ki so se zmotili predvsem pri oceni pomena kulturnega vidika asimilacijskega procesa (Gordon, 1964: 128-129).

v teoriji opredeljen povsem drugače, kot se ga uporablja danes (Gordon, 1964). Danes se oznaka »talilni lonec« uporablja za prisilno asimilacijo.

Izhodišča prvih zagovornikov talilnega lonca na koncu 19. stoletja so bila zelo podobna izhodiščem zagovornikov **tretjega**, to je *multikulturalnega pristopa ali kulturnega pluralizma*. Tudi oni zagovarjajo kulturni relativizem in zahtevajo spoštovanje različnosti. Razlika nastopi v nadaljevanju. Zagovorniki talilnega lonca so iskali možnosti za zlivanje, prepletanje različnih kultur in zagovarjali nastajanje ameriške nacije tudi ob zavzemanju za mešanje ras (amalgamacijo), medtem ko je eden od osnovnih postulatov multikulturalizma, da se ohrani kulturna različnost. Priseljenci imajo pravico, da ohranijo in gojijo svojo kulturo naprej, tudi v novem kulturnem/družbenem okolju.

V državah, ki so v svojo imigracijsko politiko vgradile tudi elemente multikulturalizma (Švedska, Kanada, ZDA), se ustvarijo razmere, ko je državljanstvo relativno lahko dosegljivo za vse priseljence, ne glede na to, od kje so. V nekaterih od njih se je uveljavil tako imenovani multikulturalni tip državljanstva. V tem primeru je država opredeljena kot politična skupnost, ki temelji na ustavi, zakonih in državljanstvu. S tem pretrgamo nit med državljanstvom in etničnim poreklom in spremenimo samo načelo, ki opredeljuje nacionalno državo. To pomeni, da postane državljanstvo lahko dostopno, četudi to vodi do dvojnega državljanstva. Priseljencem je dana možnost, da so sprejeti v skupnost pod pogojem, da spoštujejo obstoječa pravno-politična pravila. Hkrati sta sprejeta njihova kulturna drugačnost in (kulturno) organiziranje in delovanje etničnih skupnosti.

5.1.1.2. Vrste imigracijskih politik po OECD

Imigracijske politike v razvitih državah (pri tem so mišljene države OECD) lahko grupiramo v tri širše skupine (OECD, 1999a: 64):

1. Politika, ki jo sestavlja več skupin ukrepov (sprejetih na nacionalni ali mednarodni ravni) za povečanje kontrole meddržavnih selitvenih tokov (vključno z iskalci azila) in učinkovitosti nadzora ilegalnih selitev in ilegalnega zaposlovanja tujcev.
2. Ukrepi za povečanje socialne vključenosti priseljencev v državi prejemnici.
3. Ukrepi, ki izhajajo iz povezanosti meddržavnih selitev z gospodarskim razvojem.

V nadaljevanju vsako od omenjenih skupin na kratko predstavljamo, pri čemer pa je podrobnejši prikaz imigracijske politike držav Evropske unije prikazan v poglavjih 5.2, 5.3 in 5.5.

Ad1. Politike za reguliranje in kontroliranje priseljevanja. – V nadaljevanju prikazujemo posamezne vrste teh politik.

Reguliranje tokov prek sprejema nove zakonodaje. - Ob koncu 90. let je veliko držav članic OECD in EU spremenilo zakonodajo na področju meddržavnih selitev, večina s ciljem zaostritve kontrole meja ter pogojev za vstop, bivanje in zaposlitev v državi. Države EU so uvedle predvsem naslednje ukrepe (OECD, 1999):

- povečanje števila zaposlenih na kontrolah mej (Velika Britanija, Portugalska),
- ustanovitev centrov za zadržanje tujcev, ki so nelegalno prestopili mejo (Italija),
- reguliranje vstopa tujcev s postavljanjem letnih kvot (Italija, Švica, Belgija),
- višje kazni za illegalen prestop meje in trgovino s priseljenci (Italija, Velika Britanija),

- izboljšanje socialne integracije tujcev v državi prejemnici, ki legalno živijo v državi (Italija, Velika Britanija),
- strožji pregledi priseljenih na mejah (Velika Britanija, Portugalska),
- uvedba vizumov za prestop meje (Belgija),
- uvedba kazni za humanitarne organizacije, ki dajejo pomoč neregistriranim tujcem (Belgija),
- uvedba kazni prevoznikiškim podjetjem, ki ne preverjajo identitete svojih potnikov.

Že nekaj let se kot kriterij vstopa v razvite države uporablja izobraženost in usposobljenost priseljencev. Države želijo sprejeti selivce, ki bodo lahko hitro našli zaposlitev in prispevali k razvoju gospodarstva na kratek in dolgi rok. Države želijo zaposliti predvsem take delavce, ki jih doma primanjkuje. Za priseljence s teh področij navadno veljajo drugi kriteriji (lažji dostop do delovnih dovoljenj, blažje omejitve glede dolžine bivanja v državi, itd.).

Glede družine priseljencev vodijo posamezne države stare članice EU zelo različno politiko. Nekatere so zelo liberalne in vzpodbujajo združitev družine, medtem ko so druge države bolj restriktivne in združitev družine pogojujejo s številnimi kriteriji. Večinoma so to ekonomski kriteriji, kjer mora priseljenec dokazati, da je sposoben vzdrževati svojo družino. V nekaterih državah (Avstrija, Francija) je možno, da se družina priseljenca po priselitvi prav tako zaposli.

Na mednarodni ravni sodelovanje med državami pri oblikovanju imigracijske politike, z izjemo med državami *Evropske unije*, ni dobro razvito. Na področju izdaje viz, izmenjave delavcev ter kontrole mej države sklepajo bilateralne in multilateralne dogovore, kar pa zahteva učinkovito sodelovanje in izmenjavo informacij. Države zahodne Evrope že tradicionalno same urejajo migracijske tokove na osnovi lastnih gospodarskih, kulturnih in zgodovinskih interesov. Države stare članice EU so pri urejanju imigracijskih vprašanj začele sodelovati leta 1985, pri čemer pa se je sodelovanje okrepilo zlasti v 90. letih. Podrobneje ga prikazujemo v poglavju 5.2 in v prilogi 4.

Postopki za iskalce azila in begunce. - Status beguncev ureja Ženevska konvencija iz leta 1951 in New Yorški protokol iz leta 1967, ki so ga sprejele vse države članice OECD. Večina prosilcev za azil ima ekonomski značaj in iščejo azil zaradi slabega gospodarskega položaja v svoji državi. Da bi države lahko obravnavale večje število prošenj za azil ter istočasno omejile dolžino bivanja prosilcev za azil na svojem območju, so pospešile proces odobritve prošenj za azil s postavljanjem določenih standardov (standard "varne države izvora", ustanovitev posebnega odbora za obravnavo prijav ter pritožb s strani prosilcev azila) in omejile pravice prosilcev pri zaposlovanju. Posebej so obravnavani prosilci za "teritorialni azil" iz političnih in humanitarnih razlogov, ki jim je odobrena začasna pravica bivanja in s tem pravica do socialnega zavarovanja ter pomoči, ne dobijo pa statusa begunca. Status begunca dobijo tujci, ki so v svoji državi preganjeni zaradi svoje rase, narodnosti, pripadnosti verski, socialni ali politični skupini. V državah EU to področje urejata Schengenski sporazum (1985) ter Dublinska konvencija, podpisana leta 1990.

Ilegalno priseljevanje. - Ukrepi, ki jih države sprejmejo za preprečevanje rasti ilegalnega priseljevanja, so: kazni za tihotapljenje selivcev (tudi do 15 let zapora v Litvi), povečanje nadzora na mejah, izboljšanje tehnologije za odkrivanje ponarejenih potnih listin, povečanje števila zaposlenih na mejah, ustanavljanje centrov, kjer se ilegalni selivci lahko zadržujejo, dokler njihov postopek ni končan, boljše sodelovanje in pretok informacij med državnimi inštitucijami v boju proti ilegalnemu priseljevanju, kazni za zaposlovanje ilegalnih priseljencev itd.

Ad2. Politika integracije priseljencev. - Ocenjevanje ravni socialne integracije oziroma vključevanja tujcev v državi prejemnici je težko. Vključevanje je širok pojem, ki obsega mnoge družbene odnose. Razlike v obnašanju domačinov in priseljencev, ki jih ocenimo z nekaj kazalci, zato slabo odražajo neenakosti med obema skupinama prebivalcev. Mnoge države stare članice EU in OECD skušajo pospešiti in izboljšati proces naturalizacije priseljencev s šolanjem otrok in izobraževanjem odraslih, z bojem proti rasizmu in diskriminaciji, še posebej na delovnem mestu ter s posebnimi ukrepi za prosilce azila ter begunce. S spreminjanjem tokov priseljevanja se spreminja tudi sam koncept integracije priseljencev (glej poglavje 5.1.1.1.). Priseljenci podaljšujejo svoje bivanje v državi gostiteljici, druga in tretja generacija priseljencev navadno prav tako ostaja v izbrani državi; geografski izvor in načini priseljevanja so vedno bolj raznoliki, visoka stopnja brezposelnosti pa še dodatno slabša položaj priseljencev. V zvezi z integracijo tujcev sta vidna dva trenda. Na eni strani postajajo vedno bolj pomembni ukrepi, ki skušajo vključiti v družbo begunce in azilante. Na drugi strani je pozornost v zvezi z vključevanjem tujcev vedno bolj usmerjena na lokalno raven, kjer imajo programi praviloma večji učinek.

Proces ekonomske in socialne integracije priseljencev v državi gostiteljici lahko ponazorimo z naturalizacijo. Število naturalizacij je odvisno od obsega priseljevanja ter liberalnosti zakonodaje na tem področju. Zahteve za pridobitev tujega državljanstva so različne po državah in se nanašajo na obdobje bivanja v državi (Nemčija), na kraj rojstva, dohodek, zaposlitev in obvladanje jezika države gostiteljice. V mnogih državah OECD je pogost način pridobitve državljanstva poroka z nekom, ki je državljan te države; delež pridobitve državljanstva na tak način je izredno visok in znaša kar 28% v Veliki Britaniji, 27% v Švici in 21% v Avstraliji (OECD, 1999a: 80). Število naturalizacij in stopnja naturalizacije (delež tujega prebivalstva, ki je pridobil državljanstvo države gostiteljice) v določenem letu sta dobra kazalca integracije tujcev. Spremembe v stopnji naturalizacije kot tudi število naturalizacij v državah OECD v zadnjih letih niso velike in so predvsem posledica sprememb v zakonodaji.

Zelo pomemben vidik integracije priseljencev in njihovih otrok sta izobraževanje in znanje jezika države prejemnice. Izobrazba oziroma usposobljenost je predpogoj za vključitev na trg dela in s tem v družbo. Zahteva po znanju jezika države gostiteljice je pogoj za pridobitev državljanstva v skoraj vseh državah OECD. Večina razvitih držav zaradi visoke stopnje brezposelnosti med priseljenci organizira programe, ki omogočajo tujcem pridobitev ustreznih kvalifikacij in lažje vključevanje na trg delovne sile ter istočasno preprečujejo rasizem in vse vrste diskriminacije na delovnem mestu. Posebni programi so namenjeni azilantom ter beguncem, ki jim priskrbijo bivališče, socialno zavarovanje, šolanje njihovih otrok ter nudijo pomoč pri iskanju zaposlitve (OECD, 1999: 81).

Ad3. Migracije in mednarodno sodelovanje pri pospeševanju gospodarskega razvoja. - S ciljem zmanjšanja spodbud za odseljevanje v državah, ki imajo visok emigracijski potencial, se med državami OECD pojavlja ideja sonaravnega razvoja. Bistvo predloga je v močnejšem vplivu ukrepov

v mednarodnih gospodarskih odnosih na meddržavne selitve. Med ukrepe z močnim vplivom na meddržavne selitve sodita predvsem liberalizacija trgovine in pospeševanje regionalne integracije, ki spremljata vedno višje tuje neposredne investicije v delovno intenzivne sektorje in socialno infrastrukturo (predvsem zdravstvo in izobraževanje) manj razvitih držav. Na temo odnosa med gospodarskim razvojem in meddržavnimi selitvami je leta 1998 OECD organizirala konferenco v Lizboni. Ena glavnih ugotovitev konference je bila, da kljub liberalizaciji meddržavnih tokov dobrin in kapitala še vedno ne moremo govoriti o liberalizaciji in s tem o globalizaciji meddržavnih selitev. V emigrantskih državah je odseljevanje povezano predvsem s človekovimi pravicami, političnimi organizacijami in gospodarskim razvojem.

5.1.2. INSTITUCIJE IN MIGRACIJSKA POLITIKA

Vse države stare članice EU imajo posebne institucije, ki se ukvarjajo z migracijami in integracijo imigrantov v novo okolje. V večini držav so odgovornosti razporejene vertikalno med občine, ki razporejajo finance in se ukvarjajo z integracijo priseljencev, ter centralno državno vlado, ki sprejema smernice in ukrepe za kontrolo imigracij. V državah, kjer je delitev nalog horizontalna, pride pogosto do prekrivanja odgovornosti med različnimi ravnmi in med različnimi ministrstvi, ki se ukvarjajo s priseljevanjem. Državi, ki jih v zvezi z imigracijsko politiko največkrat kritizirajo, sta Avstrija in Nemčija, kjer se z imigracijsko politiko ukvarja veliko število inštitucij, katerih delovanje ni usklajeno in dolgoročno zavira usklajeno obravnavo vprašanj v zvezi s priseljevanjem. Poleg teh institucij imajo na oblikovanje imigracijske politike pomemben vpliv tudi interesne skupine, kot so sindikati, organizacije, v katere se imigranti povezujejo in lahko imajo, če so močne, tudi politično moč, solidarnostne skupine državljanov za podporo in pomoč priseljencem, organizacije za kulturno izmenjavo, cerkev itd. Več v zvezi z državami EU je prikazano v naslednjem poglavju.

5.2. MIGRACIJSKA POLITIKA EVROPSKE UNIJE IN OCENJENI PREDVIDENI UČINKI PRIKLJUČITVE NOVIH DRŽAV NA OBSEG PRISELJEVANJA

5.2.1. RAZVOJ IN GLAVNE ŠIRŠE ZNAČILNOSTI SKUPNE IMIGRACIJSKE POLITIKE

Leta 1985 so države članice EU podpisale *Schengenski sporazum*, ki je zagotavljal prosto gibanje oseb znotraj Schengenskega prostora. Leta 1992 je *Maastrichtski sporazum* v svojem tretjem stebru obravnaval politiko azila, prehod meje in imigracijsko politiko. Leta 1997 pa je sporazum v *Amsterdamu* postavil imigracijsko politiko in azil pod zakonodajo Evropske komisije s ciljem zagotavljanja svobode, zaščite in pravičnosti v državah članicah EU. S podpisom Amsterdamske pogodbe so vse države članice EU obljubile svoje sodelovanje in so se bile pripravljene odpovedati vsaj delu lastne nacionalne suverenosti v uniji z oblikovanjem imigracijske politike. S podpisom so sprejele ukrepe, kot so delitev bremena za nove begunce med državami, skupne podlage za sprejemanje družinskih članov in ekonomskih priseljencev, skupno pomoč beguncem in prosilcem za azil, izenačenje državljanskih pravic državljanov in priseljencev, lažje pogoje za pridobitev državljanstva, sodelovanje priseljencev v političnem odločanju, odprava diskriminacije na področju zaposlovanja in stanovanjske politike. Zadnji sporazum med državami EU v zvezi s skupno

imigracijsko politiko je iz leta 1999 (*Tampere*). Posamezne dokumente podrobneje predstavljamo v prilogi 4.

Kljub podpisu Amsterdamske pogodbe še vedno v posameznih državah članicah EU prevladujejo nacionalni interesi in države se upirajo sprejeti skupni odločitvi EU. Vse države članice se na področju imigracij z dogovorjeno skupno politiko najlažje sprijaznijo glede zaščite pred ilegalnim priseljevanjem, kjer imajo vse skupne interese. V zvezi s sprejemom novih beguncev so Avstrija, Nemčija in Švedska v najslabšem položaju, saj so sprejele največ vojnih beguncev iz nekdanje Jugoslavije. Druge države, npr. Francija, se ne strinjajo s skupno evropsko politiko socialne integracije imigrantov. Francija kot bivša kolonialna država ima še vedno stike s svojimi starimi kolonijami in njihovim prebivalcem jamči lažji vstop v EU; zaradi skupne evropske politike bodo morali take bilateralne dogovore spremeniti. Poenotenje zakonodaje v zvezi s priseljevanjem prav tako zahteva razvoj poenotениh standardov statusa priseljencev vključno z begunci. Harmonizacija zakonodaje na področju izdaje viz je urejena v Schengenskem in Dublinskem sporazumu. Veljalo naj bi načelo podrejenosti: EU naj regulira le tisto, kar ne more biti bolj učinkovito rešeno na regionalni ali nacionalni ravni.

Pogodbe EU, podpisane v Maastrichtu, Amsterdamu in konvencija Tampere so sklepi (dobrih namenov) za bodoč proces približevanja raznolikih nacionalnih politik na področju "notranjih" in "zunanjih" selitev v EU, kontrole nelegalnega priseljevanja ter postopnega procesa socialne integracije stalnih prebivalcev-tujcev.

Vsi navedeni ter v prilogi 4 podrobneje predstavljeni dogovori in sporazumi med državami članicami EU, ki so sprejeti in zavezujoči na meddržavni ravni, se navezujejo predvsem na regulacijo novega priseljevanja in gibanja prebivalcev, ki živijo znotraj posameznih članic, po celotnem prostoru EU. Pravice in dolžnosti, ki iz teh dogovorov izhajajo, lahko delimo v tri skupine: pravice za državljane članic, dogovori o dotoku nove delovne sile iz držav nečlanic, in (ne)pravice ostalih prebivalcev ne-državljanov. Slednje so priseljenci, ki živijo in delajo v državah članicah in v tem času še niso pridobili državljanstva ene od držav EU, torej so državljani ne-članic EU in imajo dovoljenje za bivanje in delo. Sama migracijska politika – letne kvote novih priseljencev v posameznih državah, odnos do (novih in starih) priseljencev ter integracijska politika pa so še vedno predvsem v domeni nacionalnih politik. Na teh področjih se na ravni EU države zgolj dogovarjajo o smernicah, ki naj bi se uveljavile po posameznih državah oziroma v posameznih (nacionalnih) migracijskih politikah.

Temelji Schengenskega pravnega reda so se, kot smo videli, izoblikovali že sredi osemdesetih let. Amsterdamska pogodba in Evropski svet v Tampereju sta prinesla dogovore, ki so od evropskih ustanov in članic Unije zahtevali prilagoditve na področjih, povezanih z državljanskimi pravicami in nacionalno suverenostjo.³³ Oboje predstavlja posebno in kompleksno problematiko, pri kateri je prihajalo v preteklosti do pomembnih razlik med posameznimi članicami EU. Razlika je največja prav v povezavi z migracijsko in integracijsko politiko in v politiki podeljevanja državljanstva.³⁴ Izhod pri razhajanjih so članice našle v dogovorih o izjemah.

³³ Vir: Zgodovina, <http://www.mnz.si/si/193.php>.

³⁴ Več o tem v Lukšič-Hacin, 1995; 1999.

V sedanji politiki meddržavnih selitev znotraj članic EU velja, da vsaka država sama izvaja in določa izvedbeno migracijsko zakonodajo v skladu s svojo tradicijo in potrebami - v kolikor ne kršijo načel skupnosti ter človekovih pravic. Tako so podani pogoji za nadzor priseljevanja, v tem okviru zlasti nelegalnega ter tudi "izbiro gospodarstvu potrebnih kadrov".

Med leti 1991 in 1996 je EU z večino srednje in vzhodno evropskih držav podpisala asociacijske sporazume in dogovore o sodelovanju; v Sloveniji je sporazum stopil v veljavo leta 1999. Dogovor je bil bilateralen in je pokrival vsa področja: politični dialog, pretok dobrin in delavcev, izvajanje storitev, plačila in kapital, konkurenco in državne subvencije, harmonizacijo zakonodaje, gospodarsko, finančno in kulturno sodelovanje. Dogovor je bil del pristopne strategije.

5.2.2. SPLOŠNA NAČELA MIGRACIJSKE POLITIKE DRŽAV ČLANIC EVROPSKE UNIJE IN NJHOVO URESNIČEVANJE

V državah EU je sprejeto **načelo svobodnega pretoka oseb** (predvsem v smislu delovne sile), poleg blaga, kapitala ter storitev. Načelo je globalno in v skladu s tradicijo mnogih držav članic EU, pomeni pa večjo svobodo gibanja za državljane znotraj skupnega teritorija članic EU kot za priseljene iz držav nečlanic. V večini držav članic EU delovno dovoljenje in dovoljenje za prebivanje v državi ni potrebno za državljane EU (na podlagi skupnega sporazuma iz leta 1992). Skupna pogodba, dopolnjena kasneje z Amsterdamsko, navaja vrsto socialnih pravic (volilna pravica, zdravstvo, pravica do izobraževanja, do zaposlovanja itd.) in pravic iz dela (delovna doba, pokojnine, obdavčenje dohodkov), ki naj jih države članice spoštujejo za vse priseljene iz drugih držav članic ter jim tako omogočijo enakopravnost z državljani in socialno integracijo.

Uresničevanje načela prostega pretoka oseb pomeni, da ima vsak državljan EU naslednje pravice (EC, 2000):

- pravico do zaposlitve v vsaki državi EU;
- pravico do bivanja v vsaki državi EU: vsak zaposleni ima pravico bivanja v državi gostiteljici, pridruži se mu lahko tudi njegova družina; znotraj te države se lahko prosto giblje in ima po zaposlitvi pravico v tej državi tudi ostati; državljan EU ima v drugi državi EU pravico do bivanja tudi, če tam išče zaposlitev, pri čemer pa časovna omejitev te pravice ni jasno določena;
- enakost obravnave: vsaka diskriminacija na osnovi državljanstva glede pogojev zaposlitve in ugodnosti pri zaposlovanju je prepovedana.

Delavci, ki v neki državi ne prebivajo, pač pa se redno vozijo na delo v to državo preko meje, so glede dostopa do dela, delovnih pogojev, socialnih ugodnosti in davkov, upravičeni do enakih ugodnosti kot državljani države, v kateri so zaposleni. Vsak zaposlen je skupaj s svojo družino upravičen do socialnega zavarovanja, kot ga imajo državljani te države, četudi v tej državi ne prebiva. EU Acquis ne želi harmonizirati zakonodaje na področju socialnega zavarovanja, pač pa jo želi samo uskladiti, da bo omogočen prost pretok oseb.

Če neko podjetje pošlje v drugo državo svojega zaposlenega, ta ne pripada trgu delovne sile države, v kateri dela, pač pa državi, kjer je podjetje, v katerem je zaposlen. Država, kjer dela, mu mora zagotoviti le minimalne delovne pogoje, ki veljajo v tej državi.

Ustanovitev podjetja v lasti vzhodno-evropske države v državah EU je možna, vendar ne zagotavlja avtomatično tudi pretoka oseb v to podjetje. Pravico do priselitve na tej podlagi imajo samo osebe, ki so za to podjetje ključnega pomena.

Znotraj območja starih članic Evropske unije je bila pravica prostega pretoka oseb sprejeta kot splošna pravica. Neoviran pretok dela, kapitala, dobrin in storitev naj bi manjšal meddržavne razlike v ekonomskih možnostih znotraj območja EU.

Pri *zaposlovanju* v posamezni državi EU veljajo pravila prednostne hierarhije; prednost imajo državljani, njim pa sledijo državljani drugih članic. Ta pravila so bolj razvidna iz izvedbene zakonodaje posameznih držav kot pa izražena v skupnih načelih. Pravice priseljenih iz držav nečlanic EU, ki imajo stalno bivališče v eni od držav članic, vendar so brez državljanstva države članice EU, se "naj v čim večji meri približujejo" pravicam državljanov, kot navaja sporazum iz Tampere (1999). Pri tej kategoriji oseb so lahko med državami EU velike razlike, ki so odvisne od izvedbene zakonodaje in nacionalne politike vsake države (OECD, 1999a: 316-317).

Priseljeni državljani iz držav nečlanic nimajo enakih možnosti za mobilnost med državami EU; omejeni so na državo, ki jih je sprejela. Danska je na primer izvzeta iz skupne imigracijske politike EU (dosežen odlog) in uveljavlja mnogo bolj selektiven izbor priseljevanja: za zaposlitev vsakega tujca je potrebno dokazovati na Imigracijskem uradu, da ni bilo možno zaposliti domačina (Christensen, 1999).

Med skupnimi načeli EU glede regulacije dotoka je potrebno omeniti še **načelo do »zatečenih priseljencev«**. Države EU so se v odnosu do teh zavezale k načelu združevanja družin in integracijski politiki, ki priseljencem dopušča ohranjanje lastne kulturne dediščine.

Meddržavne selitve znotraj EU (notranje selitve). - Države članice EU želijo predvsem omogočiti prost pretok delovne sile med njimi, zato veljajo za "notranje" selitve mnogo milejši pogoji kot za "zunanje" (za priseljevanje iz držav nečlanic). Dovolj je najava stalnega bivališča (osebna izjava, brez najemne ali lastniške pogodbe o stanovanju), partnerska zveza, poroka, dokazilo o možnosti preživljanja (brezposelni, upokojenci) ali dokazilo o začasnih zaposlitvi, ustanovitvi podjetja ali vpisu v izobraževalno ustanovo. Bivanje brez prijave bivališča je dovoljeno za 6 mesecev, za državljane držav nečlanic brez vize pa je bivanje v državi omejeno na tri mesece.

Zaradi razlik med posameznimi državami na področju izvedbene zakonodaje skupnih sporazumov EU je še vedno največ problemov v zvezi z nostrifikacijo izobrazbe, saj so izobraževalni sistemi držav članic EU raznoliki. Dogovori o rešitvi tega problema napredujejo. Splošni princip je, da se seštejejo leta šolanja (izobrazbe), ne glede na raznoliko vsebino programov ali pa se upošteva zaključna diploma. V zasebnem sektorju delodajalci v praksi nostrifikacije diplom ne zahtevajo za državljane držav EU. V javnem sektorju, ki zelo omejuje zaposlovanje ne-državljanov (zlasti ministrstva za obrambo, za notranje in zunanje zadeve), je nostrifikacija diplom za zaposlene za daljši čas potrebna v večini držav starih članic EU.

Za **priseljevanje iz držav nečlanic** ("zunanje" selitve) veljajo mnogo strožji pogoji. Priselitev in pridobitev pravice stalnega bivanja za državljane iz držav nečlanic je možna na različnih osnovah:

- Ena možnost je zaposlitev znotraj strokovnega področja prosilca; delodajalcu jo odobri Imigracijski

urad v skladu z interesi nacionalne politike zaposlovanja. Z omejevanjem priseljevanja "gostujočih" delavcev v večini držav starih članic EU, je zaposlovanje priseljencev iz držav nečlanic skrženo na bolj izobražene, ki so obenem zaposleni začasno (za krajše obdobje).

- Druga možnost je uveljavljanje pravic iz družinskega združevanja. Med državami EU se pravice družinskega združevanja razlikujejo, od začetka 90. let pa so številne države spremenile opredelitev "ožjih družinskih članov"; najbolj ozko opredelitev imajo Skandinavske države. Izjeme so sicer možne, na osnovi individualnih postopkov in v skladu z izhodišči migracijske politike posameznih držav.
- Tretja možnost priseljevanja iz tretjih držav je pravica do azila, pravica beguncev do začasnega zatočišča ali iz humanitarnih razlogov. Države članice se dogovarjajo o delitvi/sprejemanju kontingentov beguncev kot tudi o vračanju beguncev; dodeljevanje stalnega bivališča in socialnih pravic pa je prepuščeno posameznim državam. Pravice do azila se močno omejujejo za spremljajoče člane s težnjo omejiti priseljevanje družin. Vrsta naporov je narejena v smeri skrajševanja postopkov za pridobivanje azila.

Za vse omenjene tri oblike priseljevanja iz držav nečlanic veljajo pri uveljavljanju pravic do "stalnega bivanja" časovne omejitve od 3-5 let. Praviloma se dodeljujejo različne oblike "stalnega bivanja" z omejeno, enoletno veljavo. Vsako leto morajo priseljeni pravico do stalnega bivanja znova uveljavljati, pri čemer se preverja njihovo izpolnjevanje pogojev do te pravice (na primer zaposlitev, nekaznovanost, sposobnost preživljanja itd.). Teh pogojev je vedno več, vse pogostejša pa je tudi njihova kontrola (Christensen, 1999). Poleg navedenih možnosti priseljevanja je potrebno omeniti še priselitve zaradi študija, ki v EU naraščajo, in temeljijo na dovoljenih za začasno bivanje.

Spremembe pri uveljavljanju nekaterih pravic v 90. letih. - Pravice iz naslova stalnega bivanja in do dela se načeloma priznavajo vsem tujcem, vendar se predvsem v toku zadnjega desetletja pogojujejo in časovno odmikajo, različno v vsaki državi. Uveljavljeno je načelo "prehodnega obdobja", v katerem je vsak priseljenec iz držav nečlanic podvržen procesu kontrole in preverjanju. V tem prehodnem obdobju se tudi izvaja vrsta programov za socialno integracijo priseljenih, ki pa se med državami zelo razlikujejo.

Tudi pravice, ki izhajajo iz državljanstva (socialne in politične pravice), se časovno odmikajo, obenem se v vrsti držav zaostrejujejo³⁵ tudi pogoji pridobitve državljanstva po naturalizaciji (Allen, 1999; Christensen, 1999; OECD, 1999). Večina držav članic EU dodeljuje državljanstvo na osnovi zakonov iz osemdesetih let ter dopolnjenih v devetdesetih letih. Za državljanstvo v državah EU lahko priseljeni zaprosijo po preteku stalnega bivanja v državi od 5 do 10 let; postopek lahko traja dolgo. Poroka z državljanom za tujca skoraj nikoli ne pomeni več avtomatične pridobitve državljanstva, ampak se pogojuje časovno in z drugimi zahtevami.³⁶ Večina držav tudi ne priznava pravice do dvojnega državljanstva, z izjemo določil mednarodne zakonodaje. EU zaenkrat še nima enotne politike na tem področju, spremembe v posameznih državah pa gredo od konca 80. let v smeri zoževanja pravic za priseljene iz držav nečlanic.

³⁵ Francija tako od leta 1994 ne dodeljuje več avtomatično državljanstva vsem, ki so rojeni na teritoriju države, ampak šele ob polnoletnosti otroka in nekaterih dokazilih "uspešne integracije" (znanje jezika, izobrazba, nekaznovanost) ter osebne prošnje.

³⁶ V Nemčiji, kjer je največ priseljenih iz držav nečlanic, tudi druga in celo tretja generacija rojenih v državi nima državljanstva, takoj pa ga dodelijo priseljenim z "nemškim poreklom", ki jih potem tudi ne vodijo več v evidenci tujcev. Italija tujemu zakonskemu partnerju ne dodeli več državljanstva ob poroki (že od 1980-tih

5.3. PRIKAZ OBSEGA IMIGRACIJE TER IMIGRACIJSKE POLITIKE ZA IZBRANE DRŽAVE EVROPSKE UNIJE

V nadaljevanju prikazujemo za izbrane države, stare članice EU, za začetek tekočega desetletja »zalogo« imigrantov in njeno strukturo, osnovne značilnosti imigracijske politike ter njene posledice na strukturo priselitev v izbranem letu (2001). Podatke prikazujemo v tabelah 5.1. do 5.3, nato pa jih analiziramo po državah.

Struktura prebivalcev po državljanstvu je v nekaterih državah EU zelo podobna, vendar pa ne pokaže zgodovine priseljevanja po drugi svetovni vojni in politike podeljevanja državljanstva, kar vse je potrebno pri analizi nujno upoštevati. V politiki podeljevanja državljanstva so velike razlike med npr. francoskim, nemškim in švedskim modelom. Tako na primer današnja struktura priseljencev na Švedskem ne pokaže, da je velik del švedskih državljanov priseljenškega porekla (in imamo že več generacij priseljencev z državljanstvom). To je povsem drugačna situacija kot v Nemčiji, kjer se do pred nekaj let (brez nemškega porekla) skoraj ni dalo dobiti nemškega državljanstva. Francosko situacijo bi lahko umestili med omenjeni državi. Šele primerjava deleža prebivalcev 'priseljenškega porekla' bi dala pravi vpogled v zalogo imigrantov v posameznih državah. Ta delež je relativno velik na Švedskem.

Pri prikazu posameznih držav v nadaljevanju prikazujemo v grafikonih strukturo imigrantov (priseljencev) po izvornih državah, pri čemer so izpostavljene predvsem države, iz katerih prihaja največje število priseljencev, prebivalci držav članic EU pa so združeni v eno skupino. Podatki veljajo za leto 2002, ko je še potekal proces pridruževanja novih članic. Danes bi bili deleži za članice in nečlanice seveda drugačni.

Za posamezne države prikazujemo v tabeli 5.3 število vlog za bivanje v države v letu 2001 ter strukturo odobrenih prošenj glede na vzrok priselitve (združevanje družine, zaposlitev, študij in ostalo). Podatki se sicer nanašajo le na eno leto, a ob odsotnosti podatkov o trendih vseeno dajejo koristne informacije, in sicer omogočajo primerjavo med državami o vzrokih priselitev v izbranem letu.

let ne, v Španiji gre hitreje), pač pa šteje za svoje državljanke otroke, rojene očetom Italijanom. Skandinavske države priznavajo nacionalno poreklo po ženski liniji, torej po materi, večina Mediteranskih držav po očetu.

³⁸ Vir: http://europa.eu.int/comm/justice_home/doc_centre/asylum/statistical/docs/2001/policy_legislation_illegal_entry_en.pdf

Tabela 5.1: Struktura prebivalcev v nekaterih državah EU-15 in Sloveniji, začetek leta 2002 (%)

Država	Število prebivalcev	Struktura prebivalcev (%)				
		Skupaj	Priseljenci			Državljeni
			iz EU	iz »tretjih« držav	Skupaj	
Avstrija	7.988.305	100	1,38	6,80	8,18	91,82
Nemčija	82.440.309	100	2,28	6,60	8,88	91,12
Finska	5.194.901	100	0,35	1,55	1,90	98,10
Francija	59.342.121	100	2,01	3,50	5,51	94,49
Irska	3.917.200	100	3,46	2,35	5,81	94,19
Italija	57.844.017	100	0,04	2,32	2,36	97,64
Švedska	8.909.128	100	2,47	2,87	5,34	94,66
Slovenija	1.994.026	100	2,27	97,73

Vir: http://europa.eu.int/comm/justice_home/doc_centre/asylum/statistical/docs/2001/population_by_citizenship_en.pdf

Tabela 5.2: Struktura imigrantov (priseljencev) v nekaterih državah EU, začetek leta 2002

Država	Število priseljencev	Struktura priseljencev (%)		
		Skupaj	Iz EU	Tretje države
Avstrija	653.079	100	16,84	83,16
Nemčija	7.318.215	100	25,68	74,32
Finska	98.577	100	18,41	81,59
Francija	3.269.612	100	36,39	63,61
Irska	227.700	100	59,51	40,49
Italija	1.362.630	100	1,64	98,36
Švedska	475.986	100	46,37	53,63

Vir: http://europa.eu.int/comm/justice_home/doc_centre/asylum/statistical/docs/2001/population_by_citizenship_en.pdf

Tabela 5.3: Struktura odobrenih priselitev v letu 2001 v nekaterih državah EU-15 in Sloveniji glede na vzrok priselitve (izključeno je sezonsko delo) - %

Država	Število obravnavanih vlog za priselitve	Število in delež (%) zavrnjenih	Število in delež (%) odobrenih priselitev	Struktura priselitev (%)			
				Združevanje družin	Študij	Zaposlitev	Ostalo
Avstrija	42.435	17.595(41,5)	24.840 (58,5)	20	20	3	57
Nemčija	2.565.688	51.054 (2,0)	2.514.634 (98,0)	3	2	91	4
Finska	43.004	3.639 (8,5)	39.365 (91,5)	28	12	44	16
Francija	120.499	38.563 (32,0)	81.936 (68,0)	28	49	23	0
Irska		
Italija	313.738	42.221 (13,5)	271.517 (86,5)	27	6	53	14
Švedska	59.816	3.245 (5,4)	56.571 (94,6)	72	10	18	0
Slovenija			42.243	12	3	60	25

Viri:

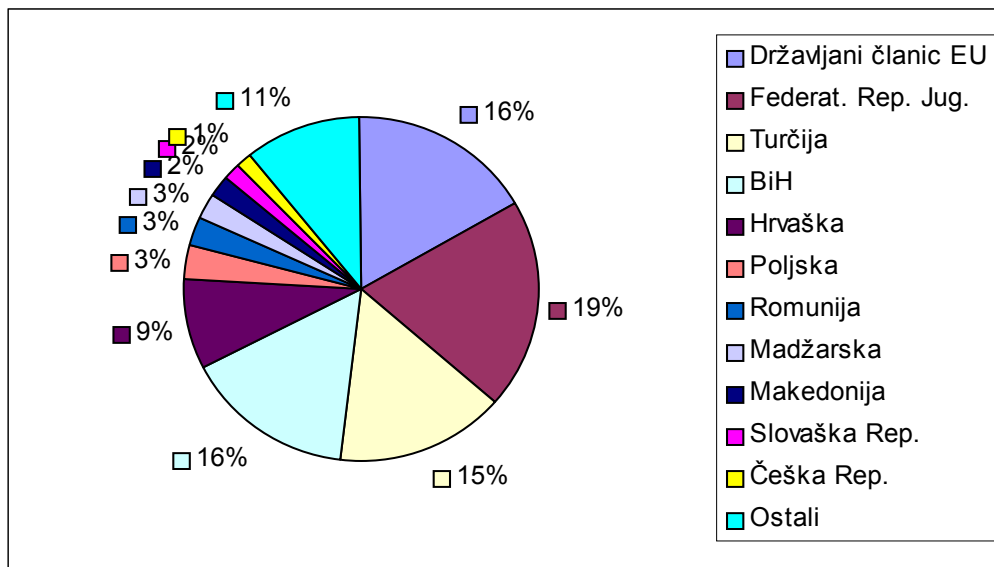
http://europa.eu.int/comm/justice_home/doc_centre/asylum/statistical/docs/2001/residence_permits-en.pdf

http://europa.eu.int/comm/justice_home/doc_centre/asylum/statistical/docs/2001/refused_alien_citizenship_ms_en.pdf

5.3.1. AVSTRIJA

Od blizu 8 milijonov prebivalcev je v Avstriji 8,2% priseljencev (1,4% državljani EU-15, 6,8% ostali), med njimi predstavljajo državljani EU-15 17% ter ostali priseljenci 83%. V primerjavi z drugimi državami EU-15, predstavljenimi v tabeli 5.1, ima Avstrija relativno velik delež priseljencev v celotnem prebivalstvu. To je med drugim verjetno tudi posledica avstrijske politike podeljevanja državljanstva v preteklosti (ta je podobna nemški in švicarski politiki) in ne le velikega dotoka tujcev. Prav tako lahko domnevamo, da je tudi struktura priseljencev (iz 15 držav EU, ostali) posledica te politike.

Grafikon 5.1: Struktura priseljencev po državljanstvu – Avstrija, 1.1.2002

Vir: http://europa.eu.int/comm/justice_home/doc_centre/asylum/statistical/docs/2001/population_by_chitizenship_en.pdf

Med priseljenci iz držav ne-članic EU-15 predstavljajo največji delež priseljenci iz nekaterih držav na območju nekdanje Jugoslavije (Federativne republike Jugoslavije - danes Srbije in Črne gore, BiH, Hrvaške) in Turčije. V veliko manjših deležih sledijo Poljaki, Madžari, Romuni, Makedonci, Slovaki in Čehi. Ne glede na to, da bi ob upoštevanju števila Slovencev lahko rekli, da je sorazmerno velik delež naših ljudi na delu v Avstriji, Slovencev ne najdemo kot ločene skupine. Združeni so v skupino ostalih priseljencev, ki za avstrijske razmere kažejo majhne deleže glede na velikost ostalih priseljenjskih skupin.

Principi politike priseljevanja.³⁸ - Priseljevanje v Avstrijo je kontrolirano v skladu z dokumentom »Aliens Act 1997«. Poznajo predvsem dve vrsti dovoljenj: dovoljenje za začasno bivanje (npr. za študij) in dovoljenje bivanja za daljši čas ali dovoljenje za nastanitev oziroma za stalno bivanje (Niederlassungsbewilligung).

Pravica do stalnega bivanja je dodeljena le v določenih primerih in je povezana z normativno določenimi razlogi bivanja. Pravica do stalnega bivanja, ki je podeljena zaradi zaposlovanja ali združevanjem družin, je obravnavana v skladu z letnimi kvotami. Maksimalno število podeljenih dovoljenj (kvota) v posameznem letu se določa vsako leto posebej. Določa ga zvezna vlada in to za

vsako posamezno deželo, upošteva skupno kvoto. Če je letna kvota dosežena, je potrebno z odločitvijo o (pozitivnem) dovoljenju za bivanje počakati 'na prostor' oziroma je odločitev odložena na čas, ko se 'prostor sprazni'. Glede na to, da se v nekaterih deželah kvoto zelo hitro doseže, to (v teh deželah) lahko pripelje do relativno dolgega čakanja na dovoljenje.

Odločitev o podelitvi pravice do trajnejšega bivanja je povezana z namenom bivanja. S tem je povezana tudi raven izdaje dovoljenja – ali s strani zvezne ali s strani deželne vlade.

Januarja 2003 je prišel v veljavo dokument »Aliens Act Amending Law«, ki je za sabo potegnil kar nekaj ukrepov in postopkov, predvsem pa je postavil v ospredje promocijo integracije priseljencev in uvedel posebne postopke zaposlovanja, povezane s pravili EU. Začasna in stalna dovoljenja za bivanje so izdana v povezavi s posebnimi nameni bivanja:

- začasno bivanje – pred veljavnostjo navedenega dokumenta je bilo »možnih« šestnajst različnih namenov bivanja, od takrat pa jih je sedemnajst,
- stalno bivanje - pred 1.1.2003 je bilo »možnih« deset različnih namenov bivanja, od takrat pa jih je šestnajst. Bivanje za daljši čas (stalno bivanje) je neomejeno. Od 1.1. 2003 le-to nosilcu dovoljenja daje neomejeno pravico do stalnega bivanja in prost dostop do trga dela.

Pogoji za prvo (začetno) pridobitev pravice za bivanje so prijava iz tujine še pred prihodom, dokaz o legalni nastanitvi, razpolaganje z zadostnimi finančnimi sredstvi za preživljanje, zagotovljeno zdravstveno zavarovanje in ostali dokumenti, ki so potrebni za pridobitev dovoljenja za bivanje (npr. za študente dokumentacija o vpisu na univerzo). Državljeni določenih držav morajo predhodno zaprositi tudi za vizo, določena skupina pa lahko zaprosi za vstop brez vize.

Na normativni ravni so določeni tudi razlogi, ko so prosilci ali tujci na meji lahko zavrnjeni. Taki razlogi so:

- a) če obstajajo dvomi o njihovi identiteti, nimajo ustreznega potnega lista ali vizuma,
- b) če je proti njim uvedena prepoved za bivanje (nimajo dovoljenja za bivanje) in niso dobili odobrenega dovoljenja za ponovni vstop v državo,
- c) če so zaradi razloga za bivanje, ki ga podajo, upravičeni do vstopa brez vizuma, vendar obstaja sum:
 - da bo njihovo bivanje v Avstriji ogrozilo javni mir, red ali varnost ali odnose med Avstrijo in drugo državo,
 - da nameravajo brez potrebnega dovoljenja sprejeti zaposlitev v Avstriji,
 - da bodo v Avstriji sodelovali pri tihotapljenju ljudi,
- d) če nimajo bivališča v Avstriji in nimajo na voljo dovolj sredstev za samovzdrževanje in vrnitev domov,
- e) če obstaja sum, da hočejo bivanje v Avstriji izkoristiti za namerno povzročanje finančnih prekrškov.

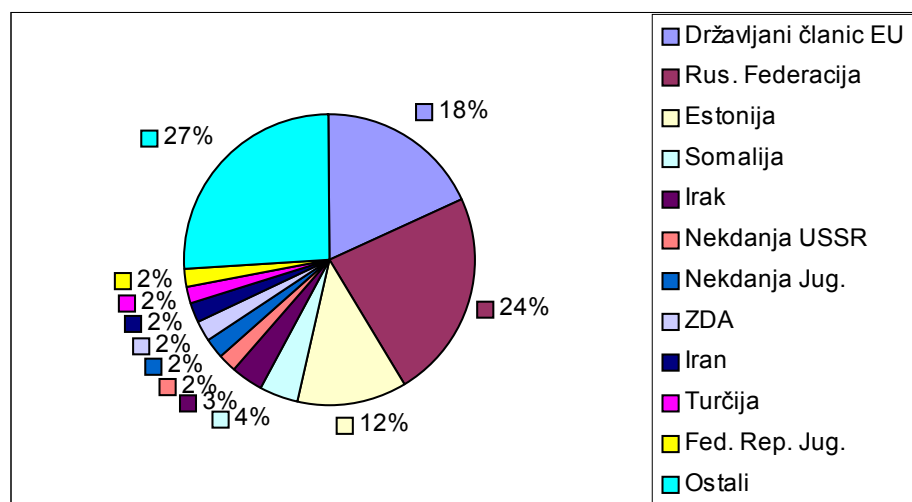
Učinki migracijske politike v letu 2001. - V letu 2001 je bilo od 42.435 obravnavanih primerov odobrenih 59%, 41% pa je bilo zavrnjenih (glej tabelo 5.3). 20% vseh odobrenih dovoljenj v opazovanem letu je odpadlo na združevanje družin in prav toliko na študij. Bistveno odstopanje od ostalih primerjanih držav je zelo majhen delež (le 3%; najmanjši delež med opazovanimi državami) odobrenih dovoljenj za zaposlitev ter zelo velik delež (med primerjanimi državami največji) priselitev

zaradi »ostalih« razlogov (57%). Iz uporabljenega vira žal ne moremo razbrati, za katere ostale vzroke priseljevanja gre.

5.3.2. FINSKA

Od 5,2 milijona prebivalcev je bilo na začetku leta 2002 na Finskem 1,9% priseljencev (0,35% državljani EU-15 in 1,55% ostali); med slednjimi je bilo takrat državljanov EU-15 18% ter ostalih priseljencev 82%. Med priseljenci iz držav ne-članic EU (v letu 2002) predstavljajo največji delež tisti iz Ruske Federacije, Estonije in Somalije (glej grafikon 5.2), z manjšimi deleži pa so zastopani prebivalci iz Iraka, ostalih držav nekdanje Sovjetske zveze, nekdanje Jugoslavije, ZDA, Irana, Turčije in Federativne Republike Jugoslavije (današnje Srbije in Črne gore).

Grafikon 5.2: Struktura priseljencev po državljanstvu – Finska, 1.1.2002

Vir: http://europa.eu.int/comm/justice_home/doc_centre/asylum/statistical/docs/2001/population_by_citizenship_en.pdf

V primerjavi z ostalimi opazovanimi državami EU (glej tabeli 5.1 in 5.2) je na Finskem relativno majhen delež priseljencev (prebivalcev s tujim državljanstvom), med njimi pa nadalje relativno majhen delež priseljencev iz držav članic EU-15.

Principi politike priseljevanja³⁹. - Najpomembnejše odločitve za imigracijsko in azilno politiko so bile sprejete oktobra leta 1997. Takrat so bili postavljeni osnovni principi, ki se nanašajo na odprtost in internacionalizacijo pristopa k imigracijski in azilni politiki, na zagotavljanje človekovih in temeljnih pravic, zagotavljanje varnosti, na preprečevanje ilegalnih imigracij in zmanjševanje mednarodnega kriminala ter njegovih učinkov. Določeni so bili splošni pogoji imigracijske politike. Za daljše bivanje na Finskem tujci potrebujejo dovoljenje za bivanje. Le-to se izdaja z drugimi nameni kot turistične dovolilnice ali dovoljenja za bivanje za krajši čas (vize). Dovoljenje za bivanje, ki traja

³⁹Vir: http://europa.eu.int/comm/justice_home/doc_centre/asylum/statistical/docs/2001/policy_legislation_migration_en.pdf

manj kot tri mesece, je potrebno pridobiti le v primeru, če je namen bivanja povezan z delom na Finskem. Za pridobitev dovoljenja je potrebno predložiti potni list ali drugo dokumentacijo. Splošno pravilo o dovoljenjih za bivanje ima izjeme, ki veljajo za državljane Nordijske zveze in državljane držav članic EU. Slednji lahko prosto vstopajo na Finsko, bivajo in delajo brez posebnih dovoljenj, če delo ne traja dalj kot tri mesece. Za trajnejše zaposlitve je potrebno zaprositi za dovoljenje za bivanje, ni pa potrebno pridobiti delovnega dovoljenja.

Dovoljenje za bivanje se podeljuje v povezavi z različnimi razlogi: združevanje družin, delo in študij (v tem primeru morajo biti zagotovljena sredstva za preživljanje), prosilec je finskega rodu ali kako drugače tesneje povezan s Finsko in ostali specifični razlogi, ko se vloge posamično prouči in pretehta in se pri tem upošteva sposobnost prosilca za samovzdrževanje.

Na Finskem priseljencem *podeljujejo štiri različne statuse* (kategorije), odvisno od razlogov oziroma namenov bivanja: kategorije A, B, D in F, ki se še nadalje razčlenjujejo:

- V kategorijo A sodijo dovoljenja za trajno bivanje na Finskem. Njihova podelitev je vezana npr. z morebitnim finskim poreklom ali drugo obliko tesne povezanosti prosilca s Finsko, z združevanjem družin (v primeru mešanega zakona ali v primeru združevanja družine prosilca, ki že ima odobren status v kategoriji A), zaposlovanje kadra, ki ga na Finskem dolgoročno potrebujejo. Ta status se podeljuje tudi v povezavi z azilno, begunsko in včasih tudi humanitarno politiko oziroma pomočjo.
- V kategorijo B sodijo dovoljenja za določen, omejen čas bivanja. Dovoljenje za začasno bivanje je vezano z zaposlovanjem, študijem in sezonskim delom. Pod določenimi pogoji se po določenem času lahko status iz kategorije B prekvalificira v kategorijo A.
- Kategorija D se nanaša na osebe, ki se začasno ne morejo vrniti v svoje države. Te osebe imajo specifične pogoje, ki jim onemogočajo zaprositi za državljanstvo po splošnih pogojih. Predhodno morajo svoj status prekvalificirati v kategorijo A in zadostiti predpisanim pogojem in to v primeru, ko se izkaže, da je vrnitev v izvorno državo nemogoča.
- Zadnja kategorija F se nanaša na kratkotrajna bivanja, ki so krajša od treh mesecev in so povezana s turizmom, obiski gospodarstvenikov, znanstvenikov, kulturnikov ali umetnikov, udeležbami na mednarodnih konferencah, izobraževanjem itd.

Zavračanje vlog⁴⁰ je povezano z zakoni in kriteriji, ki jih vsebuje dokument »Aliens Act«. Zavrnitve nastopijo, če prosilec ne izpolnjuje pogojev, zapisanih v navedenem dokumentu ali nima potrebnega delovnega dovoljenja. Prav tako se lahko onemogoči prehod meje, če oseba ne poda potrebnih informacij o lastni identiteti, o namenu vstopa v državo ali o načrtovanem potovanju. Prav tako se zavrne vloga, če obstaja upravičen sum ukvarjanja s kriminalno dejavnostjo ali vpletenostjo v teroristično ali vohunsko dejavnost, ali če se prosilcu dokaže kaznivo dejanje, ki se kaznuje z več kot enim letom zaporne kazni. Takim osebam se lahko prepove vstop v državo, če pa že bivajo na Finskem, se jih lahko izžene. V primeru ilegalnega vstopa so predvideni tudi postopki vrnitve oseb v izvorno državo ali postopki izгона.

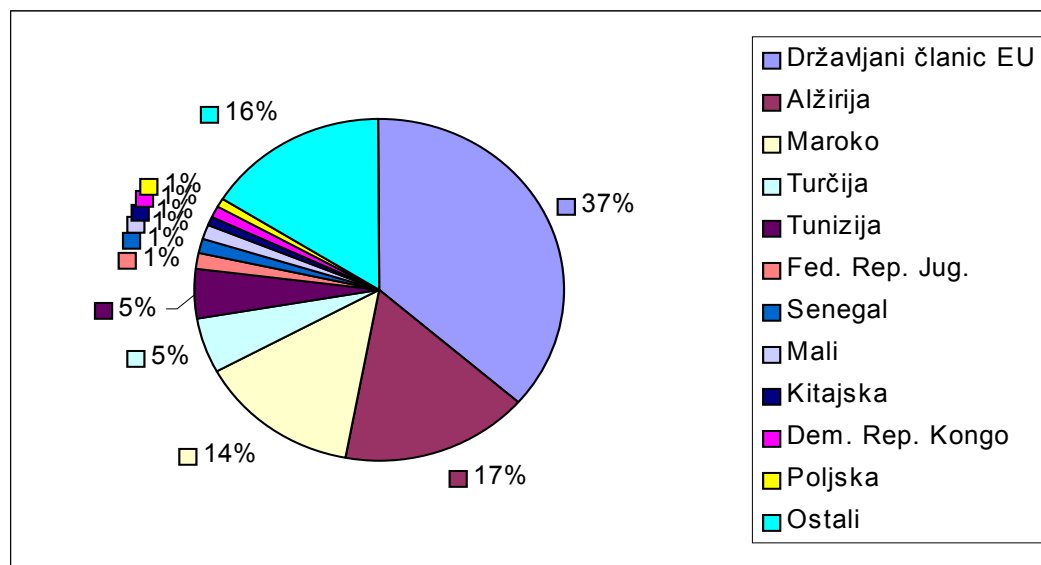
⁴⁰Vir: http://europa.eu.int/comm/justice_home/doc_centre/asylum/statistical/docs/2001/policy_legislation_illegal_entry_en.pdf

Učinki migracijske politike v letu 2001. - V letu 2001 je bilo od 43.004 obravnavanih primerov odobrenih 92%, in zavrženih le 8% (glej tabelo 5.3). Glavna razloga za priselitve sta bili zaposlitev (44%) in združevanje družin (28%), podobno kot v večini drugih opazovanih držav. Delež (odobrenih) priselitev zaradi študija (12%) pa je bil v opazovanem letu manjši kot v večini opazovanih držav.

5.3.3. FRANCIJA

Od 59,3 milijona prebivalcev je bilo na začetku leta 2002 v Franciji 3,3 milijona oziroma 5,5% priseljencev (2% državljani iz držav EU-15 in 3,5% ostali). Med njimi predstavljajo državljani iz držav EU-15 36% ter ostali priseljenci 64%. Med priseljenci iz držav ne-članic EU predstavljajo največji delež priseljenci iz Alžirije in Maroka. To sta pravzaprav zgodovinsko pogojeno 'tradicionalni državi' priseljevanja v Francijo. Temu sledijo priseljenci iz Turčije in Tunizije (grafikon 5.3).

Grafikon 5.3: Struktura priseljencev po državljanstvu – Francija, 1.1.2002

Vir: http://europa.eu.int/comm/justice_home/doc_centre/asylum/statistical/docs/2001/population_by_chitizenship_en.pdf

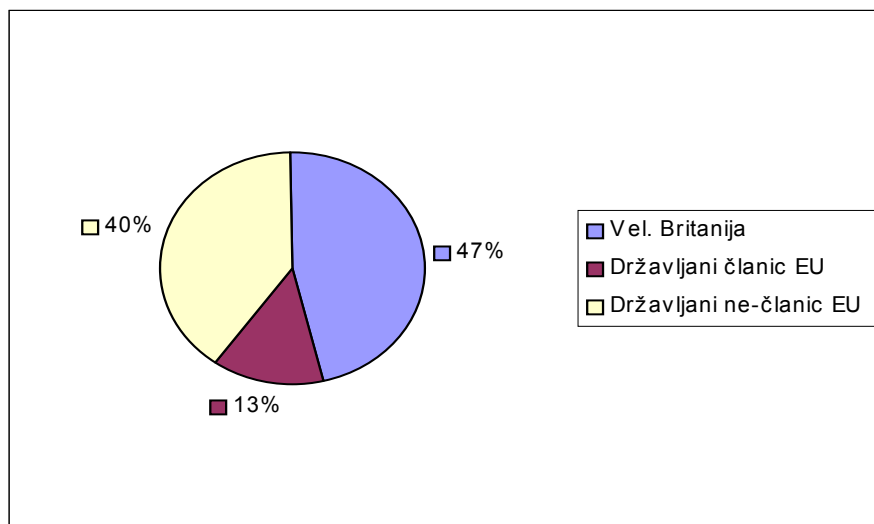
Francija sodi med države, pri katerih moramo biti pazljivi, ko delamo zaključke o strukturi priseljencev. Zatečeno stanje (ne)državljanov v začetku leta 2002 v tabelah 5.1 in 5.2 ne zajema t.i. priseljskega porekla. Iz teh podatkov torej ne smemo sklepati o 'priseljski naravi' države, saj so v nekaterih državah v preteklosti priseljenci dosti lažje pridobili državljanstvo kot v drugih. Francoski princip podeljevanja državljanstva je pred spremembami v 90. letih namreč dopuščal relativno lahko vključevanje potomcev priseljencev med prebivalce z državljanstvom. Prva generacija priseljencev pa je sicer morala zadostiti določenim pogojem, a je zanje državljanstvo kljub temu bilo dosegljivo. To se pomembno razlikuje od držav, kjer je bilo tudi za potomce priseljencev nemogoče pridobiti državljanstvo, kaj šele za same priseljence (npr. Turki v Nemčiji).

Učinki migracijske politike za leto 2001. - V letu 2001 je bilo od 120.499 obravnavanih primerov vlog za bivanje v državi odobrenih 68%, 32% pa je bilo zavrnjenih (glej tabelo 5.3). Glavni razlog priselitve v Francijo je bil za razliko od ostalih opazovanih držav študij (49%); sledilo je združevanje družin (28 %) in zaposlitev (23%).

5.3.4. IRSKA

Od 3,9 milijona prebivalcev je na Irskem 5,8% priseljencev (3,5% državljani iz držav EU-15 in 2,3% ostali), med njimi predstavljajo državljani članic EU-15 60% ter ostali priseljenci 40%. V uporabljenih virih za Irsko ni bilo podatkov o strukturi priseljenih prebivalcev po izvornih državah.⁴¹ Podatki so bili deljeni na državljane in nedržavljane. Nadržavljani se v nadaljevanju delijo na posebno skupino priseljencev iz držav članic EU, pri čemer je izvzeta Velika Britanija, ki je obravnavana ločeno, in na skupino priseljencev iz držav ne-članic EU. Ločeno obravnavanje Velike Britanije omogoča domnevo, da je Irška iz posebnih razlogov zainteresirana za podrobnejše poznavanje teh priseljencev.

Grafikon 5.4: Struktura priseljencev po državljanstvu – Irška, 1.1.2002

Vir: http://europa.eu.int/comm/justice_home/doc_centre/asylum/statistical/docs/2001/population_by_citizenship_en.pdf

Iz grafikona 5.4 vidimo, da je na Irskem relativno velik delež (blizu 50%) priseljencev iz Velike Britanije. Skupaj s priseljenci iz ostalih držav članic EU-15 zavzemajo večinski delež priseljenjske populacije. Tabeli 5.1 in 5.2 nam kažeta, da se Irška po tem razlikuje od ostalih opazovanih držav. Je namreč edina država, v kateri je delež priseljenih državljanov iz držav članic EU-15 večji od deleža državljanov iz ostalih držav.

Principi politike priseljevanja. - Irška je tradicionalna dežela izseljevanja. V preteklosti se je velik del ljudi izselil preko oceana. Znana je t. i. krompirjeva lakota, ki je delovala kot potisni dejavnik za množično izseljevanje ljudi (predvsem v Severno Ameriko).

⁴¹ Zatečeno stanje 1.1.2002, prav tam.

Izseljevanje in izseljenci na Irskem še danes prežemajo vsakdanje življenje, prav tako pa je institucionalno poskrbljeno za ohranjanje vezi z ljudmi po svetu in ohranjanje spomina preko rodov na obdobja in posledice izseljevanja (tu so mišljene državne institucije in njihova vloga v povezavi z izobraževanjem in kulturo).

Priseljevanje je za Irsko sodoben pojav. Po letu 1990 se je Irska ekonomsko razvila. Ekonomsko rast je spremljal padec nezaposlenosti in dežela je postajala vse bolj privlačna za priseljence, ki so v tujini iskali ugodnejše pogoje za zaposlitev in življenje. Gospodarski razcvet je večal potrebo po delovni sili in postopno so se pojavila področja, ki jih z domačo delovno silo niso več mogli pokriti, kar je spodbudilo t. i. 'uvoz delovne sile'. Vzporedno s selektivnim zaposlovanjem tujih delavcev se je postavljalo temelje nove imigracijske politike, ki bi bila sposobna odgovoriti na potrebe trga dela in uskladiti sistemske potrebe in razmere s primernimi pogoji dela in življenja za priseljence.⁴²

Prvi temelji priseljske politike so bili na Irskem sicer postavljeni že daljnega 1934. Do leta 1990 so jih dograjevali, a razmere so se pred desetimi leti tako korenito spremenile, da je bila potrebna temeljita revizija obstoječe politike. Le-ta je potekala v skladu z načeli, dogovori in konvencijami o migracijski politiki v EU.⁴³

Regulacija in vodenje imigracijskega področja, tako regulacija dovoljenj za priselitev kot urejanje bivanja za priseljence v državi,⁴⁴ je danes predvsem v pristojnosti organa »The Department of Justice, Equality and Law Reform«. Podeljevanje delovnih dovoljenj in politika zaposlovanja in trga dela je v pristojnosti organa »The Department of Enterprise, Trade and Employment«. Vize podeljuje Ministrstvo za zunanje zadeve preko ambasad in konzularnih predstavništav. Imigracijska politika kot del notranje politike, kar se nanaša na samo politiko, regulacijo priseljevanja in registracijo priseljenecv iz t.i. tretjih držav, pa je v pristojnosti organa »The Garda National Immigration Bureau«.

Glavni (deklarirani) cilj irske imigracijske politike je uravnovežiti, uskladiti dva protislovna pola: na eni strani zagotoviti integriteto, varnost države in zadovoljiti njene ekonomske in socialne interese in dejavnosti ter na drugi strani zagotoviti uresničevanje pravic in interesov priseljenecv, točneje tujih delavcev. Torej postaviti sistem, ki bi hkrati zadovoljeval potrebe države, ščitil njen sistem, služil potrebam skupnosti in priseljenecv. Postavil naj bi vzajemno medsebojno obvezujočo odgovornost med novimi priseljenci in irsko družbo.

Irska zakonodaja trenutno ne predvideva možnosti bivanja v državi za nedoločen čas. Državljeni t.i. tretjih držav se lahko na Irsko priselijo zaradi dela (zaposlitve), študija ali zaradi združevanja družine:

1. Zaposlitev - tujci, ki prihajajo iz držav nečlanic EU, morajo zaprositi za delovno vizo, da se lahko zaposlijo. Delovne vize podeljuje in regulira Ministrstvo za zunanje zadeve. Ta dovoljenja delodajalcem omogočajo, da selektivno pridobijo delovno silo, ki je doma ne najdejo. Za delovno vizo lahko po pogojih novega režima, ki so ga uvedli leta 2000, zaprosijo tudi posamezniki, ki še nimajo urejenega dogovorjenega dela, ampak na nek način ponudijo svoje delo.

⁴²Vir: http://europa.eu.int/comm/justice_home/doc_centre/asylum/statistical/docs/2001/policy_legislation_migration_en.pdf.

⁴³Glavna zakonodaja, vezana na področje priseljevanja: Zakon iz leta 1935; Evropska regulativa o pravicah do bivanja iz leta 1977 in 1997; Imigracijski akt 1999; Akt o ilegalnem priseljevanju 2000; Akt o beguncih 1996 (prav tam).

⁴⁴Prav tam.

2. Študij – za pridobitev dovoljenja za študij morajo prosilci predložiti dokazila o vpisu, o plačilu šolnine, o urejenosti osebnega zdravstvenega zavarovanja in o sposobnosti za lastno preživljanje.
3. Poslovna dovoljenja – nanašajo se na podjetja, ki želijo svoje poslovanje voditi tudi na Irskem. Uradno je določenih pet kriterijev, ki jih morajo podjetja izpolnjevati, da lahko kandidirajo za dovoljenje.
4. Združevanje družin – ta del se nanaša na mešane zakone (ko je eden od partnerjev irski državljan) ali na združevanje družin za priseljence, ki že bivajo na Irskem. V primeru mešanih zakonov je potrebno predložiti dokaze, da je zakon veljaven in resničen.

Omeniti je potrebno še *odnos Irske do priseljavanja iz držav, priključenih članic EU*. Za razliko od večine držav starih članic EU so, kot smo že omenili, Irska, Švedska in Velika Britanija pustile veliko bolj odprt prostor za prost pretok delovne sile tudi v t.i. prehodnem obdobju in niso uvedle omejitev, ki to področje na nek način še vedno puščajo v sferi bilateralnih dogovorov.

Zakoni in predpisi, ki urejajo priseljevanje, predvidevajo tudi situacije in primere, ko prosilec *ne more dobiti* dovoljenja za bivanje in delo na Irskem. Irska se je zavezala, da bo promovirala politiko legalnih migracij in bila aktivna na področju preprečevanja ilegalnega priseljavanja. Akt o ilegalnih migracijah (2000) je usmerjen tudi v boj proti kriminalu, trgovini z ljudmi, orožjem in drogo. Vzroki za zavračanje posameznih vlog so podrobno določeni v t.i. dokumentu »Aliens Order« . Zavrjeni so lahko:⁴⁵

- tujec, ki se v primeru priselitve ni sposoben sam vzdrževati,
- tujec, ki nima veljavnega dovoljenja za zaposlitev,
- tujec, ki je bolan ali osebe s posebnimi potrebami,
- tujec, ki je bil (na Irskem ali v drugih državah) obsojen zaradi kriminalnega dejanja na leto dni (ali več) zaporne kazni,
- tujec, ki ni državljan t. i. tretjih držav, ki so uvrščene na seznam v navedenem dokumentu,
- tujec, ki nima vseh predpisanih dokumentov, ki so potrebni za dovoljenje za bivanje,
- tujec, ki namerava potovati v Veliko Britanijo ali Severno Irsko in za to nima potrebnih dovoljenj,
- tujec, ki predstavlja grožnjo državni varnosti in javnemu redu.

V nadaljevanju so v omenjenem dokumentu navedeni še posebni pogoji in razmere za letalske in ladijske posadke in za nekatere druge specifične primere. Predpisi določajo tudi postopke, ukrepe in pristojnosti različnih služb za primere ilegalnih priselitev.⁴⁶

⁴⁵Vir: http://europa.eu.int/comm/justice_home/doc_centre/asylum/statistical/docs/2001/policy_legislation_illegal_entry_en.pdf

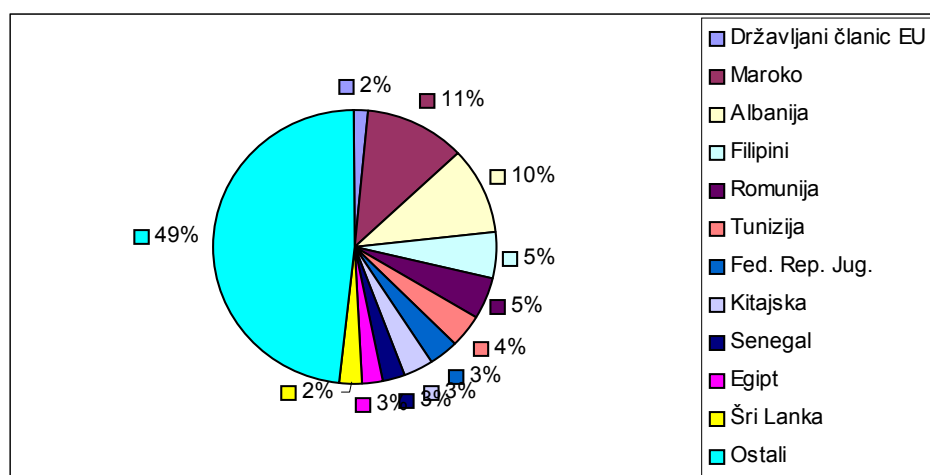
⁴⁶Posebno poglavje omenjenih zakonov predstavlja problematika azilantov. Veliko pozornosti je posvečeno politiki vračanja azilantov v izvorne države, vodenje politike spodbujanja vračanja v situacijah, ko se to izkaže (za ljudi, ki so pridobili status azila) kot možno in izvedljivo, se pravi, da so se razmere v izvornih državah spremenile (prav tam).

Učinki migracijske politike za zadnja leta. - Podobno kot za Irsko v uporabljenih virih ni bilo podatkov o strukturi priseljencev po državljanstvu, zanjo nismo imeli podatkov o odobrenih dovoljenjih za bivanje v državi v sicer opazovanem letu (2001) glede na vzroke priselitve. Dostopni pa so bili podatki o priselitvah in odselitvah za obdobje 1999-2002. Iz slednjih izhaja, da se število prebivalcev na Irskem povečuje tudi na račun večanja števila priseljencev; število odseljenih je na eni strani manjše od števila priselitev, na drugi strani pa je v navedenih letih ostajalo nespremenjeno.⁴⁷

5.3.5. ITALIJA

Od blizu 58 milijona prebivalcev je v Italiji 1,4 milijona oziroma 2,4% priseljencev; med njimi predstavljajo državljani EU-15 le 1,6% ter ostali priseljenci 98,4%. V primerjavi z drugimi opazovanimi državami (glej tabeli 5.1 in 5.2) Italija izstopa po relativno nizkem deležu priseljencev državljanov iz držav EU-15. To bi morda lahko razložili z dejstvom, da je bila Italija dolgo časa v (gospodarski) situaciji, ko se je uvrščala med države izseljevanja in ne priseljevanja. V času, ko se je uvrstila v skupino držav priseljevanja, po svoji ekonomski privlačnosti ni bila konkurenčna drugim evropskim državam in je tako pritegnila predvsem priseljence iz ekonomsko srednje in manj razvitih držav.

Grafikon 5.5: Struktura priseljencev po državljanstvu – Italija, 1.1.2002

Vir: http://europa.eu.int/comm/justice_home/doc_centre/asylum/statistical/docs/2001/population_by_chitizenship_en.pdf

⁴⁷Migration flows, 1999-2002

(http://europa.eu.int/comm/justice_home/doc_centre/asylum/statistical/docs/2001/immi_emigration_en.pdf).

Med priseljenci iz držav ne-članic EU-15 predstavljajo v Italiji največji delež priseljenci iz Maroka in Albanije, Filipinov, Romunije in Tunizije. Druge pomembnejše evidentirane kategorije priseljencev so razvidne iz grafikona 5.5 Zelo velika kategorija »ostali« v uporabljenem viru ni pojasnjena. Domnevamo, da za zelo velik del priseljencev v Italiji nimajo podatkov o njihovem državljanstvu. Podobno kot za Francijo, bi tudi za Italijo lahko govorili o 'tradicionalnih državah' priseljevanja. Razloge za to najdemo v politični zgodovini Evrope in njenih odnosih do ostalega dela sveta oziroma v kolonializmu in njegovih posledicah.

Principi politike priseljevanja⁴⁸. – Leta 1998 je bil sprejet poseben dokument za urejanje priseljevanja in pogojev ter pravic tujcev. Ta dokument usklajuje različne institucije in pravne instrumente na različnih nivojih. Tri glavna področja, ki jih obravnava navedeni dokument, so:

1. Urejanje legalnih priselitev s pomočjo sistema letnih kvot.
2. Regulativo za preprečevanje ilegalnih priseljevanj in kriminala, ki je s tem povezan.
3. Integracijska politika do priseljencev z dovoljenjem za prebivanje.

Poleg tega se dokument nanaša še na naslednje: vstop in dovoljenja za bivanje na teritoriju države, nadzor meja, delovanje ustanov za vračanje in odstranjevanje tujcev, kazni za ilegalno priseljevanje, dovoljenje za vstop v državo zaradi humanitarnih razlogov, pravico do spoštovanja enotnosti družine, zaščito mladoletnih priseljencev, zdravstveno pomoč, pouk in pravico do šolanja, namestitvev in socialno pomoč, socialno integracijo, boj proti diskriminaciji (zaradi rase, etnične pripadnosti, narodnosti, vere) ter neodvisno, nadzorovano in začasno delo tujih državljanov.

Pri vstopu v Italijo mora nedržavljan EU pokazati sledeča dokazila in dokumente: veljavni potni list, dovoljenje za bivanje, dokazila za nekaj mesečno sposobnost samovzdrževanja. Obenem ne sme biti vpisan v seznam nezaželenih oseb in mora zadostiti pogoju, da v preteklosti ni ogrožal javnega miru ali varnosti države (v državah, s katerimi je Italija sklenila sporazume o odpravi kontrole na zunanjih mejah) ter da ni bil izgnan iz Italije. Vstop odobri diplomatsko predstavništvo ali italijanski konzulat v državi izvora ali bivanja prosilca. Vizo za dovoljenje za bivanje, krajše od treh mesecev, lahko izdajo tudi druge države, pri tem pa morajo upoštevati Schengenski sporazum.

Po šestih letih legalnega bivanja v državi lahko priseljenc zaprosi za dovoljenje za bivanje za nedoločen čas in za dovoljenje za združitev družine (za ženo in otroke), če ima za to sredstva in bivališče. Dovoljenje za združitev družine je dano za nedoločen čas. Takšno dovoljenje lahko zaprosi tudi otrok tujega državljana, ki je poročen z Italijanom/Italijanko.

Na normativni ravni so določeni tudi razlogi, zaradi katerih se lahko zavrne vloga ali vstop v državo.⁴⁹ Vstop na ozemlje države se zavrne tujcu, ki: 1. nima potnega lista ali drugega enakovrednega veljavnega dokumenta, 2. nima ustreznih dovoljenj, če so ta zahtevana, 3. nima dokumentov, ki jih zahteva dovoljenje za prebivanje, 4. nima finančnih sredstev, ki jih zahteva dovoljenje za prebivanje in vrnitev v izvorno državo, 5. je na seznamu nezaželenih oseb, 6. je obravnavan kot nevaren za javni mir in nacionalno varnost, 7. je bil že izgnan ali so mu že potekla dovoljenja za vstop in bivanje.

⁴⁸Vir: http://europa.eu.int/comm/justice_home/doc_centre/asylum/statistical/docs/2001/policy_legislation_migration_en.pdf.

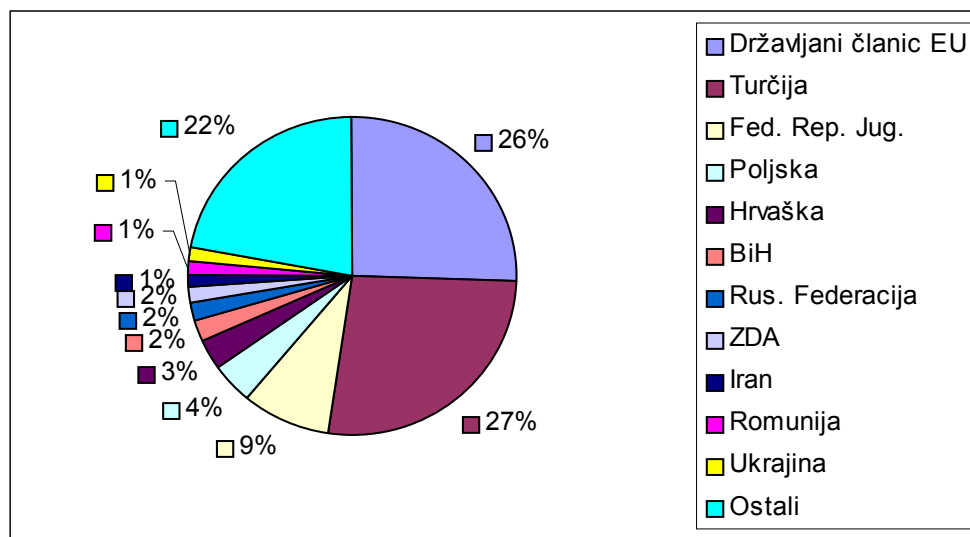
⁴⁹Vir: http://europa.eu.int/comm/justice_home/doc_centre/asylum/statistical/docs/2001/policy_legislation_illegal_entry_en.pdf.

Učinki migracijske politike za leto 2001. - V letu 2001 je bilo od 313.738 obravnavanih primerov odobrenih 87%, 13% pa je bilo zavrženih. V primerjavi z drugimi opazovanimi državami (tabela 5.3) se je v Italiji v opazovanem letu največji delež ljudi priselil zaradi zaposlitve (53%), na drugi strani pa je imela poleg Nemčije najnižji delež priselitev zaradi študija.

5.3.6. NEMČIJA

Od 82,4 milijona prebivalcev je v Nemčiji kar 7,3 milijona oziroma 8,9% priseljencev (2,3% državljani držav EU-15 in 6,6% ostali); med slednjimi predstavljajo državljani EU-15 26% ter ostali priseljenci 74%. Med priseljenci iz držav ne-članic EU-15 predstavljajo največji delež priseljenci iz Turčije, Poljske ter nekaterih držav na območju nekdanje Jugoslavije (Federativne republike Jugoslavije - danes Srbije in Črne gore, Hrvaške in BiH).

Grafikon 5.6: Struktura priseljencev po državljanstvu – Nemčija, 1.1.2002

Vir: http://europa.eu.int/comm/justice_home/doc_centre/asylum/statistical/docs/2001/population_by_chitizenship_en.pdf

V primerjavi z drugimi opazovanimi državami EU (tabela 5.1) ima Nemčija največji delež priseljencev. Vendar pa, ko smo že dejali, podatek o strukturi prebivalstva po državljanstvu ne posreduje informacije o zgodovini politike podeljevanja državljanstva. Dejansko je Nemčija država z velikim številom priseljencev, hkrati pa je znana po tem, da je bilo v njej v preteklosti zelo težko pridobiti državljanstvo (če nisi bil nemškega porekla) in to ne le za prvo generacijo priseljencev. To je veljalo tudi za njihove potomce. Zatečeno stanje v letu 2002 in razmerje, ki se kaže med državami, je gotovo tudi posledica slednjega, saj se je omenjena politika spremenila šele pred leti - tudi v povezavi z oblikovanjem imigracijske politike na ravni EU.

Principi politike priseljevanja. - Po drugi svetovni vojni, predvsem pa v šestdesetih letih dvajsetega stoletja, je bila Nemčija cilj množičnega priseljevanja, ki je bilo zaradi potrebe po delovni sili spodbujano tudi s strani same države. Model, ki se je takrat uveljavil in smo ga že omenili, poznamo pod imenom model gostujočih delavcev, v tedanjem času pri nas označen kot model začasnega dela v

tujini. Z nastopom naftne krize v sedemdesetih letih se je zaustavil tok priseljevanja. V ta čas sodijo težnje po vračanju delavcev, ki so se priselili – npr. P. Klinar govori o prisilnih remigracijah. Edino možno doseljevanje, če odmislimo izjemne primere, je v osemdesetih letih bilo možno v povezavi z združevanjem družine (politika združevanja družin).

Za pozitivno selekcionirane priseljence se začne čas vključevanja v družbo priselitve – do današnjega časa je na tem področju prišlo do premikov s t.i. politike asimilacije na politiko integracije, ki se tudi v Nemčiji vse bolj 'spogleduje' z elementi multikulturene migracijske politike. Izoblikovanje migracijske politike na ravni EU je zavezovalo tudi Nemčijo, da se prilagodi novim dogovorom. Največja sprememba, ki jo je Nemčija v procesu usklajevanja med državami članicami EU naredila, je povezana s politiko podeljevanja državljanstva. Še v bližnji preteklosti je bilo nemško državljanstvo zelo težko dobiti (npr. tudi za potomce tretje generacije priseljencev), danes pa so pogoji pridobivanja veliko bolj primerljivi npr. s pogoji pridobivanja državljanstva v Franciji ali na Švedskem.

Nemška politika do tujih državljanov in priseljencev se danes osredotoča predvsem na integracijski vidik.⁵⁰ V ospredju so vprašanja o učinkoviti integraciji priseljencev, ki zakonito bivajo v državi že daljši čas (long-term residents). Drugo področje je regulacija in omejevanje dotoka nove delovne sile oz. novih priseljencev. Tretje področje predstavlja begunska problematika – zagotavljanje pomoči in zaščite beguncev, žrtev vojnega nasilja, državljanke vojne ali političnih preganjanj in prevratov.

Politika, ki je temeljila na spremembah, vpeljanih v letu 1973, je zaprla dotok delovne sile in priseljevanje iz tretjih držav. Prva večja sprememba teh stališč je bila uvedba t. i. 'zelene karte' (Green Card) avgusta 2000. Le-ta je omogočala dotok nujno potrebne visoko kvalificirane delovne sile. Od tega leta dalje je bilo postopno sprejeto spoznanje, da je Nemčija priseljska država in da imajo priseljenci pomembno pozitivno vlogo in vpliv na njen gospodarski razvoj.

Julija 2002 je bil v skladu s trendi EU na področju imigracijske politike sprejet nov zakon o bivanju, zaposlovanju in integraciji tujih državljanov. Vsebuje najpomembnejše uredbe o delovnih dovoljenjih. To je bilo v Nemčiji prvič, da zakon hkrati usklajuje in združuje postopke podeljevanja dovoljenj za bivanje in postopke podeljevanja dovoljenj za delo za tuje državljane.

V preteklosti so v Nemčiji poznali štiri tipe dovoljenj, po novem pa obstajata dva tipa dovoljenj za bivanje: dovoljenje za začasno bivanje in dovoljenje za trajno nastanitev. Nov zakon je povezan predvsem z namenom bivanja: izobraževanje, zaposlitev, združevanje družin in humanitarni razlogi. Priseljska zakonodaja ureja tudi azilno problematiko. Za vstop in bivanje v Nemčiji tuji državljani potrebujejo dovoljenje. Prvo tovrstno dovoljenje mora biti pridobljeno še pred vstopom v Nemčijo ob pomoči ambasad.

Zakonsko so določeni tudi razlogi za zavračanje oseb ali vlog.⁵¹ Tako se zavrne vstop osebam, ki niso predhodno zaprosile za dovoljenje za bivanje; v primerih, ko obstajajo konkretni razlogi za zavrnitev; v primerih, ko oseba nima sredstev za preživljanje ali zagotovljenega zdravstvenega zavarovanja; če je

⁵⁰Vir:http://europa.eu.int/comm/justice_home/doc_centre/asylum/statistical/docs/2001/policy_legislation_migration_en.pdf.

⁵¹Vir:http://europa.eu.int/comm/justice_home/doc_centre/asylum/statistical/docs/2001/policy_legislation_illegal_entry_en.pdf.

zaradi drugih specifičnih razlogov odločeno, da vstop ne bi bil v interesu države ali zanjo škodljiv. Zavrnitev nastopi tudi pri vstopu brez potrebne vize ali potnega lista, v primerih ko viza poteče ali v primeru povezanosti z mednarodnim terorizmom. Nemčija se je z drugimi državami članicami EU povezala tudi v prizadevanjih po zaustavitvi ilegalnih imigracij. Za primere ilegalnih priselitev so predvideni postopki za razreševanje situacije oziroma za zavrnitev oseb ali za izgon.

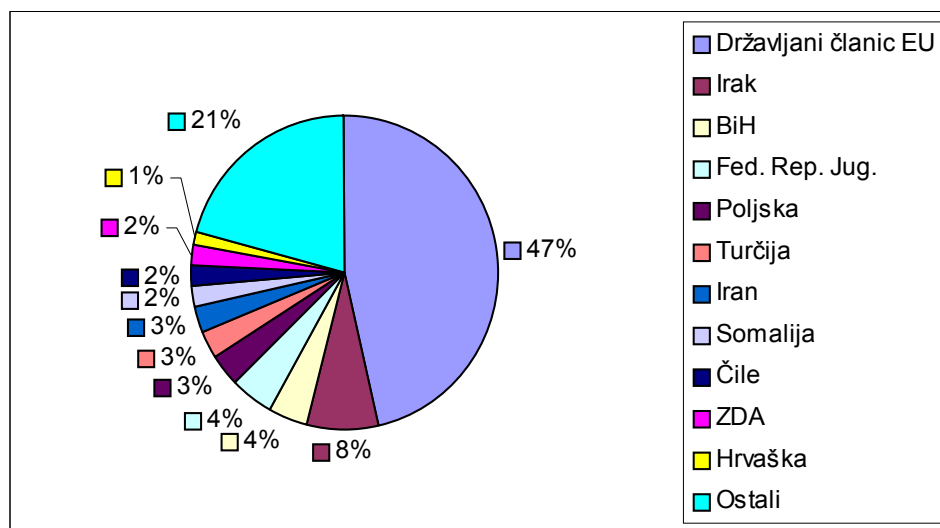
Učinki migracijske politike za leto 2001. - V letu 2001 je bilo od blizu 2,6 milijona obravnavanih primerov odobrenih kar 98% ter le 2% zavrnjenih (tabela 5.3). Drugače kot v drugih opazovanih državah so se skoraj vse priselitve (91%) nanašale na zaposlitev, delež zaposlovanja zaradi drugih razlogov (združevanja družin, študij) je bil zelo majhen.

5.3.7. ŠVEDSKA

Od 8,9 milijona prebivalcev je na Švedskem 5,3% priseljencev (2,5% državljani EU-15 in 2,8% ostali); med njimi predstavljajo državljani EU-15 47% ter ostali priseljenci 53% (največ iz Iraka, BiH, Federativne republike Jugoslavije - danes Srbije in Črne gore, Poljske in Turčije: grafikon 5.7).

Pri tem moramo pri Švedski izpostaviti, da je v preteklosti velik delež priseljencev pridobil državljanstvo, prav tako so državljanstvo lahko pridobili njihovi potomci in torej podatke ne moremo neposredno primerjati med državami brez ustrezne kontekstualne umestitve – kot smo že uvodoma izpostavili. Iz grafikona 5.7 se ne vidi deleža državljanov priseljskega porekla, ki je na Švedskem relativno velik.

Grafikon 5.7: Struktura priseljencev po državljanstvu – Švedska, 1.1.2002

Vir: http://europa.eu.int/comm/justice_home/doc_centre/asylum/statistical/docs/2001/population_by_citizenship_en.pdf

Principi politike priseljevanja⁵². - Migracijska politika na Švedskem zajema več vidikov in se povezuje z zunanjo politiko, ekonomsko politiko, politiko varnosti in politiko humanitarne (mednarodne) pomoči. Švedska je po drugi svetovni vojni potrebovala veliko delovne sile in zelo hitro je postala država priseljevanja. Potrebe po delovni sili so porodile različne strategije za zadovoljevanje le-teh. Ves povojni čas je Švedska vodila aktivno politiko do priseljevanja. Od drugih držav se v preteklosti loči po svojem odnosu do priseljencev, saj jih od vsega začetka obravnava kot priseljence, ki bodo ostali, in ne kot goste. V povezavi s to držo se je že konec šestdesetih let v odnosu do priseljencev izoblikovala tudi multikulturalna politika, katere del je specifični odnos do podeljevanja državljanstva – danes se v povezavi z njo govori o multikulturalnem tipu državljanstva.

Z vstopom v EU se je morala prilagoditi določenim normativom EU. Z dokumenti, sprejetimi na tej ravni, se, kot smo že dejali, usklajuje: nadzor meja (Schengen), politika podeljevanja azila, politika podeljevanja viz, priseljevanje in integracijska politika.

Pravica prostega gibanja državljanov članic EU je eden od temeljev politike EU. Iz tega sledi nujnost kooperativnosti in sodelovanja, usklajevanja, kompromisov pri urejanju tega področja med članicami na nadnacionalni ravni. Iz tega sledi, da se je morala Švedska pri pripravljanju vstopa prilagajati dogovorom članic EU. Princip prostega gibanja za državljane članic EU se je začel uveljavljati že 1. januarja 1994, to je še pred vstopom Švedske v EU (1995), ko se je morala prilagoditi na vseh štirih omenjenih področjih. Dublinska konvencija je na Švedskem začela veljati 1. oktobra 1997 in je danes del švedske zakonodaje. Državljanji članic EU, ki se želijo nastaniti na Švedskem, morajo zaprositi za dovoljenje za bivanje pri Uradu za migracije (Migration Board).⁵³

Učinki migracijske politike za leto 2001. - V letu 2001 je bilo od 59.816 obravnavanih primerov odobrenih 95%, 5% pa je bilo zavrnjenih (tabela 5.3). Nasprotno kot v vseh ostalih opazovanih državah EU je bil glavni razlog priselitve združevanje družin (72% vseh primerov).

5.4. PRIKLJUČITEV NOVIH DRŽAV EVROPSKI UNIJI V LETU 2004 IN MEDDRŽAVNE SELITVE

Priključitev držav kandidatki Evropski uniji naj bi imela po ocenah nekaterih (zlasti iz Avstrije in Nemčije) velike, po ocenah drugih (Svetovna banka, Mednarodna organizacija za migracije, itd.) pa majhne učinke na obseg priseljevanja v EU-15 iz teh držav kot tudi na brezposelnost in plače v starih članicah EU. V nadaljevanju prikazujemo ugotovitve študije Svetovne banke (Borjas, 1999) o predvidenih učinkih priključitve na obseg priseljevanja iz novih članic v stare članice EU. O verjetnih učinkih priključitve na zaposlenost/brezposelnost ter plače v državah EU pa govorimo v prilogi 3; ti učinki bodo predvidoma majhni.

Zaskrbljenost držav članic EU glede priseljevanja iz držav kandidatki. – Stare članice EU, med njimi zlasti Avstrija in Nemčija, so se bale in se bojijo poplave dveh vrst priseljencev iz novih članic po njihovi priključitvi: državljanov kandidatki prvega kroga (Češka, Estonija, Madžarska, Poljska in Slovenija) ter tudi priseljencev iz držav nečlanic - "tretjih držav" (predvsem tistih iz drugega vala

⁵²Vir: http://europa.eu.int/comm/justice_home/doc_centre/asylum/statistical/docs/2001/policy_legislation_migration_en.pdf.

priključitve ter azijskih), katerim so lahko države kandidatke prvega kroga le "tranzitne" za selitve na zahod (Acquis glede prostega pretoka oseb se zato nanaša samo na državljane držav članic EU in ne na državljane "tretjih" držav, ki so zaposleni v državah kandidatkah). V državah članicah EU ocenjujejo, da bo priliv priseljencev v EU iz novih članic (držav kandidat) predvidoma znižal plače in še bolj zaostрил problem brezposelnosti v državah, starih članicah EU. Zato se je Evropska unija pred priključitvijo prvega kroga novih držav v letu 2004 zavzemala na eni strani za uvedbo prehodnega obdobja, v katerem bi za pretok oseb veljale določene omejitve, na drugi strani pa za močnejši nadzor zunanjih mej držav, ki naj bi se (in so se) EU priključile v prvem krogu. Oboje je tudi dosegla.

Prognoze o predvidenem obsegu priseljevanja iz držav kandidat. - Ob predpostavki (zgodovinsko dokazanem dejstvu), da so glavni razlog za meddržavne selitve razlike v dohodkih, avtorji študije Svetovne banke (Borjas, 1999) sklepajo, da bodo prilivi priseljencev po prvem krogu priključitev EU relativno nizki. To potrjuje tudi analiza potencialnega odliva prebivalcev iz tega dela Evrope na zahod, ki smo jo predstavili v poglavju 4.1. Razlike v dohodkih med državami starimi članicami EU in državami, ki so vstopile v EU v prvem krogu, so namreč relativno majhne (npr. v primerjavi z razlikami v dohodkih med ZDA in Mehiko). Poleg tega med obema skupinama držav obstajajo precejšnje kulturne in jezikovne razlike, v državah starih članicah EU pa tudi ne obstajajo večje etnične skupine državljanov iz Poljske, Madžarske in drugih držav iz prvega vala priključitve, kar bi pritegnilo imigrante. Ker je stopnja brezposelnosti v državah starih članicah EU precej visoka, so tudi možnosti zaposlitve priseljencev manjše, kar vsekakor vpliva na odločitve potencialnih selivcev (povečuje njihove stroške selitve v EU, itd.). Obenem naj bi s priključitvijo prvega kroga držav kandidat EU (2004) med obema skupinama držav prišlo do samoregulacije selitvenih tokov in izenačevanja ekonomskih možnosti preko prostega pretoka oseb, kapitala, dobrin in storitev. Tudi investicije držav starih članic EU v države Srednje in Vzhodne Evrope so se v obdobju od začetka 90. let precej povečale, kar je zvišalo zaposlenost v teh državah in verjetno zmanjšalo obseg potencialnega odseljevanja na zahod.

Kategorije predvidenih selivcev. - Ker med obema skupinama držav (stare članice, nove članice) obstajajo relativno majhne razlike glede nagrajevanja človeškega kapitala (izobrazbe, sposobnosti, itd.), se predvideva (Borjas, 1999), da bodo strukturo priseljencev v države stare članice EU iz držav kandidat prvega kroga oziroma sedanjih novih članic z vidika izobrazbe oziroma usposobljenosti določali predvsem stroški selitev. Ker so ti lahko precej visoki, naj bi bili po ocenah selitveni tokovi predvidoma sestavljeni predvsem iz relativno usposobljenih delavcev, ki imajo obenem finančne vire za izpeljavo selitve.

Obmejne regije z EU v državah kandidatkah oziroma novih članicah. - Integracija teh regij naj bi bila še posebej pomembna. Delavci, ki se redno vozijo na delo v državo staro članico EU, imajo v svoji državi družino in bivališče in se zato ne soočajo z visokimi stroški preselitve. Prejeto plačo porabijo v svoji državi, zato je v tem primeru smiselna primerjava plač med obema vključenima mejnima regijama, in ne primerjava povprečnih plač med državama. Ker pa je navadno BDP na prebivalca v obmejnih regijah višji od povprečja države (v Sloveniji velja to le za Obalno-kraško regijo), so ekonomske razlike spet manjše, kot če primerjamo povprečja (BDP/preb.) za obe državi. Čezmejno delo največkrat ni zaželeno s strani države, kjer delavec prebiva, saj le-ta davek na dohodke plačuje v državi, kjer dela, lokalno infrastrukturo in določene socialne storitve pa mu zagotavlja država, kjer ima

⁵³ Vir: EU and the migration policy, http://www.migrationsverket.se/english/eeu/e_eu.html.

stalno bivališče. Mejne regije nekaterih držav starih članic EU (Nemčija, Avstrija, Grčija) imajo nižji delež priseljencev iz držav Srednje in Vzhodne Evrope kot te države v povprečju, število samozaposlenih pa je v povprečju višje.

Začasni delavci. - Schengenski dogovor dovoljuje državam članicam EU oblikovanje lastnega programa zaposlitve tujih delavcev na podlagi bilateralnih dogovorov. Delovna viza takih delavcev je veljavna samo v tisti državi EU, v kateri je izdana, čeprav se lahko delavec prosto giblje po celotnem območju Evropske unije. Tak dogovor daje možnost državi članici EU, da "uvozi" veliko število "začasnih" delavcev, kar ji prinaša določene ekonomske koristi; ti delavci namreč niso vključeni v socialno zavarovanje imigrantske države, kar je zanjo ceneje. Po prvem valu priključitve taka rešitev ni več možna. Začasne delavce bodo države EU morale "uvažati" iz še bolj vzhodnih držav. Problem pa je, da "začasni" delavci le redko ostanejo začasni; pogosto se njihov status spremeni v stalnega.

Dejanski obseg priseljevanja. - Ob koncu 90. let sta bila obseg priseljevanja ("tok" priseljencev) in "zaloga" priseljencev iz držav vzhodne in srednje Evrope v EU relativno nizka. Po ocenah je v državah starih članicah EU okrog 850.000 priseljencev iz 10 držav kandidatk, 300.000 pa jih je v v teh državah EU stalno zaposlenih, kar predstavlja okrog 0,2% delovne sile v EU (EU, 2000: 9-10).

Uveljavitev prehodnega obdobja in Slovenija. – Pogajanja prvega kroga novih članic z EU na temo prostega pretoka delavcev so bila dolgotrajna in naporna. Predvsem zaradi strahov Avstrije in Nemčije, da bi velik priliv (poceni) delovne sile iz bivših socialističnih držav po priključitvi EU porušil ravnotežje na trgu delovne sile v državah EU, je na koncu bilo na predlog Evropske komisije za vse države z izjemo Cipra in Malte za polno uresničevanje načela prostega pretoka oseb določeno 5-letno prehodno obdobje, z možnostjo, da se podaljša še za dve leti, če bi prišlo do resnih motenj na trgu delovne sile. V dveh letih po vstopu teh držav v EU bo Evropska komisija pregledala nastali položaj in če bi se države članice strinjale, bo prehodno obdobje, v katerem veljajo omejitve za prost pretok delavcev, skrajšala ali povsem opustila. Kljub precejšnjim razlikam med državami glede dejanske in potencialne emigracije na zahod Evrope so bile vse države z izjemo navedenih dveh geografsko bolj oddaljenih obravnavane v »paketu«. Za Ciper in Malto pa predvideni moratorij za prost pretok delovne sile ne velja, ker se po mnenju Ekonomske komisije njun ekonomski in socialni položaj bistveno razlikuje od položaja v bivših socialističnih državah, kandidatkah za vstop. Primerjava Slovenije in drugih držav kandidatk za vstop v EU (Bevc, Kukar, 2001), ki je zajela analizo vrste dejavnikov meddržavnih selitev (geografski, demografski in ekonomski položaj, splošno raven razvitosti, položaj na trgu delovne sile, izobraženost in izobraževanje prebivalstva, etnični, politični in drugi problemi, kulturne in jezikovne ovire ter prednosti za migracije, tradicija glede migracij ter potencialne emigracije), pa je pokazala, da je Slovenija po demografskem, ekonomskem in socialnem položaju bližja razmeram na Cipru in Malti kot pa razmeram v drugih post-socialističnih državah, kandidatkah za vstop v Evropsko unijo. Ugotovili smo, da bi bila z vidika uresničevanja načela prostega pretoka oseb s priključitvijo EU Slovenija upravičena do enake obravnave kot Ciper in Malta. Zaradi navedene obravnave držav v »paketu« pa kljub vsemu Slovenija ni uspela pridobiti enakega statusa kot navedeni državi.

Pogoji za delo in nastanitev za državljane članice EU (po letu 2004 oziroma 2006). – Navedli bomo splošne pogoje, posebne pogoje za Slovenijo po priključitvi EU 1.5.2004 pa smo prikazali v poglavju

3. Državljeni članic imajo pravico prostega gibanja, nastanitve, dela in študija po prostoru EU za krajše ali daljše časovno obdobje. Pravico nastanitve v drugih državah članicah imajo, ne da bi pri tem imeli zaposlitev, če dokažejo, da se lahko sami preživljajo. Za nastanitev je potrebno pridobiti dovoljenje, če nameravaš ostati dlje kot tri mesece. Pri zaposlovanju delovna dovoljenja niso več potrebna.⁵⁴

Tu moramo dodati, da navedeno drži za stare članice EU. Po priključitvi novih članic pa je to cilj, ki naj bi bil sčasoma dosežen. Do takrat velja t.i. prehodno obdobje, ko morajo državljani priključenih članic še vedno pridobiti delovna dovoljenja za delo v starih članicah EU. Od tega odstopajo že navedene tri države (Švedska, Irska in Velika Britanija). Pri teh pogojih se je velik del novo priključenih članic odločilo za reciprociteto. Tako je to področje tudi znotraj članic EU še nekaj časa v sferi bilateralnih pogajanj in sporazumov med posameznimi državami. Iz tega izstopajo baltske države, ki za razliko od ostalih novo priključenih članic niso uvedle »principa reciprocitete«, ampak so sprejele asimetrično politiko o prostem pretoku delovne sile (ne omejujejo pritoka delovne sile iz držav članic EU).

Pravica do nastanitve v državah članicah EU velja za državljane članic EU in njihove družine. Prebivalci, ki so prišli v države EU kot priseljenci in imajo dovoljenja za bivanje ne pa državljanstva, ne uživajo istih pravic o prostem pretoku in združevanju družin kot državljani članic EU. Na plenarnem zasedanju 11. 3. 2004 v Strasbourgu je Evropski parlament sprejel direktivo o pravicah državljanov EU in njihovih družin do svobodnega gibanja in bivanja na ozemlju EU. Direktiva predvideva, da od leta 2006 državljani članic EU ne bodo več potrebovali dovoljenja za bivanje v drugih državah EU. V dveh letih od objave direktive v Uradnem listu EU morajo države članice direktivo prenesti v notranje pravo.⁵⁵

5.5. TRENDI V MEDDRŽAVNI MOBILNOSTI IN SELITVAH VISOKO USPOSOBLJENIH KADROV V DRŽAVAH EU-15 TER V MIGRACIJSKI POLITIKI DRŽAV EU DO TEH SELIVCEV⁵⁶

Mobilnost visoko usposobljenih (VU) kadrov in v tem okviru znanstvenikov je **zelo pomembna** za uspešnost države na področju znanosti in tehnologije (v EU tudi za učinkovito delovanje evropskega raziskovalnega prostora). Predstavlja pa tudi številne potencialne nevarnosti, med katerimi je ključna trajni odliv. Evropska komisija je leta 2000 imenovala posebno skupino za proučitev mobilnosti raziskovalcev v državah EU, leta 2001 sprejela strategijo za to področje in njeno uresničevanje tudi spremlja.

Merjenje meddržavne mobilnosti in selitev visoko usposobljenih kadrov, v tem okviru zlasti znanstvenikov, je težko in doslej pomanjkljivo. Ni mednarodno primerljivih podatkov o tokovih in zalogi teh kadrov in zato je težko dobiti celovito sliko stanja, celo za eno posamično državo.

⁵⁴Vir: EU and the migration policy (http://www.migrationsverket.se/english/eeu/e_eu.html).

⁵⁵Leta 2006 konec dovoljenj za bivanje za državljane EU na ozemlju druge članice (<http://www.mnz.si/si/194.php?ID=271>).

⁵⁶Povzeto iz raziskave: Bevc, Koman, Murovec, 2004: Človeški viri v razvojno-raziskovalni dejavnosti v Sloveniji (stanje in emigracija) ter primerjava z državami EU, IER, 2004.

Informacijske podlage o trajanju bivanja študentov in zlasti raziskovalcev v tujini, o emigracijskih tokovih, stopnji vračanja v domovino in drugih oblikah mobilnosti so neustrezne in pomanjkljive.

Trendi in učinki meddržavne mobilnosti in selitev visoko usposobljenih kadrov v državah Evropske unije in OECD. – Glavne ugotovitve o trendih in dejavnikih mednarodne mobilnosti in selitev visoko usposobljenih kadrov v znanosti in tehnologiji (zlasti raziskovalcev, inženirjev in ekspertov s področja informacijske tehnologije) ter vplivih teh selitev na inovativnost in gospodarski razvoj držav »izvoznic« in »prejemnic« so:

- Mobilnost in selitve visoko usposobljenih kadrov **naraščajo** (zlasti iz Azije v ZDA, Kanado, Avstralijo in Veliko Britanijo), zlasti študentov. Visoko usposobljeni priseljenci predstavljajo v nekaterih razvitih državah pretežni del vseh priseljencev; tako so tujci v nekaterih državah v povprečju že bolj izobraženi kot domače prebivalstvo (na primer v Italiji, Veliki Britaniji, na Švedskem, v Kanadi). Meddržavne selitve VU kadrov naraščajo tudi med razvitimi državami, vendar pa med njimi prevladujejo začasni tokovi, kar kaže v večji meri na cirkulacijo možganov kot na beg možganov. Na podlagi razpoložljivih podatkov so Nemčija, Velika Britanija, Kanada in Francija pomemben vir začasnih VU selivcev v ZDA (postdoktorski študenti, raziskovalci), manj pa vir trajnih selitev teh kadrov. Ta odliv ni nadomeščen z selitvami v obratni smeri. Z izjemo začasnih tokov študentov je malo podatkov o selitvah VU državljanov v EU znotraj EU.
- **Dejavniki** mednarodne mobilnosti in selitev VU kadrov so: relativno stanje na trgu delovne sile (razmerje med povpraševanjem in ponudbo) v različnih državah, vključno z odpiranjem novih delovnih mest in razlikami v plačah; možnosti kariere in predvidenega zaslužka (kar je lahko povezano z načinom organizacije raziskovalne dejavnosti); privlačnosti izobraževalnega sistema in sistema raziskovalne dejavnosti, razvitosti R&R v podjetjih; imigracijska politika v posameznih državah; programi mednarodnih štipendij (kot je Marie Currie). Dejavniki selitvenih tokov VU kadrov med razvitimi državami OECD so drugačni od dejavnikov selitvenih tokov VU kadrov iz manj razvitih držav v razvite države.
- Na mednarodni ravni ima mednarodna mobilnost lahko pozitivne **učinke**, ker se tokovi znanja intenzivirajo in izboljša usklajevanje ponudbe in povpraševanja po VU kadrih. Kljub temu pa je porazdelitev koristi in izgub neenakomerna. Države prejemnice imajo korist od večjega fonda talentov na področju znanosti, tehničnih znanj in podjetništva. Za države izvoznice pa je obseg koristi od emigracije zelo odvisen od uspešnosti nacionalnih politik v uporabi usposobljenih migrantov, ki se vrnejo z novimi tehnološkimi in podjetniškimi kompetencami, pridobljenimi v tujini, kot tudi finančnih sredstev in dostopa do mednarodnih znanstveno-tehnoloških mrež. Obseg koristi je odvisen tudi od sposobnosti države za vzdrževanje stikov z emigranti, ki lahko prinašajo nekatere koristi celo, če se ne vrnejo.
- Politični izziv je zgraditi **kroženje VU kadrov** med državami ob istočasnem generiranju koristi tako za države izvoznice kot prejemnice. Znanstveno-tehnološka politika ima pri tem odločilno vlogo. Razvoj centrov odličnosti za znanstvene raziskave in ustvarjanje pogojev za širjenje tehnoloških inovacij ter podjetništva so pomembni pri ustvarjanju privlačnosti države za VU delavce, tako znotraj države kot iz tujine. Tiste države, ki ustvarjajo možnosti za raziskovanje, inovacije in podjetništvo doma, bodo bolj verjetno imele večjo korist od povratnega toka migrantov, finančnih sredstev in dostopa do mednarodnih inovacijskih mrež kot države, ki tega ne zagotavljajo.

Politika Evropske unije do meddržavne mobilnosti in selitev visoko usposobljenih človeških virov (s poudarkom na tistih v R&R). – Med državami članicami EU so velike razlike v stanju, trendih in problemih na področju meddržavne mobilnosti in selitev VU kadrov, zato so tudi ukrepi politike na tem področju različni. Kljub povečanju selitvenih tokov ostajajo meddržavne selitve v veliki meri regulirane zaradi zaščite domačega trga dela, vključno s plačami domačinov, ohranjanjem sistema socialne varnosti in socialne kohezije. Celo za VU kadre je relativna restriktivnost imigracijske zakonodaje in z njo povezanih administrativnih postopkov v gostujoči državi glavni dejavnik omejevanja ali spodbujanja selitev. V številnih državah OECD, zlasti ZDA, Kanadi, Avstraliji, Novi Zelandiji in Veliki Britaniji, so reforme imigracijskih zakonov v 90. letih skrčile vstopne kriterije (olajšale vstop) za visoko usposobljene selivce, na drugi strani pa se pojavlja vse več novih iniciativ za pritegnitev tujih talentov v države EU in OECD. Od začetka tekočega desetletja države EU vse bolj oblikujejo *skupno strategijo in politiko* na področju mednarodne mobilnosti in selitev VU kadrov (v tem okviru raziskovalcev) s končnim ciljem narediti iz EU najbolj konkurenčno gospodarstvo na svetu. Cilj v EU je spremeniti odliv človeških virov v R&R iz EU v kroženje znanstvenikov. Od Lizbone (leta 2000) dalje v Evropski uniji poudarjajo pomen mobilnosti človeških virov za oblikovanje na znanju temelječe družbe in najbolj konkurenčne regije na svetu.

6. SKLEPNE UGOTOVITVE O SELITVAH PREBIVALCEV SLOVENIJE IN PREDLOGI ZA MIGRACIJSKO POLITIKO S Poudarkom NA BEGU MOŽGANOV

V poglavju najprej povzemamo glavne ugotovitve o obsegu in značilnosti notranjih in zunanjih (meddržavnih) selitev in prostorske mobilnosti prebivalcev Slovenije, nato pa prikazujemo predloge za migracijsko politiko in nekatere druge politike, ki vplivajo na meddržavne selitve s poudarkom na begu možganov.

6.1. SKLEPNE UGOTOVITVE O SELITVAH PREBIVALCEV SLOVENIJE S Poudarkom NA BEGU MOŽGANOV

V okviru zunanjih selitev smo proučili tako zalogo kot tokove, pri slednjih pa dejanske selitve (tako statistično evidentirane kot ostale) in potencialne selitve. Pri statistično evidentiranih selitvah smo se naslonili na dva vira, na centralni register prebivalstva (CRP) ter na popis prebivalstva. Poseben poudarek pri proučevanju zunanjih selitev smo dali selitvam najbolj usposobljenih (begu možganov). Za proučitev potencialnega bega možganov smo izvedli anketo med študenti višjih letnikov nekaterih visokošolskih ustanov v Sloveniji ter med udeleženci mednarodnih študentskih izmenjav Socrates Erasmus (1999-2004), obenem pa intervjuvali določeno število zaposlenih z visoko izobrazbo.

Med prostorskimi premiki ZNOTRAJ DRŽAVE smo proučili selitve in dnevno mobilnost:

- **Selitve.** - *Obseg* je na podlagi registra prebivalcev majhen (1991-2002: 16 oseb na 1000 prebivalcev) in narašča (medregijske selitve od srede 90. let). Opazujoč daljše časovno obdobje pa obseg ni tako majhen; enkrat v življenju do popisa 2002 je menjalo naselje bivališča namreč kar 48% popisanih oseb. *Značilnosti* (1991-2002): povprečna starost znaša 31 let, med selivci pa je nekoliko več žensk (53%). *Vzroki selitve* (po popisu prebivalcev): sprememba stanovanja, poroka ali zaposlitev (za medregionalne selitve pomembnejše kot za ostale – selitve na krajših razdaljah).
- **Dnevna notranja mobilnost.** - Proučevali smo mobilnost zaradi dela in šolanja:
 - **Delovna mobilnost** (konec 90. let): *Obseg* je velik (40% vseh zaposlenih in samozaposlenih) in v porastu. *Značilnosti*: ti selivci so mlajši od ostalih zaposlenih, ni razlik med spoloma, mobilnost je premosorazmerno povezana z izobrazbo (narašča z izobrazbo), pretežni del teh selitev (80%) se odvija znotraj regij. *Dejavniki*: relativne plače, gospodarska razvitost, razpoložljivost delovnih mest in brezposelnost na različnih območjih države.
 - **Šolanje** (osnovno, srednje, terciarno izobraževanje mladine): Po popisu prebivalcev v letu 2002 je *obseg* velik (48% šolajoče mladine). Pomembna *dejavnika* te mobilnosti sta: razpoložljivost srednjih in visokošolskih ustanov v domačem okolju ter razpoložljivost dijaških in študentskih domov v krajih izobraževalnih ustanov.

V okviru evidentiranih dejanskih meddržavnih selitev smo najprej pogledali ZALOGO EMIGRANTOV IN IMIGRANTOV:

- **Zaloga emigrantov.** - *Obseg*: Je manjši kot v povprečju v EU-15. Po podatkih registra prebivalcev je 1,6% (30800 oseb) državljanov RS s stalnim bivališčem v Sloveniji začasno (za več kot 3 mesece) v tujini (30.9.2003), po podatkih zadnjega popisa (2002) pa je v tujini 1,4% (28000 oseb)

popisanih oseb (dve tretjini predstavljajo dolgoročni in eno tretjino kratkoročni selivci; razmejitev med obojimi je 1 leto). *Značilnosti:* Na podlagi CRP znaša povprečna starost 48 let (je višja kot za nemigrante), nekoliko več je moških (52%), med regijami imajo največjo zalogo Pomurska, Spodnjeposavska, Savinjska in Podravska regija, zaloga pa narašča v Obalno-kraški regiji. Tudi na podlagi podatkov popisa prebivalstva prevladujejo moški (med kratkoročnimi emigranti jih je 73%, med dolgoročnimi pa 52%), med regijami pa imajo največjo skupno zalogo emigrantov (trajnih, začasnih) iste regije kot po CRP (delež trajnih emigrantov je daleč največji v Pomurski regiji - 2,6% popisanih oseb), najmanjšo pa ima Goriška regija (0,6% popisanih). *Vzroki bivanja v tujini:* pri dolgoročnih emigrantih (so v tujini dalj kot 1 leto) je glavni razlog delo oziroma zaposlitev (ti emigranti predstavljajo dve tretjini vseh).

- **Zaloga imigrantov.** - *Obseg:* Po podatkih CRP predstavljajo tujci 2,3% (47000 oseb) prebivalcev Slovenije (30.9.2003), od tega tujci z začasnim prebivališčem 58% in tisti s stalnim 42%. Na podlagi popisa 2002 pa je priseljencev (to je oseb, ki so imele prvo prebivališče zunaj Slovenije in prebivajo v Sloveniji najmanj 1 leto) v Sloveniji bistveno več (8,5% vseh popisanih oseb in 8,6% prebivalcev Slovenije). *Značilnosti:* Na podlagi CRP smo za tujce ugotovili naslednje značilnosti: večino (58%) predstavljajo tujci z začasnim bivališčem v Sloveniji, povprečna starost teh je nižja kot tistih s stalnim bivališčem (34 let nasproti 43 let), v obeh kategorijah prevladujejo moški (tujci z začasnim bivališčem - 67%, tujci s stalnim bivališčem - 76%), večina (90%) jih je iz držav na območju nekdanje SFRJ (iz drugih evropskih držav jih je 6%, iz EU-15 3%), večina (že dalj časa okoli 90%) jih je zaposlenih, med regijami pa so precejšnje razlike v velikosti te zaloge (največja je v Obalno-kraški, najmanjša pa v Pomurski regiji). Na podlagi popisa prebivalstva pa smo za priseljene ugotovili naslednje značilnosti: tudi med njimi je nekoliko več moških (53%), država prejšnjega prebivališča je za večino (89%) katera od držav na območju nekdanje SFRJ (8% EU-15, 2% ostale evropske države, 1% neevropske države), od tam se jih je v Slovenijo največji delež priselil v 60. in 70. letih (večina priseljencev iz EU-15 pa je prišla v Slovenijo v času 2. svetovne vojne in prvih letih po njej), največji del (41%) jih biva v Sloveniji manj kot 20 let.

Med statistično EVIDENTIRANIMI DEJANSKIMI LEGALNIMI MEDDRŽAVNIMI SELITVAMI smo posebej pogledali selitve vseh prebivalcev (v okviru tega državljanov R Slovenije in tujcev), nato pa še podrobneje selitve aktivnega prebivalstva.

Selitve prebivalcev:

- **Vsi selivci (državljeni RS, tujci)** (1995-2002). – *Obseg* je manjši od obsega notranjih selitev, tokovi za tujce so večji od tokov za državljane, saldo pa je pozitiven in narašča (druga polovica 90. let - pozitiven za obe kategoriji selivcev, a večji za tujce; tekoče desetletje - skupaj pozitiven in narašča na račun tujcev, saj je za državljane negativen) in je znašal opazujoč obdobje 1995-2002 19000 oseb. *Značilnosti:* starost obeh tokov (tujci, državljani) je podobna (33-34 let) in ob pozitivnem saldu deluje na pomlajevanje prebivalstva Slovenije; večji delež moških med priseljenimi in odseljenimi (na račun tujcev) pa pomeni ob pozitivnem saldu povečevanje deleža moških v prebivalstvu Slovenije; večina tokov odpade na selitve tujcev, država državljanstva za priseljene je v večini primerov (dve tretjini) katera od držav na območju nekdanje Jugoslavije (za 20% priseljenih pa je Slovenija – to so povratniki, za 3% pa države EU-15).
- **Selitve državljanov Slovenije** (zadnjih 20 let; pred letom 1991 državljanov SFRJ). – *Obseg* (vir: CRP) je v opazovanem obdobju padal (pri priselitvah celo obdobje, pri odselitvah do konca 90. let, zdaj raste), saldo pa je bil do konca 90. let z izjemo nekaj let (1991-1992, 1998) ves čas pozitiven,

v tekočem desetletju pa je negativen. *Značilnosti*: odseljeni so v povprečju mlajši in manj izobraženi od priseljenih (starost v obdobju 1991-2002: 32 let nasproti 36 let, povprečno število let šolanja v 90. letih - 10,2 nasproti 10,7 let), med obojimi je nekoliko več moških kot žensk. V strukturi glede na državo prejšnjega/bodočega prebivališča pa se je v obeh tokovih v zadnjih 20 letih (1980-2002) zelo zmanjšal pomen (delež) območja nekdanje SFRJ (pri priselitvah je delež padel od 90% na tretjino, pri odselitvah pa od 90% na 20%) in povečal pomen držav EU (med njimi sta v obeh tokovih najmočneje zastopani Avstrija in Nemčija), saldo pa je z nekaterimi državami pozitiven (zlasti z BIH in Hrvaško), z nekaterimi pa negativen (v globalu z EU-15, zlasti z Avstrijo in Nemčijo).

Selitve aktivnega prebivalstva. – Proučili smo evidentirano zaposlovanje državljanov R Slovenije v tujini in tujcev v Sloveniji:

- **Evidentirano zaposlovanje državljanov RS v tujini** (1992-2003), predvsem v Nemčijo: *Obseg* je majhen (300 oseb letno za sezonska dela, 730 detaširanih delavcev letno za izvajanje pogodb slovenskih podjetij v Nemčiji - 61% odobrene kvote).
- **Zaposlovanje tujcev v Sloveniji** (1992-2003). - Po sprejemu novega Zakona o zaposlovanju in delu tujcev v letu 2000 so se zaostriili pogoji za pridobitev dovoljenja za zaposlitev. *Obseg* po sprejemu navedenega zakona narašča (konec leta 2003 je bilo 39500 veljavnih dovoljenj, letno povprečje v navedenem obdobju pa je bilo 36500), število novih zaposlitev pa se je zelo zmanjšalo (dosežen namen zakona). *Značilnosti*: prek 90% v Sloveniji zaposlenih tujcev je iz držav na območju nekdanje SFRJ (le 2% iz starih članic EU in 1,5% iz novih članic EU), izobraženost je v povprečju slaba - večinoma nekvalificirani in priučeni delavci, največji delež jih je zaposlenih v gradbeništvu (druge dejavnosti so še: kmetijstvo/sezonska dela, komunalna dejavnost, nekatere industrijske panoge, trgovina in gostinstvo), največji delež jih dela v Osrednjeslovenski, Savinjski in Obalno-kraški regiji.
- **Zaposlovanje delavcev iz EU v Sloveniji.** - *Pravila*: za državljane iz starih članic EU velja v prehodnem obdobju načelo vzajemnosti, razen z državami, ki sprostijo svoj trg dela (Irška, Velika Britanija, Švedska), za državljane iz novih članic pa velja prost pretok. *Obseg* tega zaposlovanja je majhen (konec leta 2003 je bilo med vsemi zaposlenimi tujci v Sloveniji 2% državljanov iz starih in 1,5% državljanov iz novih članic EU). *Značilnosti*: tuji delavci iz starih članic EU so bistveno bolj izobraženi od ostalih tujih delavcev v Sloveniji.

Med statistično NEEVIDENTIRANIMI DEJANSKIMI MEDDRŽAVNIMI SELITVENIMI TOKOVI smo proučili nedovoljene prehode državne meje, prosilce azila, čezmejne dnevne selitve in emigracijo raziskovalcev:

- **Nedovoljeni prehodi državne meje (ilegalne selitve).** - *Obseg*: V obdobju 1991-2003 je bilo skupaj 143000 takih prehodov, letno število je naraščalo do konca 90. let (leta 2000 – 36000), nato pa padlo. *Značilnosti*: glede na državljanstvo je bilo konec 90. let največ ilegalcev iz Romunije, Turčije in Iraka, zdaj pa jih je največ iz območij nekdanje SFRJ; največ prehodov je ob meji s Hrvaško, nato z Italijo (90. leta – več na meji z Madžarsko).
- **Prosilci za azil.** - *Obseg*: a) prosilci na podlagi ženevske konvencije - naraščanje do leta 2000 (maksimum – 9200), b) prosilci iz humanitarnih razlogov - v obdobju 1993-1999 skupaj 600 oseb. *Značilnosti*: a) prosilci na podlagi ženevske konvencije - večinoma moški iz ZR Jugoslavije, Irana, Iraka in Turčije, b) prosilci iz humanitarnih razlogov - večinoma iz BIH in Hrvaške.
- **Begunci – prosilci za začasno zatočišče.** - *Obseg*: 1993-99 skupaj okoli 100000 oseb.

- **Čezmejne dnevne selitve tujcev v Slovenijo** (ocena SURS). - *Obseg*: 4% zaposlenih in samozaposlenih (konec 90. let 33000 oseb) nima stalnega prebivališča v Sloveniji (tujci z začasnim prebivališčem in dnevni delovni selivci); največji delež delovnih mest zasedajo v občinah ob meji s Hrvaško.
- **Čezmejne dnevne/tedenske delovne selitve iz Slovenije v sosednje države**⁵⁷ (terensko proučevanje, 2000–2001). - *Obseg*: Okrog 14.000 oseb (kar predstavlja približno 1,8 % zaposlenih in samozaposlenih v drugem četrtletju 2002)⁵⁸: blizu 8.000 oziroma 56% Italija, okrog 6.000 oziroma 43% Avstrija, okrog 150 oseb oziroma 1% Hrvaška; opazna je tendenca rahlega povečevanja. *Značilnosti selivcev*: majhen delež selivcev ima višjo ali visoko izobrazbo, opazen pa je trend izboljševanja izobrazbene strukture; imajo širok akcijski radij dela v sosednji državi in so prostorsko mobilni (hitro lahko menjajo lokacije dela); med selivci so tehnični strokovnjaki (predvsem iz Maribora proti Gradcu), upokoјenci (večji del ženske; za dela v gospodinjstvih), študenti (dela v gospodinjstvih, sezonska dela), brezposelni, polkmetje (sezonska in kmečka dela), zaposleni (dodatna dela, sezonska dela). *Dejavniki oziroma/in motivi selitev*: skromna ali neustrezna ponudba delovnih mest v domačem okolju, boljši zasluški in dodatni zasluški, želja po delu v tujini ter pridobitvi izkušenj, ugodnosti v kraju dela (potrošnja, iskanje delovnih priložnosti ipd.). *Značilnosti obmejnih območij v Sloveniji, od koder večinoma prihajajo dnevni selivci*: prevlada podeželskih okolij, manj delovnih mest in skromnejši izbor delovnih mest, slabša infrastrukturna opremljenost, navajenost prebivalstva na čezmejno komunikacijo.
- **Emigracija raziskovalcev v obdobju 1995-2004** (registriranih pri MŠZŠ). - *Metodologija*: Anketiranje vseh organizacij z raziskovalci (cele populacije), maj-julij 2004; odziv – 42% organizacij, v katerih je zaposlenih 70% vseh raziskovalcev. *Obseg*: 73 raziskovalcev (povprečno letno okoli 8) iz 30 organizacij, kar je 2,5% skupnega števila raziskovalcev v teh organizacijah v letu 2004 (maj). *Značilnosti emigranta* - povprečje: 39-letni doktor znanosti moškega spola iz večjega javnega raziskovalnega inštituta s področja naravoslovno-matematičnih (fizik, kemik) ali tehničnih ved; glavni razlog odhoda – raziskovalno delo.

POTENCIALNO EMIGRACIJO smo proučili za vse prebivalce, v okviru teh pa še za nekatere kategorije najbolj usposobljenih (študente, nekdanje študente - udeležence mednarodnih študentskih izmenjav, zaposlene z visoko izobrazbo, raziskovalce):

- **Potencialna emigracija prebivalcev – konec 90. let.** - *Obseg* je bil majhen (najmanjši med 11 nekdanjimi socialističnimi evropskimi državami) – tako za kratko, srednje kot daljše obdobje; za vedno bi jih šlo 7%. *Značilnosti*: ciljne države za delo so zlasti Avstrija, Velika Britanija, ZDA, Kanada in Avstralija; razlogi za odhod (tako »push« kot »pull« dejavniki) so bili bistveno manj prisotni kot v ostalih primerjanih državah, dosti je bilo zaviralnih dejavnikov (pomen družine, zadovoljstvo s službo doma in ekonomsko situacijo v državi, ipd.).

⁵⁷ Komentar k analizi: Terensko delo je potekalo z anketiranjem policistov in carinikov na vseh mejnih prehodih, poleg tega pa še intervjuji s samimi čezmejnimi delovnimi selivci. Prikazane ocene so narejene na podlagi dobrih opazovalcev na mejnih prehodih in na podlagi izjav intervjuvanih čezmejnih dnevni delovni selivcev. Pojem mobilnosti se nanaša na njihove razmeroma pogoste premike v prostoru sosednje države in Slovenije. Zaradi poznavanja dveh jezikov, razmer, okoliščin ipd. so pogosto neke vrste »agenti«. Po opažanjih J. Zupančiča se ne držijo dolgo enega dela, temveč jih pogosto menjavajo.

⁵⁸ Delež čezmejnih dnevni selivcev od zaposlenih in samozaposlenih je samo informativne narave; ocenjujemo, da sestavljajo znaten del čezmejnih dnevni selivcev upokoјenci, brezposelni, študentje, pa tudi v Sloveniji zaposleni (ki jim je delo v sosednji državi dodaten vir zasluška).

- **Meddržavna mobilnost in potencialna emigracija študentov** (anketa, maj–junij 2004, 560 respondentov).
 - *Primerjava velikosti populacije, vzorca in respondentov*: Vzorec je zajemal 69% vseh »erasmusovcev« iz obdobja 1999-2004 in 60% študentov tretjega in četrtega letnika na štirih visokošolskih ustanovah (Ekonomske fakulteti v Ljubljani, Poslovno ekonomski fakulteti v Mariboru, Fakulteti za kemijo in kemijsko tehnologijo v Ljubljani ter Fakulteti za elektrotehniko in računalništvo v Mariboru). Respondenti predstavljajo 26% populacije »erasmusovcev« ter 14% populacije študentov tretjega in četrtega letnika navedenih štirih visokošolskih ustanov.
 - *Značilnosti respondentov*: med njimi je bilo več žensk kot moških (58%, 42%), po študijskih področjih je bilo največ (31%) študentov ekonomskih usmeritev, humanistike (20%) ter naravoslovno-matematičnih in tehniških ved (17%), ostala področja pa so bila zastopana z manjšimi deleži (pravo – 7%, ostalo družboslovje – 7%, biotehniške vede – 6%, ostale vede – 13%), glede na regijo stalnega bivališča jih je bilo največ iz Osrednjeslovenske regije (27%), Podravske (13%) in Gorenjske regije (12%).
 - *Obseg potencialne mednarodne mobilnosti in emigracije*: od skupnega števila študentov, ki so se udeležili mednarodne študentske izmenjave (»erasmusovci«) v obdobju 1999-2004, bi jih šlo delat v tujino kar tri četrtine, od tega polovica za več let kot 3 leta oziroma trajno; od študentov višjih letnikov navedenih visokošolskih ustanov pa bi jih šlo manj (55%); med vsemi anketiranimi študenti (obe navedeni skupini skupaj) to znese 71% (36% za obdobje do 3 let in 34% za daljše obdobje); na podlagi teh rezultatov ocenjujemo, da bi lahko letni odliv študentov po končanem izobraževanju v tujino znašal do nekaj tisoč oseb⁵⁹; okrog 8% anketiranih »erasmusovcev« (iz obdobja 1999-2004) pa se je v tujini že zaposlilo.
 - *Značilnosti*: moški so bolj nagnjeni k odselitvi kot ženske, med študijskimi usmeritvami pa so k dolgotrajnejši ali trajni zaposlitvi v tujini najbolj nagnjeni tisti s področja naravoslovno-matematičnih in tehničnih usmeritev; predhodne izkušnje študentov s tujino, kot je udeležba na mednarodnih študentskih izmenjavah, povečujejo interes za delo v tujini po končanem izobraževanju.
 - *Glavni motivi za začasno in trajno odseljevanje*: možnosti višjega zaslužka, pridobitev in obogatitev jezikovnega in drugih znanj, izhodišče za ustvarjanje poklicne kariere.
 - *Glavne ovire za začasno in trajno odseljevanje*: nezaupanje v tuje okolje (sprejetost, varnost, perspektivnost, ipd.), kvaliteta bivanja je v tujini slabša v primerjavi s tisto v Sloveniji.
 - *Regionalne razlike*: študenti iz obmejnih območij, ki imajo več izkušenj s tujim okoljem, so bolj zainteresirani za daljšo (več kot 3 leta) oziroma trajnejšo zaposlitev v tujini, v centralnih območjih pa je večji interes za začasno zaposlitev v tujini; motivi in ovire za delo in naselitev v tujini so podobne ne glede na regionalno poreklo.
- **Potencialna mobilnost in emigracija zaposlenih z visoko izobrazbo** (intervjuji, maj–julij 2004, 37 oseb). - *Število in glavne značilnosti intervjuvancev*: zaposleni so v različnih (večinoma večjih) podjetjih v Sloveniji, stari med 25 in 50 let, praviloma imajo družine, so zadovoljni v poklicu in na svojih sedanjih delovnih mestih, imajo mednarodne izkušnje. *Obseg potencialne emigracije*: v sedanjih relativno stabilnih gospodarskih in političnih razmerah je interes za trajno odselitev

⁵⁹ Če sklepamo po vzorcu študentov štirih visokošolskih ustanov, bi od skupnega števila okrog 27.000 študentov v 3. in 4. letnikih dobili nad 13.000 študentov. Ker pa pričakujemo, da bo tujina za študente drugih usmeritev manj zanimiva, je treba to število zmanjšati; zato ocenjujemo, da bo potencialnih selivcev manj, a še vedno do nekaj tisoč ljudi.

majhen, interes za krajša (največ nekajletna) obdobja dela v tujini pa precejšen; v kriznih razmerah bi mnogi resno razmislili o zaposlitvi v tujini. *Glavni motivi za začasni ali trajni odhod v tujino*⁶⁰: napredovanje v okviru sedanje dejavnosti oziroma razvoj kariere, projektno delo, možnosti izobraževanja in dodatnega usposabljanja, boljši zaslužek, boljše možnosti za delo in strokovni razvoj. *Glavne ovire za začasni ali trajni odhod v tujino*: težavno usklajevanje z zahtevami družinskega življenja (posebno ženske), naporu povezani z odselitvijo in prilagoditvijo na novo okolje, kakovost bivanja v Sloveniji je visoka, strah pred izgubo položaja v službi po vrnitvi. *Regionalne razlike*: obseg potencialne emigracije je večji v perifernih območjih⁶¹ (pripravljenost za morebitni odhod v tujino je tu nekoliko večja), kjer imajo slabše možnosti strokovnega razvoja v domačem okolju, motivi in ovire pa so v vseh regijah podobni.

- **Potencialna emigracija raziskovalcev – sredi 90. let** (z magistriranjem ali doktoratom, registrirani pri Ministrstvu za šolstvo, znanost in šport).
 - *Populacija, vzorec, respondenti*: Vzorec – 1000 oseb oziroma tretjina populacije; respondenti (64% odziv) – petina populacije; slučajnostno vzorčenje; skladnost populacije in respondentov po več dimenzijah (spol, izobrazba, itd.). *Obseg*: mednarodna mobilnost je bila visoka in potencialna emigracija velika (v opazovani populaciji raziskovalcev bi jih petina šla v tujino za dalj kot 3 leta oziroma za dalj kot 1 leto kar tri četrtine; večino med njimi so predstavljali »neodločeni« potencialni emigranti, toda delež odločenih je bil še vedno visok – 6% v populaciji, kar je bilo več kot v večini ostalih 10 primerjanih nekdanjih socialističnih držav, skupaj je to predstavljalo sredi 90. let 180 oseb v »populaciji«).
 - *Značilnosti potencialnega dolgoročnega emigranta*: samski moški z magistriranjem, mlajši od 40 let, s področja tehničnih ved (pa tudi naravoslovnih, medicinskih in biotehničnih), iz nedržavnega raziskovalnega inštituta, podjetja ali zdravstvene ustanove (oziroma iz organizacij izven visokošolskega sistema, državnih inštitutov, SAZU), v tujino bi šel predvsem zaradi boljših pogojev za znanstveno delo.

Evidentirani legalni meddržavni selitveni tokovi so imeli v obdobju od srede 90. let nekatere pomembne ugodne učinke na DEMOGRAFSKA GIBANJA v Sloveniji – na število prebivalcev (so preprečili padanje zaradi natalitete) in njihovo starostno strukturo (pomlajevanje); spolna struktura pa se je pod vplivom teh tokov spreminjala v smeri povečevanja deleža moških.

⁶⁰Večina od 37 intervjuvancev je poudarila predvsem željo po začasni zaposlitvi v tujini. Ta se glede na izkušnje pogosto spremeni v trajno emigracijo.

⁶¹Pojem periferije se nanaša na območja s šibko socialnoekonomsko strukturo (slabše kot npr. državno povprečje), slabšo infrastrukturno opremljenostjo, razvojnimi težavami ipd. Pogosto so to prav obmejna, podeželska, gorska (hribovita) in kraška območja.

6.2. IZHODIŠČA IN PREDLOGI ZA MIGRACIJSKO POLITIKO V SLOVENIJI

Slovenija potrebuje, upošteva navedena dejstva o zalogi emigrantov in obsegu dejanskega in potencialnega odseljavanja, tako **migracijsko politiko** (in druge politike), ki bo temeljila predvsem na naslednjih postavkah:

- zadrževanje domačega prebivalstva v Sloveniji,
- vzpodbujanje in predvsem dopuščanje (pozitivna stimulacija za vračanje emigrantov) različnih oblik kroženja strokovnjakov (povečevanje mednarodne komunikativnosti),
- spodbujanje vračanja »zdomcev« in izseljencev ter tudi njihovih potomcev v Slovenijo (imigranti z najnižjimi stroški integracije in pričakovano trajnostjo),
- selektivna imigracijska politika (prednost za kadrovske bolj potrebne profile in za kadre, za katere se predvidevajo nižji stroški integracij – hitra vključitev v slovensko okolje),
- upoštevanje načel nediskriminatornosti in aktivne integracijske politike v multikulturni družbi; spoštovanje evropskega pravnega reda.

Kot smo prikazali, je slovensko prebivalstvo manj nagnjeno k začasni ali trajni emigraciji v primerjavi z drugimi nekdanjimi socialističnimi državami, toda **nevarnost** odliva najbolj usposobljenih oziroma **bega možganov je precejšnja, zlasti med mladimi**. Z analizo *študentov (sedanjih in bivših) ter zaposlenih z visoko izobrazbo* smo ugotovili, da obstaja med njimi precejšnja nagnjenost za iskanje dela (in s tem tudi bivališča) v tujini. Vendar je ta mobilnost pogojna, se pravi vezana na določene pogoje (ki jih predstavljajo potisni dejavniki v Sloveniji in dejavniki privlačenja v drugih državah) ter pogosto časovno omejena. Tako anketirani študentje kakor tudi zaposleni pa se – drugi precej bolj kot prvi – zavedajo bivalnih kvalit, ki jih nudi slovensko okolje. Pri tem je treba upoštevati, da študentje (praviloma) še nimajo zaposlitve, ter prav tako niso vezani zaradi družinskega življenja ter stanovanja (verjetno zaradi pomanjkanja izkušenj, izhajajoč iz njihovih odgovorov, vrednotijo družinsko življenje in tudi kakovost bivanja nekoliko nižje). Pomembno je sploh dobiti zaposlitev, z njo pa pridobiti tudi izkušnje. Pri zaposlenih je motiv zaposlitve v tujini predvsem v nadaljevanju izgradnje poklicne kariere in je večinoma časovno omejen, prav zaradi vrednotenja domačega bivalnega in družinskega okolja. Zaposleni imajo večinoma zelo jasno opredeljene meje svojega morebitnega angažiranja v tujini: kje, koliko časa, za kakšen namen in pod kakšnimi pogoji. Študenti očitno še nimajo tako jasno izdelane predstave o morebitni zaposlitvi v tujini.

Z analizo emigracije *raziskovalcev* kot najbolj usposobljenega kadra pa smo ugotovili, da se je kar precejšen del zelo verjetne potencialne emigracije iz srede 90. let v obdobju 1995-2004 kljub izboljšanim razmeram v R&R spremenil v dejansko emigracijo. Evidentirali smo 40% »realizacijo« (od tega je šlo v petini primerov dejansko za kroženje, saj so se emigranti do leta 2004 že vrnil v Slovenijo), ocenjujemo pa, da je dejanska »realizacija« večja in da znaša okoli 50%.⁶² Primerjava potencialne in dejanske emigracije raziskovalcev, nadalje pa obeh s potencialno emigracijo študentov,

⁶² Ta ocena temelji na naslednjih predpostavkah in dejstvih:

- dejstvo – leta 1995 je bilo v populaciji raziskovalcev z magisterijem ali doktoratom 6% (180 oseb) odločenih selivcev za obdobje daljše od 1 leta;
- dejstvo – v obdobju 1995-2004 je evidentiran odliv raziskovalcev iz organizacij, v katerih je zaposleno 70% vseh raziskovalcev, registriranih pri MŠZŠ, znašal 73 oseb (to je 40% od prej navedenega potencialnega zelo verjetnega odliva);
- predpostavljamo, da je iz organizacij s preostalimi 30% raziskovalci, ki se niso odzvali na anketiranje (v letu 2004), v obdobju 1995-2004 tudi bilo nekaj odliva raziskovalcev v tujino.

je pokazala še, da skozi meddržavno mobilnost in selitve Slovenija izgublja mlade strokovnjake s področja naravoslovno-matematičnih in tehničnih ved, ki bi jih za pospešen tehnološki in gospodarski razvoj nujno potrebovala doma in jih ponekod že primanjkuje. Ti profili so na eni strani bolj nagnjeni k emigraciji, na drugi strani pa jih je tudi med emigranti največ.

Za povezavo individualnih in širših družbenih interesov in potreb (individualna raven – interes in potrebe mladega izobraženega slovenskega prebivalstva po mednarodni mobilnosti in emigraciji, nacionalna raven – zadržati visoko usposobljene prebivalce doma) bi bilo potrebno zagotoviti nekatere pogoje na naslednjih področjih:

1. področje študija - *ustvarjanje izhodiščnih možnosti*:

- dostopnost študija (cena študija, študentski domovi, štipendije, ipd.),
- ponudba izobraževalnih programov (usmeritve, pridobljene kvalifikacije, referenčnost, ugled, inovativnost ipd.),
- konkurenčnost in evropska primerljivost programov na slovenskih visokošolskih ustanovah (vendar ne za vsako ceno; določeni študijski programi morajo »pokrivati« specifične domače potrebe; obenem pa morajo obstajati tudi programi za široko »evropsko« ali tudi širšo raven),
- privlačnost za tuje študente (izobraževalni programi tudi v tujih jezikih),
- vzporedna izobraževalna, rekreativna, športna, kulturna, zabavna ipd. ponudba na lokacijah visokošolskih središč (ki tvori dodaten privlačevalni element za študente in obenem priložnost za zaposlitev),
- dostopnost različnih storitvenih dejavnosti, komunikacij in telekomunikacij (tehnična in družbena infrastruktura),
- spodbujanje mednarodne mobilnosti zaradi pridobitve tujih (mednarodnih) izkušenj.

V ta kontekst sodi tudi vzgoja in izobraževanje nasploh, saj je kakovosten izobraževalni sistem in druge razvojne možnosti otrok lahko tudi pomemben motiv za ostajanje doma ali na drugi strani povod za odhod v tujino (cela družina). Gre seveda tudi za področje identitete, ozaveščenosti, področje tistega, kar imajo države z dolgo državno tradicijo v kontekstu »domovinske« vzgoje.

2. področje dela - *ustvarjanje delovnih priložnosti in napredovanja v karieri*:

- razpoložljiva delovna mesta za raznovrstne poklicne profile,
- možnosti dostopa do delovnih mest, zagotavljanje enakopravnosti na razpisih in s tem povezana perspektivnost najboljših kandidatov,
- rotacija oziroma pretok na delovnih mestih; zlasti za mlajše kadre je pomembno, da vidijo možnosti zaposlitve in strokovne kariere,
- možnosti dela na daljavo (predpogoj je tehnično razvita infrastruktura na celotnem državnem teritoriju),
- omogočanje široke zasebne iniciative (na primer družinska podjetja), spodbujanje inovacij,
- spodbujanje mednarodne mobilnosti zaradi pridobitve izkušenj, večje konkurenčnosti slovenske delovne sile.

3. področje kakovosti življenja - *privlačnost domačega okolja*:

- dostopnost stanovanj (cena, varnost, velikost; sproščen trg nepremičnin),
- raven socialnega, zdravstvenega varstva in oskrbe,
- raven storitev v bivalnem in delovnem okolju,
- urejenost in čistost okolja,
- dostopnost do oskrbe, zabave, potrošnje, rekreacije,
- zagotavljanje osebne in premoženjske varnosti, ipd.

Sklenemo lahko, da je za zadržanje/ohranjanje prebivalcev, pri tem zlasti najbolj usposobljenih, doma (ter tudi za vrnitev visoko usposobljenih iz tujine) ključen **skladen in ugoden gospodarski in širši družbeni razvoj**, vključno s kakovostnim izobraževanjem. Potrebni pa so ukrepi tudi neposredno na področju urejanja selitev in skrbi za selivce ter na številnih **drugih področjih**. Predlagamo naslednje:

1. Slovenija bi morala **voditi aktivno in usklajeno migracijsko politiko**. - To pomeni, da zavzame politika uradna stališča in sklepe v odnosu do vsaj treh širših migracijskih podpodročij: *izseljenstvo* (Slovenci po svetu), *priseljenstvo* in *povratništvo*. Danes lahko opazimo veliko neuskklajenost delovanja (države in njenih organov) med omenjenimi področji (na primer odnos in pričakovanja za Slovence po svetu so neuskklajena s tem, kar Slovenija nudi priseljencem v Slovenijo). Neuskklajenost delovanja pa ni zaslediti le med omenjenimi področji, ampak tudi znotraj njih. Z izseljensko problematiko se na primer ukvarja vsaj pet ministrstev, pri čemer njihovo delovanje ni usklajeno. Na posameznih ministrstvih potekajo projekti, dejavnosti, akcije, ni pa medministrskega usklajevanja in koordinacije, ki bi zagotovila učinkovitejšo politiko, pa tudi racionalnejšo porabo denarja. Podobno velja tudi za priseljenstvo in povratništvo (glej točko 3 v nadaljevanju). Predlagamo, da se glede na sedanje stanje in zahtevnost obravnavanega področja v Sloveniji postavi »točka koordinacije« dejavnosti in financiranja na področju selitev - ali kot samostojno ministrstvo za selitve oziroma migracije, ki bi pokrivalo vse tri vidike ali kakšno drugo koordinativno telo, ki bi imelo dovolj pristojnosti, da bi posegalo v delo različnih ministrstev - morda agencija za migracije.
2. Na področju **priznavanja v tujini pridobljene izobrazbe** je bil (2004) sprejet nov zakon, ki predvideva kar nekaj izboljšav na tem področju. Upamo, da bo zakon kar se da hitro zaživel in odpravil dosedanje težave z postopki nostrifikacije. Je pa potrebna tudi siceršnja aktivnejša politika za olajšanje vračanja mladih, ki študirajo v tujino, saj imajo pri vračanju pogosto težave. Na tem področju bi bila potrebna tudi jasna, aktivna državna politika v povezavi s štipendijami, ki jih ponujajo bruseljski projekti za reintegracijo znanstvenikov ob vrnitvi domov (Marie Curie).
3. Potrebna je aktivna in spremenjena **politika na področju povratništva** (iz začasnega bivanja v tujini – na primer študenti, ali daljšega). Slovenski izobraženci se bodo vračali domov le, če bodo lahko uveljavili pridobljeno izobrazbo, če se bodo lahko primerno zaposlili in si tudi drugače uredili (po svojih predstavah) »človeka vredno življenje«. Delež vračanja slovenskih emigrantov (povratniki) je sorazmerno majhen in pod zelenim. Doslej v Sloveniji ni bilo zaslediti aktivne državne politike, ki bi dejansko spodbujala povratništvo. V odnosu do klasičnega povratništva se odpira več različic za strategijo, ki bi morala biti osnova za aktivno državno politiko do povratnikov. Aktivna državna politika bi bila potrebna za vračanje različnih skupin emigrantov, v tem okviru zlasti najbolj usposobljenih. Po drugi strani pa bi morali razmisliti tudi o dejstvu, da je morda star pogled na povratnike povozil čas. Danes svet postaja »globalna vas«. Razvoj telekomunikacij je povzročil pomembne spremembe v pomenu prostora, oddaljenosti in časa. Morda ne bi smeli več toliko razmišljati o povratku, ampak o tem, kako lahko Slovence po svetu uporabimo, vključimo v pomembnejše nacionalne projekte, kljub fizični oddaljenosti – ob uporabi alternativ, ki jih ponuja sodobna tehnologija, a ji žal domača zakonodaja le s težavo sledi. Nove komunikacijske možnosti na primer omogočajo uresničevanje koncepta t. i. "virtualnih etničnih skupnosti". Pred leti so se že razvijale pobude v tej smeri, a žal ni prišlo do njihove realizacije. Govorimo lahko predvsem o dveh zanimivih različicah:

- Skupen slovenski kulturni prostor, mišljen kot “referenčna etnična tvorba” (Klinar, 1990), ki jo sestavljajo Slovenci in njihovi potomci, živeči na teritorialno strnjenih področjih in tisti, ki bivajo razpršeno. Vezivo tako postavljene referenčne tvorbe bi bila etnična (samo)identifikacija posameznikov izseljencev ali njihovih potomcev.
 - Poseben način organiziranja znanosti in izobraževanja bi omogočila realizacija ideje t. i. »tretje univerze« kot akcije za vzpostavitev različnih oblik sodelovanja (znanstvenega, pedagoškega, informacijskega) z našimi uglednimi znanstveniki in profesorji, ki delujejo v razvitih znanstvenih centrih Zahoda.
4. Delo na **integracijski politiki** in urejanju življenjskih razmer za priseljence brez državljanstva kot tudi za uveljavljanje pravic državljanov, ki imajo priseljsko poreklo in jim ustava Slovenije zagotavlja določene pravice, ki jih v praksi ne morejo udejaniti. Govorimo o tem, da bi na področju integracijske politike zaživel principi multikulture migracijske politike. Le-ta Sloveniji ni tuja, saj je v veliki meri zaživela na področju urejanja razmer za narodne manjšine. Žal smo se pri tem ustavili in manjšinsko področje nismo urejali na način, ko bi se zajelo tudi priseljsko problematiko.
 5. **Politika na področju razvojno-raziskovalne dejavnosti.** – Nujno je potrebno spremljati razmere v R&R (v različnih organizacijah), da bi se pravočasno odkrile pomanjkljivosti in sprejeli ustrezni ukrepi.
 6. **Politike za preprečevanje odliva mladih.** – Če se bo večji del velikega potencialnega odliva mladih v tujino uresničil, bo Slovenija poleg »fizične« izgube pomembnega razvojnega potenciala izgubila tudi velike pretekle naložbe iz javnih sredstev v izobraževanje teh ljudi (ni šolnine za redni študij, neposredna oblika državne finančne pomoči študentom so nepovratne štipendije). Menimo, da je potrebno spremljati položaj in vrednote mladih, spodbujati (z raznovrstnimi ukrepi) njihovo zaposlovanje doma in državno finančno pomoč za podiplomski študij nujno izvajati predvsem v obliki posojil (tudi na področju dodiplomskega študija vpeljati posojila – poleg razpoložljivosti štipendij za najrevnejše). Dejansko bi bila potrebna koordinirana nacionalna akcija za preprečevanje (trajnega) odhoda mladih v tujino.

Meddržavne selitve so glede na majhnost Slovenije, neugodne demografske trende in prognoze ter ugotovljen velik potencialni odliv med mladimi področje, ki bi ga bilo potrebno nenehno sistematično spremljati (občasne ad hoc raziskave so premalo), pri tem zlasti statistično neevidentirane tokove, kamor sodi odliv najbolj usposobljenih. Sicer lahko država zamuja s potrebnimi ukrepi in izgublja ključni razvojni potencial, kar lahko ogrozi zelen in potreben uspešen gospodarski in širši družbeni razvoj, ki je obenem ključni pogoj za ohranjanje tega potenciala doma.

7. LITERATURA IN VIRI

- Adams, William (1968). *The Brain Drain*. New York: MacMillan.
- Andersson, Roger (1998). *Socio-spatial Dynamics - Ethnic Division of Mobility and Housing in post-Palme Sweden*. *Urban Studies*, Vol. 35, No.3, str. 397-428.
- Angenendt, Steffen (eds.) (1999). *Asylum and Migration Policies in the European Union*. Bonn: Research Institute of the German Society for Foreign Affairs.
- Belec, Borut (1992). Nekaj značilnosti zemljiškoposestne in zaposlitvene povezanosti med republikama Slovenijo in Hrvaško v obmejnih območjih severovzhodne Slovenije. V: *Geographica Slovenica*, 23. Inštitut za geografijo, Ljubljana, str. 363–372.
- Bevc, Milena, Frančiška Logar (1992). *Beg možganov in gospodarski razvoj Slovenije - 1. del, Analiza obsega in nekaterih značilnosti slovenskega zdomstva s poudarkom na tistih z visoko izobrazbo*. Ljubljana: Inštitut za ekonomska raziskovanja.
- Bevc, Milena (1996). *Potential external and internal brain drain - Slovenia, Final report*. Raziskava v okviru mednarodnega projekta (COST A2) "Europe's Integration - Labour Force Brain Drain", Ljubljana: Inštitut za ekonomska raziskovanja.
- Bevc, Milena, Janez Malačič, Valentina-Katka Prevolnik, Renata Slabe-Erker, Dejan Sarka (1996). *Dejanski in potencialni beg možganov iz Slovenije - obseg, značilnosti in vzroki, Zaključno poročilo*. Ljubljana: Inštitut za ekonomska raziskovanja.
- Bevc, Milena, Valentina Prevolnik-Rupel, Barbara Verlič-Christensen (2000). *Migracije v Sloveniji v luči vključitve v EU, Raziskava v okviru projekta Strategija gospodarskega razvoja Slovenije: Slovenija v Evropski uniji*, Ljubljana: Inštitut za ekonomska raziskovanja.
- Bevc, Milena, Valentina Prevolnik-Rupel (2000). *Čezmejne dnevne migracije iz Slovenije v Avstrijo in Italijo ter iz drugih držav v Slovenijo, Ekspertiza za Službo vlade RS za evropske zadeve*. Ljubljana: Inštitut za ekonomska raziskovanja.
- Bevc, Milena, Valentina Prevolnik-Rupel (2000). *Migration and Labour market issues. Prispevek v raziskavi: Intensification of East-West Relations in the Process of EU enlargement: the case of Austria/Slovenia, Joint Report of the Vienna Institute for International Economic Studies - WIIW and Institute for economic research*, Ljubljana, 2000, str. 56-84.
- Bevc, Milena, Stanka Kukar (2001). *Primerjava Slovenije in drugih držav - kandidatk za vstopo v EU z vidika prostega pretoka delavcev, Ekspertiza za Službo vlade RS za evropske zadeve*. Ljubljana: Inštitut za ekonomska raziskovanja.
- Bevc, Milena, Klemen Koman, Nika Murovec (2004). *Človeški viri v razvojno-raziskovalni dejavnosti v Sloveniji (stanje in emigracija) ter primerjava z državami*, Ljubljana: Inštitut za ekonomska raziskovanja.
- Biffi, Gudrun (1996). *Immigrant Labour Integration. Prispevek v knjigi: Gunther Schmid, Jacqueline O'Reilly, Klaus Schomann: International Handbook of Labour Market Policy and Evaluation, UK - USA: Edward Elgar*.
- Borjas, J. George (1999). *Economic Research on the Determinants of Immigration - Lessons for the European Union*. World Bank Technical Paper No. 438, Washington: The World Bank.
- Bouscaren, Anthony. (1969). *European Economic Community Migrations*. Martinus Mijhof. Den Haag.
- Brown, Lawrence (1973). *Immigration (pren. po 1933)*. New York: Longmanns.

- Brown, M.; Cote, R. O.; Lynn – Jones S. M.; Miller S. E. (ur.) (2001). *Nationalism and Ethnic Conflict*. London: MIT Press.
- Bufon, Milan (1992). *Prostorska opredeljenost in narodna pripadnost*. Trst: Založništvo tržaškega tiska.
- Bufon, Milan (1997). *Prostor, meje, ljudje*. Trst - Ljubljana: Založništvo tržaškega tiska - Znanstveni inštitut Filozofske fakultete.
- Castles, Stephen, Mark J. Miller (1993). *The Age of Migration*. London: MacMillan.
- Castles, Stephen, Mark J. Miller (1998). *The Age of Migration. International Population movements in The Modern World*. London: MacMillan.
- Christensen-Verlič, Barbara (1999). *Evropa v migracijskem precepu*. Raziskovalno poročilo 1998/99, Ljubljana: Fakulteta za družbene vede, Inštitut za družbene vede.
- Christensen-Verlič, Barbara (2000). *Migracije in trg delovne sile, Evropska skupnost in Slovenija. Prispevek za raziskavo Migracije v Sloveniji v luči vključitve v EU*, Ljubljana: Fakulteta za družbene vede, Inštitut za družbene vede.
- Cohen, Robin (ur.) (1996). *Theories of Migration*. Cheltenham: Edward Elgar.
- Dolenc, Danilo (1998). *Strateška vprašanja statističnega spremljanja selitev in regionalni vidik notranje migracijske (ne)povezanosti Slovenije*. Statistični dnevi 1998 - Statistična podpora pogajanjem z Evropsko unijo in strukturni skladi, Zbornik. Radenci: Statistični urad Republike Slovenije - Statistično društvo Slovenije, str. 540-549.
- Dolenc, Danilo (2000). *Metodološke in praktične težave pri uresničevanju najnovejših priporočil Združenih narodov za statistiko meddržavnih selitev v Sloveniji*. Referat na delavnici - UN/ECE-Eurostat-ESCWA work session on migration statistics, Ženeva.
- Dolenc, Danilo, Dorotea Verša (2000). *Delovne migracije v Sloveniji - 31.12.1999*, Rezultati raziskovanj, Ljubljana: Statistični urad republike Slovenije, št. 748.
- Dopolnitve zakona o zaposlovanju tujcev, Uradni list Republike Slovenije, št. 13/1993.
- European Commission (2000). *EU Common Positions for Chapter 2 - The free movement of persons for the pursuit of economic activity in the context of enlargement*, Information note. Brussels.
- Eurostat (1997). *Causes of International Migration, Proceedings of a workshop - Luxembourg, 1994*. Brussels - Luxembourg.
- Eurostat (1997a). *Migration Statistics 1996*. Brussels - Luxembourg.
- Eurostat (1997b). *Labour Force Survey, results 1996*. Brussels - Luxembourg.
- Eurostat (1999). *Labour Force Survey, results 1997*. Brussels - Luxembourg.
- Eurostat (2000). *Demographic Statistics, 1999: data 1960-1999*. Brussels - Luxembourg.
- Fassmann, H.; Münz R. (ur.) (1996). *Migration in Europa. Historische Entwicklung, aktuelle Trends, politische Reaktionen*. Ludger Pries. Baden-Baden.
- Genorio, Rado (1993). *Geographical Dimensions of Slovene Emigration Around the World*. V: *GeoJournal*, 30. 3. Dordrecht – Boston – London: Kluwer Academic Publishers, str. 225–230.
- Gordon, M. (1964). *Assimilation in American Life*. New York: Oxford University Press.

- Gosar, Anton (1993). Narodnosti Slovenije – spreminjanje etnične podobe v srednji Evropi. V: *Geographica Slovenica*, 24. Ljubljana: Inštitut za geografijo, str. 33–50.
- Graham, David T., Nana K. Poku (2000). *Migration, Globalisation and Human Security*. London - New York: Routledge.
- Grečić, Milan (1986). *Migracije radne snage u Europi*. Beograd: Naučna knjiga.
- Hribernik, Katarina (1997). Slovenski mejni prehodi kot element odprtosti državne meje. Diplomski naloga. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta.
- Huntington, P. Samuel (1999). *Kampf der Kulturen*. München: Goldmann.
- Husa, Karl, Christof Parnreiter, Irene Stacher (2000). *Internationale Migrationen*. Wien: Brandes & Apsel Südwind.
- Hutchinson, John, Anthony D. Smith (ur.) (1994). *Nationalism*. Oxford: Oxford Readers.
- IOM (1999). *Migration Potential in Central and Eastern Europe*. Geneva: International Organisation for Migration.
- Joint Programming Document 2000–2006, Austria–Slovenia. Interreg IIIA-Phare CBC.
- Kajzer, Alenka (1998). Človeški dejavnik in trg dela. Strategija RS za vključitev v EU. Ljubljana: Urad za makroekonomske analize in razvoj.
- King, Russell (ed.) (1993). *Mass Migrations in Europe: The Legacy and the Future*. London - New York: Belhaven press.
- King, Russel (ed.) (1993). *Migrants, institutions and politics: the evolution of European migration policies*. London - New York: Belhaven press.
- Klemenčič, Vladimir (1972). Prostorska diferenciacija Slovenije po selitveni mobilnosti prebivalstva. V: *Geografski vestnik*. Ljubljana, str. 5–56.
- Klemenčič, Vladimir (1984). Geographische Probleme der Grenzräume Sloweniens. V: *Österreich in Geschichte und Literatur mit Geographie*, 28, 6, str. 387–400.
- Klemenčič, Vladimir (1987). Državna meja na območju SR Slovenije kot poseben geografski fenomen. V: *Razprave in gradivo*. Inštitut za narodnostna vprašanja, Ljubljana, str. 57–81.
- Klemenčič, Vladimir (1992). Selitvena dinamika iz republik bivše Jugoslavije v Slovenijo. V: *Geografija v šoli*, 2. Zveza geografskih društev Slovenije, Ljubljana, str. 6–25.
- Klinar, Peter (1976): *Mednarodne migracije*. Ljubljana: Fakulteta za sociologijo, politične vede in novinarstvo..
- Klinar, Peter (1976). *Mednarodne migracije*. Maribor: Založba Obzorja.
- Klinar, Peter (1985). *Mednarodne migracije v kriznih razmerah*. Maribor: Založba Obzorja.
- Klinar, Peter (1989). *Sodobni konjunktivni procesi druge generacije*. Ljubljana : RONIM ISU.
- Kovačev, Asja Nina (1993). Akulturacija imigrantov v zahodnih družbah. *Teorija in Praksa*, let. 30, št.7-8, str. 699-705.
- Kržišnik-Bukič, Vera (ur.) (1999). Slovensko-hrvaški obmejni prostor. Življenje ob meji. Ljubljana: Inštitut za narodnostna vprašanja.
- Lukšič-Hacin, Marina (1995). *Ko tujina postane dom*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.

- Lukšič-Hacin, Marina (1999). Multikulturalizem in migracije. Ljubljana: Založba Znanstveno raziskovalnega centra SAZU.
- Medved, Felicita (1998). Resolucija: Predlog resolucije o migracijski politiki RS, izhodišča. Poročevalec državnega zbora Republike Slovenije, št. 38.
- Meddržavne selitve državljanov Republike Slovenije v obdobju 1991-1998 po starosti, spolu in izobrazbi, ter občinah. Interna dokumentacija. Ljubljana: Statistični urad Republike Slovenije, 2000.
- Mesečne informacije, Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za zaposlovanje, let. 7, 2000, št. 4 in 5.
- Mesić, M. (1993). Strategije razvitih družb. Teorija in praksa št. 7-8, Ljubljana.
- Mesić, M., Heršak, E. (1989). Evropa, integracija i (jugoslovenska) migracija. Migracijske teme št.1, Zagreb.
- Migration Statistics (1999). Population and Social Conditions, data 1860-1999, Theme 3. Brussels - Luxemburg: European Commission.
- Navodila o izvajanju zakona o zaposlovanju tujcev, Uradni list Republike Slovenije, št. 54/1997 (in dopolnitve navodil – UL RS št. 80/1999).
- Nedovoljeni prehodi državne meje, prosilci za azil, vloge za začasno zatočišče v Slovenije, v obdobju 1991-1998. Interna dokumentacija, Ljubljana: Ministrstvo za notranje zadeve, 2000.
- Notranje selitve v Sloveniji po statističnih regijah. Interna dokumentacija, Ljubljana: Statistični urad Republike Slovenije, 2000.
- OECD (1999). Employment Outlook, Annual report. Paris.
- OECD (1999a). Trends in International Migration, 1999 edition, Paris.
- Odselitve državljanov Republike Slovenije v Avstrijo v obdobju 1991-1998 po starosti, spolu in izobrazbi za obmejne regije, Interna dokumentacija. Ljubljana: Statistični urad Republike Slovenije, 2000.
- Pak, Mirko (ur.) (2001). Socialnogeografska problematika obmejnih območij ob slovensko-hrvaški meji. Dela, 16. Ljubljana: Filozofska fakulteta.
- Pečar, Janja (1999). Regionalni vidiki razvoja Slovenije s poudarkom na finančnih rezultatih poslovanja gospodarskih družb v letu 1998. Delovni zvezek Urada za makroekonomske analize in razvoj, let. VIII, št. 8.
- Predlog Zakona o zaposlovanju in delu tujcev - predlog, Poročevalec Državnega zbora Republike Slovenije, let. XXVI, 2000, št. 43.
- Recent demographic developments in Europe. Luxemburg: Council of Europe, 1999.
- Resolucija o migracijski politiki Republike Slovenije, Uradni list Republike Slovenije, št. 106/2002.
- RZZ. Letno poročilo za leta 1992 do 2003. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za zaposlovanje, 1993-2000.
- Soutif, Veronique (1999). L'integration europeenne et les travailleurs frontaliers de l'Europe occidentale. L'Harmattan. Paris.
- Spremembe in dopolnitve navodil o izvajanju zakona o zaposlovanju tujcev, Uradni list Republike Slovenije, št. 80/1999.
- Spremembe in dopolnitve zakona o azilu, Uradni list Republike Slovenije, št. 124/2000, št. 67/2001.
- Spremembe in dopolnitve zakona o azilu, Uradni list Republike Slovenije, št. 67/2001.

- Statistični letopis Republike Slovenije za leta 1992 do 2003, Ljubljana: Statistični urad Republike Slovenije, 1993-2000.
- Statistične informacije, Ljubljana: Statistični urad Republike Slovenije, št. 107/2000, 92/2002, št. 54/2004, št. 111/204.
- Špes, Metka (ur.) (1999). *New Prosperity for Rural Regions*. V: *Geographica Slovenica*, 31. Ljubljana: Inštitut za geografijo.
- Špes, Metka (ur.) (2000). *Regionalni razvoj v Sloveniji*. V: *Geographica Slovenica*, 33, Ljubljana: Inštitut za geografijo.
- Townsend, Allan (1997). *Making a Living in Europe; Human geography of Economic Change*. UK - USA - Canada: Routledge.
- United Nations - UN (1998). *In-depth studies on Immigration in Central and Eastern Europe: The case of Poland*. UN Economic Studies, New York, No. 11.
- Verlič-Christensen, Barbara (2002). *Evropa v precepu med svobodo in omejitvami migracij*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Zakon o državljanstvu Republike Slovenije, Uradni list Republike Slovenije, št. 1/1991.
- Zakon o zaposlovanju tujcev, Uradni list Republike Slovenije, št. 33/1992.
- Zakon o začasnem zatočišču, Uradni list Republike Slovenije, št. 20/1997.
- Zakon o azilu, Uradni list Republike Slovenije, št. 61/1999.
- Zakon o tujcih, Uradni list Republike Slovenije, št. 61/1999.
- Zakon o urejanju statusa državljanov drugih držav naslednic nekdanje SFRJ v Republike Sloveniji, Uradni list Republike Slovenije, št. 61/1999.
- Zakon o spremembah in dopolnitvah Zakona o tujcih, Uradni list Republike Slovenije, št. 87/2002.
- Zakon o zaposlovanju in delu tujcev, Uradni list Republike Slovenije, št. 66/2000.
- Zupančič, Jernej (1997). *Slovene Border Cities Along the Slovene-Austrian Border - A New Geopolitical and Spatial Situation*. *Small European Regions During Transition Period*. Silesian Institute in Opole, Opole, str. 83–90.
- Zupančič, Jernej (1998). *Zdomci*. V: *Geografski atlas Slovenije*. Ljubljana: Državna založba Slovenije.
- Zupančič, Jernej (1999). *Karavanke – od ločnice do stičišča Slovencev z obeh strani meje*. V: *Sonaravni razvoj v Slovenskih Alpah*. Ljubljana, str. 337–348.
- Zupančič, Jernej (1999a). *Slovinci v Avstriji*. Ljubljana: Inštitut za geografijo.
- Zupančič, Jernej (1999b). *Emigration of Slovenes to Austria During Transition Period*. *Small European Regions During Transition Period*. Silesian Institute in Opole, Opole, str. 71–82.
- Zupančič, Jernej (2000). *Čezmejne dnevne in tedenske delovne migracije na schengenskih mejah Republike Slovenije (z Italijo in Avstrijo)*. Ljubljana: Inštitut za geografijo.
- Zupančič, Jernej (2001). *Delovne migracije iz držav Evropske unije v Slovenijo*. Inštitut za geografijo: Ljubljana.

Zupančič, Jernej (2002). Grenzüberschreitende Pendelwanderung aus Slowenien nach Österreich und Italien. V: Mitteilungen für österreichische geographische Gesellschaft. Wien, str. 145–157.

Zupančič, Jernej et al. (2003). Slovenija in nadaljnji razvoj Evropske unije - končno poročilo. Ljubljana: Inštitut za narodnostna vprašanja.

Wallraff, G. (1986). Čisto na dnu. Ljubljana: Mladinska knjiga.

World Bank (2000). World Development Indicators 2000. Washington.

INTERNETNI VIRI:

Bivanje državljanov EU v Sloveniji po 1. maju 2004, <http://www.mnz.si/si/195.php>

Bivanje slovenskih državljanov v članici EU po 1. maju 2004, <http://www.mnz.si/si/195.php>

Državljanstvo EU, <http://www.mnz.si/si/195.php>

EU and the migration policy,
http://www.migrationsverket.se/english/eeu/e_eu.html

Eurojust, <http://www.mnz.si/si/197.php>

http://europa.eu.int/comm/justice_home/doc_centre/asylum/statistical/docs/2001/policy_legislation_migration_en.pdf;

http://europa.eu.int/comm/justice_home/doc_centre/asylum/statistical/docs/2001/policy_legislation_ilegal_entry_en.pdf

http://europa.eu.int/comm/justice_home/doc_centre/asylum/statistical/docs/2001/policy_legislation_migration_en.pdf

http://europa.eu.int/comm/justice_home/doc_centre/asylum/statistical/docs/2001/refused_alien_citizenship_ms_en.pdf

http://europa.eu.int/comm/justice_home/doc_centre/asylum/statistical/docs/2001/residence_permits-en.pdf

http://europa.eu.int/comm/justice_home/doc_centre/asylum/statistical/docs/2001/population_by_citizenship_en.pdf

Leta 2006 konec dovoljenj za bivanje za državljane EU na ozemlju druge članice, <http://www.mnz.si/si/194.php?ID=271>

Migracije in azil; Prizadevanja za skupno imigracijsko politiko, <http://www.mnz.si/si/198.php>

Mejnik v Tampereju , <http://www.mnz.si/si/1933.php>

Ministrstvo za notranje zadeve, <http://www.mnz.si/si/133.php>

Nastanek tretjega stebra v Maastrichtu, <http://www.mnz.si/si/1932>.

Nova struktura po Amsterdamu, <http://www.mnz.si/si/1932.php>

Policija – mejna problematika, <http://www.policija.si/si/index.html>

Popis prebivalstva 2002 <http://www.stat.si/popis2002/si/default.htm> (veliko tabel za Slovenijo in regije)

Prvi začetki v 70. in 80. letih, <http://www.mnz.si/si/1931.php>

Schengenski sporazum, <http://www.mnz.si/si/1921.php>

Statistične informacije št. 92/2002, <http://www.stat.si/popis2002/gradivo/si-92.pdf>

Trends in international migration - 2002, OECD, 2002,
http://www.oecd.org/document/36/0,2340,en_2825_494553_2515108_1_1_1_1,00.html

Zavod Republike Slovenije za zaposlovanje, <http://www.ess.gov.si>

PRILOGE

PRILOGA 1 (k poglavju 3)**ČEZMEJNE DNEVNE DELOVNE SELITVE - SLOVENIJA****1. POJEM IN POJAV ČEZMEJNIH DNEVNIH DELOVNIH SELITEV**

Slovenija je izhodiščna, prehodna in obenem tudi ciljna dežela čezmejnih dnevni delovnih selivcev. Problem čezmejnih dnevni delovni selitev sodi v kontekst proučevanja meje in obmejnih območij. Čezmejno sodelovanje ima s procesi evropske integracije čedalje večji pomen. Povečuje se mobilnost in tudi prostorski doseg dnevni selivcev. Prost pretok delovne sile na trgu dela je ena od temeljnih svoboščin in s tem kvalitet združene Evrope. Ta mogočni, čedalje bolj dinamičen in strukturno raznovrsten tok je logično nadaljevanje selitvenih tokov zaradi dela, ki imajo v evropskem prostoru staro tradicijo. Toda obenem so mednarodni tokovi delovne sile tudi med najbolj perečimi družbenimi vprašanji sodobne Evrope, še posebej ko gre za čezmejni pretok med »starimi« in »novimi« članicami (Verlič–Christensen, 2001). Neredko so strahovi dosedanjih območij priseljevanja, zlasti Nemčije, Beneluksa in Francije pred »poplavamami« delavcev iz Poljske in Češke – kot se je pokazalo – povsem neutemeljeni, toda diskusije o teh vprašanjih so še vedno pogoste in torej aktualne. Z odprtimi mejami, ki z združevanjem v Evropsko unijo postajajo zgolj še administrativne, imajo čezmejni tokovi delovne sile bolj prosto pot in lahko celo postajajo dominantni. Zato se pojavljajo strukturna neravnotežja tudi v »starih« območjih čezmejnih delovni migracij, kot je to na primeru Beneluksa in severne Francije (Soutif, 1999). Število čezmejnih dnevni selivcev je v prvi vrsti rezultat med ponudbo dela na eni in iskalcu (delovno silo) na drugi strani meje. Slovenske robne in periferne pokrajine so skupaj z obmejnimi območji v sosednjih državah le del mozaika pojavov, procesov in problemov v evropskem prostoru.

Pri proučevanju čezmejnih dnevni delovni selitev je potrebno poznati razmere v proučevanih območjih. Zato smo podali kratko analizo prostorske strukture in procesov na obeh straneh meje: na prispevnih območjih (na strani Slovenije, Madžarske in Hrvaške) ter na ciljnih območjih drugi strani (v Italiji in Avstriji, pa tudi Sloveniji). Dnevni selitev ne more biti, če ni na prispevni strani razpoložljive delovne sile, če ta ni zainteresirana za različna dela in zaslužek onkraj državne meje, če nima ustreznih informacij in zvez ter če ni ustreznih prometnic in prepustnih mejnih prehodov. Na ciljnih območjih mora obstajati potreba za delom (torej delovna mesta), kapital, informacije ter pripravljenost oblasti, da sprejmejo čezmejne dnevne selivce. V splošnem se morata obmejni območji strukturno dovolj razlikovati, da se sproži na eni strani ponudba in na drugi povpraševanje.

Čeprav bo širitev schengenskega območja večino od sedanjih varnostno (policijsko) in carinsko nadzorovanih meja spremenila v administrativne, bodo strukturne značilnosti teh območij zanesljivo ostale še več let. Prav čezmejnih tokovi jih bistveno spreminjajo, zato bo tematika čezmejnih selitvenih procesov in torej tudi delovni selitev ostala pomemben predmet proučevanja.

2. METODOLOGIJA PROUČEVANJA ČEZMEJNIH DNEVNIH DELOVNIH SELITEV ZA SLOVENIJO

Prikazani podatki in rezultati izhajajo iz terenske raziskave, opravljene jeseni leta 2000 in ponovljene leta 2001 na izbranih točkah slovensko-avstrijske in slovensko-italijanske meje ter strukturne analize obmejnih območij, opravljene leta 2001. Tedaj se je nadaljevala raziskava o delovni selitvah tudi prek slovensko-hrvaške in slovensko-madžarske meje, ki smo jo v celoti ponovili oktobra 2003; le za štiri mejne prehode ni bilo pridobljenih novih podatkov in smo uporabili ocene izpred leta in pol. Leta 2001 je bil izdelan tudi kratek projekt o delovni migracijah iz držav EU v Slovenijo, kar se le

deloma pokriva z vprašanjem čezmejnih dnevni migracij delovne sile (Zupančič, 2001). Gre za dovolj obsežno in predvsem sveže gradivo, ki dopušča primerjave z uvodoma postavljenim kontekstom globalizacije in individualizacije svetovnih tokov delovne sile v pogojih evropske informacijske in obenem multikulture družbe.

Viri za tovrstno proučevanje so razmeroma skromni. Statistika čezmejnih tokov vodi evidenco za celoten pretok oseb, blaga in vozil, ne pa tudi po namenu čezmejnih potovanj. Za naše potrebe ti podatki žal skoraj nimajo nobene vrednosti. Podatki zavodov za zaposlovanje in Ministrstva za notranje zadeve, ki beležijo prijavljene zaposlitve (delovna dovoljenja ipd.) so – na primer pri sezonskih delih – zajeli le skromen del tistega, kar smo lahko ocenili s pomočjo terenskega dela. Obrnili smo se na vse mednarodne, meddržavne in obmejne mejne prehode (kmetijski in planinski prehodi v tem pogledu niso zanimivi) ter osebju, torej policistom in carinikom, zastavili nekaj vprašanj glede čezmejnega pretoka oseb, ki po vsej verjetnosti prehajajo mejo z namenom, da na drugi strani delajo. Osebe na meji dokaj dobro pozna situacijo in jo lahko oceni. Seveda gre pri tem za približke, za ocene, in ne za točne številke. Ocene so verjetno natančnejše na manjših mejnih prehodih z ožjim zaledjem. Odziv osebja je bil zelo dober, saj imamo podatke za vse mejne prehode; za nekatere so podatki (ocene!) združeni. Vseeno pa je med tremi terenskimi poizvedovanji prihajalo do določenih razlik, ki so po eni strani odraz subjektivnih ocen ocenjevalcev na mejnih prehodih, po drugi strani pa tudi rezultat realnega povečevanja oziroma zmanjševanja števila čezmejnih delovnih dnevni selivcev. Toda ta odstopanja so sorazmerno majhna, zato je imamo lahko pridobljene rezultate za dokaj reprezentativne. Razmeroma majhne razlike so – ob upoštevanju realnega povečevanja ali pa zmanjševanja – dokaz, da smemo tem ocenam zaupati. Ocene so še toliko bolj pomembne ob odsotnosti drugih (uradnih, registriranih) informacij. Po enaki metodi smo zajeli vse mejne prehode in s tem pridobili solidno evidenco ocen o obsegu in strukturnih razmerjih čezmejnih dnevni delovni migracij. Ocenjujemo, da so zaradi enotne metode z dva ali ponekod trikratnim preverjanjem (upoštevaje realno nastale razlike v času dobrih dveh let!) vplivi »subjektivnega dejavnika« sorazmerno majhni.

Poleg ocene povprečnega števila čezmejnih dnevni selivcev potujočih prek mejni prehodov so nas zanimali tudi sezonski ritem selitev, ocena števila po spolu in (zelo približno) po starosti, pa seveda o ciljnih območjih. Te ocene so naši sogovorniki (policisti, cariniki) večinoma tudi posredovali. Poleg tega smo izvedli tudi nekaj kratkih intervjujev s samimi selivci, a le na nekaj mejni prehodih. Zanimali so nas predvsem motivi in razlogi za iskanje dela v drugi državi, vrsta in obseg dela, posebnosti in morebitne težave pri izvajanju teh del in podobno. Tako smo pridobili – sicer le v nekaterih – zlasti večjih mejni prehodih dragocene informacije, ki smo jih uporabili predvsem pri opisu strukture del in strukture selivcev ter pri opredeljevanju motivov, vzrokov in dejavnikov čezmejnih dnevni delovni migracij. Prav tako so nam bili v oporo pri opredeljevanju realni in potencialni učinki teh tokov na obmejni prostor in družbo. Tako je glavnina ugotovitev vezana na s terenskim delom pridobljene informacije in ocene.

S podatki uradne statistike smo si lahko pomagali le malo; večinoma kot pojasnila splošni demografskih in socialnoekonomskih karakteristik obmejni območij na obeh straneh meje. Občutljivega pojava dnevni (in izjemoma tudi tedenski) čezmejni delovni migracij ne beležijo. A tudi sicer ti podatki razmeroma hitro zastarijo. Pač pa smo uporabili podatke o številu delovni imigrantov v Sloveniji, ki jih zbira Zavod za zaposlovanje; ter deloma tudi Ministrstva za notranje zadeve RS, Sektorja za migracije in naturalizacijo. Posredno so uporabni tudi podatki nekaterih zbirnikov gospodarskih subjektov v Sloveniji (na primer IBON, PIRS) in potem zlasti podjetjem v tuji lasti zastavili nekaj vprašanj v zvezi z zaposlitvami oseb, ki imajo stalno prebivališče zunaj Republike Slovenije. Pri teh sogovornikih je bil odstotek zavrnitev zelo visok in zategadelj so podatki in informacije iz tega vira manj zanesljivi in primerni za pojasnjevanje stanja, okoliščin in procesov v kontekstu čezmejni delovni selitev.

3. OBSEG, ZNAČILNOSTI IN DEJAVNIKI ČEZMEJNIH DNEVNIH DELOVNIH SELITEV V SLOVENSKEM PROSTORU

Čezmejni pretok delovne sile je rezultat številnih dejavnikov, ki jih delimo na splošne, na dejavnike privlačenja (na strani ponudnikov dela) in na dejavnike potiskanja (na strani ponudnikov delovne sile). Splošni dejavniki so tisti, ki selitve sploh omogočajo. Mednje sodijo v prvi vrsti odprte meje in dovolj liberalen režim na meji, ki dopušča čezmejne tokove. Nič manj pomembne niso informacije o razpoložljivi delovni sili, njihovih željah in interesih na eni ter informacije o prostih delovnih mestih oziroma o možnostih dela in zaslužka ter drugih spremljajočih ugodnosti. Slednjič je treba omeniti še tehnične možnosti, ki so izražene v stopnji motorizacije (velika večina čezmejnih dnevnih selivcev se prevaža na ter z dela s svojimi osebnimi avtomobili) ter kakovosti cestnega omrežja. Od tega je odvisno, koliko časa potrebujejo za prevoz na in z dela, kar bistveno vpliva na pričakovane finančne učinke dela. Dobre prometnice omogočajo tudi doseganje večjega akcijskega radija dnevnih selivcev in s tem širše možnosti zaposlitve.

Ocene števila dnevnih selivcev, njihova struktura, struktura del in druge okoliščine so povzete po rezultatih terenskega dela (telefonske ankete in intervjuji z zaposlenimi na mejnih prehodih ter z nekaterimi intervjuji, opravljenimi s samimi čezmejnimi delovnimi selivci), zato jih med besedilom ne navajamo posebej.

3.1. OBSEG ČEZMEJNIH DNEVNIH DELOVNIH SELITEV

S terenskim proučevanjem leta 2000 smo ugotovili, da je bilo skupno skoraj 13.000 slovenskih državljanov, ki so zaradi dela bolj ali manj redno prečkali državno mejo z Avstrijo oziroma z Italijo; leta 2001 smo s ponovljeno raziskavo ugotovili še okrog 1000 selivcev več (in se še povečuje). Od teh jih skoraj 8.000 (56%) dela v Italiji, okrog 6.000 (43%) v Avstriji ter le 1% na Hrvaškem. Razlike med posameznimi območji so dokaj velike in jih je mogoče pojasniti s strukturnimi značilnostmi posameznih obmejnih območij na obeh straneh meje. Le redki slovenski državljani se zaposlujejo na Hrvaškem (okrog 150; vendar je zaradi manjšega števila in strukturne raznovrstnosti tudi bolj skrito; lahko jih je v resnici več). Strukturno in po motivih je ta skupina selivcev povsem primerljiva s priselitvami zaradi dela iz Avstrije in Italije v Slovenijo.

Posebej je treba opozoriti, da nekatere mejne prehode uporabljajo tudi dnevni delovni selivci s Hrvaške. Število teh ni všteto v prikazani tabeli, ker ne gre za slovenske državljane. Na Štajerskem uporabljajo izključno mednarodne mejne prehode, v Istri pa tudi meddržavne in obmejne, in sicer po Videmskem sporazumu. Ocena skupnega števila je okrog 1000 na Štajerskem in okrog 1500 v Istri.

Med najpomembnejše mejne prehode za potovanje na delo v obmejna območja sosednjih držav so:

- a.) *Gornja Radgona*: z okrog 1200 dnevnimi selivci, ki prihajajo predvsem z območja vzhodnih Slovenskih goric in Prekmurja. Sem prihaja tudi večji del Hrvatov iz Medmurja na Hrvaškem.
- b.) *Šentilj*: je z več kot 2500 dnevnimi selivci najpomembnejši mejni prehod za pretok delovne sile. Delavci prihajajo iz zelo širokega območja Slovenskih goric, Maribora in Ptuja in si tudi po kvalifikacijski strukturi ter po delih, ki jih v Avstriji opravljajo, najbolj raznovrstni. Velika prednost je avtocestna zveza med obsežnim zaledjem (Maribor z okolico) in ciljnim območjem (Gradec), ker poveča globino na obeh straneh.
- c.) *Jesenice – Hrušica*: z več kot 750 čezmejnimi selivci je ta avtocestni mejni prehod najpomembnejši na Gorenjskem. Dnevni selivci dosegajo najpomembnejša središča z zaposlitvenimi mesti na Koroškem, v prvi vrsti Beljak, pa tudi Celovec, območja ob jezerih poleti in zimsko-športna središča pozimi, vse do Spittala in še višje. Po strukturi so precej raznovrstni.
- d.) *Miren*: z okrog 1200 dnevnimi selivci preseneča, saj je obmejni mejni prehod. Njegovo priljubljenost je treba iskati v zelo primerni lokaciji, saj se nahaja v neposredni bližini avtocestnih

priključkov na italijanski strani meje, od koder so dosegljiva mesta kot so Gorica, Tržič in Videm in do neke mere celo Trst. Vrtojba je močno zasedena s tranzitom tovornjakov in mednarodnega prometa nasploh, zato se mu dnevni selivci raje izognejo. Obenem ima gosto naseljeno zaledje spodnje Vipavske doline.

- e.) *Fernetiči*: s 1500 dnevnimi selivci pomemben mednarodni mejni prehod z zelo obsežnim zaledjem, saj nanj gravitira Kras, večina Vipavske doline, območje Postojne in vse območje do Ljubljane! Nekaj jih prihaja tudi s Hrvaške. Struktura dnevnih selivcev je dokaj pisana, med njimi pa je veliko tistih, ki opravljajo različna pomožna dela v gospodinjstvih.
- f.) *Škoflje*: z nad 1800 dnevnimi selivci drugi najbolj pomemben mejni prehod na schengenski meji RS. Njegova lega med Koprom in Trstom je (ob majhnih razdaljah in gosto naseljenem območju) zelo ugodna. Struktura dnevnih selivcev je zelo pisana, čeprav prevladujejo osebe, ki odhajajo v Italijo predvsem na pomožna dela v gospodinjstvih. Zato je med njimi precej več žensk kot moških. Skozi ta mejni prehod prihaja tudi večina Hrvatov iz hrvaškega dela Istre. To je tudi edini prehod, kjer poznamo (sicer veliko manjši) obratni pretok delovne sile iz Italije v Slovenijo.
- g.) *Sečovlje*: okrog 800 hrvaških državljanov jo prečka z delovnimi motivi in večidel dela gospodinjstvu, pogosto kot popoldansko (ali dopoldansko); torej poleg redne zaposlitve.
- h.) *Sočerga*: okrog 600 dnevnih selivcev iz notranjosti Istre, ki se zaposlujejo deloma v Sloveniji in deloma (večji del) v Italiji, predvsem v Trstu. Struktura dnevnih selivcev ter del, po katerih segajo, je podobna kot pri prejšnjem primeru – Sečovlje (in podobno tudi na mejnem prehodu Dragonja, ki kaže le nekoliko manjšo frekvenco).
- i.) *Obrežje I. in II.*: mejna prehoda s skupno največjim številom čezmejnih delovnih selivcev: skupno okrog 1600. Spolna sestava je uravnotežena, kvalifikacijska pa izredno raznolika, saj obsega od znatnega števila vrhunskih strokovnjakov v Nuklearni elektrarni Krško do različnih pomožnih ter težjih fizičnih del. To je obenem tudi prehod, ki ga prečkajo tudi slovenski državljani z delovnimi motivi in se zaposlujejo v Zagrebu; predvidevamo, da je kvalifikacijska struktura teh sorazmerno visoka.
- j.) *Ormož*: okrog 1000 dnevnih selivcev, ki se usmerja proti različnim slovenskim urbanim središčem Vzhodne Slovenije, v precejšnji meri pa tudi proti Avstriji (Radgona, Lipnica, graška aglomeracija). V sicer pestri sestavi po starosti in izobrazbeni – kvalifikacijski strukturi prevladujejo iskalci zaposlitve gozdnih, kmečkih delih ter v gospodinjstvih. Zelo opazen je sezonski ritem s primarnim viškom jeseni in drugim pomladi, najmanj pa jih je pozimi.
- k.) *Petišovci*: dobrih 1000 dnevnih čezmejnih selivcev, ki prihajajo izključno iz Medmurja, zaposlujejo pa se deloma v Lendavi (petrokemična industrija, gradbeništvo), nekateri pa odhajajo dalje proti Radgoni in celo Gradcu. Precejšen del teh selivcev je na nek način »dediščina« iz časov pred osamosvojitvijo obeh držav, ko je to predstavljajo redno zaposlitev. Jeseni je opazen sezonski višek, vendar manj kot pri Ormožu.

Sezonska dela so v strukturi ponudbe različnih del na drugi strani izredno pomembne. Veliko dnevnih selivcev odhaja med letom na različna sezonska dela, zato je sezonske konice težko ločiti od bolj ali manj rednih dnevnih migracij. Vrsta del, zlasti pomožnih na kmetijah, kaže do neke mere sezonski utrip.

Največ sezonskih konic je jeseni med septembrom in sredino oktobra, in sicer pri različnih kmečkih delih, kot so obiranje jabolk, hrušk, grozdja in nekaterih drugih vrst sadja (maline, brusnice, borovnice) na večjih posestvih v Avstriji in Italiji. Tedaj se teh del lotijo (vzamejo dopust) tudi nekateri sicer redno zaposleni v RS z namenom, da bi povečali dohodke. Pogosta struktura so tudi študenti, upokojenci pa precej manj. Sezonski utrip kažejo tudi turistična območja, ki pa imajo daljšo poletno in zimsko sezono. Sezonski značaj je značilen do neke mere tudi za dela v gozdarstvu.

Močno sezonsko povečanje je značilno predvsem za avstrijsko Štajersko. Na omenjena dela prihajajo iz Prekmurja in Slovenskih goric. Veliko bolj blag sezonski utrip kaže tudi območje Goriške in Videmske pokrajine v Italiji z skoraj enakimi motivi. Le Trst tega skoraj ne pozna, če odštejemo poletne mesece, zlasti avgust, ko je zaradi dopustov v Italiji dela z oskrbo domov in gospodinjstev na splošno nekoliko manj.

3.2. POGLAVITNI DEJAVNIKI DNEVNIH ČEZMEJNIH DELOVNIH SELITEV

3.2.1. Potisni dejavniki v območjih odseljevanja

Potisni dejavniki (v prispevnih območjih) spodbujajo odhajanje ljudi na delo v tujino. Nanje opozarja literatura o tej tematiki (glej npr. že precej staro Klinarjevo delo (Klinar, 1976), ki se sicer posveča predvsem selitvam na daljše razdalje. Vendar moremo določene motive pričakovati z veliko verjetnostjo. Obširna raziskava na območju Severne Francije in Beneluksa je pokazala na (v osnovi) podobne motive oziroma razloge (Soutif, 1999). Vse navedene motive so potrdili tudi naši sogovorniki pri intervjujih – sicer sami udeleženci čezmejnih delovnih tokov. V našem primeru poleg navedenega upoštevamo tudi nekatere posebnosti proučevanih obmejnih območij.

Na slovenski, hrvaški in madžarski strani povečujejo število čezmejnih dnevnih delovnih selivcev predvsem naslednji oziroma motivi:

- a.) *Skromna ponudba delovnih mest v domačem okolju.* Ta je v nekaterih – predvsem podeželskih območjih (Prekmurje, Slovenske gorice, Zgornje Posočje, Kras) že stalnica. V drugih, bolj urbaniziranih območjih je prišlo v zadnjem desetletju do propada nekaterih podjetij in do tehnoloških viškov na drugi strani, skupno pa do velike brezposelnosti. Najbolj očiten primer te vrste je Maribor, podobne težnje pa zasledimo tudi na območju Raven in Prevalj na slovenskem Koroškem, Tržiča in Jesenic (Zupančič, 1997). V vseh primerih gre predvsem za dve panogi industrije, železarsko oziroma kovinsko predelovalno ter tekstilno, ki povsod v Evropi doživlja hudo recesijo. Metalurška območja se zato izkazujejo s trajnimi viški delovne sile, ki jo je zelo težko v krajšem času usposobiti za druga dela.
- b.) *Neustrezna ponudba delovnih mest v domačem okolju.* Nekateri poklici, ki zahtevajo specifično izobrazbo in kontinuirano usposabljanje oziroma delo, se ob pomanjkanju ustreznih delovnih mest raje odločijo za selitve tudi na daljše razdalje kot pa poklicno preusmeritev. To je skoraj vedno povezano tudi z iskanjem teh profilov na drugi strani meje. S tem mislimo predvsem na poklice v zdravstvu, turizmu in prometu. Za medicinske sestre velja »pomikanje proti severu« (Slovenke v Avstrijo, Avstrijke v Nemčijo, Nemke na Švedsko in Dansko). To je še posebej opazno v Prekmurju, kjer je regionalna bolnišnica premajhna, da bi zaposlila vse diplomantke srednje zdravstvene šole v Rakičanu; iz Jesenic odhajajo v Beljak, iz Slovenske Istre pa proti Trstu.
- c.) *Želja po boljšem zaslužku za isto ali podobno delo.* To je v nekem smislu najosnovnejši motiv iskalcev kateregakoli dela, ne le čezmejnih delovnih selitev. Ker je večina delovnih mest v obeh sosednjih državah bolje plačanih, se iskalci potegujejo zanje, tudi če gre za dela, ki bi jih v domačem okolju ne sprejeli. Tako je npr. precejšnje število brezposelnih ni pripravljeno sprejeti dela pri urejanju vrtov, cest, v komunalnih dejavnostih, obiranju sadja in zelenjave in predvsem pri različnih kmečkih delih, v tujini pa se zaradi višje cene dela tega radi oprimejo. Ta motiv velja za vsa območja in skoraj vse poklice.
- d.) *Želja po delu v tujini.* To je pogost, a bolj redko glavni motiv. Delo v tujini je privlačno zaradi novega okolja, pričakovanja novih delovnih izkušenj, spoznavanja kulture in navad, posebej je treba izpostaviti iskalce dela, ki želijo po tej poti utrditi svoje znanje tujih jezikov, morda pridobiti licenco, dobiti neke vrste prestižnost, ali pa pridobiti in razširiti kasnejše poslovne stike. Sem je treba šteti tudi nekaj želje po avanturizmu. Delo je tudi neke vrste izobraževanje in usposabljanje. Razumljivo, da v tem nastopajo predvsem iskalci dela z najmanj srednješolsko izobrazbo. Posebej je to opazno na področju turizma, bančništva, zavarovalništva ter na področju tehnološkega razvoja. Avstrija je v tem pogledu precej bolj privlačna, predvsem koroška jezera poleti in gorska zimsko-športna središča pozimi; za tehnološki razvoj sta privlačna zlasti Beljak in Gradec. Posebej zadnji je po uvajanju velikega tehnološkega parka pritegnil veliko tehnične inteligence iz propadlih mariborskih podjetij. S tem je Gradec napram Mariboru veliko pridobil in tako še povečal svojo konkurenčno prednost najmočnejšega regionalnega središča na zahodnem robu Panonske nižine (Zupančič, 1999).

- e.) *Želja po dodatnem zaslužku izven rednega delovnega razmerja.* Bogate družbe puščajo sorazmerno veliko možnosti za delo po družinah (pospravljanje, likanje perila, oskrba in varstvo ostarelega prebivalstva, varstvo otrok ipd.) ter pri nekaterih sezonskih delih, kot so na primer obiranje grozdja, obiranje jagod, jabolk, hrušk, ostalih vrst sadja, nekaterih vrtnin, na različnih sezonskih kmečkih delih, pri pomladanskem čiščenju in urejanju javnih površin, parkov in drugega. Delodajalci sklepajo posebne pogodbe, včasih pa niti to ne. Osebam, ki sprejmejo tako delo, je dodaten zaslužek verjetno poglavitni motiv. Čeprav je vrsta del sezonskih, se iskalci razmeroma pogosto sukcesivno lotijo več sezonskih del in tako delajo večino leta. V to skupino sodijo posebej mlajše upokojenke (delo z ostarelimi, čiščenje, likanje, pospravljanje ipd.), študentska populacija (zlasti sezonska dela ter ob koncu tedna, posebej pogosto so varuhi otrok) in kmetje z manjšimi posestmi (predvsem sezonska kmečka dela).
- f.) *Razpoložljivi čas.* Gre predvsem za skupine, ki delajo poleg druge redne zaposlitve oziroma dohodkov (npr. pokojnine). Posebej je treba opozoriti na skupino študentov in malih kmetov, pa tudi nekaterih skupin delavcev v turizmu, ki so poleti ob jezerih in morju, pozimi pa v goratih predelih. Pri študentih so zanimiva zlasti sezonska dela ter dela ob koncu tedna. Pri malih kmetih je najpomembnejši čas jeseni in spomladi, ko imajo tudi doma sicer precej dela, a ga ob mehanizaciji na majhnih kmetijah opravijo dovolj hitro. Skoraj po pravilu gre v tem primeru za nekdanje polkmete, ki so zaradi nižje izobrazbe prvi postali tehnološki višek in so večinoma že izčrpali možnosti finančne državne podpore za čas brezposelnosti.
- g.) *Usposobljenost prebivalstva.* Prebivalstvo z določeno izobrazbo, znanjem jezika, poznavanjem kulture, prava, mentalitete in navad, je lahko pri pričakovani ceni delovne sile pomemben element potiskanje tega prebivalstva (ob iskanju ustreznih poklicnih profilov) v čezmejno iskanje dela. To je obenem tudi že element privlačnosti z druge strani meje. Značilen primer te vrste so posredniki prodaje rabljenih avtomobilov. Dejavnost je bila v zgodnjih devetdesetih letih dokaj razširjena na avstrijski in italijanski strani, potem pa je povsem zamrla.
- h.) *Dvolastniki.* Osebe, ki imajo zemljišče na obeh straneh meje, so praviloma dobri poznavalci razmer na obeh straneh meje, imajo številne stike, ki jim omogočajo in olajšujejo racionalno izrabo posesti ter trženje proizvodov (Belec, 1992). Pogosto je to dodatni – vzpodbujevalni motiv. Upoštevati je treba tudi, da so dvolastniki zaradi pogostega prečkanja meje in vzpostavljanja stikov z domačini praviloma zelo dobro informirani o možnostih in tveganjih, zato pa tudi njihova odločitve za delo na drugi strani meje zelo premišljena dejanja.
- i.) *Delovna razmerja iz obdobja Jugoslavije.* pred letom 1991 in osamosvojitvijo Slovenije in Hrvaške je znatno število sedanjih hrvaških državljanov (nad 10.000) imelo delovna razmerja v podjetjih v Sloveniji. Zaradi razmejitve, novih delovnih pogodb in še posebej zaradi zmanjševanja števila zaposlenih v različnih panogah, stečajih podjetij in drugih, tudi individualno pogojenih primerov se je število tako zaposlenih precej zmanjšalo. Obenem so se pričele uveljavljati podobne oblike, kot jih lahko zasledimo v Italiji in Avstriji. Vendar so zlasti v podjetjih v Slovenski Istri, v Ložu, Ilirski Bistrici, Metliki, Krškem, Rogaški Slatini, Ormožu in Lendavi še sedaj tudi hrvaški državljani, ki imajo ustrezna delovna dovoljenja in prihajajo vsakodnevno na delo.

3.2.1. Dejavniki privlačenja v območjih priseljevanja

Podobno kot potisne dejavnike tudi dejavnike privlačenja obravnavajo teoretiki mednarodnih migracij. Lahko jih pričakujemo v večini situacij. Tudi te so potrdili naši sogovorniki pri anketah oziroma intervjujih. Posebej izpostavljamo tiste, ki so pomembne prisotni v proučevanem območju. Na območju slovenskega obmejnega prostora so posebej pomembni naslednji:

- a.) *Razpoložljiva delovna mesta.* Najpomembnejši privlačni element. Obmejna območja sosednjih držav imajo na razpolago vrsto delovnih mest, za katera se domačini ne zanimajo posebej, čeprav so solidno plačana. Druga vrsta del je podvržena močnim sezonskim nihanjem (npr. v turizmu) in jih domači delodajalci ne želijo imeti kot stalna delovna mesta, temveč jih sezonsko najemajo. Posebno skupino delovnih mest tvorijo tista, za katera so potrebna specifična znanja, sposobnosti in zveze. To so poklici za čezmejno sodelovanje (npr. prodaja ali odkup določenih artiklov,

zavarovalništvo, finančne storitve itn., kjer mora delojemalec zaradi narave svojega dela pogosto prečkati državno mejo.

- b.) *Cena dela oziroma pričakovani zaslužki.* Ti so praviloma višji kot v Sloveniji na skoraj vseh področjih, zato so taka dela iskana. Zaradi pričakovanj po večjih zaslužkih so dnevni čezmejni selivci pripravljene sprejeti tudi dela, ki jih v domačem okolju nočejo.
- c.) *Možnosti dela po pogodbi ali brez nje.* Nanaša se predvsem na pomožna dela v kmetijstvu, pomoč v gospodinjstvu (pri oskrbi ostarelih, varstvu otrok, pospravljanju, čiščenju, urejanju) in še pri nekaterih sezonskih delih. Takih delovnih mest je veliko zlasti v večjih mestih (Trst, Gorica, Videm, Beljak, Celovec, Gradec). Posebej izstopa Trst, pač zaradi velikega števila ostarelega prebivalstva. Kmečka dela so značilna predvsem na avstrijskem Štajerskem, na Goriškem ter na Videmskem.
- d.) *Različne ugodnosti.* Iskalci zaposlitve na drugi strani državne meje se raje odločijo za določeno obliko zaposlitve, če imajo poleg zaslužka še različne druge ugodnosti. Nekaterim je pogodu učenje tujih jezikov, nabiranje različnih izkušenj, ali pa tudi priložnost za še ustrežnejše in še bolj plačano delo.

3.3. STRUKTURA SELIVCEV

Kvalifikacijsko strukturo dnevnih čezmejnih selivcev je točno nemogoče ugotoviti, saj ni instrumenta (popisa, registra ipd.) za to. Oceniti jo je mogoče s pomočjo nekaterih indikatorjev, ki upoštevajo strukturo prispevnega območja ter strukturo ponujenih del v sosednjih državah. S terenskim poizvedovanjem smo vsaj v grobem določili kvalifikacijsko strukturo dnevnih čezmejnih selivcev. Tudi tukaj smo uporabili informacije, ki smo jih pridobili s terenskim delom (anketiranje osebja na mejnih prehodih; intervjuji z dnevnimi selivci).

V večini prispevnih območij je kvalifikacijska struktura dnevnih čezmejnih selivcev nižja od strukture območja. Večina bolj kvalificiranih namreč že doma dobi ustrezno delo in tudi brezposelnih je med bolj kvalificiranimi manj. Poleg tega je med dnevnimi selivci precej upokojujencev in v tej skupini prevladujejo osebe z osemletko ali manj.

Vendar je tudi nekaj izjem. Medicinske sestre, ki dnevno potujejo na delo v bližnja večja središča na drugi strani meje (v Gradec, Celovec, Beljak, Gorico, Videm, Trst), so prva in pravzaprav stalna izjema. Druga izstopajoča skupina so predvsem tehnični strokovnjaki, ki so nekdanje delali v velikih industrijskih obratih v Mariboru, na Ravnah in Jesenicah in so po stečajih teh podjetij ostali brez dela. Zaposlujejo se predvsem v dveh središčih: v Gradcu ter v Beljaku. Zlasti v Gradcu je njihov delež prav znaten, saj gre za nekaj sto ljudi!

V splošnem se kaže trend izboljševanja kvalifikacijske strukture. Potrebe po čedalje bolj kvalificirani delovni sili na drugi strani meje naraščajo. Določena pomožna dela bodo seveda ostala. Čedalje več pa je poklicev, kjer je potrebna temeljita strokovna izobrazba, poleg te pa še vrsta znanj, kot so npr. poznavanje jezika, navad, kulture, mentalitete, prava in drugih, za uspešno poslovno življenje potrebnih znanj, veščin in spretnosti. Zaposlujejo se v industriji, obrti, trgovini, različnih servisnih dejavnostih in agencijah in ta delovna mesta pričakujejo čedalje bolj formalno kvalificirano in tudi praktično usposobljeno delovno silo. Izboljševanje kvalifikacijske strukture čezmejnih dnevni selivcev je v tesni povezanosti z intenziviranjem čezmejnega sodelovanja v okviru evropske integracije. To je obenem (poleg pripadnikov manjšin) tudi sloj, ki lahko izjemno spodbudno deluje na širjenje oblik čezmejnega sodelovanja (Joint Programming Document 2000-2006, Austria-Slovenia, 2000). Podobne učinke smo ocenili tudi v študiji za slovensko-hrvaški obmejni prostor in čezmejno sodelovanje ob njem (Zupančič et al., 2001)

3.4. STRUKTURA DEL, KI JIH OPRAVLJAJO DNEVNI ČEZMEJNI SELIVCI

Informacije o strukturi del smo pridobili s terenskim delom. Opozoriti je treba, da gre pri tem za pavšalne ocene, ki so jih (večinoma, nekaj tudi intervjuvani čezmejni dnevni delovni selivci sami)

podali zaposleni na mejnih prehodih. V odsotnosti drugih aktualnih informacij so te zelo dobrodošle. Ta dela so predvsem:

- a.) *redna dela v industriji, obrti in drugih dejavnostih*. Zaposleni imajo urejen delovni status, na delo potujejo redno, brez sezonskih nihanj. Praviloma so zaposleni v poklicih, kjer na drugi strani primanjkuje ustrezne delovne sile ali pa je ta predraga (to je precej redkeje). V to skupino sodijo tudi medicinske sestre, negovalke na eni ter tehnična inteligenca na drugi strani. Število teh se povečuje.
- b.) *redna dela v nekaterih vrstah obrti, trgovine in gostinstva*. Pri teh delovni status ni urejen in delajo torej na črno. Ne gre toliko za samo vrsto del, temveč predvsem za odnos delodajalcev do dnevnih selivcev.
- c.) *Redna delovna razmerja z kvalificiranim in usposobljenim, a zelo mobilnim prebivalstvom*. Gre predvsem za dela v agencijah, v trgovini, zavarovalništvu in turizmu. Kot dobri poznavalci Slovenije torej širijo tržišče avstrijskim podjetjem v slovenskem prostoru. To so dela, ki jih opravljajo tudi pripadniki slovenskih manjšin. Gre za kvalificirano, pogosto visoko izobraženo delovno silo.
- d.) *Pomožna dela v gospodinjstvih*. Gre za različna opravila, za katera se večinoma ne sklepajo delovna razmerja, pogosto niti ne pogodbe. Pri teh delih so udeležene večinoma ženske, saj gre za različna hišna opravila, kot so pospravljanje stanovanja, likanje perila, urejanje vrtov in zelenic in za nego ter oskrbo ostarelih ljudi. Delovni urnik je po individualnem dogovoru, prav tako način in vrsta izplačila. Značilni so zlasti za Trst z veliko ostarelega prebivalstva, v manjši meri tudi za druga večja središča.
- e.) *Pomožna dela na kmetijah*. Pri teh delih so udeleženi večinoma moški, saj gre tudi za zahtevnejša fizična dela, kot je pomoč pri obdelovanju zemlje, pripravi kmetijske mehanizacije, gnojenju, agrokultivaciji zemljišč, spravi pridelka in predelavi pridelkov. Med ta dela sodijo tudi opravila v vinogradih, sadovnjakih, plantažnih nasadih ter dela v gozdu. Nekateri imajo urejen delovni status (pogodbo), večidel pa ne. Razmeroma pogosto namreč dnevni selivci opravljajo dela za več lastnikov med letom. Opazen je že sezonski utrip.
- f.) *Izrazito sezonska dela*. Za obiranje grozdja in sadja v sadovnjakih se posebej septembra in oktobra pretok dnevnih selivcev močno poveča. Teh pravzaprav ne moremo šteti med redne čezmejne dnevne delovne selivce. Sezonska dela so značilna zlasti za območje avstrijske Štajerske in na Goriškem ter Videmskem v Italiji.

3.5. REGIONALNI VIDIKI ČEZMEJNIH DNEVNIH DELOVNIH SELITEV

Največ dnevnih selivcev prihaja v širše območje Gradca, tesno za njim pa je Trst z najbližjo okolico. Obe središči z zaledjem zaposlujeta več kot 4000 dnevnih selivcev. V obeh mestih so selitve, še posebej zaradi dela, stvar razmeroma stare tradicije. Obe mesti sta namreč že na začetku 20. stoletja pritegovali veliko raznovrstne delovne sile s precej širokega zaledja. S tem se že nakazuje dejstvo, da ima tradicija potovanja na delo in stikov na določenem prostoru še danes pomembno vlogo. Zlasti za Trst so oskrbovali z različnimi dobrinami in uslugami z zelo širokega (praktično enako obsežnega kakor danes) že v 19. stoletju.

Čezmejni dnevni selivci uporabljajo skoraj vse prehode, razen planinskih in kmetijskih. Najpogosteje uporabljajo tiste z najkrajšo razdaljo med bivališčem in krajem dela in tiste, ki so odprti ob primernih urah (mnogi obmejni prehodi imajo omejen urnik obratovanja). Zato so zelo pomembni tudi nekateri obmejni in meddržavni mejni prehodi (npr. Miren, Nova Gorica). Nekateri raje uporabljajo mednarodne mejne prehode z visoko frekvenco pretoka ljudi, ker se na ta način lažje skrijejo, čeprav to zdaleč ni najpomembnejši motiv izbire prehoda. Tovrstni »potniki« praviloma kombinirajo prihod v tujo državo skozi en prehod in se vračajo skozi drugega. Te je tudi nekoliko težje zaslediti, vendar obstajajo.

Med prispevnimi območji je skoraj celotna Slovenija, kar kaže na prevladujoči značaj večjega dela državnega teritorija. Vendar so med posameznimi območji in regijami zelo velike razlike v

intenzivnosti, vrsti in strukturi čezmejnih dnevnih selivcev. Pregled po statističnih regijah prikazujemo v tabeli 1.

Tabela 1: Čezmejne dnevne delovne selitve v Sloveniji po statističnih regijah – 2000-2001

Statistična regija	Ocenjeno število čezmejnih dnevnih delovnih selivcev	Prevladujoča ciljna območja čezmejnih dnevnih delovnih selivcev
Obalno- kraška	3300	Trst
Goriška	2800	Gorica, Videm; Furlanija
Gorenjska	960	A. Koroška
Osrednjeslovenska	150	Trst, Celovec, Zagreb...
Zasavje	0	
Savinjska	0	
Koroška	400	A. Koroška
Podravska	3500	Gradec, A. Štajerska
Pomurska	800	Gradec, A. Štajerska
Spodnjeposavska	100	Zagreb
Jugovzhodna Slovenija	50	Zagreb
Notranjska	100	Trst
Regionalne pripadnosti ni mogoče določiti	ok. 1700	
Skupaj	13.860	Italija, Avstrija, Hrvaška

Vir: Zupančič, 2003 (in uvodoma omenjeno gradivo).

Tabela jasno kaže, da na številčnost čezmejnih dnevnih delovnih selivcev največ prispevajo bližina zaposlitvenih središč, strukturne lastnosti privlačnih območij in določena tradicija zaposlovanja v teh območjih. Močan dejavnik pa je vsekakor tudi pomanjkanje ustreznih delovnih mest v domačem okolju.

4. REALNI IN PRIČAKOVANI UČINKI ČEZMEJNIH DNEVNIH DELOVNIH SELITEV V OBMEJNEM SLOVENSKEM PROSTORU IN DRUŽBI

Čezmejne dnevne delovne migracije v obmejna območja sosednjih držav predstavljajo pomemben del mednarodnega pretoka slovenske delovne sile. Okrog 14.000 iskalcev najrazličnejših del in opravil postavlja (glede na število aktivnega prebivalstva v proučevanih obmejnih območjih) obravnavana obmejna območja med razmeroma intenzivna evropska obmejna območja. Obe meji, z Avstrijo in z Italijo, sodita med t.i. odprte meje, za katere so značilni številni mejni prehodi različnih kategorij, ki naj bi tako lokalnemu prebivalstvu kakor tudi širšemu zaledju omogočalo kar najbolj svoboden pretok ljudi, blaga, informacij, kapitala in storitev. Več kot 25-letna tradicija odprte meje je pustila precej sledov v prostoru, navadah in mentaliteti obmejnega prebivalstva, ki je že navajeno na različne oblike čezmejnega sodelovanja (Zupančič, 1999, B). Slovenija je bila z vključenostjo v Delovno skupnost Alpe – Jadran že v vlogi pospeševalca čezmejnega sodelovanja. Obmejni prostor, prej pasiven in marsikje demografsko ogrožen, se je pričel spreminjati in dobivati celo neke vrste vlogo razvojnih polov, predvsem na gosteje naseljenih in urbaniziranih območjih (npr. na Goriškem). Vseskozi pa so bile iniciative tudi na povsem individualni ravni. Zavedanje o razlikah in obenem o možnostih dela in poslovanja na drugi strani meje je prineslo tudi povečevanje obsega dnevnega potovanja na delo v obe sosednji državi. Dnevne delovne migracije puščajo v celotnem obmejnem prostoru in družbi tako na slovenski kakor na italijanski in avstrijski strani meje raznovrstne posledice: gospodarske, demografske, prostorske, kulturne in na jezikovno-etničnem področju, pa tudi v načinu življenja in v vrednotah. Prištevati jim je treba tudi pomembno vlogo pri pospeševanju medregionalnega sodelovanja.

O strukturi obmejnega prostora je bilo opravljenih že več raziskav. Poleg tega se lahko pri opredeljevanju realnih in potencialnih učinkov naslonimo na študije čezmejnih stikov in proučevanje strukture in procesov na območjih avtohtone poselitve slovenskih manjšin v sosednjih državah. Tako je bilo na podlagi teh izkušenj mogoče z veliko verjetnostjo predvideti učinke čezmejnih tokov; nekatere so študije Bufona, Zupančiča, Klemenčiča in drugih (posvečenih predvsem manjšinski tematiki, a obravnava procese v njihovem poselitvenem območju) tudi že dokazali. Teh ne navajamo posebej. Gotovo je prav področje učinkov čezmejnih dnevnim delovnih selitev iz več vidikov še ne (dovolj) popisana knjiga. Številna vprašanja ostajajo odprta in jih bodo lahko pojasnile le temeljitejša empirične raziskave, narejene na podlagi obsežnega terenskega proučevanja.

Demografski in prostorski učinki. - Vsaka dejavnost v prostoru in premik prebivalstva povzroči tudi različne učinke v tem prostoru. Obmejna območja so še posebej občutljiva. Dolgo so veljala za gospodarsko labilna in manj razvita, pa tudi demografsko ogrožena. Zanje je bil značilen visok delež ostarelih, presežek smrtnosti nad rodnostjo, negativna selitvena bilanca in v splošnem nazadovanje števila prebivalstva. Z odpiranjem meja močno spreminjajo svoj pasivni značaj. Dnevne delovne selitve demografsko in socialno stabilizirajo obmejni prostor na obeh straneh meje. Na slovenski strani zato, ker ni potrebna trajna ali začasna odselitev, na avstrijski oziroma italijanski pa zato, ker dobijo na ta način ustrezno in cenovno ugodno oskrbo. V dnevnih čezmejnih migracijah je praviloma angažirano prebivalstvo, ki je po kulturi in mentaliteti podobno in zato nekonfliktno v socialnih stikih (tuja delovna sila iz Azije in Afrike ima povsem drugačen način življenja, vrednote, navade, delovne norme itn.). Slednjič je večina delovnih selivcev zainteresirana samo za delo in zaslužek, ne pa za trajno naselitev na obmejnem območju sosednje države (po navedbah intervjuvancev). Seveda prihaja posredno tudi do vrste čezmejnih porok, ki pa so dostikrat reševale dokaj slabe izgled obmejnega prostora na avstrijski oziroma italijanski strani (posebej veliko tega je bilo v Avstriji, saj je popis leta 1991 pokazal kar precej slovenskega prebivalstva na Štajerskem in Gradiščanskem, ki zanesljivo izvira iz čezmejnih posamičnih preselitev (Zupančič, 1999). Za prispevno (slovensko) stran so te odselitve seveda negativni procesi.

S stabilizacijo poselitve in zagotavljanjem več virov dohodkov je obmejno prebivalstvo razširilo možnosti vlaganja v kmečke obrate in zasebna podjetja, s tem pa tudi ohranjanje in negovanje kulturne pokrajine. Obmejni prostor na obeh straneh meje ohranja ali celo izboljšuje svojo strukturo ter ostaja privlačen za razvoj različnih osnovnih in dodatnih turističnih dejavnosti.

Socialnogospodarski učinki. - Zaposlovanje slovenskih državljanov v tujini je imelo vse čas vlogo blažilca socialnih stisk in brezposelnosti, zato so jo tudi v preteklosti razmeroma na široko dopuščali. Čezmejne dnevne migracije imajo pred zdomstvom vrsto prednosti: selivci bivajo doma, so v pogostejšem stiku s svojimi družinami in okoljem. Tako so uporabniki in vzdrževalci lokalne infrastrukture, iniciatorji različnih dejavnosti v domačem okolju in včasih tudi inovatorji oziroma prenašalci tehničnih inovacij. Posebej v območjih, ki jih je močno prizadela izguba večjih industrijskih obratov, ki so dajali delo in kruh številnim, je bila možnost dela v sosednjih območjih marsikdaj edina rešitev pred hudimi socialnimi stiskami. Nekaterim skupinam prebivalstva, ki ne uspejo dobiti ustreznega dela (ali dela sploh) v domačem okolju zaradi neustrezne izobrazbe ipd., je prav zaposlitev na drugi strani meje dala možnost eksistence in boljšega preživetja. Nekatera območja, zlasti Prekmurje, Slovenske gorice in območje Maribora je močno odvisno od možnosti zaposlitve na avstrijski strani. Čezmejne delovne dnevne selitve so vitalnega pomena za ta območja.

Pri drugih gre za izboljšanje življenjskega standarda, kot npr. kmetom v Slovenskih goricah, Goriških Brdih, ki jim delo na svojih majhnih posestih omogoča tudi več prostega časa in s tem priložnosti, da si vsaj sezonsko okrepijo lastni proračun. Upokojenci so naslednja značilna skupina, ki si poleg pokojnine zaslužijo še dodatna sredstva z delom v mestih sosednjih držav.

Ne gre pa pozabiti tudi socialnih učinkov na sprejemni, torej italijanski in avstrijski strani meje. Slovenska delovna sila je dostikrat cenejša od domače, kar povečuje konkurenčnost različnih obratov in dejavnosti. Za nekatera dela preprosto ni delovne sile (npr. pomoč na kmetijah) in obenem premalo za uvoz delovne sile. Dodatna dela pa so sprejemljiva. In ne nazadnje je pri vrsti del tudi za interes

avstrijskih in italijanskih podjetij, da imajo v svojih vrstah zaposlene tudi primerno kvalificirane in usposobljene slovenske državljane, predvsem za uspešnejši prodor na slovensko tržišče. Gre torej tudi za izrecen interes in potrebo po specifični delovni sili, ki jo lahko zagotovijo samo z »uvozom« z druge strani meje.

Še pomembnejše so perspektive, ki jih čezmejni selivci odpirajo. Mnogi postanejo dobri poznavalci situacije na obeh straneh meje, z veliko osebnimi stiki, morda tudi določeno akumulacijo kapitala, kar je lahko pomemben zagon za še tvornejše čezmejno gospodarsko, kulturno in politično sodelovanje.

Posebej je treba omeniti tudi nekatere vzporedne finančne učinke predvsem na sprejemni strani v Italiji in Avstriji. Veliko dnevnih selivcev namreč varčuje v krajih oziroma državi dela, tam nalaga denar v bankah in zavarovalnicah ter koristi tudi različne druge usluge (po navedbah intervjuvancev). Mnogi se v kraju dela tudi oskrbujejo z različnimi dobrinami. Na območju dela v sosednji državi pustijo znaten del zasluženega denarja.

Etični in kulturni učinki. - Čeprav niso v ospredju, je vendarle treba omeniti tudi različne etnične in kulturne učinke v obmejnem prostoru v obeh straneh meje. Znatno del obmejnih območij naseljuje tudi pripadniki slovenskih manjšin. Prisotnost manjšinskih gospodarskih, kulturnih in političnih organizacij je marsikateremu dnevnemu selivcu olajšalo iskanje ustreznega dela in lažje vključevanje v večinsko družbo – koliko je to seveda potrebno. Zlasti pri bolj zahtevnih delih in poklicih je tega sodelovanja veliko. Večina gospodarskega prodora italijanskih in avstrijskih podjetij je prišla v Slovenijo ob asistenci predstavnikov slovenskih manjšin in tudi ob močnem sodelovanju zdomcev in čezmejnih dnevnih selivcev. Kultura in jezik sta seveda tudi gospodarski kategoriji.

Zelo pomemben učinek je tudi učenje jezikov in spoznavanje tujega okolja. Zdomci in čezmejni dnevniki selivci imajo kasneje na trgu delovne sile zaradi pridobljenih znanj in veščin nekaj prednosti.

Prisotnost slovenskih dnevnih selivcev na prostoru poselitve slovenskih avtohtonih manjšin je tudi dejavnik krepitve vloge slovenskega jezika in kulture v tem območju, s tem pa tudi krepijo vlogo manjšine, ker povečujejo kritično maso govorcev slovenskega jezika. Zaradi priliva slovenske delovne sile avtohtone manjšine doslej niso imele težav, čeprav je to področje dokaj občutljivo (več glej v Zupančič, 1999).

Za Slovenijo manj ugoden (z vidika razvoja človeških virov) pa je tudi proces kapilarne asimilacije pri iskalcih zaposlitve na drugi strani. Socializacija je namreč kontinuiran proces prilagajanja posameznika razmeram. Tudi delovni selivci vstopijo v ta proces, ki lahko v daljšem obdobju ob sorazmerno močnih vplivih vplivajo podobno kot na pripadnike slovenskih manjšin. Celo več: raziskave so potrdile, da so priseljenci iz Slovenije asimilacijsko še bolj občutljivi kot pripadniki slovenske manjšine (glej Zupančič, 1999). Selivci so namreč zaradi svojega socialnega položaja precej ranljivi in zato bolj dovzetni za etnokulturne vplive okolja, v katerem se znajdejo v socialno podrejenem položaju. Tako je zlasti na Štajerskem že opaziti rahlo naraščanje t.i. »nemškega« oziroma v primorskem prostoru »italijanskega« elementa ter njegove družbene vloge, kar ima seveda v obdobju, ko je to vprašanje zunanjepolitično izjemno aktualno, precej širši odmev in pomen, kot je mogoče sklepati po neposrednih učinkih. Prinaša torej določeno tveganje, etnično, jezikovno in kulturno ranljivost tega območja. To so tudi področja in procesi, ki jih bo potrebno v bodoče intenzivno proučevati.

Pri delovnih imigrantih iz držav EU je povsem drugače, saj gre za majhno skupino večinoma visoko kvalificiranih ljudi zelo podobnih gospodarskih in v splošnem tudi kulturno vedenjskih vzorcev ter različnega jezika. Prisotnost tujcev je vedno kazalnik živahne gospodarske dinamike in tudi kulturne izmenjave in sam po sebi znamenje pozitivnega družbenega razvoja, po drugi strani pa nosilec pozitivnih vlog v slovenskem prostoru. Sem vnaša nekaj konkurence, mednarodni preprih, nove izkušnje, vzpostavlja, krepi in razvije občutke in zavest svetovljanstva tudi v slovenskem prostoru. Obenem spodbuja k strpnosti in sodelovanju, a tudi utrjuje občutke povezanosti slovenskega naroda z ostalimi, še posebej na področju mednarodne delitve dela. Domačim slovenskim podjetjem in

partnerjem, kakor tudi posameznikom, nudijo možnosti gospodarskega in socialnega vzpona in s tem tudi krepite identitete. Je na nek način šola proti asimilacijskim procesom.

Prihod tujih podjetij in njihovih predstavnikov pa postopno vnaša v slovensko družbo tudi nove jezike, navade in kulture, kar utegne ob stopnjevanju teh vplivov peljati v smer asimilacije slovenskih prebivalcev doma. Tuja podjetja konkurirajo domačim, jih prevzemajo, krnijo možnosti samostojnega nastopanja na svetovnem prizorišču, najpomembnejši vzvodi gospodarskega (in v daljni posledici tudi političnega) odločanja prehajajo čedalje bolj v tuje roke. V tem smislu ima še posebej močno vlogo kapital sosednih držav in narodov, tudi zaradi vrste negativnih etničnih in političnih aspiracij iz bližnje ali bolj oddaljene preteklosti. Zgodovina ima tako svojo gospodarsko, etnično in politično veljavo tudi skozi prizmo sodobnih kapitalskih povezav in globalnega gospodarstva. V tem smislu je mogoče govoriti tudi o neke vrste etnopolitični motivaciji (poleg gospodarske, ali pa je gospodarstvo zgolj vzvod) močnejših enostranskih tujih vlaganj. In prav to se dogaja v slovenskem prostoru. Gospodarsko in etnično najbolj ranljivi obmejni predeli so ob zahodni meji predvsem pod italijanskim, na severovzhodu pa pod avstrijskim in nemškim gospodarskim vplivom. V tem smislu se Sloveniji maščujeta zanemarjanje regionalnega razvoja in krepite regionalnih središč (prevelika centralizacija, dosežena s prevelikim drobljenjem administrativnih enot) in preveliko zadrževanje tujega kapitala, saj se je tako v Slovenijo močnejše vsidral predvsem kapital sosednjih držav (in če govorimo o strahu pred »tujim«, največje asimilacije zmožnim, tudi najbolj nezaželen).

Prisotnost tujih in izginevanje slovenskih podjetij ustvarja tudi novo identiteto prostora. Tuja vlaganja tako istočasno povzročijo pomemben pozitiven premik na gospodarsko-socialnem področju in deloma tudi okrepijo identiteto, obenem pa vnašajo tveganja inferiorizacije slovenskega jezika in kulture, njenega razvrednotenja kot »gospodarsko« pomembnega dejavnika, spontanega asimilacijskega pritiska in podobnih teženj. Vendar sta prav na primeru Slovenije kot neke vrste gospodarskem mostišču razvidna tudi vloga in pomen jezika in kulture: je vezivni element v procesih gospodarskega povezovanja in sodelovanja. O tem, ali bo prisotnost tujcev v Sloveniji in tujih podjetij postajala vzvod etničnega razvoja, je odvisno od organiziranosti in moči slovenske družbe, njenega vrednotenja nacionalnega jezika, zavesti in kulture. To je prav tako lahko vzvod pozitivnega etničnega razvoja in krepite samozavesti. Slednjič je namreč treba ugotoviti, da je globalizacija svetovnega gospodarstva in s tem povezano kroženje kapitala in tudi delovne sile, neizpodbitno dejstvo sedanjosti in še bolj prihodnosti. Etnični razvoj se bo moral zato nasloniti na strategije etničnega preživetja, ki bodo slonele na lastni moči in interesu notranjega povezovanja in manj v odvisnosti od organiziranosti »nacionalnih« institucij. Te strategije bo treba šele izdelati.

Pospeševanje medregionalnega sodelovanja. - Čezmejni dnevni selivci, zlasti tisti s stalnejšo obliko zaposlitve in v zahtevnejših poklicih, si po določenem času naberejo vrsto delovnih izkušenj, vzpostavijo različne osebne in poslovne stike, spoznajo prednosti in slabosti obmejnih območij na obeh straneh meje. Zaradi svojih lastnosti so zelo primerna skupina iniciatorjev, pospeševalcev in predvsem nosilcev čezmejnega sodelovanja na lokalni in regionalni ravni, skupaj s pripadniki manjšin. Gre namreč za skupino, ki si je s svojim delom in bivanjem v dveh različnih okoljih pridobila vrsto znanj, navad in spretnosti, ki jim omogoča uspešno uvideti težave in prednosti posameznih okolij in se usmeriti na področja s pričakovano največjimi učinki. Zato so dnevne delovne selitve predhodnica raznovrstnega čezmejnega sodelovanja. Dnevni delovni selivci lahko torej prevzemajo nekatere specifične vloge »mostišča« (značilno sicer za sodobne, strukturno prilagojene in afirmirane manjšine) in vzpodbujajo zlasti čezmejno gospodarsko sodelovanje (Zupančič, 2003).

Slovenija je postala tudi neke vrste gospodarsko mostišče, ki naj bi gospodarstvu držav EU omogočilo lažji prodor zlasti na območja nekdanje Jugoslavije. Odpiranje nekdanjega jugoslovanskega trga v post-daytonski Bosni in Hercegovini, Hrvaški, Srbiji, Črni gori, pa tudi Makedoniji in Bolgariji (predvsem prek jezika) in odpira precejšnje možnosti za investicije v trženje in proizvodnjo, saj je to prostor spričo preteklih vojn, nezaupanja tujega kapitala, prisotnosti vojske in še vedno konfliktnih situacij ocenjen kot gospodarsko tvegan. Vanj so pripravljena vlagati predvsem gospodarstva, ki razmere dobro poznajo in imajo s temi območji vsaj nekaj oblik sodelovanja. Poleg tega je potrebno še neke vrste varno »sidrišče«, ki ga trenutno predstavlja Slovenija. Je politično in gospodarsko

stabilizirana, zaradi sedemdesetletnega skupnega bivanja v isti državi pozna ne le razmere in jezik, temveč tudi kulturo, navade, mentaliteto in ima partnerje v tem prostoru ter zaradi tega lažje ocenjuje tveganja. Poleg tega je v Sloveniji prisotnih tudi znatno število priseljencev iz območij nekdanje Jugoslavije, ki so zaradi sorodstvenih vezi še boljši poznavalci razmer ter poleg tega tudi bolj motivirani za vlaganja na svoja izvorna območja. Večji ko so izgledi za posredovalno vlogo Slovenije, večjo težo bodo imela slovenska podjetja. Toda zaradi tega so slovenska podjetja toliko bolj želena tarča močnih italijanskih, avstrijskih, nemških in drugih (oziroma mednarodnih) podjetij, da s slovenska podjetja z nakupi, prevzemi, partnerskimi povezavami in podobnimi ukrepi pridobijo na svojo stran in nadaljujejo prodor proti jugovzhodu. Gre torej za strateško vsidranje v slovenskem prostoru kot izhodišču nadaljnega širjenja. Enak pomen ima lociranje tujih podjetij v Sloveniji. Nesporno gre pri tem tudi za pozitivne učinke v smislu večje, raznovrstnejše in predvsem ekonomsko učinkovitejše regionalne in medregionalne politike.

5. SKLEPNE UGOTOVITVE

Čezmejne dnevne delovne selitve predstavljajo pomembne prebivalstvene premike v slovenskih obmejnih območjih. Naraščajoča mobilnost, izboljšane prometnice, raznovrstna ponudba delovnih mest in čedalje bolj prost pretok delovne sile prek (v bodoče) administrativnih državnih meja povečuje tudi prostorski domet iskalcev dela. Čeprav glede na skupno število čezmejnih delovnih selivcev Slovenijo uvrščamo med države z zmerno selitveno intenzivnostjo, je ta glede na število aktivnega prebivalstva selitveno intenzivnejša, kot se zdi na prvi pogled. Toda posamezna manjša obmejna območja so zaradi specifičnih strukturnih problemov selitveno bistveno bolj intenzivna (zlasti vzhodna Slovenija). Videti je, da na obseg čezmejnih dnevnih delovnih selitev v slovenskem prostoru pomembneje vpliva ponudba različnih – še posebej dodatnih in sezonskih – del, ki posebej na območjih Trsta, Gorice in Gradca privabijo vrsto ljudi s slovenske strani, čeprav ti večidel doma že imajo delo.

Slovenija je selitveno prehodna država, kar se lepo odraža tudi pri številu iskalcev zaposlitve v Sloveniji, ki potujejo dnevno na delo prek državnih meja. Večina jih je iz Hrvaške. Iz Avstrije in Italije je število imigrantov mnogo manjše, vendar ima zelo zanimivo strukturo. Gre za visoko kvalificirane, usposobljene kadre, ki pomembno prispevajo k dvigovanju ravni čezmejnega gospodarskega in kulturnega sodelovanja. Znatno delež pri tem imajo tudi pripadniki slovenskih manjšin v obeh državah. Glede na sicer precej intenzivne čezmejne stike in velike strukturne razlike med območji na slovenski strani in v sosednjih državah je mogoče pričakovati povečevanje tudi dnevnih čezmejnih delovnih selitev.

Čezmejne dnevne delovne selitve, kakršne smo ugotovili (glede na obseg, strukturo udeležencev in strukturo del) ima v obmejnih območjih pretežno pozitivne učinke: udeležencem prinašajo dodatne dohodke, ki jih ti vlagajo v osebni standard ali za razvoj lastnih dejavnosti, povečujejo kupno moč, vlagajo v banke in zavarovalnice na obeh straneh meje, opravljajo dela, za katera je sicer težje dobiti delovno silo, skratka zapolnjujejo določene niše na trgu dela v obmejnem prostoru. Poleg tega povečujejo poznavanje obmejnih območij in posledično krepijo čezmejno sodelovanje na različnih področjih. V teh razmerah lahko pričakujemo sorazmerno skromen odselitveni oziroma priselitveni potencial. Pričakujemo lahko tudi učinke jezikovnega in kulturnega prepletanja.

PRILOGA 2a (k poglavju 4.3)

**MEDDRŽAVNA MOBILNOST IN POTENCIALNO ODSSELJEVANJE
SLOVENSКИH ŠTUDENTOV IN MLADIH DIPLOMANTOV V TUJINO
– STANJE LETA 2004**

- TABELE -

Tabela 1: Anketirana slovenska mladina, udeleženci (1999-2004) in neudeleženci mednarodnih študentskih izmenjav, po spolu in letniku študija

Letnik študija, druge kategorije	Moški		Ženske		Skupaj	
	število	%	število	%	število	%
prvi letnik	1	0,4	2	0,6	3	0,5
drugi letnik	5	2,1	1	0,3	6	1,1
tretji letnik	58	24,6	42	13,0	100	17,9
četrti letnik	54	22,9	70	21,6	124	22,1
peti letnik	4	1,7	4	1,2	8	1,4
absolvent	59	25,0	123	38,0	182	32,5
diplomiral	54	22,9	80	24,7	134	23,9
drugo	1	0,4	2	0,6	3	0,5
SKUPAJ	236	100	324	100	560	100

Vir: Anketa Beg možganov, maj-junij 2004, N=560.

Tabela 2: Anketirana slovenska mladina, udeleženci (1999-2004) in neudeleženci mednarodnih študentskih izmenjav, po spolu in regijah stalnega bivališča

Statistična regija	Moški		Ženske		Skupaj	
	število	%	število	%	število	%
Gorenjska	33	48,5	35	51,5	68	100
Goriška	18	54,5	15	45,5	33	100
Obalno-kraška	23	41,1	33	58,9	56	100
Notranjsko-kraška	5	35,7	9	64,3	14	100
Osrednjeslovenska	64	43,0	85	57,0	149	100
Zasavska	1	16,7	5	83,3	6	100
Jugovzhodna Slovenija	14	48,3	15	51,7	29	100
Savinjska	23	43,4	30	56,6	53	100
Spodnjeposavska	5	55,6	4	44,4	9	100
Koroška	8	42,1	11	57,9	19	100
Podravska	29	39,7	44	60,3	73	100
Pomurska	8	29,6	19	70,4	27	100
neznano	5	20,8	19	79,2	24	100
SKUPAJ	236	42,1	324	57,9	560	100

Vir: Anketa Beg možganov, maj-junij 2004, N=560.

Tabela 3: Tuji jeziki, ki jih obvlada anketirana slovenska mladina, udeleženci (1999-2004) in neudeleženci mednarodnih študentskih izmenjav, po spolu

Tuji jezik, ki ga anketiranci obvladajo	Moški		Ženske		Skupaj	
	število	%	število	%	število	%
angleški	235	99,6	316	97,5	551	98,0
francoski	28	11,9	65	20,1	93	16,6
italijanski	56	23,7	91	28,1	147	26,3
srbski, hrvaški	189	81,0	229	70,7	418	74,6
ruski	6	2,5	4	1,2	10	1,8
nemški	165	69,9	223	68,8	388	69,3
španski	31	13,1	71	21,9	102	18,2
madžarski	0	0	4	1,2	4	0,7
drugi jeziki	21	8,9	35	10,8	56	10,0
Skupaj	236	100	324	100	560	100

Vir: Anketa Beg možganov, maj–junij 2004, N=560.

Tabela 4: Anketirani študenti, udeleženci in neudeleženci mednarodnih študentskih izmenjav, po najvišji doseženi šolski izobrazbi svojih staršev

Dokončana šolska izobrazba matere	Dokončana šolska izobrazba očeta												Skupaj	
	osnovna šola		poklicna šola		srednja šola		višja, visoka šola		magisterij doktorat		drugo, neznano			
	št.	%	št.	%	št.	%	št.	%	št.	%	št.	%	št.	%
osnovna šola	14	2,5	18	3,2	7	1,3	3	0,5	-	-	-	-	42	7,5
poklicna šola	2	0,4	44	7,9	20	3,6	15	2,7	-	-	-	-	81	14,5
srednja šola	9	1,6	37	6,6	70	12,5	61	10,9	1	0,2	-	-	178	31,8
višja, visoka šola	2	0,4	19	3,4	44	7,9	142	25,4	22	3,9	-	-	229	40,9
magisterij doktorat	-	-	-	-	3	0,5	9	1,6	4	0,8	-	-	16	2,9
drugo, neznano	-	-	1	0,2	2	0,4	3	0,6	-	-	-	1,4	14	2,5
Skupaj	27	4,8	119	21,3	146	26,1	233	41,6	27	4,8	-	1,4	560	100

Vir: Anketa Beg možganov, maj–junij 2004, N=560.

Tabela 5: Udeležba anketirane slovenske mladine na mednarodnih študentskih izmenjavah - Pregled po statističnih regijah

Statistična regija	Razmišljanje o udeležbi na mednarodnih študentskih izmenjavah								Skupaj	
	ne razmišlja, da bi se udeležil		razmišlja, da bi se udeležil		prijavljen k udeležbi		se je že udeležil			
	število	%	število	%	število	%	število	%	število	%
Gorenjska	15	22,1	10	14,7	1	1,5	42	61,8	68	100
Goriška	7	16,3	3	7,0	1	7,0	32	74,4	43	100
Obalno-kraška	5	8,9	4	7,1	-	-	47	83,9	56	100
Notranjsko-kraška	2	14,3	1	17,1	-	-	11	78,6	14	100
Osrednjeslovenska	18	12,2	20	13,5	1	0,7	109	73,6	148	100
Zasavska	2	33,3	-	0	-	-	4	66,7	6	100
JV Slovenija	7	24,1	5	17,2	-	-	17	58,6	29	100
Savinjska	6	11,1	7	13,0	-	-	41	75,9	54	100
Spodnjeposavska	2	22,2	-	0	-	-	7	77,7	9	100
Koroška	1	5,3	3	15,8	-	-	15	78,0	19	100
Podravska	2	2,7	5	6,8	1	1,4	65	89,0	73	100
Pomurska	1	3,7	4	3,7	-	-	22	-	27	100
drugo, neznano	1	7,7	1	7,7	-	-	11	5,3	13	100
SKUPAJ	69	12,5	63	11,3	4	0,7	423	75,7	559	100

Vir: Anketa Beg možganov, maj-junij 2004, N=560.

Tabela 6: Države, v katerih je bila anketirana slovenska mladina v letih 1999-2004 na mednarodni študentski izmenjavi - Pregled po spolu

Država	Moški		Ženske		Skupaj		
	število*	%	število*	%	število*	%	% od vseh skupaj
Avstrija	16	30,8	36	69,2	52	100	12,1
Belgija	7	30,4	16	69,6	23	100	5,3
Češka	1	50,0	1	50,0	2	100	0,5
Danska	6	40,0	9	60,0	15	100	3,5
Finska	7	36,8	12	63,2	19	100	4,4
Francija	20	39,2	31	60,8	51	100	11,9
Kitajska	-	-	1	100	1	100	0,2
Grčija	1	100	-	-	1	100	0,2
Irska	-	-	3	100	3	100	0,7
Italija	14	35,0	26	65,0	40	100	9,3
Madžarska	1	50,0	1	50,0	2	100	0,4
Nemčija	35	36,8	60	63,2	95	100	22,1
Švedska	5	26,3	14	73,7	19	100	4,4
Nizozemska	12	37,5	20	62,5	32	100	7,4
Poljska	-	-	1	100	1	100	0,2
Portugalska	7	41,2	10	58,8	17	100	4,0
Slovaška	2	100	-	-	2	100	0,4
Španija	14	35,9	25	64,1	39	100	9,1
Velika Britanija	7	38,9	11	61,1	18	100	4,2
SKUPAJ	153	35,6	277	64,4	430	100	100

Vir: Anketa Beg možganov, maj-junij 2004, N=423.

* Število udeležb je višje (430) od števila udeležencev (423), ker se je nekaj študentov mednarodne študentske izmenjave udeležilo več kot enkrat.

Tabela 7: Anketirana slovenska mladina, ki se je udeležila mednarodne študentske izmenjave (1999-2004), glede na državo, v kateri so bili na izmenjavi - Pregled po statističnih regijah

Države, v katerih so bili anketiranci na študentski izmenjavi	Statistične regije													SKUPAJ
	Gorenjska	Goriška	Obalno-kraška	Notranjsko-kraška	Osvrednje-slovenska	Zasavska	Jugovzhodna Slovenija	Savinjska	Spodnje-posavska	Koroška	Podravska	Pomurska	neznano	
ŠTEVILO*														
Avstrija	6	1	6	2	10	-	1	7	1	3	9	5	-	51
Avstrija, Finska	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	1
Belgija	4	2	1	2	3	2	-	2	-	-	5	-	1	22
Belgija, Francija	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	1
Češka, Švedska	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	1
Danska	2	1	-	1	3	-	2	-	1	-	2	1	-	13
Danska, Češka	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	1
Finska	6	2	-	-	3	-	-	1	-	-	4	-	-	16
Finska, Danska	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	1
Francija	1	6	2	1	18	-	5	2	-	2	3	4	2	46
Francija, Kitajska	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	1
Francija, Nizozemska	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	1
Grčija	-	-	-	-	1	-	-	2	-	-	1	-	1	5
Irska	1	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	2
Irska, Danska	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	1
Italija	3	9	19	-	5	-	-	2	1	-	-	-	1	40
Madžarska, Francija	1	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	2
Nemčija	4	3	5	3	28	1	2	12	1	6	19	6	3	93
Nemčija, Švedska	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	2
Nizozemska	2	2	5	1	6	-	2	3	-	1	5	2	-	29
Nizozemska, Finska	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	1
Nizozemska, Nemčija	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	1
Poljska, Avst., Portug.	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	1
Poljska	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	1
Portugalska	3	1	-	-	5	-	2	-	1	-	4	-	-	16
Slovaška, Španija	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1
Slovaška	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	1
Španija	4	4	7	1	7	1	1	4	2	-	5	2	-	38
Švedska	1	1	-	-	9	-	-	1	-	-	2	1	1	16
Velika Britanija	2	-	2	-	4	-	2	3	-	1	3	-	1	18
Skupaj	43	32	47	11	110	4	16	41	7	15	65	22	10	423
STRUKTURA	(v %) (regija = 100 %)													
Avstrija	14,0	3,1	12,8	18,2	9,1	-	6,3	17,1	14,3	20,0	13,8	22,7	-	12,1
Avstrija, Finska	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1,5	-	-	0,2
Belgija	9,3	6,3	2,1	18,2	2,7	50,0	-	4,9	-	-	17,7	-	10,0	5,2
Belgija, Francija	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1,5	-	-	0,2
Češka, Švedska	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	4,5	-	0,2
Danska	4,7	3,1	-	9,1	2,7	-	12,6	-	14,3	-	3,0	4,5	-	3,1
Danska, Češka	-	-	-	-	-	-	-	2,4	-	-	-	-	-	0,2
Finska	9,3	6,3	-	-	2,7	-	-	2,4	-	-	26,7	-	-	3,8
Finska, Danska	-	-	-	-	0,9	-	-	-	-	-	-	-	-	0,2
Francija	2,3	18,8	4,3	9,1	16,4	-	31,5	4,9	-	13,3	4,6	18,2	20,0	10,9
Francija, Kitajska	-	-	-	-	0,9	-	-	-	-	-	-	-	-	0,2
Francija, Nizozemska	-	-	-	-	0,9	-	-	-	-	-	-	-	-	0,2
Grčija	-	-	-	-	0,9	-	-	4,9	-	-	1,5	-	10,0	1,0
Irska	2,3	-	-	-	0,9	-	-	-	-	-	-	-	-	0,4
Irska, Danska	-	-	-	-	0,9	-	-	-	-	-	-	-	-	0,2
Italija	7,0	28,1	40,4	-	3,6	-	-	4,9	14,3	-	-	-	10,0	9,5
Madžarska, Francija	2,3	-	-	-	0,9	-	-	-	-	-	-	-	-	0,2
Nemčija	9,2	9,3	10,6	27,3	25,5	25,0	12,6	29,3	14,3	40,0	29,2	27,3	30,0	22,0
Nemčija, Švedska	2,3	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1,5	-	-	0,4
Nizozemska	4,6	6,3	10,6	9,1	5,5	-	12,6	7,3	-	13,3	7,7	9,1	-	6,9
Nizozemska, Finska	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1,5	-	-	0,2
Nizozemska, Nemčija	-	-	-	-	0,9	-	-	-	-	-	-	-	-	0,2
Poljska, Avst., Portug.	-	-	-	-	-	-	-	-	-	6,7	-	-	-	0,2
Poljska	-	-	-	-	0,9	-	-	-	-	-	-	-	-	0,2
Portugalska	7,0	6,3	-	-	4,5	-	12,6	-	14,3	-	6,3	-	-	3,8
Slovaška, Španija	2,3	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	0,2
Slovaška	-	-	-	-	-	-	-	-	-	6,7	-	-	-	0,2
Španija	9,2	12,5	14,9	9,1	6,4	25,0	6,3	9,8	28,6	-	7,7	9,1	-	9,0
Švedska	2,3	3,1	-	-	8,1	-	-	2,4	-	-	3,1	4,5	10,0	3,8
Velika Britanija	4,6	-	4,3	-	3,6	-	12,6	7,3	-	6,7	4,6	-	10,0	4,3
Skupaj	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100

Vir: Anketa Beg možganov, maj–junij 2004, N=423.

* Nekateri anketiranci so navajali hkrati več držav.

Tabela 8: Anketirana slovenska mladina, ki se je udeležila mednarodne študentske izmenjave v letih 1999–2004, po državi, v kateri so bili na izmenjavi in po študijskih usmeritvah

Država, v kateri so bili študentje na izmenjavi	Smeri študija							SKUPAJ
	ekonomske	pravne	ostale družbo-slovne	humani-stične	naravo-slovno matematične in tehniške	biotehniške	vse ostale smeri	
ŠTEVILO*								
Avstrija	4	8	3	13	3	9	11	51
Avstrija, Finska	1	-	-	-	-	-	-	1
Belgija	5	2	1	7	3	-	4	22
Belgija, Francija	-	-	-	1	-	-	-	1
Češka, Švedska	-	-	-	-	-	-	1	1
Danska	6	2	3	-	-	-	2	13
Danska, Češka	1	-	-	-	-	-	-	1
Finska	4	1	3	2	3	-	3	16
Finska, Danska	0	-	1	-	-	-	-	1
Francija	19	3	3	15	2	2	2	46
Francija, Kitajska	-	-	-	1	-	-	-	1
Francija, Nizozemska	-	-	-	-	1	-	-	1
Grčija	4	-	1	-	-	-	-	5
Irska	-	-	-	1	-	-	1	2
Irska, Danska	-	-	-	1	-	-	-	1
Italija	16	2	-	11	3	1	7	40
Madžarska, Francija	2	-	-	-	-	-	-	2
Nemčija	26	10	9	20	5	7	16	93
Nemčija, Švedska	1	-	-	-	-	-	1	2
Nizozemska	5	10	6	3	1	1	3	29
Nizozemska, Finska	-	-	-	1	-	-	-	1
Nizozemska, Nemčija	-	-	-	-	-	1	-	1
Poljska, Avst., Portugalska	1	-	-	-	-	-	-	1
Poljska	-	-	1	-	-	-	-	1
Portugalska	4	-	3	3	2	-	4	16
Slovaška, Španija	1	-	-	-	-	-	-	1
Slovaška	-	-	-	-	1	-	-	1
Španija	9	-	2	19	5	-	3	38
Švedska	3	1	4	3	-	3	3	16
Velika Britanija	2	1	-	6	2	4	3	18
SKUPAJ	115	41	39	107	32	29	63	423
STRUKTURA (posamezna smer študija = 100 %)								
Avstrija	3,5	19,5	7,7	12,1	9,3	31,0	17,5	12,1
Avstrija, Finska	0,9	-	-	-	-	-	-	0,2
Belgija	4,3	4,9	2,5	6,5	9,3	-	6,3	5,2
Belgija, Francija	-	-	-	0,9	-	-	-	0,2
Češka, Švedska	-	-	-	-	-	-	1,6	0,2
Danska	5,2	4,9	7,7	-	-	-	3,2	3,1
Danska, Češka	0,9	-	-	-	-	-	-	0,2
Finska	3,6	2,4	7,7	1,9	9,3	-	4,8	3,8
Finska, Danska	-	-	2,5	-	-	-	-	0,2
Francija	16,5	7,3	-	14,0	6,3	6,9	3,2	10,9
Francija, Kitajska	-	-	-	0,9	-	-	-	0,2
Francija, Nizozemska	-	-	-	-	3,1	-	-	0,2
Grčija	3,6	-	2,5	-	-	-	-	1,0
Irska	-	-	-	0,9	-	-	1,6	0,4
Irska, Danska	-	-	-	0,9	-	-	-	0,2
Italija	13,9	4,9	-	10,3	9,3	3,4	11,2	9,5
Madžarska, Francija	1,8	-	-	-	-	-	-	0,2
Nemčija	22,6	24,4	23,1	18,7	15,6	24,1	25,4	22,0
Nemčija, Švedska	0,9	-	-	-	-	-	1,6	0,4
Nizozemska	4,5	24,4	15,4	2,8	3,1	3,4	4,8	6,9
Nizozemska, Finska	-	-	-	0,9	-	-	-	0,2
Nizozemska, Nemčija	-	-	-	-	-	3,4	-	0,2
Poljska, Avst., Portugalska	0,9	-	-	-	-	-	-	0,2
Poljska	-	-	2,5	-	-	-	-	0,2
Portugalska	3,6	-	7,7	2,8	6,3	-	6,3	3,8
Slovaška, Španija	0,9	-	-	-	-	-	-	0,2
Slovaška	-	-	-	-	3,1	-	-	0,2
Španija	8,1	-	5,1	17,8	15,6	-	4,8	9,0
Švedska	2,6	2,4	10,3	2,8	-	10,3	4,8	3,8
Velika Britanija	1,8	2,4	-	5,6	6,3	13,8	4,8	4,3
SKUPAJ	100	100	100	100	100	100	100	100

Vir: Anketa Beg možganov, maj–junij 2004, N=423.

* Nekateri anketiranci so navajali hkrati več držav.

Tabela 9: Poglavitni motivi anketiranih slovenskih študentov za udeležbo na mednarodni študentski izmenjavi (1999-2004), po spolu

Motiv za udeležbo na mednarodni študentski izmenjavi	Moški		Ženske		Skupaj	
	število*	% od vseh moških	število*	% od vseh žensk	število*	% od vseh
razširitev znanja na štud. področju	121	82,9	230	85,8	351	84,8
pridobitev mednarodnih izkušenj	140	95,9	256	95,5	396	95,7
izboljšanje jezikovnega znanja	127	87,0	243	90,7	370	89,4
ugled univerze	43	29,5	48	17,9	91	22,0
splošna razgledanost	132	90,4	236	88,1	368	88,9
boljši pogoji študija	37	25,3	77	28,7	114	27,5
kakovost bivanja	41	28,1	92	34,3	133	32,1
umik iz domačega okolja	74	50,7	149	55,6	223	53,9
osebni razlogi	32	21,9	56	20,9	88	21,3
ne ve	-	-	1	0,4	1	0,2
drugo	20	13,7	27	10,0	47	11,4
Skupaj št. respondentov	146	100	268	100	414	100

Vir: Anketa Beg možganov, maj–junij 2004, N=423.

* Vsak je lahko izbral več odgovorov.

Tabela 10: Poglavitni motivi anketirane slovenske mladine, ki se je udeležila mednarodne študentske izmenjave v letih 1999-2004, za udeležbo v tej izmenjavi - Pregled po statističnih regijah

Motiv za udeležbo v mednarodni študentski izmenjavi	Statistične regije													Skupaj
	Gorenjska	Goriška	Obalno- kraška	Notranjsko- kraška	Osrednje- slovenska	Zasavska	Jugovzhodna Slovenija	Savinjska	Spodnje posavska	Koroška	Podravska	Pomurska	neznano	
ŠTEVILO*														
razširitev znanja	35	27	37	11	90	3	15	33	7	13	53	18	9	351
prid. mednarodnih izkušenj	33	31	45	11	103	4	15	39	7	14	63	22	9	396
jezikovno znanje	35	25	43	10	94	4	16	37	7	12	55	22	10	370
ugled univerze	7	5	11	4	20	1	1	10	-	4	17	8	3	91
splošna razgledanost	37	25	40	11	94	4	15	33	7	13	60	20	9	368
boljši pogoji študija	18	4	10	2	32	2	4	8	2	4	16	6	6	114
kakovost bivanja	11	6	16	6	37	1	4	10	3	2	24	8	5	133
umik iz domačega okolja	23	22	25	5	66	2	10	14	3	6	36	7	4	223
osebni razlogi	7	8	11	3	26	1	4	6	2	4	10	3	3	88
ne ve	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1
drugo	5	1	8	1	18	1	2	2	1	-	4	3	1	47
Skupaj	41	32	46	11	107	4	16	40	7	14	64	22	10	414
STRUKTURA - v % (vsi udeleženci v posamezni statistični regiji Slovenije = 100 %)														
razširitev znanja	85,4	84,4	80,4	100	84,1	75,0	93,8	82,5	100	92,9	82,8	81,8	90,0	84,8
prid. mednarodnih izkušenj	80,5	96,9	97,8	100	96,3	100	93,8	97,5	100	100	98,4	100	90,0	95,7
jezikovno znanje	85,4	78,1	93,5	90,1	87,9	100	100	92,5	100	85,7	85,9	100	100	89,4
ugled univerze	17,1	15,6	23,9	36,4	18,7	25,0	6,3	25,0	-	28,6	26,6	36,4	30,0	22,0
splošna razgledanost	90,2	78,1	87,0	100	87,9	100	93,8	82,5	100	92,9	93,8	90,9	90,0	88,9
boljši pogoji študija	43,9	12,5	21,7	18,2	29,9	50,0	25,0	20,0	28,6	28,6	25,0	27,3	60,0	27,5
kakovost bivanja	26,8	18,9	34,8	54,5	34,6	25,0	25,0	25,0	42,9	14,3	37,5	36,4	50,0	32,1
umik iz domačega okolja	56,1	68,8	54,3	45,5	61,7	50,0	62,5	35,0	42,9	42,9	56,3	31,8	40,0	53,9
osebni razlogi	17,1	25,0	17,4	27,3	24,3	25,0	25,0	15,0	28,6	28,6	15,6	13,6	30,0	21,3
ne ve	-	-	-	9,0	-	-	-	-	-	-	-	-	-	0,2
drugo	12,2	3,1	17,4	9,0	16,8	25,0	12,5	5,0	14,3	-	6,3	13,6	10,0	11,4
Skupaj	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100

Vir: Anketa Beg možganov, maj–junij 2004, N=423

* Vsak anketiraneec je lahko izbral več odgovorov.

Tabela 11: Ocene anketirane slovenske mladine, ki se je udeležila mednarodne študentske izmenjave v letih 1999-2004, o koristih oziroma pridobitvah udeležbe - Primerjava po spolu

Ocena posamezne možne pridobitve	Pridobitve na mednarodni študentski izmenjavi*										
	strokovna znanja	splošna razgledanost, širina	znanja tujih jezikov	osebna samozavest	narodna zavest in samozavest	možnosti mednarodnega delovanja	znance in prijatelje	sistem študija je boljši	boljše možnosti za kariero	Lažje bi dobil delo v tujini	drugo
MOŠKI											
1 zelo slabo	10	3	2	8	20	5	3	18	10	11	0
2 slabo	17	9	4	12	22	25	9	26	23	19	0
3 srednje	46	32	12	22	33	35	11	35	26	37	2
4 dobro	33	44	37	47	36	32	23	32	45	39	2
5 zelo dobro	39	56	91	54	31	43	97	27	38	36	4
število odgovorov	145	144	146	143	142	140	143	138	142	142	7
povprečna ocena	3,51	3,98	4,44	3,89	3,04	3,7	4,41	3,60	3,55	3,49	4,28
ŽENSKÉ											
1 zelo slabo	11	6	2	2	19	32	3	21	26	35	0
2 slabo	32	11	6	11	41	49	4	41	38	42	0
3 srednje	76	57	23	35	62	70	21	73	62	86	0
4 dobro	70	93	65	86	73	52	55	78	48	45	1
5 zelo dobro	76	99	174	129	57	52	188	78	48	45	8
število odgovorov	265	266	270	263	252	255	271	261	258	257	9
povprečna ocena	3,63	4,00	4,49	4,25	3,42	3,17	4,55	3,46	3,35	3,11	4,88
SKUPAJ											
1 zelo slabo	21	9	4	10	39	37	6	39	36	46	0
2 slabo	49	20	10	23	63	74	13	67	61	61	0
3 srednje	122	89	35	57	95	105	32	108	88	121	2
4 dobro	103	137	102	133	109	84	78	80	129	88	2
5 zelo dobro	115	155	265	183	88	95	285	105	86	81	12
število odgovorov	410	410	416	406	394	395	414	399	400	397	16
povprečna ocena	3,59	3,99	4,47	4,12	3,36	3,32	4,50	3,36	3,42	3,24	4,62

Vir: Anketa Beg možganov, maj-junij 2004, N=423

* Vsak anketiranec naj bi ocenjeval vsako možno pridobitev.

Tabela 12: Povprečne ocene anketirane slovenske mladine, ki se je udeležila mednarodne študentske izmenjave (1999-2004), o negativnih straneh bivanja v tujini - Pregled po študijskih usmeritvah in po spolu

Kaj jih je med bivanjem v tujini motilo*	Smeri študija							Skupaj		
	ekonomske	pravne	ostale družboslovne	humaniščne	naravoslovno matematične in tehniške	biotehniške	vse ostale smeri	Vsi	Moški	Ženske
bivalne razmere	3,85	3,77	4,27	3,61	3,67	4,03	3,68	3,78	3,90	3,73
urejenost okolja	4,00	4,00	4,34	3,95	4,31	4,53	4,20	4,14	4,18	4,12
kulturna dediščina	3,95	4,02	4,00	3,90	4,14	4,18	4,08	4,00	3,94	4,00
možnosti športa, rekreacije	3,76	3,97	3,97	3,87	4,39	4,14	3,51	3,90	3,97	3,86
prijaznost prebivalstva	4,01	4,10	4,27	3,72	3,96	3,88	3,52	3,94	3,92	3,95
jezikovno znanje	3,81	4,00	4,25	3,58	3,31	3,96	3,85	3,79	3,68	4,40
študijski programi	3,63	4,18	3,94	3,88	3,89	4,10	3,88	3,87	3,87	3,86
oprema in prostori	3,78	4,12	4,21	3,97	3,75	4,57	4,05	4,00	3,98	4,00
dostopnost profesorjev	4,00	4,46	4,18	4,00	3,82	4,50	3,83	4,00	4,14	4,08
vezi z domom	3,43	3,28	4,00	3,72	3,83	3,42	3,37	3,66	3,63	3,68
SKUPAJ	3,82	4,00	4,14	3,42	3,90	3,71	3,80	3,94	3,92	3,96

Vir: Anketa Beg možganov, maj-junij 2004, N=423,

* Vsak anketiranec je ocenjeval vse odgovore z ocenami od 1 do 5 (1-močno me je motilo, 2-precej me je motilo, 3-motilo me je, 4-malo me je motilo, 5-ni me motilo),

Tabela 13: Potencialno zaposlovanje anketiranih slovenskih študentov v tujini (sedanjih, bivših – absolventi, diplomanti) - Pregled po smereh študija, 2004

Ali bi se po končanem študiju zaposlili v tujini?	Smeri študija							SKUPAJ
	ekonom- ske	pravne	ostale družbo - slovne	humanis- tične	naravo- slovno matema- tične in tehniške	bioteh- niške	vse ostale smeri	
ŠTUDENTJE, KI SE NISO UDELEŽILI MEDNARODNIH ŠTUDENSKIH IZMENJAV								
ŠTEVILO								
sploh se ne bi selil	7	-	-	-	8	-	-	15
zaposlil bi se samo za krajše obdobje (do 3 leta)	15	-	-	-	25	-	3	43
tudi za daljše obdobje (več kot 3 leta)	14	-	1	1	12	1	3	31
ne more se odločiti	20	-	-	-	16	1	2	40
sprejel bi delo na daljavo	3	-	-	1	-	-	-	4
drugo	1	-	-	-	-	-	-	1
Skupaj	60	-	1	2	61	2	8	134
ŠTRUKTURA – v %								
sploh se ne bi selil	46,7	-	-	-	53,3	-	-	100
zaposlil bi se samo za krajše obdobje (do 3 leta)	34,9	-	-	-	58,1	-	7,0	100
tudi za daljše obdobje (več kot 3 leta)	45,2	-	3,2	3,2	38,7	3,2	9,7	100
ne more se odločiti	50,0	-	-	-	40,0	2,5	5,0	100
sprejel bi delo na daljavo	75,0	-	-	25,0	-	-	-	100
drugo	100	-	-	-	-	-	-	100
Skupaj	44,8	-	0,7	1,4	45,5	1,4	6,0	100
ŠTUDENTJE, KI SO SE ŽE UDELEŽILI MEDNARODNIH ŠTUDENSKIH IZMENJAV (1999-2004)								
ŠTEVILO								
sploh se ne bi selil	1	1	1	3	-	-	-	6
zaposlil bi se samo za krajše obdobje (do 3 leta)	43	15	18	41	11	11	22	161
tudi za daljše obdobje (več kot 3 leta)	45	13	15	46	15	11	27	162
ne more se odločiti	22	10	5	23	6	5	10	81
sprejel bi delo na daljavo	3	2	-	4	-	1	3	13
drugo	1	-	-	-	-	1	1	3
Skupaj	115	41	39	107	32	29	63	423
ŠTRUKTURA – v %								
sploh se ne bi selil	16,7	16,7	16,7	49,9	-	-	-	100
zaposlil bi se samo za krajše obdobje (do 3 leta)	26,7	9,3	11,2	25,5	6,8	6,8	16,7	100
tudi za daljše obdobje (več kot 3 leta)	27,8	8,1	9,3	56,8	9,3	6,5	16,7	100
ne more se odločiti	27,2	12,3	6,2	28,4	93,8	6,2	12,3	100
sprejel bi delo na daljavo	23,1	12,0	-	30,8	-	7,7	24,1	100
drugo	33,3	-	-	-	-	33,3	33,3	100
Skupaj	27,2	9,7	9,2	25,3	7,6	6,9	14,9	100

Vir: Anketa Beg možganov, maj–junij 2004, N=560,

Tabela 14: Potencialno zaposlovanje anketiranih slovenskih študentov (sedanjih, bivših) v tujini - Pregled po spolu

Ali iščejo delo v tujini?	Moški		Ženske		Skupaj		Struktura (skupaj =100%)		
	število	%	število	%	število	%	moški	ženske	skupaj
ŠTUDENTJE, KI SE NISO UDELEŽILI MEDNARODNE ŠTUDENTSKE IZMENJAVE									
o tem ne razmišlja	21	60,0	14	40,0	35	100	24,3	27,5	25,7
če bi dobil ponudbo, bi razmislil	51	65,4	27	34,6	78	100	60,0	52,9	57,4
išče informacije o možnostih dela v tujini	7	53,8	6	46,2	13	100	8,2	11,8	9,6
dobil je ponudbo, ni se še odločil	2	100	-	-	2	100	2,4	-	1,5
dobil je ponudbo in jo je /jo bo sprejel	2	100	-	-	2	100	2,4	-	1,5
že dela v tujini	1	33,3	2	66,7	3	100	1,2	3,9	2,2
je že delal v tujini	1	33,3	2	66,7	3	100	1,2	3,9	2,2
SKUPAJ	85	62,5	51	37,5	136	100	100	100	100
ŠTUDENTJE, KI SO SE ŽE UDELEŽILI MEDNARODNE ŠTUDENTSKE IZMENJAVE (1999-2004)									
o tem ne razmišlja	10	31,3	22	68,8	32	100	6,6	8,1	7,6
če bi dobil ponudbo, bi razmislil	73	33,2	147	66,8	220	100	48,3	54,0	52,0
išče informacije o možnostih dela v tujini	44	35,5	78	64,5	122	100	29,1	28,7	28,8
dobil je ponudbo, ni se še odločil	3	75,0	1	25,0	4	100	2,0	0,4	0,9
dobil je ponudbo in jo je /jo bo sprejel	4	66,7	2	33,3	6	100	2,6	0,7	1,4
že dela v tujini	5	41,7	7	58,3	12	100	3,3	2,6	2,8
je že delal v tujini	10	45,5	12	54,5	22	100	6,6	4,4	5,2
drugo	2	40,0	3	60,0	5	100	1,3	1,1	1,2
SKUPAJ	151	35,7	272	64,3	423	100	100	100	100

Vir: Anketa Beg možganov, maj-junij 2004, N=560,

Tabela 15: Iskanje dela anketiranih slovenskih študentov (sedanjih, bivših) v tujini - Pregled po statističnih regijah, 2004

Statistične regije	Ali iščejo zaposlitev v tujini?								Skupaj
	o tem ne razmišlja	ob ponudbi bi razmislil	išče informacije o delu v tujini	dobil je ponudbo, a se še ni odločil	dobil je ponudbo in jo / bo sprejel	že dela v tujini	je že delal v tujini	drugo	
ŠTUDENTJE, KI SE NISO UDELEŽILI MEDNARODNIH ŠTUDENTSKIH IZMENJAV									
ŠTEVILO									
Gorenjska	8	14	2	-	-	-	-	-	24
Goriška	1	8	1	1	-	-	-	-	11
Obalno-kraška	2	6	1	-	-	-	-	-	9
Notranjsko-kraška	2	-	1	-	-	-	-	-	3
Osrednjeslovenska	12	22	2	-	1	-	1	-	38
Zasavska	-	2	-	-	-	-	-	-	2
Jugovzhodna Slovenija	5	6	-	-	-	-	1	-	12
Savinjska	4	6	2	1	-	-	-	-	13
Spodnjeposavska	-	2	-	-	-	-	-	-	2
Koroška	-	3	-	-	-	-	1	-	4
Podravska	-	7	1	-	-	-	-	-	8
Pomurska	1	1	3	-	-	-	-	-	5
neznano	-	1	-	-	1	-	-	-	2
Skupaj	35	78	13	2	2	-	3	-	133
STRUKTURA (v %)									
Gorenjska	33,3	58,3	8,4	-	-	-	-	-	100
Goriška	9,1	72,7	9,1	9,1	-	-	-	-	100
Obalno-kraška	22,2	66,7	11,1	-	-	-	-	-	100
Notranjsko-kraška	66,7	-	33,3	-	-	-	-	-	100
Osrednjeslovenska	31,6	57,9	5,3	-	2,6	-	2,6	-	100
Zasavska	-	100	-	-	-	-	-	-	100
Jugovzhodna Slovenija	41,7	50,0	-	-	-	-	8,3	-	100
Savinjska	30,8	46,2	15,4	7,7	-	-	-	-	100
Spodnjeposavska	-	100	-	-	-	-	-	-	100
Koroška	-	75,0	-	-	-	-	25,0	-	100
Podravska	-	87,5	12,5	-	-	-	-	-	100
Pomurska	20,0	20,0	40,0	-	-	-	-	-	100
neznano	-	50,0	-	-	50,0	-	-	-	100
Skupaj	26,3	58,6	9,8	1,5	1,5	-	2,3	-	100
ŠTUDENTJE, KI SO SE UDELEŽILI MEDNARODNIH ŠTUDENTSKIH IZMENJAV (1999-2004)									
ŠTEVILO									
Gorenjska	3	22	13	-	1	2	1	-	42
Goriška	1	17	8	-	-	2	3	1	32
Obalno-kraška	3	25	14	1	-	-	4	-	47
Notranjsko-kraška	5	5	-	-	-	1	-	-	11
Osrednjeslovenska	5	56	33	1	2	2	8	3	110
Zasavska	-	3	1	-	-	-	-	-	4
Jugovzhodna Slovenija	1	10	4	1	-	-	-	-	16
Savinjska	3	23	12	-	1	1	1	-	41
Spodnjeposavska	-	4	2	-	-	1	-	-	7
Koroška	3	4	8	-	-	-	-	-	15
Podravska	6	37	16	1	-	3	2	-	65
Pomurska	1	10	8	-	2	-	1	-	22
neznano	1	5	3	-	-	-	1	-	10
Skupaj	32	221	122	4	6	12	22	4	423
STRUKTURA (v %)									
Gorenjska	7,1	52,4	31,0	-	2,4	4,8	2,4	-	100
Goriška	3,1	5,3	25,0	-	-	6,3	9,4	3,1	100
Obalno-kraška	6,4	53,2	29,8	2,1	-	-	8,5	-	100
Notranjsko-kraška	45,5	45,5	-	-	-	9,0	-	-	100
Osrednjeslovenska	4,5	50,9	30,0	0,9	1,8	1,8	7,3	2,7	100
Zasavska	-	75,0	25,0	-	-	-	-	-	100
Jugovzhodna Slovenija	6,3	62,5	25,0	6,3	-	-	-	-	100
Savinjska	7,3	56,1	29,3	-	2,4	2,4	2,4	-	100
Spodnjeposavska	-	57,1	28,6	-	-	14,3	-	-	100
Koroška	20,0	26,7	53,3	-	-	-	-	-	100
Podravska	9,2	56,9	24,6	1,5	-	4,6	3,1	-	100
Pomurska	4,5	45,5	36,4	-	9,0	-	4,5	-	100
neznano	11,1	45,5	27,3	-	-	-	11,1	-	100
Skupaj	7,6	52,2	28,8	0,9	1,4%	2,8	5,2	0,9	100

Vir: Anketa Beg možganov, maj-junij 2004, N=560,

Tabela 16: Kje iščejo anketirani slovenski študenti (sedanji, bivši) informacije o možnostih zaposlitve v tujini - Pregled po spolu, 2004

Informacije o možnostih dela v tujini iščejo v / prek*	Moški		Ženske		Skupaj		Struktura (%)		
	število	%	število	%	število	%	moški	ženske	skupaj
ŠTUDENTJE BREZ UDELEŽBE NA MEDNARODNIH ŠTUDENTSKIH IZMENJAVAH									
jih ne iščejo	44	62,0	27	38,0	71	100	51,8	51,9	51,8
časopisov	8	57,1	6	42,9	14	100	9,4	11,5	10,2
na internetu	26	61,9	16	38,1	42	100	30,5	30,8	30,7
prek agencij, služb	4	33,3	8	66,7	12	100	4,7	15,4	8,8
znancev, prijateljev	22	62,9	13	37,1	35	100	25,9	25,0	25,5
študentskih izmenjav	-	-	-	-	-	-	-	-	-
iz drugih virov	2	40,0	3	60,0	5	100	2,4	5,8	3,6
Skupaj	85	62,0	52	38,0	137	100	100	100	100
ŠTUDENTJE KI SO SE ŽE UDELEŽILI MEDNARODNIH ŠTUDENTSKIH IZMENJAV (1999-2004)									
jih ne iščejo	51	39,5	78	60,5	129	100	33,8	28,7	30,5
časopisov	27	31,0	60	69,0	87	100	17,9	22,1	20,6
na internetu	81	35,7	146	64,3	227	100	35,7	53,7	53,7
prek agencij, služb	19	33,3	38	66,7	57	100	12,6	14,0	13,5
znancev, prijateljev	59	56,7	104	43,3	164	100	39,1	38,2	38,8
študentskih izmenjav	23	54,8	19	45,2	42	100	15,2	7,0	9,9
iz drugih virov	11	35,5	20	64,5	31	100	7,3	7,4	7,3
Skupaj	151	35,7	272	64,3	453	100	100	100	100

Vir: Anketa Beg možganov, maj-junij 2004, N=560,

* Vsak je lahko izbral več odgovorov,

Tabela 17: Kje iščejo anketirani slovenski študenti (sedanji, bivši) informacije o možnostih zaposlitve v tujini - Pregled po študijskih smereh, 2004

Kje anketiranci iščejo informacije?	Smeri študija							Skupaj
	ekonom-ske	pravne	ostale družbo-slovne	humanis-tične	naravo-slovno matematične in tehniške	bioteh-niške	vse ostale smeri	
ŠTUDENTJE, KI SE NISO UDELEŽILI MEDNARODNE ŠTUDENTSKE IZMENJAVE								
ŠTEVILO**								
ne iščejo informacij	32	-	-	1	34	1	3	71
v časopisju	8	-	-	-	5	-	1	14
na internetu	20	-	-	-	19	-	3	42
prek agencij in služb	7	-	-	-	4	-	1	12
prek znancev, prijateljev	17	-	1	-	13	1	3	35
prek študentskih izmenjav	-	-	-	-	-	-	-	-
drugo	2	-	-	1	1	-	1	5
Skupaj	60	-	1	1	61	1	6	130
STRUKTURA (V %)								
ne iščejo informacij	53,3	-	-	100	55,7	100	50	54,6
v časopisju	13,3	-	-	-	8,2	-	16,7	10,8
na internetu	33,3	-	-	-	31,1	-	50,0	32,3
prek agencij in služb	11,7	-	-	-	6,6	-	16,6	9,2
prek znancev, prijateljev	28,3	-	100	-	21,3	100	50,0	26,9
prek študentskih izmenjav	-	-	-	-	-	-	-	-
drugo	3,3	-	-	100	1,6	-	16,6	3,8
Skupaj	100	-	100	100	100	100	100	100
ŠTUDENTJE, KI SO SE UDELEŽILI MEDNARODNE ŠTUDENTSKE IZMENJAVE (1999-2004)								
ŠTEVILO**								
ne iščejo informacij	38	14	11	30	10	9	17	129
v časopisju	16	10	12	32	2	6	9	87
na internetu	59	24	24	57	16	17	30	227
prek agencij in služb	15	7	8	16	3	3	5	57
prek znancev, prijateljev	39	8	19	47	11	13	27	164
prek študentskih izmenjav	18	6	2	4	2	2	8	42
drugo	7	3	-	7	5	4	5	31
Skupaj	115	41	39	107	32	29	63	423
STRUKTURA (V %)								
ne iščejo informacij	33,0	34,1	28,2	28,0	31,3	31,0	27,0	30,5
v časopisju	13,9	24,4	30,8	29,9	6,3	20,7	14,3	20,6
na internetu	51,3	58,5	61,5	53,3	50,0	58,6	47,6	53,7
prek agencij in služb	13,0	17,1	20,5	15,0	9,4	10,3	7,9	13,5
prek znancev, prijateljev	33,9	19,5	48,7	43,9	34,4	44,8	42,8	38,8
prek študentskih izmenjav	15,7	14,6	5,1	3,7	6,3	6,9	12,7	9,9
drugo	6,1	7,3	-	6,5	15,6	13,8	7,9	7,3
Skupaj	100	100	100	100	100	100	100	100

Vir: Anketa Beg možganov, maj-junij 2004, N=560,

* Študentje po smereh študija so razvrščeni v naslednje skupine:

1. ekonomske (Ekonomska fakulteta, Poslovno-ekonomska fakulteta, Visoka poslovna šola v Ljubljani)
2. pravne (pravni fakulteti v Ljubljani in Mariboru)
3. ostale družboslovne smeri (Fakulteta za družbene vede, Fakulteta za socialno delo ipd.)
4. humanistične smeri (Filozofska fakulteta, pedagoški fakulteti v Ljubljani in Mariboru)
5. naravoslovne (in matematične) in tehniške (Fakulteta za elektrotehniko in računalništvo, Fakulteta za elektrotehniko, računalništvo in informatiko v Mariboru, Fakulteta za strojništvo v Ljubljani in Mariboru, Fakulteta za matematiko in fiziko ipd.)
6. biotehniške smeri (Biotehniška fakulteta, Fakulteta za kmetijstvo ipd.)
7. vse ostale smeri (študentje iz ostalih visokošolskih ustanov),

** Vsak je lahko izbral več odgovorov,

Tabela 18: Kje iščejo anketirani slovenski študenti (sedanji, bivši) informacije o možnostih zaposlitve v tujini - Pregled po statističnih regijah, 2004

Kje anketiranci iščejo informacije?*	Statistične regije													Skupaj
	Gorenjska	Goriška	Obalno-kraška	Notranjsko-kraška	Osrednje slovenska	Zasavska	Jugovzhodna Slovenija	Savinjska	Spodnje-posavska	Koroška	Podravska	Pomurska	neznano	
ŠTUDENTJE, KI SE NISO UDELEŽILI MEDNARODNE IZMENJAVE														
ŠTEVILO														
ne iščejo informacij	14	6	4	2	26	2	5	6	1	-	2	1	2	71
v časopisju	2	-	2	-	3	-	-	2	1	-	1	3	-	14
na internetu	7	3	5	1	8	-	4	6	1	-	4	3	-	42
prek agencij in služb	1	1	-	-	1	-	3	3	-	1	-	2	-	12
prek znancev, prijateljev	4	4	3	-	8	-	3	5	-	2	3	3	-	35
prek študentskih izmenjav	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
drugo	1	-	-	-	1	-	1	-	-	1	1	-	-	5
Skupaj	24	10	8	3	37	2	12	13	2	4	8	5	2	130
STRUKTURA (v %) delež med vsemi respondenti														
ne iščejo informacij	58,3	60,0	50,0	66,7	70,3	100	41,7	46,2	50,0	-	25,0	20,0	100	54,6
v časopisju	8,3	-	25,0	-	8,1	-	-	15,4	50,0	-	12,5	60,0	-	10,8
na internetu	29,2	30,0	62,5	33,3	26,6	-	33,3	46,2	50,0	-	50,0	60,0	-	32,3
prek agencij in služb	4,2	10,0	-	-	2,7	-	25,0	23,1	-	25,0	-	40,0	-	9,2
prek znancev, prijateljev	16,6	40,0	37,5	-	26,6	-	25,0	38,5	-	50,0	37,5	60,0	-	26,9
prek študentskih izmenjav	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
drugo	4,2	-	-	-	2,7	-	8,3	-	-	25,0	12,5	-	-	3,8
Skupaj	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
ŠTUDENTJE, KI SO SE ŽE UDELEŽILI MEDNARODNE IZMENJAVE (1999-2004)														
ŠTEVILO														
ne iščejo informacij	15	9	12	5	27	-	4	17	2	4	24	5	5	129
v časopisju	7	7	7	2	27	1	-	7	2	4	12	9	2	87
na internetu	19	16	22	3	71	4	9	22	4	8	31	15	3	227
prek agencij in služb	5	5	7	1	15	-	-	4	2	4	8	5	1	57
prek znancev, prijateljev	14	12	20	3	51	2	8	15	-	7	22	8	2	164
prek študentskih izmenjav	7	2	2	1	10	1	1	2	-	1	8	6	1	42
drugo	5	2	3	1	8	1	1	4	1	1	2	1	1	31
Skupaj	43	32	47	11	110	4	16	41	7	15	65	22	10	423
STRUKTURA (v %) delež med vsemi respondenti														
ne iščejo informacij	34,9	28,1	25,5	45,5	24,5	-	25,0	41,5	28,6	26,7	36,9	22,7	50,0	30,5
v časopisju	16,3	21,9	14,9	18,2	24,5	25,0	-	17,1	28,6	26,7	18,5	40,9	20,0	20,6
na internetu	44,2	50,0	46,8	27,3	64,5	100	56,3	53,7	57,1	43,3	47,7	68,2	30,0	53,7
prek agencij in služb	11,6	15,6	14,9	9,1	13,6	-	-	9,8	28,6	26,7	12,3	22,7	10,0	13,5
prek znancev, prijateljev	32,6	37,5	42,6	27,3	46,4	50,0	50,0	36,6	-	46,7	33,8	36,4	20,0	38,8
prek študentskih izmenjav	16,3	6,3	4,3	9,1	9,1	25,0	6,3	4,9	-	6,7	12,3	27,3	10,0	9,9
drugo	11,6	6,3	6,4	9,1	7,3	25,0	6,3	9,8	14,3	6,7	3,1	4,5	10,0	7,3
Skupaj	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100

Vir: Anketa Beg možganov, maj-junij 2004, N=560,

* Vsak je lahko izbral več odgovorov,

Tabela 19: V katerih državah bi želeli delati anketirani slovenski študenti (sedanji, bivši) - Pregled po spolu, 2004

Države, v katerih bi želeli delati študentje	Študentje brez udeležbe na mednarodnih izmenjavah			Študentje, ki so se že udeležili mednarodne izmenjave (1999-2004)			Skupaj		
	moški	ženske	skupaj	moški	ženske	skupaj	moški	ženske	skupaj
ŠTEVILO									
Slovenija	16	13	29	12	24	36	28	37	65
Italija	3	2	5	4	16	20	7	18	25
V, Britanija, Irska	6	5	11	9	17	26	15	22	37
Beneluks	4	2	6	8	17	25	12	19	31
Češka, Poljska, Slovaška	-	1	1	2	1	3	2	2	4
Avstrija, Švica, Nemčija	22	10	32	29	41	70	51	51	102
Skandinavske države	6	2	8	14	22	36	20	24	44
Francija	1	3	4	6	13	19	7	16	23
Španija, Portugalska	4	1	5	23	35	59	27	36	63
druge evropske države	1	-	1	2	2	4	3	2	5
ZDA, Kanada, Avstralija	11	7	18	10	18	28	21	25	45
druge države	-	1	1	3	10	13	3	11	14
vseeno mi je	5	1	6	21	33	54	26	34	60
Skupaj	79	48	127	143	249	393	222	297	519
STRUKTURA (v %)									
Slovenija	20,3	27,1	22,8	8,4	9,6	9,1	12,6	12,5	12,5
Italija	3,8	4,2	3,9	2,8	6,4	5,1	3,2	6,1	4,8
V, Britanija, Irska	7,8	10,4	8,7	6,3	6,8	6,6	6,8	7,4	7,1
Beneluks	5,1	4,2	4,7	5,6	6,8	6,4	5,4	6,4	6,0
Češka, Poljska, Slovaška	-	2,1	0,8	1,4	0,4	0,8	0,9	0,7	0,8
Avstrija, Švica, Nemčija	27,8	20,8	25,2	20,3	16,5	17,8	23,0	17,2	24,3
Skandinavske države	7,8	4,2	6,3	9,8	8,8	9,2	9,0	8,1	8,5
Francija	1,3	6,3	3,1	4,2	5,2	4,8	3,2	5,4	4,4
Španija, Portugalska	5,1	2,1	3,9	16,1	14,1	15,0	12,2	12,2	12,1
druge evropske države	1,3	-	0,8	1,4	0,8	1,0	1,4	0,7	1,0
ZDA, Kanada, Avstralija	13,9	14,6	14,2	7,0	7,2	7,1	9,5	8,4	8,7
druge države	-	2,1	0,8	2,1	4,0	3,3	1,4	3,7	2,7
vseeno mi je	6,3	2,1	4,7	14,7	13,3	13,7	11,7	11,4	11,6
Skupaj	100	100	100	100	100	100	100	100	100

Vir: Anketa Beg možganov, maj-junij 2004, N=560,

Tabela 20: V katerih državah bi želeli delati anketirani slovenski študenti (sedanji, bivši) - Pregled po statističnih regijah, 2004

V katerih državah bi anketirani študentje najraje delali	Statistične regije													Skupaj
	Gorenjska	Coriška	Obalno-kraška	Notranjsko-kraška	Osrednje-slovenska	Zasavska	Jugovzhodna Slovenija	Savinjska	Spodnje-posavska	Koroška	Podravska	Pomurska	neznano	
ŠTUDENTJE, KI SE NISO UDELEŽILI MEDNARODNE IZMENJAVE														
ŠTEVILO														
Slovenija	6	3	4	2	4	1	4	4	1	-	-	-	-	29
Italija	-	1	1	-	1	-	1	-	-	1	-	-	-	5
V.Britanija, Irska	3	1	-	1	5	1	-	-	-	-	-	-	-	11
Beneluks	1	-	1	-	3	-	-	1	-	-	-	-	-	6
Češka, Poljska, Slovaška	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1
Avstrija, Švica, Nemčija	3	3	1	-	7	-	4	3	1	2	4	3	1	32
Skandinavske države	1	-	-	-	2	-	1	1	-	1	1	1	-	8
Francija	1	1	-	-	2	-	-	-	-	-	-	-	-	4
Španija, Portugalska	1	-	1	-	2	-	1	-	-	-	-	-	-	5
Druge evropske države	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1
ZDA, Kanada, Avstralija	3	-	-	-	8	-	1	3	-	-	2	1	-	18
Druge države	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	1
Vseeno mi je	2	-	-	-	2	-	-	1	-	-	1	-	-	6
Skupaj	22	10	8	3	37	2	12	13	2	4	8	5	1	127
STRUKTURA (V %)														
Slovenija	27,3	30,0	50,0	66,7	10,8	50,0	33,3	30,8	50,0	-	-	-	-	22,8
Italija	-	10,0	12,5	-	2,7	-	8,3	-	-	25,0	-	-	-	3,9
V.Britanija, Irska	13,6	10,0	-	33,3	13,5	50,0	-	-	-	-	-	-	-	8,7
Beneluks	4,5	-	12,5	-	8,1	-	-	7,7	-	-	-	-	-	4,7
Češka, Poljska, Slovaška	4,5	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	0,8
Avstrija, Švica, Nemčija	13,6	30,0	12,5	-	18,9	-	33,3	23,1	50,0	50,0	50,0	60,0	100	25,2
Skandinavske države	4,5	-	-	-	5,4	-	8,3	7,7	-	25,0	12,5	20,0	-	6,3
Francija	4,5	10,0	-	-	5,4	-	-	-	-	-	-	-	-	3,1
Španija, Portugalska	4,5	-	12,5	-	8,1	-	8,3	-	-	-	-	-	-	3,9
Druge evropske države	-	10,0	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	0,8
ZDA, Kanada, Avstralija	13,6	-	-	-	21,6	-	8,3	23,1	-	-	25,0	20,0	-	14,2
Druge države	-	-	-	-	2,7	-	-	-	-	-	-	-	-	0,8
Vseeno mi je	9,0	-	-	-	5,4	-	-	7,7	-	-	12,5	-	-	4,7
Skupaj	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
ŠTUDENTJE, KI SO SE UDELEŽILI MEDNARODNE IZMENJAVE (1999-2004)														
ŠTEVILO														
Slovenija	8	1	3	-	8	-	1	3	1	1	8	1	-	36
Italija	-	6	10	-	2	-	-	-	-	1	1	-	-	20
V.Britanija, Irska	4	-	3	-	7	-	1	1	-	1	5	1	-	26
Beneluks	2	1	3	1	6	-	2	2	-	-	6	-	1	25
Češka, Poljska, Slovaška	-	-	-	1	-	-	-	1	-	-	-	-	-	3
Avstrija, Švica, Nemčija	1	1	6	-	20	1	-	9	-	6	15	1	1	70
Skandinavske države	3	6	1	1	11	-	3	1	2	-	5	2	-	36
Francija	3	3	-	1	7	-	-	2	-	2	-	-	-	19
Španija, Portugalska	6	7	7	3	12	1	4	4	4	1	7	1	-	59
Druge evropske države	-	-	-	-	2	-	-	1	-	-	1	-	-	4
ZDA, Kanada, Avstralija	1	1	3	1	7	-	-	7	-	1	6	-	-	28
Druge države	3	2	2	3	2	-	-	-	-	-	1	-	-	13
Vseeno mi je	11	2	7	-	10	2	5	5	-	2	5	1	1	54
Skupaj	42	30	45	11	94	4	16	36	7	15	60	7	3	393
STRUKTURA (v %)														
Slovenija	19,0	3,3	6,6	-	8,5	-	6,3	8,3	14,3	6,7	13,3	14,3	-	9,1
Italija	-	20,0	22,2	-	2,1	-	-	-	-	6,7	1,7	-	-	5,1
V.Britanija, Irska	9,5	-	6,6	-	7,4	-	6,3	2,7	-	6,7	8,3	14,3	-	6,6
Beneluks	4,8	3,3	6,6	9,1	6,4	-	12,6	5,6	-	-	10,0	-	33,3	6,4
Češka, Poljska, Slovaška	-	-	-	9,1	-	-	-	2,7	-	-	-	-	-	0,8
Avstrija, Švica, Nemčija	2,4	3,3	13,3	-	21,0	25,0	-	25,0	-	40,0	25,0	14,3	33,3	17,8
Skandinavske države	7,1	20,0	2,2	9,1	11,6	-	18,8	2,7	28,6	-	8,3	28,6	-	9,2
Francija	7,1	9,9	-	9,1	7,4	-	-	5,6	-	13,4	-	-	-	4,8
Španija, Portugalska	14,2	23,3	15,5	27,3	12,7	25,0	25,0	11,2	57,1	6,7	11,7	14,3	-	15,0
Druge evropske države	-	-	-	-	2,1	-	-	2,7	-	-	1,7	-	-	1,0
ZDA, Kanada, Avstralija	2,4	3,3	6,6	1	7,4	-	-	19,4	-	6,7	10,0	-	-	7,1
Druge države	7,1	6,6	4,4	27,3	2,1	-	-	-	-	-	1,7	-	-	3,3
Vseeno mi je	26,2	6,6	15,6	-	10,6	25,0	31,3	13,9	-	26,8	8,3	14,3	33,3	13,7
Skupaj	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100

Vir: Anketa Beg možganov, maj-junij 2004, N=560.

Tabela 21: Čemu bi anketirani slovenski študenti (sedanji, bivši) pri izbiri delovnega mesta v tujini dali prednost - Ocene in povprečne ocene vseh anketiranih študentov skupaj, 2004

Možnosti, ki so jih ocenjevali anketiranci*	Ocene pomembnosti (število odgovorov)						Povprečna ocena
	nepomembno (1)	manj pomembno (2)	srednje pomembno (3)	precej pomembno (4)	zelo pomembno (5)	brez ocene	
dober zaslužek	4	20	108	206	212	10	4,09
delovni pogoji	0	11	60	197	281	11	4,36
svetovljansko multikulturno okolje	20	67	198	157	99	19	3,46
izobraževalne možnosti	2	9	80	163	296	10	4,35
kulturna ponudba	24	83	181	176	78	18	3,37
široke možnosti potrošnje, oskrba	127	136	159	85	35	18	2,57
dobri medčloveški odnosi	121	108	141	123	49	18	2,76
možnosti za zabavo	10	31	122	205	172	20	3,92
možnosti rekreacije, športa	7	30	132	235	140	16	3,87
anonimnost v vlemestu	32	61	149	160	141	17	3,58
življenje na podeželju	3	25	86	208	225	13	4,15
veliko stanovanje	30	103	212	155	37	23	3,12
enodružinska hiša	37	113	209	139	43	19	3,07
družinsko življenje	108	137	148	99	45	23	2,69
sprejetost v okolju	24	54	129	218	117	18	3,65
dovolj prostega časa	29	48	117	149	199	18	3,81
urejena okolica, čisto okolje	6	32	122	201	181	18	3,96
drugo	2	0	2	1	12	543	4,24

Vir: Anketa Beg možganov, maj-junij 2004, N=560,

* Vsak je lahko izbral več odgovorov.

PRILOGA 2b (k poglavju 4.3)

**MEDDRŽAVNA MOBILNOST IN POTENCIALNO ODESELJEVANJE
SLOVENSКИH ŠTUDENTOV IN MLADIH DIPLOMANTOV V TUJINO
– STANJE LETA 2004**

- VPRAŠALNIK -

**MEDNARODNA MOBILNOST SLOVENSKEGA PREBIVALSTVA IN BEG
MOŽGANOV**

1. Spol: M Ž

2. Letnik študija: 1 2 3 4 5 absolvent diplomiral

3. Študijsko področje visokošolska ustanova

4. Naziv po končanem študiju

5. Iz katerega območja (statistične regije) Slovenije prihajate (stalno bivališče). Izberite en odgovor.

- a. Gorenjska
 b. Goriška
 c. Obalno-Kraška
 d. Notranjska
 e. Ljubljanska (Osrednjeslovenska)
 f. Zasavje
 g. Dolenjska

- h. Savinjska
 i. Spodnje Posavje
 j. Koroška
 k. Podravje
 l. Pomurje
 m. ne vem točno

6. Prosimo, navedite katere jezike poleg slovenščine še obvladate (na ravni sporazumevanja).

- a. angleški
 b. francoski
 c. italijanski
 d. hrvaški, srbski ipd.
 e. i. ruski

- f. nemški
 g. španski
 h. madžarski
 i. drugo (napišite)

7. Prosimo, navedite najvišjo doseženo izobrazbo Vaših staršev! Izberite po en odgovor v vsaki koloni!

matere

- a. OŠ ali manj
 b. poklicna šola
 c. srednja tehnična šola, gimnazija
 d. višja, visoka
 e. magisterij, doktorat

očeta

- f. OŠ ali manj
 g. poklicna šola
 h. srednja tehnična šola, gimnazija
 i. višja, visoka
 j. magisterij, doktorat

8. Prosimo, navedite Vaše izkušnje z mednarodnim okoljem. Izberete lahko več odgovorov.

- a. nimam nobenih mednarodnih izkušenj
 b. nameravam se udeležiti ene od mednarodnih študentskih izmenjav
 c. udeležil sem se vsaj ene od mednarodnih študentskih izmenjav
 d. živim blizu meje in pogosto grem v sosednjo državo

- e. pogosto potujem po tujini
- f. vsaj eden od staršev je živel več kot tri mesece neprekinjeno v tujini
- g. sam sem živel vsaj tri mesece neprekinjeno v tujini
- h. vsaj eden od sorodnikov, prijateljev ali znancev, s katerim imam stike, je živel vsaj tri mesece v tujini
- i. sošolci in vrstniki, s katerimi se družim, so se udeležili mednarodnih študijskih izmenjav
- j. pogosteje (vsaj tedensko) berem tuje časopise in revije
- k. pogosteje (vsaj tedensko najmanj eno uro) spremljam tuje TV postaje
- l. pogosto obiskujem (vsaj tedensko po najmanj eno uro) tuje internetne strani

9. Ali ste se že udeležili mednarodne študentske izmenjave oziroma razmišljate o tem? Izberite en odgovor.

- a. nisem se udeležil in ne razmišljam o tem
- b. razmišljam, da bi se je udeležil
- c. prijavil sem se na udeležbo
- d. sem že izbran in se je bom gotovo udeležil
- e. sem se je že udeležil

10. Če ste se mednarodne izmenjave že udeležili, na kateri univerzi in v kateri državi:

a. univerza, kraj: . b. država .

11. Kateri so bili poglavitni motivi, ki so Vas vodili k odločitvi za udeležbo na študentski izmenjavi. Izberete lahko več odgovorov.

- a. razširitev znanja na svojem študijskem področju
- b. pridobitev mednarodnih izkušenj
- c. izboljšanje jezikovnega znanja
- d. ugled tuje univerze in/ali profesorja
- e. razširitev splošnega znanja, razgledanosti
- f. boljši pogoji za študij
- g. kakovosti bivalnega okolja (zaradi kulturnih, športnih, zabavnih, delovnih priložnosti)
- h. začasen umik iz domačega okolja
- i. osebni razlogi
- j. ne vem točno
- k. drugo (navedite) .

12. Prosimo, ocenite, kaj ste pri Vaši mednarodni študentski izmenjavi pridobili in vam je bilo všeč. Vsako trditev ocenite z ocenami od 1 (najslabše) do 5 (najboljše)!

- a. pridobil sem nova znanja na področju stroke, kjer študiram (sem študiral)
- b. pridobil sem večjo strokovno širino ter splošno razgledanost
- c. povečal in utrdil sem znanja tujih jezikov
- d. utrdil sem osebno samozavest
- e. utrdil sem narodno zavest in samozavest
- f. odprle so se mi nove možnosti mednarodnega sodelovanja
- g. spoznal sem nove znance in prijatelje
- h. sistem študija je na visokošolskih ustanovah v tujini boljši kot v Sloveniji
- i. mislim, da bom imel zaradi teh izkušenj boljše možnosti za poklicno kariero doma
- j. pričakujem, da bom tako lažje dobil delo v tujini
- k. drugo (navedite) .

13. Prosimo, ocenite, kaj Vas je med bivanjem in študijem v tujini motilo. Ocenite z ocenami od 1 (najbolj me je motilo) do 5 (najmanj me je motilo).

- a. bivalne razmere
- b. urejenost okolja
- c. dostopnost kulturnih dobrin in storitev
- d. dostopnost športnih objektov

☐ e. prijaznost prebivalstva	☐ f. jezikovno znanje in komunikativnost prebivalstva
☐ g. študijski programi	☐ h. oprema, prostori visokošolske ustanove, kjer sem bil-a
☐ i. dostopnost in strokovnost profesorjev	☐ j. vezi z domačim okoljem, družino

Naslednja vprašanja se nanašajo na možnost vaše morebitne zaposlitve v tujini, motive in razloge za ta korak, ter ovire, ki jih pri tem vidite.

14. Ali bi se po končnem študiju zaposlili v tujini, če bi Vam ponudili to možnost?. Izberite en odgovor.

- a. nikakor se ne bi. To me ne privlači
- b. verjetno bi se odločil samo za krajše obdobje (do 3 let)
- c. če bi imel možnost, bi se odločil tudi za daljše obdobje (več kot 3 leta) ali celo trajno
- d. ne morem se odločiti; to je odvisno tudi od mojih bodočih družinskih razmer
- e. odločil bi se za delo na daljavo

15. Ali resno razmišljate, da bi iskali delo v tujini? Izberite en odgovor.

- a. o tem še nisem razmišljal
- b. če bi dobil ugodno ponudbo, bi razmislil o delu v tujini
- c. iščem informacije glede možnosti zaposlitve v tujini
- d. dobil sem ponudbo za delo v tujini, vendar se še nisem odločil
- e. dobil sem ponudbo za delo v tujini; ponudbo sem že sprejel ali pa jo bom gotovo sprejel
- f. že delam v tujini
- g. sem že delal v tujini
- h. sem že delal v tujini in sedaj ponovno delam

16. Če že delate v tujini, prosim navedite še:

- a. koliko časa (mesecev)
- b. v kateri državi
- c. področje dela
- d. podjetje, institucija, organizacija ipd.

17. Če ste že delali v tujini (tudi če delate ponovno), prosim navedite še:

- a. koliko časa (mesecev)
- b. v kateri državi
- c. področje dela
- d. podjetje, institucija, organizacija ipd.

18. Kje iščete informacije glede možnosti zaposlitve v tujini? Izberete lahko več odgovorov.

- a. jih ne iščem
- b. v časopisju
- c. na internetu
- d. prek agencij in služb, ki se ukvarjajo s posredovanjem dela
- e. preko znancev in prijateljev
- f. dobre informacije sem dobil (še dobivam) prek mednarodne študentske izmenjave, ki sem se je udeležil-a
- g. drugo (navedite)

19. Ponudijo Vam možnost dela v tujini. Kaj od navedenega bi vas najbolj privlačilo. Vsak odgovor ocenite z ocenami od 1 (najmanj privlačno) do 5 (najbolj privlačno).

- a. višji zaslužek
- b. boljši delovni pogoji
- c. boljše možnosti za nadaljevanje poklicne kariere

- d. prednosti bivalnega okolja (potrošnja, rekreacija, kulturne ponudbe ipd.)
- e. želja po pridobitvi dodatnih znanj in izkušenj
- f. želja po pridobitvi zvez; podlaga za bodoče poslovno – delovno sodelovanje
- g. želja po utrditvi jezikovnih znanj in izkušenj
- h. ocenjujem, da se bom po izkušnjah v tujini lažje uveljavil doma
- i. večja odprtost in tolerantnost ljudi; svetovljansko okolje
- j. tuje okolje se mi zdi dolgoročno bolj perspektivno
- k. možnost naselitve v tujini
- l. drugo (navedite)

20. Za delo v tujini bi se težko odločil. Pri vsaki trditvi ocenite, ali je zelo pomembna (5) ali pa ustrezno manj (1)

- a. zaposlitev v tujini se mi zdi bolj tvegana kot doma v Sloveniji
- b. odtegnil bi se svojemu domačemu okolju, ki ga cenim
- c. domače okolje se mi zdi dolgoročno bolj perspektivno; gotovo bi dobil ustrezno delo
- d. v tujini bi si težje privoščil ustrezen stanovanjski standard
- e. v domačem okolju bi lažje ustvaril svojo družino, kar mi veliko pomeni
- f. domače okolje ponuja večjo kakovost življenja
- g. domovina mi več pomeni
- h. drugo (navedite)

21. Če bi Vam ponudili enako plačo za delo v tujini (a vendar višjo kot v Sloveniji), v kateri skupini držav bi želeli delati in živeti? Izberite en odgovor.

☐ a. kljub temu bi ostal v Sloveniji	☐ h. Avstrija, Švica, Nemčija
☐ b. Italija	☐ i. Skandinavske dežele
☐ c. V. Britanija in Irsko	☐ j. Francija
☐ d. Benelux	☐ k. Španija in Portugalska
☐ e. Češka, Poljska in Slovaška	☐ l. Litva, Latvija, Estonija
☐ f. druge evropske države	☐ m. ZDA, Kanada, Avstralija
☐ g. druge države	☐ n. vseeno mi je, kje bi delal in živel

22. Kako ocenjujete pomen spodaj naštetih možnosti za Vas osebno. Ocenite od 1 (nepomembno) do 5 (za Vas je zelo pomembno). (lahko bi tudi vprašali: čemu bi pri izbiri delovnega mesta in / ali kraja bivanja dali prednost)

☐ a. dober zaslužek	☐ c. svetovljansko multikulturno okolje
☐ b. delovni pogoji	☐ d. dodatne izobraževalne možnosti
☐ e. bogata kulturna ponudba	☐ f. široke možnosti potrošnje, dobra oskrba
☐ g. dobri medčloveški odnosi	☐ h. velike možnosti za zabavo
☐ i. velike možnosti za šport in rekreacijo	☐ j. življenje v velemestnem okolju, anonimnost
☐ k. življenje v podeželskem okolju	☐ l. dovolj veliko stanovanje
☐ m. enodružinska hiša	☐ n. družinsko življenje
☐ o. sprejetost v bližnjem okolju	☐ p. dovolj prostega časa
☐ r. urejena okolica, čisto okolje	☐ s. drugo (navedite) ____

PRILOGA 3 (k poglavju 5)

MEDDRŽAVNE SELITVE V RAZVITIH DRŽAVAH S Poudarkom NA DRŽAVAH EVROPSKE UNIJE – ZALOGA SELIVCEV IN VRSTE TOKOV

Priloga predstavlja nekoliko dopolnjeno inačico prvega poglavja⁶³ iz raziskave »Migracije v Sloveniji v luči vključitve v EU«, izdelane v okviru Strategije gospodarskega razvoja Slovenije (Bevc, Prevolnik-Rupel, Verlič-Christensen, 2000). Tekst prikazujemo v prilogi, ker ga zaradi časovnih in finančnih okvirov raziskave ni bilo mogoče v celoti »ažurirati« z dogajanjem po letu 2000. Ker pa je za predmet proučevanja tema pomembna, jo vključujemo. Priloga je strukturirana tako, da najprej prikazujemo vlogo priseljevanja v demografskih gibanjih držav Evropske unije (EU) in OECD, nato zalogo tujcev v teh državah, tokove priseljevanja v zadnjih dveh desetletjih glede na predhodno obdobje (obseg in strukturo tokov), priseljevanje aktivnega prebivalstva oziroma pomen tega za trg dela v EU, prosilce za azil ter ilegalno priseljevanje.

1. STARANJE PREBIVALSTVA IN VLOGA PRISELJEVANJA

V številnih državah je že dalj časa prisotno staranje prebivalstva kot posledica padanja stopnje naravnega prirasta in podaljševanja življenjske dobe. Delež aktivnega prebivalstva se v starajočih se družbah zmanjšuje. Delež starejših v prebivalstvu v razvitih državah narašča in bo predvidoma velik zlasti okrog leta 2010, ko bo »baby-boom« generacija dosegla starost, potrebno za upokojitev (OECD, 1999). Delež Evropejcev v svetovnem prebivalstvu bo po demografskih prognozah upadel, narasel bo delež Afričanov, Azijcev in Američanov. Staranje prebivalstva dobro ilustrira kazalec, imenovan »indeks mladosti«, ki predstavlja razliko med deležem prebivalcev, starih pod 15 let, ter deležem tistih, starejših od 64 let (tabela 1). Velik indeks pomeni mlado in majhen indeks staro prebivalstvo. Staranje prebivalstva je najbolj izrazito v evropskih državah (zlasti v južnem in zahodnem delu) in na Japonskem; v teh državah bo leta 2010 primanjkljaj delovne sile največji. Med državami, stariimi članicami EU, je staranje prebivalstva značilno za vse države z izjemo Irske. V Evropski uniji (v starem okviru – pred 1.5.2004) bo po prognozah leta 2010 delež prebivalcev, starejših od 65 let, znašal že 20-30%.

Evropske države iščejo rešitev za izboljšanje demografske strukture preko politike dviga rodnosti ter politike imigracije. Za doseg ustreznih demografskih sprememb prek imigracijske politike je veliko političnih in praktičnih ovir, o čemer govorimo v drugih poglavjih te priloge.

Tabela 1: Indeks »mladosti« po regijah in državah - 1999

Regije, države	Indeks mladosti*
Afrika	40
Azija	26
Severna Amerika	8
Evropa	3
• Severna	4
• Zahodna	2
• Nemčija	0
• Italija	-2
• Velika Britanija	3
• Švedska	2
• Južna	1
• Vzhodna	7
OECD	8
Slovenija	2,3 (31.12.1999)
SVET	24

Vir: OECD, 1999, str. 36; za Slovenijo izračun na podlagi podatkov Statističnega urada Republike Slovenije (Statistične informacije, št.107/2000).

* Razlika med deležem prebivalcev, starih pod 15 let, ter deležem tistih, starejših od 64 let.

⁶³ Avtorici poglavja v navedeni raziskavi sta bili B. Verlič-Christensen in M. Bevc.

Priseljevanje vpliva na povečanje števila prebivalcev in v tem okviru delovne sile v dani državi na dva načina:

- neposredno in takoj (delovna sila: večina priseljencev je v starostnih skupinah, ki spadajo v aktivno prebivalstvo) - število prebivalcev se poveča takoj (ob predpostavki manjšega obsega emigracij),
- ter posredno oziroma s časovnim zamikom - prek praviloma večje rodnosti imigrantk; nekatere države (Kanada, Avstralija) že vodijo imigracijsko politiko, ki kot selektivni kriterij uporablja starost imigrantov.

Upošteva le *prve* navedene učinke priseljevanja na demografski razvoj in obseg delovne sile, bi bile po ocenah OECD v državah EU-15 za nevtralizacijo trendov staranja prebivalstva potrebne v obdobju 2010-2020 neto priselitve 47 milijonov aktivnih oseb, kar je sedemkrat več od neto priselitev v obdobju 1985-1995 (Angenendt, 1999). Druge možnosti za nadomestitev zmanjševanja delovne sile (dvig produktivnosti, podaljšanje delovne dobe in povečanje stopnje delovne aktivnosti žensk) bi po prognozah lahko v najboljšem primeru zapolnile le tretjino demografske vrzeli v EU (prav tam).

Analiza demografskih gibanj za države EU-15 v obdobju zadnjih štirih desetletij kaže, da od leta 1965 naravna rast prebivalcev pada in je po letu 1990 to rast/padanje presegla neto selitveni prirast. Povečanje števila prebivalcev v številnih državah EU v 90. letih lahko pripišemo predvsem priseljevanju (predvsem v Nemčiji, Španiji in na Nizozemskem; OECD, 1999a), pri čemer pa to v manjši meri velja za južne države.

Drugi omenjeni vpliv imigracij na demografski razvoj imigrantske države (večja rodnost imigrantk) lahko ocenimo preko deleža "tujih" rojstev v vseh rojstvih; pojem "tuja" rojstva ne pomeni v vseh državah OECD enako, v nekaterih primerih je merodajno državljanstvo rojenega, v nekaterih pa državljanstvo matere, ali obeh staršev (pogosteje je prvo). "Tuja" rojstva pomenijo v nekaterih državah OECD precejšen delež v celotnem številu rojstev. Ta delež je pogosto višji od deleža tujcev v celotnem prebivalstvu (tabela 2), kar velja zlasti za Švedsko, pa tudi za Veliko Britanijo, Nemčijo, Francijo, Nizozemsko in Luksemburg. Tuja rojstva pomembno prispevajo k naravni rasti prebivalstva v omenjenih državah in tako lahko ustavljajo proces staranja prebivalstva. To pa ni vedno pravilo, saj se stopnja rodnosti tujih državljanek prilagaja stopnji rodnosti žensk v imigrantski državi. Priseljenci v države EU-15 v zadnjih 15 letih zadržujejo višje stopnje natalitete, predvsem tisti, ki se ne integrirajo.

2. ZALOGA TUJCEV V RAZVITIH DRŽAVAH

Kar 2% svetovnega prebivalstva živi v državah, kjer niso bili rojeni. V 15 državah, starih članicah EU pa je bilo sredi 90. let po Eurostatu (1997a) med celotnim prebivalstvom 4,7% oziroma 17 milijonov tujcev, od tega 1,5% iz držav članic ("notranji" priseljenci) in 3,2% državljanov iz držav nečlanic EU-15 (priseljenci iz "tretjih" držav; 11,7 milijona oseb). Zaloga "notranjih" priseljencev je bila v obdobju 1980-1995 v glavnem nespremenjena, povečevati se je začela ob koncu 90. let. Delež tujcev v celotnem prebivalstvu (opazujoč državljanstvo) je najvišji v Luksemburgu in Švici, v drugih državah pa se giblje med 2% in 9% (tabela 2). Zaradi naturalizacije je delež v tujini rojenega prebivalstva praviloma večji od deleža tujih državljanov v prebivalstvu (tabela 3 in njena primerjava s tabelo 2); med državami Evropske unije s podatki je ta razlika največja pri Švedski in Franciji. V prehodu v tekoče desetletje sta bila število tujcev (ne glede na način merjenja: tuje državljanstvo, rojstvo v tujini; utemeljitev glej v poglavju 1.2 te raziskave) in njihov delež v celotnem prebivalstvu v večini držav OECD večja kot 10 let pred tem. V 15 državah starih članicah EU je med vsemi tam legalno živečimi tujci 67% takih, ki izhajajo iz Evropskih držav, 17% jih izvira iz afriških držav, 11% iz azijskih, 5% pa iz Severne in Južne Amerike (podatki se nanašajo na drugo polovico 90. let; Angenendt, 1999). Med celotno skupino priseljenih v EU-15 iz držav nečlanic prevladuje etnična skupina iz Turčije, sledijo prebivalci iz nekdanjih Jugoslovanskih republik (najštevilčnejši so Srbi), Maročani, Alžirci, Poljaki, Američani in Tunizijci. Največji delež priseljencev iz držav nečlanic EU-15 imajo (med državami EU-15) Avstrija, Nemčija in Finska; ti tujci so v glavnem iz nekdanjih socialističnih držav (tabela 4).

Tabela 2: Delež tujcev v celotnem prebivalstvu (1987-2000) in delež tujih rojstev med vsemi rojstvi (1997) - države OECD (%)

	TUJCI (TUJI PREBIVALCI)				TUJA ROJSTVA (delež v vseh rojstvih) - %
	1987	1991	1997	2000	1997
Avstrija	4,3	6,8	9,1	9,3	
Belgija	8,7	9,2	8,9	8,4	8,0
Danska	2,7	3,3	4,7	4,8	
Finska	0,4	0,8	1,6	1,8	
Francija	6,8	...	6,3	5,6(-1)	9,6
Nemčija	6,9	7,3	9,0	8,9	13,2
Irska	2,2	2,5	3,1	3,3	
Italija	1,0	1,5	2,2	2,4	
Japonska	0,7	1,0	1,2	1,3	
Luksemburg	26,8	30,2	34,9	37,3	43,2
Nizozemska	4,0	4,8	4,4	4,2	6,1
Norveška	2,9	3,5	3,6	4,1	
Portugalska	1,0	1,2	1,8	2,1	
Španija	0,9	0,9	1,5	2,2	
Švedska	4,8	5,7	6,0	5,4	13,0
Švica	14,9	17,1	19,0	19,3	22,2
Velika Britanija	3,2	3,1	3,6	4,0	12,8

Viri:

- OECD, 1999a, str. 33 in 38.

- OECD, 2002 (Trends in international Migration – 2002) (<http://www.oecd.org/dataoecd/24/6/2956514.xls>)

Tabela 3: Delež v tujini rojenega prebivalstva v izbranih državah OECD – 1991, 2000 (% v celotnem prebivalstvu)

	1991	2000
Avstralija	22,9	23,6
Avstrija	..	10,4
Kanada	16,1	
Danska	4,0(1992)	5,8
Finska	...	2,6
Francija	...	10,0
Madžarska	...	2,9
Nizozemska	9,0 (1993)	10,1
Norveška	4,6	6,8
Švedska	9,6	11,3
ZDA	8,7 (1994)	10,4

Vir: OECD, 2002 (Trends in international Migration – 2002) (<http://www.oecd.org/dataoecd/23/47/2956510.xls>)

Tabela 4: “Zaloga” imigrantov iz vzhodne in srednje Evrope v nekaterih evropskih državah - kot % vseh tujcev v državi, 1997

	%
Avstrija	50,7
Finska	30,2
Švica	24,3
Nemčija	23,8
Danska	17,4
Švedska	10,6
Italija	9,5
Nizozemska	6,3
Francija	3,2
Belgija	1,7
Češka	41,1
Madžarska	69,7

Vir: OECD, 1999a, str. 61.

3. OBSEG IMIGRACIJSKIH TOKOV IN STRUKTURA PRISELJENCEV

Obseg in struktura imigracijskih tokov ter problemi, povezani z njima, se razlikujejo med državami. Obseg imigracijskih tokov in struktura priseljencev so odvisni od zgodovinskih dejavnikov,

geografske lege države, ekonomskega položaja v državi, odnosa do priseljencev, vpliva priseljencev na varnost in politično stabilnost v državi ter tudi od tega, kako država "prejemnica" priseljencev vidi vpliv pritoka priseljencev na reševanje lastnih demografskih problemov. Nekatere med temi dejavniki lahko združimo pod »imigracijsko politiko« države prejemnice priseljencev.

3.1. VELIKOST OBSEGA PRISELJEVANJA IN TRENDI V ZADNJIH DVEH DESETLETJIH

Nekatere metodološke utemeljitve. - V razpoložljivih mednarodnih statističnih in drugih virih podatkov za države EU-15 in OECD (Eurostat, OECD, OZN) ni povsem enotne metodologije zbiranja in definiranja meddržavnih selitvenih pojavov. Skupno pa je, da sta v večini opredelitev meddržavnih selitev upoštevani dve načeli: osebno izražanje namena stalne naselitve ter ugotovljeno dejansko trajanje bivanja (Eurostat, 1997a). Priporočila Združenih narodov v zvezi s statističnim spremljanjem meddržavnih selitev grede v smeri zagotovitve večje primerljivosti teh selitev med državami (glej poglavje 1 v tej raziskavi). Zaenkrat pa statistični in drugi podatki za države EU kot tudi OECD še niso povsem primerljivi, predvsem zaradi različnih opredelitev meddržavnih selitvev; nekje se mednje štejejo vsi priseljeni, drugje pa so kratkotrajni selivci za obdobje od 3 mesecev do enega leta izključeni. V zvezi z meddržavnimi selitvami za države EU oziroma ožje imigracijami v posamezne države moramo poudariti potrebo po razlikovanju med dvema vrstama priselitve: priselitve državljanov držav članic (tki. "notranji" priseljenci) in priselitve ostalih tujcev (tki. "zunanji" priseljenci), o čemer smo že govorili v metodološkem poglavju te raziskave (poglavje 1).

Skupni tok priseljevanja. - V zadnjih petnajstih letih je prišlo v svetu do večjih sprememb v obsegu in strukturi meddržavnih selitev. Nekdanje tradicionalne imigracijske države (ZDA, Kanada, Avstralija) sicer še beležijo rast priseljenih, vendar slednji prihajajo pogosteje iz azijskih držav ter Latinske Amerike, manj iz Evrope (iz slednje v zadnjem obdobju predvsem vrhunski strokovnjaki). Naravni prirast prebivalstva v teh državah še vedno presega neto selitveni prirast, ob uresničevanju demografskih napovedi ter nadaljevanju sedanjih trendov v meddržavnih selitvah pa se bo spremenila struktura prebivalstva teh in drugih imigracijskih držav v prid novih in večjih kontingentov kulturno in etnično zelo raznolikih skupin priseljenih. V obdobju od začetka 80. let (1980-1997) so prvo mesto v skupnem imigracijskem prilivu (številu priseljenih prebivalcev) prevzele države Zahodne Evrope (OECD, 1999a). Med temi državami beležita najvišje število priseljenih Nemčija in Švica. V drugo skupino držav glede na obseg priseljevanja v omenjenem obdobju sodi Velika Britanija z večjim prirastom priseljenih po letu 1995, v tretjo skupino sodijo Švedska, Belgija ter Danska, v skupino držav z najmanjšim imigracijskim tokom pa Norveška in Finska. Še do 60. in 70. let izseljenke države evropskega Juga (Italija, Portugalska, Španija, Grčija) so sedaj postale same cilj mnogim priseljencem iz držav Magreba ter ostale Afrike. Tako se je imigracijski tok z "Juga" pomaknil navzdol (zajel celotno Afriko), "Sever" pa navzgor (se premaknil od Nemčije na Skandinavijo). Vse od srede 80. let v večini držav EU-15 raste število tujcev, ki si pridobijo državljanstvo države.

Trendi v obsegu priseljevanja. - Analiza trendov v obsegu priseljevanja v države EU-15 in OECD kaže, da se je obseg imigracij v 80. in na začetku 90. let v opazovane države večal, nato pa je v nekaterih pojenjal (v največjih imigracijskih državah, Nemčiji, ZDA, Kanadi in Japonski je prišlo do preloma/upada v prilivu v letih 1992-1993) do druge polovice desetletja (1997), ko je ponekod (Francija, Japonska, Švedska, Norveška, Nizozemska) prišlo do ponovnega porasta, ponekod pa ne. V Nemčiji kot največji prejemnici imigrantov je njihov priliv še naprej upadal, kljub temu pa je bil, izražen na 1000 prebivalcev, še vedno večji kot v večini drugih razvitih držav (znašal je 7,5; povprečje za EU-15 je 5). Med državami EU-15 je bil največji upad števila priselitvev v prvi polovici 90. let značilen za Nemčijo in Švedsko (Angenendt, 1999). Pomemben novejši trend v priseljevanju v razvite države je naraščanje obsega ilegalnega priseljevanja, ki pa je slabo evidentirano.

Pomembni selitveni tokovi. - Zelo pomemben vpliv na strukturo imigrantov iz držav nečlanic v države EU-15 (in OECD) imata dva migracijska tokova:

1. priliv priseljencev iz Azije in
2. priliv priseljencev iz nekdanjih socialističnih evropskih držav.

Priseljenci iz Azije. - Azija predstavlja območje, od koder izhaja v zadnjem obdobju največ imigrantov v države OECD in EU-15. V zadnjih letih se je iz Azije v države EU-15 povečal tok priseljencev, povečala se je tudi njegova pestrost/raznovrstnost (različne emigrantske države, različne imigrantske države in različne kategorije selivcev). Emigracijski tokovi iz Azije se povečujejo tudi v druge države (ZDA, Kanado, Avstralijo). Znotraj EU-15 je tri četrtine vseh imigrantov iz Bangladeša, Pakistana in Indije v Veliki Britaniji, štiri petine vseh Korejcev, dve tretjini Vietnamcev in polovica imigrantov iz Šri Lanke pa v Nemčiji. Tri četrtine Indonezijcev znotraj EU-15 živi na Nizozemskem, dve tretjini vseh priseljencev v EU-15 s Filipinov pa v Italiji (OECD, 1999a).

Selitveni tokovi iz Srednje in Vzhodne Evrope (ter vanjo) in znotraj tega območja. - V meddržavnih selitvah tega dela Evrope sta prisotna dva trenda: prvi je obrat v saldu v teh selitvah (prehod od negativnega k pozitivnemu - neto priseljevanje) v nekaterih državah, kot sta Češka in Madžarska; drugi pa je povečanje meddržavnih selitev znotraj "regije", med katerimi predstavljajo pomemben del selitve etničnih manjšin. V tem delu Evrope narašča obseg prehodnih imigracij s končnim ciljem priti v zahodno Evropo. Selivci iz vzhodno-evropskih držav, Azije ali Afrike vstopijo v vzhodno-evropsko državo, ki meji na Zahodno Evropo in upajo, da bodo ilegalno prestopili mejo ter prešli nadalje v zahodno Evropo. Zaradi tega pojava sta najbolj prizadeti Češka in Poljska, ker mejita na države stare članice EU, prav tako tudi Madžarska zaradi meje z Avstrijo in Bolgarija zaradi meje z Grčijo. Obenem so prehodne meddržavne selitve prisotne v baltiških državah, preko katerih želijo selivci priti v skandinavske države, predvsem na Švedsko. Prehodni priseljenci prihajajo večinoma iz Turčije, Albanije, držav nekdanje Jugoslavije, Bangladeša, Indije in Irana. Večini teh selivcev ne uspe preiti v države zahodne Evrope; veliko jih ostane v "prehodni" državi ali pa se vrnejo v izhodiščno državo.

Po odprtju mej vzhodne in srednje Evrope ob koncu 80. in v 90. letih je bilo prisotno pričakovanje masovnega odseljevanja iz teh držav v države zahodne Evrope. Odseljevanje je bilo najprej res veliko, vendar pa je po letu 1993 upadlo, obenem se je spremenila njegova struktura (povečanje deleža začasnih emigracij delavcev). Daleč največja prejemnica emigrantov iz držav srednje in vzhodne Evrope je bila vseskozi Nemčija, tudi po omenjenih spremembah v tem delu Evrope. V tem okviru je tudi v 90. letih sprejela največ delavcev iz tega dela Evrope, pri tem največ Poljakov, v Avstriji pa prevladujejo delavci iz držav nekdanje Jugoslavije, ki predstavljajo več kot polovico tuje delovne sile (OECD, 1999a).

Večina vzhodno in srednjeevropskih držav je v 90. letih podpirala začasno odseljevanje svojih strokovnjakov na zahod za dodatno izobraževanje, prav tako je podpirala priseljevanje strokovnjakov iz zahodnih držav, s čimer so se večali imigracijski tokovi v te države in ponekod (Madžarska, Češka) celo presegli emigracijske. Geopolitični dejavniki, kot so vojna v nekdanji Sovjetski zvezi in Jugoslaviji, so še dodatno vplivali na večanje obsega meddržavnih selitev v tem delu Evrope ter na spremembo njihove strukture.

Dve vrsti priseljevanja v državah Evropske unije v 90. letih. - Ob koncu 90. let se je povečeval obseg "notranjih" meddržavnih selitev ter obseg priseljevanja iz drugih držav; obseg prvih je večji od obsega drugih. Selitve med državami članicami (notranje selitve) se povečujejo med drugim zaradi izpopolnjevanja in izobraževanja strokovnjakov in povečanja števila mednarodnih organizacij, ki ustanavljajo svoje sedeže v več državah starih članicah EU.

3.2. STRUKTURA PRISELJEVANJA V DRŽAVE, STARE ČLANICE EVROPSKE UNIJE IN NEKATERI UČINKI TEH TOKOV

Prikazani meddržavni selitveni tokovi so močno povečali etnično in nacionalno raznolikost priseljencev iz držav nečlanic. Obenem je prišlo do številnih drugih **sprememb v strukturi** opazovanih priseljencev: povečuje se njihova *izobraženost*, zmanjšuje delež delovnih priseljencev na račun drugih, povečuje delež nelegalnih priselitev, spreminja se vrsta delovnih priseljencev, itd. O nekaterih med omenjenimi značilnostmi priseljencev oziroma o nekaterih posebnih kategorijah novjših priseljencev govorimo več v nadaljevanju (poglavje 4).

Etnična in nacionalna raznolikost. - Še vedno je med priseljenci največji selitveni pretok vzpostavljen z območij nekdanjih kolonij ali geografske bližine (Francija, Španija in Portugalska iz držav Magreba; Velika Britanija ter Nizozemska iz Azije ter Oceanije; Nemčija ter Švedska iz Turčije, Sredozemlja in Azije). Pridobitev socialnih, političnih pravic in možnosti za pridobitev državljanstva v zadnjih desetletjih povzroča naraščanje etničnih skupin priseljencev v EU-15; torej tudi na račun tistih, ki so nekdanj izkoristili pravice kot državljani nekdanjih kolonij ali pa so si pravico stalnega bivanja pridobili v 60. in 70. letih. Begunci in azilanti, ki so pridobili pravico trajne naselitve v državah EU-15 v letih najvišjih migracijskih prilivov v obdobju od konca 80. let (1989-1992, po letu 1997), so trend etničnega družinskega združevanja samo še povečali. Povečanje etnične in nacionalne raznolikosti priseljencev spreminja strukturo prebivalstva v posameznih državah EU-15. To je posebej izrazito v nekdanj relativno kulturno homogenih državah Nordijske skupine, velja pa tudi za države EU-15 na splošno. Ta značilnost vse bolj sproža vprašanja etnične integracije priseljenih in problemov multikulturne družbe.

Med novjšimi tokovi meddržavnih selitev je večji *delež beguncev, azilantov* ter priseljenih na račun uveljavljanja pravic *družinskega združevanja*. Število priseljencev iz držav nečlanic se je v državah EU-15 v 90. letih povečevalo predvsem na račun omenjenih kategorij; mnogi med njimi so v poznih 90. letih že pridobili status stalnih prebivalcev in s tem tudi ostale socialne pravice. Ocenjuje se (Biffi, 1996), da se je v 90. letih v državah EU-15 delež priselitev, povezanih s trgov delovne sile, zmanjšal na 40% neto priseljenih, na račun povečanja prej omenjenih priselitev. Uveljavljanje načela prostega pretoka oseb ni več zoženo le na zadovoljevanje potreb trga delovne sile posameznih držav, kar odpira vrsto novih problemov, na primer visoke stopnje brezposelnosti priseljenih v skoraj v vseh imigracijskih državah (OECD, 1999a; UN, 1999; LFS, 1999). O tem govorimo v poglavju 4.1. So pa med državami velike razlike v strukturi novjših priseljencev. V 90. letih se je v nekaterih državah povečal delež družinskih članov (Francija, Velika Britanija, Švedska, itd.), v nekaterih (Veliki Britaniji in Kanadi) delež delovno aktivnih, v nekaterih drugih državah pa je najbolj narasel delež beguncev in iskalcev azila.

Na povečanje deleža družinskega in "etničnega" priliva priseljenih na račun zmanjšanja deleža priliva "delovnih" priseljencev vplivajo povezave, stekane v 60. letih, ko je prevladoval model "mednarodnega in bilateralno dogovorjenega kolobarjenja" delovne sile v večini razvitih evropskih držav, torej zaposlovanja "gostujočih" delavcev v Nemčiji, Švedski, Danski, Franciji itd. Z bilateralnimi sporazumi so države s presežki in primanjkljaji delovne sile sklenile dogovore o začasnem zaposlovanju oseb (na primer Nemčija in Turčija). Med začasnimi delavci so prevladovali predvsem kmečki in slabo izobraženi, priučeni v industrijski proizvodnji. Ocenjuje se, da se je z začasnega dela v tujini vrnila domov le polovica do dveh tretjin priseljenih (Andersson, 1998; Biffi, 1996; Medved, 1998). Nekateri priseljeni so privzeli celo državljanstvo, vendar se njihova etnična identiteta ohranja; po nekaterih razlagah tudi na račun socialne marginalizacije na trgu delovne sile.

Nekateri učinki priseljevanja v razvitih državah. - Poleg vpliva priseljevanja na trg delovne sile (predvsem povečanje brezposelnosti), o čemer govorimo v poglavju 4, se v državah prejemnicah priseljencev bojijo predvsem še zaradi ogrožanja notranje in zunanje varnosti države.

V okviru *notranje varnosti* izstopa kriminaliteta in politični ekstremizem med tujci. V državah starih članicah EU, ki imajo natančne "policijske" statistike, je delež tujcev, ki so storili kriminalna dejanja (od vseh, ki so storili kriminalna dejanja), večji od deleža tujcev v celotnem prebivalstvu. Je pa te podatke treba jemati z določeno rezervo.⁶⁴ Še pomembnejše področje notranje varnosti v povezavi s priseljevanjem, ki pa se mu ne posveča dovolj pozornosti, so kriminalna dejanja proti priseljencem (Nemčija, itd.).

Na *zunanjost* in ogrožanje teritorialne suverenosti lahko meddržavne selitve vplivajo zlasti, če so masovne. Masovne migracije lahko na dolgi rok vplivajo na evropske integracijske procese (na primer, južne in severne članice EU-15 imajo različne regionalne politične interese, kar lahko izzove konflikte), posredno pa tudi na zunanjo in varnostno politiko EU (če pripeljejo do destabilizacije regij, ki so pomembne za EU).

4. NEKATERE VRSTE PRISELJEVANJA V RAZVITE DRŽAVE

4.1. PRISELJEVANJE AKTIVNEGA PREBIVALSTVA

Samo del priseljevanja predstavljajo imigracije aktivnega prebivalstva in v tem okviru delovne migracije. Zanje se predvsem potegujejo delodajalci, ki so soočeni z rastjo stroškov za delovna mesta in mednarodno konkurenco. Priseljenci, ki iščejo zaposlitev v novem okolju, so pripravljeni delati za nižje plačilo in ob slabših pogojih dela. Tujci veljajo za prilagodljivejše, so bolj mobilni in manj (sindikalno) organizirani. Priseljevanje tujcev posredno podpirajo tudi druge skupine, ki imajo od nje koristi, na primer v izobraževanju, potrošniki (zaradi nižjih cen storitev, boljše oskrbe) itd. Priseljenci hitro zapolnijo niše v nacionalnem okolju; še posebno tam, kjer ni regulacijskih ovir v samozaposlovanju ter v (etničnem) podjetništvu. Zaposlovanje (izobraženih ali izkušenih) tujcev v mnogih primerih znižuje potrebna sredstva (javna, zasebna) za izobraževanje.

4.1.1. Ekonomski dejavniki priseljevanja in učinki priseljevanja na trg dela v imigrantski državi - zgodovinske izkušnje in rezultati analiz

Vzroki za prihod v določeno državo. - Ključni so praviloma ekonomski vzroki, med katere sodijo možnosti za (večji) zaslužek, položaj na trgu delovne sile v imigrantski in emigrantski državi ter ekonomska situacija v obeh državah. Drugi dejavniki odločitve posameznika za odhod v določeno državo pa so še politične razmere, kulturno in socialno okolje, oddaljenost, tradicija, obstoj etničnih skupin v tej državi.

Omejitve za emigracijo. - Jih je več in so obenem na različnih ravneh. Na eni strani gre za ovire na širši državni ravni, na drugi strani pa za ovire na ožji - individualni ravni. Posamezne države prihod imigrantov omejujejo in regulirajo glede na obseg in strukturo selitvenega toka; kontrolirajo jih glede na njihove sposobnosti, izobrazbo, premoženje, poklic, politično prepričanje, moralno neoporečnost, narodnost ali glede na povezave, ki jih že imajo v imigrantski državi. Poleg teh širših ovir pa potencialnega emigranta pri njegovi odločitvi omejujejo tudi njegove finančne možnosti. Preselitev je draga in vključuje poleg neposrednih stroškov (prevoz, nakup novega bivališča, itd.) tudi posredne stroške (na primer brezposelnost, itd.). Zato lahko migrirajo le osebe, ki jim ta korak dopuščajo ekonomske možnosti.

⁶⁴ Dejstvo je, da so tujci že samo zaradi tujega državljanstva večkrat obtoženi kraj in ropov. Večina kriminalnih dejanj je tudi take narave, da jih lahko storijo samo tujci: kršitve v zvezi z dovoljenji za bivanje in delo. Socialna struktura imigrantov je ponavadi slabša kot socialna struktura domačega prebivalstva, zato je med tujci relativno več kriminala. Obenem pa statistike ne razlikujejo med legalnimi imigranti, ilegalnimi imigranti in tujimi turisti - vsa kriminalna dejanja se statistično naprtijo legalnim migrantom kot edinim registriranim tujcem v državi (Angenendt, 1999).

Razlike v gospodarski razvitosti in plačah kot dejavnik priseljevanja. - Selivec se bo odločil za preselitev v državo, ki mu, upoštevaje različne ovire, nudi najboljše ekonomske možnosti. Glavni dejavnik obsega in smeri meddržavnih selitvenih tokov so razlike v dohodkih (življenjski ravni) med državami. Dosedanje izkušnje kažejo, da se selivci praviloma selijo predvsem iz držav z nizkimi dohodki v države z višjimi dohodki, ter da je selitveni tok praviloma večji, kjer je razlika v dohodkih med dvema državama večja. Nekateri primeri (na primer mehiški priseljenci v ZDA - jih je 7 milijonov oziroma 7% vseh Mehičanov) pa kažejo, da tudi velike razlike v dohodkih med državama ne morejo povzročiti masovnih selitev državljanov. Praviloma se selijo tisti, ki se jim to zdi donosno. Kateri del delovne sile se bo odločil migrirati, je odvisno od nagrajevanja "človeškega kapitala" (kakovosti človeškega dejavnika - izobrazbe/znanja, itd.) oziroma od plač. Če je v neki državi nagrajevanje človeškega kapitala relativno nizko, bo emigracija tistega dela prebivalstva, ki je bolj usposobljen, relativno višja in obratno. Iz držav, ki človeški kapital dobro nagrajuje, se visoko usposobljeni ne želijo odseliti, saj bi bilo njihovo plačilo tudi v bolj razviti državi lahko nižje. Boljše kot je nagrajevanje človeškega kapitala v neki državi, več visoko usposobljenih oseb se bo odločilo v to državo imigrirati.

Z meddržavnimi selitvami se na dolgi rok spreminjajo razlike v gospodarski razvitosti držav in s tem relativne dohodkovne možnosti posameznika v različnih državah. S povezovanjem držav v smislu zagotavljanja prostega pretoka dobrin, storitev in kapitala se na dolgi rok izenačujejo plače in dohodki med državami.

Povezava med gospodarsko razvitostjo in obsegom meddržavnih selitev je empirično dokazana v številnih študijah. Borjas (1999) je ugotovil močno povezanost stopnje emigracije in BDP na prebivalca; povečanje BDP na prebivalca za 5000 dolarjev je povzročilo upad stopnje emigracije za 1 odstotno točko. Podobne ugotovitve navajajo tudi mnoge druge študije. Če se bodo s širjenjem Evropske unije ekonomske možnosti (plače, življenjski standard) med vključenimi državami (članicami) s časom izenačile, lahko po Borjasu pričakujemo upad obsega meddržavnih selitev med njimi.

Priseljevanje in trg dela. - V večini držav je priseljevanje tujcev občutljiva tema zaradi njihovega vpliva na zaposlitvene možnosti državljanov v imigrantski državi. Obstajata dve teoriji o vplivu priseljencev na trg dela v imigrantski državi:

- Po prvi teoriji naj bi bil pritok imigrantov za trg dela v državi prejemnici škodljiv, saj naj bi bili imigranti in zaposleni v državi prejemnici med sabo zamenljivi. Po tej teoriji pritok priseljencev znižuje plače domačih delavcev. Zaradi nižjih plač se nekaj delavcev umakne s trga dela in brezposelnost se poveča.
- Po drugi teoriji ekonomike migracij pa se domači in priseljeni delavci "dopolnjujejo" (so komplementarni). Prisotnost tujih delavcev poveča produktivnost zaposlenih v imigrantski državi, ker se lahko specializirajo na naloge, kjer imajo primerjalno prednost, medtem ko se priseljeni specializirajo na tiste naloge, ki jih sami bolje opravljajo. Oboji povečajo svoje sposobnosti in so bolj zaželeni s strani delodajalca, kar lahko vpliva na povišanje njihovih plač. Posledično se zmanjša brezposelnost.

Katera teorija je prava, bi lahko ugotovili, če bi opazovali nek zaprt del trga dela in proučevali povezavo med spremembami v plačah in deležu imigrantov med prebivalstvom. V ZDA ugotavljajo, da je povprečna plača državljanov na določenem območju za 0,2% nižja, če je tam 10% več priseljencev. Tako empirične raziskave kot tudi praktični zgodovinski primeri dokazujejo, da meddržavne selitve nimajo velikega vpliva na trg dela niti, kadar so masovne,⁶⁵ oziroma, da (Borjas, 1999):

- prisotnost imigrantov ne vpliva na zaposlitvene možnosti državljanov države,

⁶⁵ Nazoren primer je emigracija Kubancev po odloku Fidela Castra v letu 1980, da lahko tisti, ki želijo, prosto odidejo v ZDA. V Miami na Florido se je priselilo 125.000 Kubancev, delovna sila v Miamiju se je v nekaj mesecih povečala za 7%. Kljub temu se je stopnja brezposelnosti in raven plače v Miamiju v naslednjih letih gibala približno enako kot v vseh ostalih mestih v ZDA (Borjas, 1999).

- med plačo državljanov in deležem imigrantov obstaja nizka negativna povezava.

V primeru "regije" z več državami (ZDA, Evropska unija) tokovi kapitala, dobrin in storitev pomagajo razpršiti vpliv večjega priliva imigrantov v eno državo na preostali del regije. Tako se domneva (Borjas, 1999), da bo z uresničevanjem prostega pretoka oseb, dobrin, kapitala in storitev med državami Evropske unije prihajalo do izravnave stanja na trgu dela na celotnem območju EU, zato učinkov imigracij na ravni posamezne države ne bo smiselno proučevati.

4.1.2. Priseljevanje aktivnega prebivalstva v države Evropske unije v devetdesetih letih

Obseg priseljevanja aktivnega prebivalstva. - Delovna sila "tujcev" se je v obdobju od konca 80. let po obsegu povečala v večini razvitih držav, še posebno v državah starih članicah EU (tabela 5.), pri tem tako, če merimo obseg absolutno (število aktivnih prebivalcev) ali pa relativno (delež tujcev v celotni delovni sili posamezne države). Vendar pa to povečanje in v tem okviru povečanje števila zaposlenih tujcev ni več nujno premosorazmerno povečanju skupnega števila tujcev; s povečanim številom priseljenih oseb se ne povečuje več nujno tudi njihov delež med vsemi zaposlenimi in v aktivnem prebivalstvu. To je bistvena sprememba značilnosti meddržavnih selitev v zadnjih dveh desetletjih (v primerjavi s prvim obdobjem po drugi svetovni vojni), ki ima vrsto neugodnih posledic, kot je na primer visoka in naraščajoča stopnja brezposelnosti tujcev. Število priseljenih, ki že pred prihodom v drugo državo najdejo zaposlitev v novem okolju, se zmanjšuje. Nekatere države stare članice EU izvajajo strogo kontrolo priseljenih glede na potrebe trga delovne sile, ki visoko kvalificiranim nudi stalno bivanje, ostalim pa le začasne oblike bivanja in omejene možnosti zaposlitve.

Glede na delež tujcev v delovni sili po stanju konec 90. let lahko države OECD razdelimo v tri skupine (OECD, 1999a): v prvi so Luksemburg, Avstralija, Kanada in Švica, kjer znaša omenjen delež med 18% in 55%; v drugo skupino (z omenjenim deležem med 5% in 10%) spadajo ZDA, Avstrija, Nemčija, Belgija, Francija in Švedska, v tretjo skupino (z deležem tujcev v delovni sili pod 5%) pa spadajo Norveška, Nizozemska, Velika Britanija, Danska, Italija, Španija, Portugalska in Japonska.

Rast deleža tujcev med zaposlenimi in v celotnem aktivnem prebivalstvu je po posameznih državah različna. V vseh državah EU-15, z izjemo redkih, se je delež tujcev med zaposlenimi v obdobju od konca 80. let povečal. Primerjava rasti števila tujega prebivalstva in rasti tuje delovne sile je pomemben kazalec sprejema tujih delavcev na trgu dela v posamezni državi. V opazovanem obdobju se je na primer na Danskem število tujega prebivalstva povečalo bistveno bolj kot število tujih delavcev, v Belgiji pa je bil trend ravno obraten - število tujih delavcev se je povečalo bistveno bolj toliko število tujega prebivalstva.

Na Danskem, Nizozemskem, Italiji in na Švedskem so deleži tujcev v delovni sili manjši od njihovega deleža v celotnem prebivalstvu. To pa ne velja za Avstrijo in Nemčijo in še posebno ne za Luksemburg; tu je situacija obratna (tabela 5). Iz ocen OECD izhaja, da so v številnih državah EU-15 glede na udeležbo v celotnem prebivalstvu priseljeni iz držav članic praviloma v delovni sili nadpovprečno zastopani, priseljeni iz držav nečlanic pa podpovprečno. Analize kažejo, da je mobilnost delovne sile državljanov EU med članicami EU-15 vse bolj podrejena potrebam po zaposlovanju, medtem ko za priseljene iz držav nečlanic to ne drži. Za nekatere države Mediterana je potrebno tudi upoštevati, da je tam prisoten velik delež nelegalno priseljenih, ki v omenjeni tabeli 5 niso vključeni.

Tabela 5: Primerjava deleža tujcev v celotni delovni sili* (a) in v celotem prebivalstvu (b) v državah EU v obdobju 1988-2000 (%)

		1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000
Avstrija	a	5,4	5,9	7,4	8,7	9,1	9,3	9,7	9,9	10,0	9,9	9,9	10,0	10,5
	b	4,5	5,1	5,9	6,8	7,9	8,6	8,9	9,0	9,0	9,1	9,1	9,2	9,3
Belgija	a								7,8	8,2	7,9	8,8	8,9	...
	b	8,8	8,9	9,1	9,2	9,0	9,1	9,1	9,0	9,0	8,9	8,7	8,8	8,4
Danska	a	2,2	2,3	2,4	2,4	2,6	2,7	2,9	3,0	3,1	3,3	3,4	3,4	3,4
	b	2,8	2,9	3,1	3,3	3,5	3,6	3,8	4,2	4,7	4,7	4,8	4,9	4,8
Francija	a	6,4	6,6	6,2	6,0	6,0	6,1	6,3	6,2	6,3	6,1	6,1	5,8	6,0
	b			6,3								...	5,6	...
Nemčija	a	7,0	7,0	7,1	7,5	8,0	8,9	8,9	9,0	9,1	8,9	...	8,8	8,8
	b	7,3	7,7	8,4	7,3	8,0	8,5	8,6	8,8	8,9	9,0	8,9	8,9	8,9
Irska	a	2,7	2,6	2,6	2,9	3,0	2,7	2,5	2,9	3,5	3,4	3,3	3,4	3,7
	b	2,4	2,3	2,3	2,5	2,7	2,7	2,7	2,7	3,2	3,1	3,0	3,2	3,3
Italija	a					1,3	1,4	1,5	1,5	1,7	2,6	2,7	3,6	3,6
	b	1,1	0,9	1,4	1,5	1,6	1,7	1,6	1,7	2,0	2,1	2,1	2,2	2,4
Luksemburg	a	39,9	42,4	45,2	47,5	49,2	49,7	51,0	52,4	53,8	55,1	57,7	57,3	57,3
	b	27,4	27,9	29,4	30,2	31,0	31,8	32,6	33,4	34,1	34,9	35,6	36,0	37,3
Nizozemska	a	3,0	3,2	3,1	3,3	3,5	3,3	3,3	3,2	3,1	2,9	3,4
	b	4,2	4,3	4,6	4,8	5,0	5,1	5,0	4,7	4,4	4,3	4,2	4,1	4,2
Norveška	a	2,3	2,3	2,3	2,3	2,3	2,4	2,5	2,5	2,6	2,8	3,0	4,7	4,9
	b	3,2	3,3	3,4	3,5	3,6	3,8	3,8	3,7	3,6	3,6	3,7	4,0	4,1
Portugalska	a	1,0	1,0	1,0	1,1	1,3	1,4	1,6	1,8	1,8	1,8	1,8	1,8	1,8
	b	1,0	1,0	1,1	1,2	1,3	1,3	1,6	1,7	1,7	1,8	1,8	1,9	2,1
Španija	a	0,4	0,5	0,6	1,1	0,9	0,8	0,8	0,9	1,0	1,5	1,2	1,2	...
	b	0,9	0,6	0,7	0,9	1,0	1,1	1,2	1,2	1,3	1,5	1,8	2,0	2,2
Švedska	a	4,9	5,2	5,4	5,3	5,3	5,1	5,0	5,1	5,1	5,2	5,1	5,1	5,0
	b	5,0	5,3	5,6	5,7	5,7	5,8	6,1	5,2	6,0	6,0	5,6	5,5	5,4
Velika Britanija	a	3,4	3,5	3,3	3,0	3,6	3,4	3,4	3,5	3,4	3,6	3,9	3,7	4,4
	b	3,2	3,2	3,2	3,1	3,5	3,5	3,6	3,4	3,4	3,6	3,8	3,8	4,0

Viri:

- OECD, 1999a, str. 264, 267.
- OECD, 2002 (Trends in international Migration – 2002) (<http://www.oecd.org/dataoecd/24/2/2956530.xls>)
- OECD, 2002 (Trends in international Migration – 2002) (<http://www.oecd.org/dataoecd/24/6/2956514.xls>)
- * Deleži se v nekaterih primerih nanašajo na deleže tujcev med zaposlenimi (Italija, Luksemburg, Nizozemska, Norveška, Velika Britanija).

Novjše oblike in smeri zaposlovanja tujcev. - Nekaterne glavne značilnosti in oblike zaposlovanja tujcev v razvitih državah v zadnjem desetletju so: povečanje začasnega zaposlovanja, zaposlovanja bolj izobraženih, samozaposlovanja in zaposlovanja v storitvenih dejavnosti ter povečanje ilegalnega zaposlovanja. Vzrokov za spremembe v zaposlovanju tujcev v državah EU-15 je veliko, mednje sodijo spremembe gospodarske strukture v teh državah in vse bolj usklajeno reguliranje vse bolj povezanih trgov delovne sile in gospodarstev članic EU.

Potreba po tuji delovni sili glede na demografsko sliko držav EU-15 narašča, vendar pa je pripustitev tujih delavcev v te države za stalno zelo omejena. Povečuje pa se *začasno zaposlovanje oziroma selektivno zaposlovanje za določen čas*. Z vključevanjem začasnih priseljencev na trg delovne sile v državah EU se večja prožnost tega trga in odpravlja sektorsko pomanjkanje delavcev. Istočasno se države s tem izognejo plačevanju stroškov za socialno varnost, ki bi nastali v primeru stalne zaposlitve tujcev. Dovoljenje za bivanje na osnovi zaposlitve se pogojuje s triletnim do petletnim obdobjem te zaposlitve. Brez trajnejšega zaposlitvenega statusa ni možno pridobiti socialnih in drugih pravic, ki izhajajo iz statusa stalnega bivališča ali državljskih pravic oseb.

Države članice Evropske unije so bilateralne sporazume o kontingentih gostujočih delavcev iz 60. let (model kolobarjenja delovne sile, o katerem smo že govorili) zamenjale z različnimi politikami začasnega zaposlovanja (eno-letne pogodbe z dvakratnim možnim podaljšanjem). Čeprav so opredelitve meddržavnih selitev v statističnih virih in njihova delitev na kratkoročne in dolgoročne preveč raznolike za verodostojno primerjavo držav, je očiten rastoči trend "kratkoročnih" delovnih selitev v države EU-15. Te selitve imajo značaj ekonomske prilagoditve in ne socialne integracije. To pomeni, da se osebe preseljujejo glede na možnosti dela v širšem/globalnem okolju ne glede na ostale

značilnosti tega okolja, v katerega se morda niti ne bi želeli vključiti. Praksa prikazanega začasnega zaposlovanja tujcev je delno v nasprotju z nacionalnimi politikami držav članic in skupno migracijsko politiko EU ter zahtevami po socialni integraciji priseljenih (Christensen, 1999).

Dejavniki vključevanja priseljencev na trg delovne sile. - Stopnja vključevanja in sodelovanja priseljencev na trgu delovne sile je odvisna od priznavanja izobrazbe tujcem, od politike zaposlovanja (v tem okviru politike izdaje delovnih dovoljenj), njihove starostne strukture, možnosti pridobitve državljanstva (to se vedno bolj pogojuje - vedno daljša časovna obdobja bivanja v državi, etnično/narodnostno poreklo, nekaznovanost, materialne zmožnosti, odpoved svojemu državljanstvu in podobno), stopnje diskriminacije etnično raznolikih oseb. Pomemben element pa je seveda povpraševanje po tuji delovni sili, ki je med drugim pogojeno z demografsko situacijo v državi.

Stopnje aktivnosti tujcev. - Najvišjo stopnjo aktivnosti prebivalstva v EU-15 imajo Danska in Velika Britanija (tabela 6). V 90. letih niti na ravni celotne EU, niti v posameznih državah članicah še ni bilo opaziti zmanjšanih stopenj aktivnosti, v nekaterih državah pa se je ta stopnja celo povečala. V vseh državah, prikazanih v omenjeni tabeli, z izjemo Grčije in Španije, pa se je v 90. letih stopnja aktivnosti znižala za ne-državljanke EU, za kar je več razlag. Na eni strani se je povečala mobilnost državljanov znotraj EU, obenem je bila struktura priseljavanja iz držav nečlanic (povečanje deleža družinskih članov, beguncev, itd.) taka, da je velik del priseljencev z vidika izobrazbe, starosti, itd. težje zaposljiv.

Med priseljenimi v državah starih članicah EU je pri moških stopnja aktivnosti najvišja za tiste iz drugih držav EU-15, sledijo državljanji, in šele nato moški iz držav nečlanic. Podobno velja tudi za ženske; tudi pri teh je stopnja aktivnosti najvišja za tiste iz drugih držav EU (leto 1997; Labour Force Survey, 1999).

Ob pričakovani gospodarski rasti in demografskih prognozah se predvideva, da stopnje aktivnosti domačih prebivalcev ne bodo zadostovale za nove potrebe trga delovne sile na območju dosedanje EU (EU-15). Pri tem ni nujno, da se bodo nove potrebe na trgu dela prekrivale z značilnostmi neizkoriščenega delovnega potenciala med priseljenci. Delovnega potenciala priseljenih države EU-15 dolgoročno ne bodo mogle zanemarjati, tudi zato, ker so mnogi med njimi dobro izobraženi in potrebujejo za delovno integracijo zgolj večjo stopnjo strpnosti do tujcev in etnične raznolikosti.

Tabela 6: Relativne stopnje aktivnosti tujcev v državah EU-15 glede na "državljanke" – 90. leta (delež aktivnega prebivalstva v delovno sposobnem prebivalstvu, %)

	EU 12	1. skupina			2. skupina				3. skupina			
	(90), EU 15 (97)	Dan- ska	Veli- ka Brit.	Por- tu- gal- ska	Nem- čija	Nizo- zem- ska	Fran- cija	Irska	Grčija	Bel- gija	Špa- nija	Luk- semb.
1990												
Državljanji	55,7	67,4	62,1	57,8	56,9	56,2	54,9	51,7	49,1	47,9	47,5	45,7
Nedržavljanji	59,2	67,2	62,7	57,8	63,8	54,0	56,1	50,4	45,9	44,0	39,0	61,9
Skupaj	54,6	67,4	62,1	57,8	57,4	56,1	55,0	51,7	49,1	47,6	47,5	50,1
1997												
Državljanji	55,2	65,7	61,9	57,7	57,3	61,2	55,4	55,5	48,5	50,7	55,4	46,5
Drugi												
• državljani drugih držav EU	63,7	76,8	58,8	57,1	71,4	71,2	61,0	55,7	49,9	53,5	61,0	60,8
• ne-državljanji	57,4	51,0	57,7	69,1	58,4	44,8	54,2	47,0	70,4	39,5	54,2	53,8
Skupaj	55,4	65,4	61,8	57,7	57,7	60,9	55,4	55,4	48,9	50,5	55,4	51,2

Viri: Labour Force Survey, Eurostat, 1999, str. 28-30, 52-53.

Brezposelnost med tujci. - Praviloma so tujci bolj izpostavljeni brezposelnosti kot državljanji; nihanja v stopnji zaposlenosti tujcev so večja. V 90. letih se je stopnja zaposlenosti tujcev povečala na

Portugalskem, Avstriji, Italiji, Norveškem ter Irskem. Vendar pa je povsod stopnja brezposelnosti za domačo delovno silo manjša kot za priseljeno. Največji je ta razkorak na Danskem ter Nizozemskem. Brezposelnost tujcev se je v 90. letih povečala na celem območju EU. Med priseljenimi aktivnimi prebivalci so pogosteje brezposelne ženske, glede na državljane držav EU pa so na slabšem moški (stopnja brezposelnosti glede na domačine je za njih relativno višja kot pri ženskah). Odsotnost primerljivih podatkov pa ovira verodostojne zaključke glede vzrokov in posledic naraščanja te brezposelnosti, še zlasti med priseljenci iz držav nečlanic. Obstaja več razlag za nadpovprečno stopnjo brezposelnosti med priseljenci iz držav nečlanic v primerjavi z domačo delovno silo v državah EU:

- razkorak med novimi zaposlitvenimi potrebami spreminjajočega se trga delovne sile in neustreznimi značilnostmi priseljenih delavcev,
- spremembe pri izdaji delovnih dovoljenj tujcem oziroma politika "krčenja" pravic priseljenih,
- podrejanje celostnega družbenega razvoja zahtevam ekonomske učinkovitosti in posledično vodenje protekcionistične politike v posameznih državah in diskriminacija tujcev,
- povečanje notranje mobilnosti državljanov EU,
- zaviranje mobilnosti tujcev iz držav nečlanic znotraj območja EU.

Visoka stopnja brezposelnosti med priseljenimi iz držav nečlanic bi se morda zmanjšala, če bi tujci s stalnim bivališčem pridobili večje pravice pri "notranjih" selitvah med državami EU. To pa je mogoče doseči na eni strani z olajšanim dostopom do državljanstva držav članic ali pa z izenačevanjem pravic med državljani ter priseljenci iz držav nečlanic. Stopnja "notranje" mobilnosti v državah starih članicah EU pa je nizka tudi za državljane teh držav; stagnira na okoli 3% celotnega prebivalstva (Eurostat, 1997a). Ta mobilnost je najvišja na področju izobraževanja ter zaposlovanja v mednarodnih organizacijah ali pri zasebnih delodajalcih, še posebej za visoko izobražene. Ovire za "notranje" meddržavne selitve med državami EU so v jezikovnih in kulturnih razlikah, stopnji obdavčevanja in predvsem v še nerešenem vprašanju priznavanja izobrazbe, delovnih izkušenj ali socialnih pravic iz dela (Christensen, 1999). Glede na absolutno število selivcev so znotraj EU-15 najbolj mobilni Italijani (sredi 90. let jih je bilo prek 1 milijona) in nato Portugalci, slede Irci, Španci in Grki s 500.000 ali več priseljenih v druge države članice EU-15. Manj mobilni so Francozi, Nemci (v drugih državah EU jih je okoli 250.000), pripadniki ostalih nacionalnosti pa še manj (podatki se nanašajo na sredino 90. let; Eurostat, 1997a).

4.2. PROŠNJE ZA AZIL⁶⁶

Število prosilcev za azil je na začetku 90. let zelo naraščalo, zato so se razvite države odzvale z višjo stopnjo zavrnitve prošenj za azil in razširitvijo zahtev za vizume na več držav. Število prošenj za azil se je po letu 1993 najprej precej zmanjšalo (najbolj v Italiji; v obdobju 1991-1996 kar za 96%). Zaradi etničnih konfliktov na Kosovu, poslabšanja gospodarskega položaja v Albaniji in vojne s Kurdi v Turčiji pa se je ob koncu 90. let število prošenj ponovno zelo povečalo; pri tem je bilo po absolutnem številu največje v Nemčiji, Veliki Britaniji in ZDA. Relativno glede na število državljanov so največ prošenj za azil odobrile Nizozemska, Švica, Velika Britanija, Švedska in Nemčija.

4.3. ILEGALNO PRISELJEVANJE⁶⁷

Konvencija št. 143, sprejeta na konferenci ILO leta 1975, opredeljuje ilegalne selitvene tokove kot tiste, kjer se selivci med svojo potjo, ob prihodu ali med svojim bivanjem in zaposlitvijo znajdejo v pogojih, ki nasprotujejo veljavnim mednarodnim ali bilateralnim instrumentom ali dogovorom oz. nacionalnim zakonom in uredbam (OECD, 1999a). Ta opredelitev se torej nanaša na vstop v državo, bivanje ali zaposlitev.

Proučevanje ilegalnih meddržavnih selitev oziroma priseljevanja ne more biti omejeno samo na ilegalnega priseljenca, pač pa mora zajeti celo verigo, ki do ilegalnih selitev pripelje: imigrant,

⁶⁶ Podpoglavje ne vključuje novosti iz obdobja po letu 2000. Razlog je naveden v uvodu te priloge.

⁶⁷ Podpoglavje ne vključuje novosti iz obdobja po letu 2000. Razlog je naveden v uvodu te priloge.

posrednik, ki poskrbi za prevoz, prehod v državo in nastanitev imigranta ter podjetje, pri katerem se ilegalni priseljenec zaposli. Gre za kompleksen pojav, kar otežuje merjenje obsega, ekonomskih učinkov ter kontrolo ilegalnega priseljevanja.

Ocenjevanje števila ilegalnih priseljencev v nekem časovnem preseku je težko; ocenjuje se posredno. Metode za ocenjevanje so najprej začeli razvijati v ZDA, kjer so kot ilegalne priseljence šteli predvsem tiste priseljence, ki jim je potekla viza in ki so še vedno ostali v ZDA. Ocenjevanje števila tujega prebivalstva v državi so ocenjevali na podlagi popisov prebivalstva. Iz primerjave števila rojenih tujcev med dvema popisoma in statistično ocenjenega števila rojenih tujcev v istem obdobju so izračunali število tujcev, ki so ilegalno prestopili mejo. Ocene obsega emigracijskih tokov lahko na enak način dobijo tudi v emigrantskih državah, kjer primerjajo popis in oceno prebivalstva po spolu in starostnih skupinah. Obstajajo še nekatere druge metode ocenjevanja obsega ilegalnega priseljevanja, med katerimi je ena povezana z merjenjem sive ekonomije v državi (tu so zajeti le priseljeni, ki se zaposlijo).

Ilegalna zaposlitev priseljencev ima določene prednosti za priseljenca samega, čeprav se imigrant le redko zaposli ilegalno po svoji izbiri, pač pa je to edini način, da brez delovne vize dobi delo. Iz obstoječih analiz (OECD, 1999a) izhaja, da bi ilegalni priseljenci raje delali legalno, če bi za to imeli možnost. Prednosti ilegalne zaposlitve so predvsem na strani delodajalca; tak delavec je pripravljen delati za nižjo plačo, odpade plačevanje socialnih prispevkov, večja je prožnost v proizvodnem procesu. Zaradi kazni, katerim je izpostavljen delodajalec, če ilegalno zaposluje priseljence, jih bo le ta pripravljen zaposlovati tako dolgo, dokler bo pričakovan strošek kazni nižji od razlike med stroški ilegalno in legalno zaposlenih.

Med državami starimi članicami EU je nelegalno priseljevanje močno prisotno na jugu - v Italiji, Franciji, Portugalski ter Španiji (OECD, 1999a), izven Evrope pa zlasti v ZDA. V teh selitvenih tokovih v države EU-15 prevladujejo priseljenci iz Magreba, drugih predelov Afrike, Azije, Albanije ter iz nekdanjih republik Jugoslavije. Španija kljub izredno visoki stopnji brezposelnosti (nad 18%) "tolerira" nelegalno priseljevanje in zaposlovanje tujcev iz Afrike. Med nelegalnimi priseljenci je v primerjavi z legalnimi izrazitejši delež slabo izobraženih, mlajših moških, ki pogosto koristijo etnične povezave za selitev in preživetje v novem okolju. Med temi selitvenimi tokovi prevladujejo oblike "ruralnega", kolektivno organiziranega (družina, lokalno okolje) priseljevanja že v državah odselitve in v okolju priselitve (etnične enklave).

PRILOGA 4 (k poglavju 5)

**MIGRACIJSKA SITUACIJA V EVROPI PO DRUGI SVETOVNI VOJNI IN
POSTOPNA KOORDINACIJA IN POVEZOVANJE MED DRŽAVAMI NA
PODROČJU MIGRACIJSKE POLITIKE**

Leta 1957 je bila formirana Evropska gospodarska skupnost. Za migracijsko politiko držav zahodne Evrope v tistem času se je uveljavila oznaka liberalistična, kar pomeni med drugim tudi politiko odprtih vrat za priseljevanje (Klinar, 1985, 6). Zato obdobje je značilen tudi razvoj migrantske zakonodaje (Mesić, 1993, 672). V tem času se je v evropskih državah uveljavil t. i. model začasnih migracij. Navidezno enoten model se je pomembno razlikoval vsaj v treh različicah, ki so jih v praksi v odnosu do priseljencev postavile različne evropske države: model tujih delavcev (travailleurs étrangers - Francija), model gostujočih delavcev (Gastarbeiter - Nemčija) in švedski model, kjer govorijo o priseljencih (invandrare). Poimenovanja politik že sama po sebi nakazujejo na različne strategije posameznih držav do priseljencev oziroma začasnih delavcev.

Leta 1968 je bil znotraj Evropske skupnosti sprejet **Rimski dogovor**. Skupnost je s tem vzpostavila skupni trg delovne sile, kar pomeni svobodno selitev in enakopravnost pri zaposlovanju državljanov članic EGS v drugih državah EGS. S sprejemom sporazuma o notranjih migracijah (znotraj EGS) se je režim za zunanje migracije zaostroval, za notranje migracije pa je vprašanje o državljanstvu izgubljalo na pomenu (Mesić, 1989, 10-15).

Liberalna migracijska politika, po kateri so se ravnale države zahodne Evrope do prve naftne krize (1973/74), je bila izraz in seštevek nacionalnih migracijskih politik (Mesić, 1993, 672). Z naftno krizo je prišlo do preloma migracijske liberalistične kontinuitete in do »sistemsko izraženega radikalnega obrata v migracijski politiki imigrantskih držav« (Mesić, 1989, 11) v smeri zaustavljanja nadaljnjega pritoka tuje delovne sile. Pokazalo se je, da model začasnih migracij ne deluje samodejno (delavci se niso vračali po določenem času domov) Aktualna migracijska situacija se izraža preko trga dela, pravnega statusa, vračanja in reintegracije ter socialnopravnega položaja prve in druge generacije selivcev. V obdobju 1973/74 do sredi osemdesetih let je število priseljencev v Zahodno Evropo naraščalo le še zaradi združevanja družin, naravnega prirastka in ilegalne migracije. Nastopil je čas t.i. družinske imigracije in (politike) integracije priseljencev. Družinska imigracija je že del nove politike do priseljencev, ki je usmerjena v njihovo integracijo v novo okolje. V ospredje so prišla prizadevanja, da bi se imigranti, ki so ostali, integrirali v novo družbo, torej integracijska migracijska politika (Klinar, 1985, 14). Za evropske migracije v osemdesetih letih se je uveljavil izraz "migracije v kriznih razmerah" (Klinar, 1985), vzporedno z njo pa so se pojavile tudi številne prisilne remigracije.⁶⁸

⁶⁸ Prisilna remigracija je lahko posredna ali neposredna. Povezana je z izdajanjem ali zavračanjem začasnih delovnih dovoljenj, z zapletit pri pridobivanju pravic socialnega zavarovanja, omejevanjem pravic, diskriminacijo, brezposelnostjo in grožnjami (Klinar, 1985, 14). "Upoštevati moramo številne spremembe, ki so po 1973. letu nastopile v njihovem življenju. Prenehal je krožni tok njihovih migracij in ostala jim je samo izbira, ali se za trajno vrtni domov ali pa ostati v tujini za nedoločen, vendar daljši čas. Mnogim pa tudi ta izbira ni bila dana; iz različnih vzrokov so se morali vrtni domov, ker so izgubili svoja delovna mesta, v razmerah naraščajoče brezposelnosti pa niso imeli perspektiv za kakršnokoli zaposlitev. Zahodnoevropski kapital je brez milosti opravil selekcijo med tujimi delavci: dobre delavce je zadržal, slabe (nekvalificirane, bolne, itd.) pa poslal nazaj v države, iz katerih so prišli. Hkrati s tem, da ne dovoljuje prihajanja novih delavcev iz držav, ki niso članice EGS, pa je na razne načine omogočal združevanje družinskih članov tistih tujih delavcev, katere je zadržal - in s tem prihaja do nove rezervne armade tujih delavcev, predvsem pa do cenene ženske delovne sile..." (Pogačnik, 1984, 118).

Začetki medvladnega sodelovanja med državami Zahodne Evrope so povezani s sodelovanjem na področju notranje varnosti in segajo v sredino sedemdesetih let. To je čas, ko so se države Zahodne Evrope soočale z močnimi terorističnimi dejavnostmi. Leta 1975 je bil ustanovljen forum za sodelovanje med notranjimi ministrstvi in policijami v boju proti terorizmu. To je bilo medvladno telo, ki so ga poimenovali skupina Trevi,⁶⁹ in formalno ni bilo del evropskih institucij.

Večina t.i. starih članic ali bolje rečeno ustanovnih članic EU je naredila prve korake k odpravljanju formalnosti na notranjih mejah v sredini osemdesetih let. Prvi sporazum o postopni odpravi osebne kontrole in poenostavitvi medsebojnega pretoka blaga sta podpisali Nemčija in Francija (1984). Že naslednje leto (1985) so Nemčija, Francija, Belgija, Luksemburg in Nizozemska podpisale Schengenski sporazum. Z njim je prišlo do odprave mejne kontrole na notranjih mejah. Pozneje so k sporazumu pristopile še Italija, Španija, Portugalska, Grčija, Avstrija, Danska, Švedska in Finska. Podpisali sta ga tudi dve državi, ki nista članici EU, Islandija in Norveška.⁷⁰

Najpomembnejši dokumenti s področja usklajevanja migracijske politike v državah EU in ki sledijo Rimskemu dogovoru, so nastali v krajih: Schengen, Maastricht, Dublin, Amsterdam in Tampere. V nadaljevanju posamezne dokumente podrobneje predstavljamo.

1. SCHENGENSKI SPORAZUM⁷¹

Schengenski sporazum je bil podpisan 14. junija 1985 med Belgijo, Nizozemsko, Luksemburgom, Nemčijo in Francijo in govori o postopni odpravi kontrole na skupnih mejah. Prvim podpisnicam so se pozneje pridružile še nekatere države: leta 1990 Italija, 1991 Portugalska, 1992 Grčija, 1995 Avstrija in 1996 Danska, Švedska in Finska.

Sporazum je usmerjen v olajšanje prehoda notranjih meja, kar je povezano z odpravo utečenih mejnih kontrol in vzpostavitev skupnih kontrolnih mest, in s tem v zagotavljanje hitrejšega pretoka oseb med državami. Spremembe so bile nujno povezane z okrepljenim sodelovanjem med policijskimi in carinskimi organi držav članic, sploh na področju boja proti mednarodnemu kriminalu (izboljšanje policijskega sodelovanja, poenostavitev pravne pomoči, skrajšanje in poenostavitev izročitvenega postopka, dogovor o čezmejnem zasledovanju, spoštovanje prepovedi vstopa na celotnem območju držav pogodbenic), kjer je prišlo tudi do usklajevanja predpisov na področju prepovedane trgovine z drogami, orožjem in eksplozivi.

Za migracijsko problematiko je najpomembnejše poenotenje predpisov o pogojih za vstop in za podeljevanje viz. Nadzor nad t.i. dotokom oziroma priseljevanjem se je prenesel na zunanje meje pogodbenic, pri čemer se je upoštevalo interese vseh držav članic.

V začetku devetdesetih let je prišlo do nadgradnje sporazuma s Schengensko konvencijo, ki je bila podpisana 19. junija 1990. Veljati je začela šele 1. septembra 1993, v praksi pa se je dejansko uveljavila šele marca 1995. Časovni zamik je povezan z iskanjem kompromisa pri razhajanju držav članic v stališčih do odprave mejnih kontrol na notranjih mejah za vse ljudi, ki te meje prehajajo – torej tudi za državljane tretjih držav oziroma priseljence, ki niso pridobili državljanstva države, v kateri živijo in delajo.

Z Amsterdamsko pogodbo (1999), o kateri podrobneje govorimo v nadaljevanju, je konvencija postala sestavni del evropskega pravnega reda (acquis). Eden od kriterijev, postavljenih v Kopenhavnu, predpostavlja, da morajo nove (prihodnje) članice v celoti prevzeti pravni red, torej morajo v celoti

⁶⁹ Skupina je predstavljala možnost izmenjave informacij o terorističnih akcijah, varnosti letalskega prometa, jedrskih elektrarn in drugih morebitnih ciljev terorističnih napadov. Člani so delali tudi na usklajevanju in razvijanju taktike in opreme pri boju proti terorizmu. (Prvi začetki v 70. in 80. letih, <http://www.mnz.si/si/1931.php>).

⁷⁰ Prvi začetki v 70. in 80. letih (<http://www.mnz.si/si/1931.php>).

⁷¹ Vir: Schengenski sporazum (<http://www.mnz.si/si/1921.php>).

prevzeti tudi schengenski *acquis* – tako se temu določilo prilagaja tudi Slovenija, ki ima trenutno t.i. zunanjo mejo EU oziroma 'schengensko mejo'.

Od omenjenega predpisa odstopajo naslednje države:

1. Danska, Finska in Švedska, ki so ob kandidaturi za pristop k Schengenu zaprosile za posebno obravnavo, ki bi dopustila in ohranila svobodo gibanja oseb v okviru Nordijske unije (v tej uniji sta poleg navedenih treh držav še Islandija in Norveška). Zato je bil leta 1996 podpisan poseben sporazum o sodelovanju med Islandijo in Norveško, ki se nista pridružili obravnavanemu sporazumu, in državami podpisnicami sporazuma. Ta sporazum je zaobjet in nadgrajen tudi v Amsterdamski pogodbi.⁷²
2. Poseben položaj imata tudi Velika Britanija in Irska. Urejen je v posebnih protokolih in nadgrajen v Schengenskem protokolu k Amsterdamski pogodbi. Schengenski pravni red za ti dve državi ni zavezujoč. Obe državi še naprej opravljata nadzor na svojih mejah, druge države članice pa lahko izvajajo nadzor nad osebami, ki prihajajo z njunega območja.⁷³

2. MAASTRICHTSKA POGODBA⁷⁴

Maastrichtska pogodba je bila podpisana leta 1992, veljati je začela leta 1993. Z njo je bilo medvladno sodelovanje v pravosodju in notranjih zadevah prvič postavljeno pod okrilje EU, in sicer kot tretji steber evropske integracije:

- prvi steber predstavljajo Evropska skupnost, EMU, skupni trg in carinska unija,
- drugi steber skupna zunanja in varnostna politika,
- tretji steber pa pravosodje in notranje zadeve.

Uvedeno je bilo novo ime integracije - Evropska unija. Za razliko od starega imena, ki v ospredje postavlja gospodarske vidike, se z novim imenom priključijo še politične razsežnosti evropske integracije. Le-te se posebno izpostavijo s konceptom evropskega državljanstva,⁷⁵ ki ga uvede obravnavana pogodba.

S pogodbo so bila opredeljena področja skupnega interesa, kamor sodijo tudi mednarodne migracije: azil, priseljevanje, nadzor zunanjih meja, boj proti drogam, zatiranje mednarodnega finančnega kriminala, sodelovanje pravosodnih organov v civilnih zadevah, pravosodno sodelovanje v kazenskih zadevah, sodelovanje med carinami, policijsko sodelovanje v preprečevanju terorizma in različnih oblik organiziranega kriminala. Kljub opredelitvi področij skupnega interesa je sprejemanje odločitev tudi po Maastrichtu ostalo medvladno. Glavno besedo je imel svet ministrov, ki je odločitve sprejemal soglasno, medtem ko Evropska komisija, Evropski parlament in Sodišče evropske skupnosti

⁷² »V Schengenskem protokolu k Amsterdamski pogodbi je bilo določeno, da se Islandija in Norveška pridružita izvajanju in razvoju schengenskega pravnega reda na osnovi določb sporazuma iz leta 1996. Postopek za to pa je bil določen v sporazumu med Svetom EU, Islandijo in Norveško o sodelovanju teh dveh držav pri izvajanju, uporabi in razvoju schengenskega pravnega reda« (prav tam).

⁷³ Obe državi imata tudi možnost, da kadarkoli zaprosita za vključitev v Schengenski sporazum, seveda pa je za to potrebno soglasje ostalih schengenskih držav. Pogovori o vključitvi Velike Britanije in Irske v del schengenskega informacijskega sistema že potekajo (prav tam).

⁷⁴ Nastanek tretjega stebra v Maastrichtu, <http://www.mnz.si/si/1932>.

⁷⁵ »Državljanstvo Evropske unije ne nadomešča nacionalnega, temveč tega dopolnjuje. Vsakdo, ki ima državljanstvo države članice, je hkrati državljan Unije in ima pravico do prostega gibanja in prebivanja na ozemlju držav članic. Če ena od držav članic nima predstavnštva na ozemlju neke tretje države, ima državljan omenjene članice pravico do zaščite diplomatskih in konzularnih organov katerekoli druge države članice Unije. Ta pravica vključuje pomoč v primerih smrti, bolezni ali težje nesreče, zapora, pripora ali napada, kot tudi pomoč in vrnitev domov v težjih razmerah. Poleg tega ima vsak državljan Unije, ki ima prebivališče v državi članici, nima pa njenega državljanstva, pravico, da v tej državi voli oziroma je voljen na volitvah v Evropski parlament in na občinskih volitvah, in sicer pod enakimi pogoji kot državljani te države. Vsak državljan EU ima pravico nasloviti peticijo na Evropski parlament, kot tudi pravico obrniti se na evropskega ombudsmana ter pravico pisati katerikoli instituciji ali organu EU v enem od uradnih jezikov EU (od 1. maja 2004 tudi v slovenščini) in prejeti odgovor v istem jeziku.« (Državljanstvo EU, <http://www.mnz.si/si/195.php>).

niso mogli odigrati vidnejše vloge. Tudi določila schengenske konvencije še niso dobila polne veljave in niso bila sprejeta kot sestavina evropskega pravnega reda.«⁷⁶ Te pristojnosti so omenjene institucije dobile leta 1999 z Amsterdamsko pogodbo.

Z Maastrichtsko pogodbo je bil ustanovljen Evropski policijski urad Europol. Slovenska vlada je sporazum o sodelovanju z Europolom podpisala 1. oktobra 2001 kot prva iz skupine držav kandidatk.

3. SPORAZUM V DUBLINU⁷⁷

Sporazum iz Dublina se osredotoča predvsem na usklajevanje politik držav članic EU v odnosu do podeljevanja azila. Glavni cilj konvencije je zagotoviti, da se za status azila zaprosi v tisti državi (članici), v katero je prosilec najprej vstopil. Država, ki je po tem dogovoru odgovorna za razreševanje primera, je zavezana, da prevzame njegovo vlogo, če se je tak prosilec preselil v drugo državo članico. Vloga za dodelitev azila se v postopku rešuje v skladu z zakonodajo države, kjer je obravnavana. Tako je eden od pomembnih ciljev Dublinskega sporazuma, da se prepreči vlaganje prošnje za podelitev azila s strani istega prosilca v več državah hkrati ter po drugi strani, da ne bi prosilci 'potovali' po državah 'sem in tja', ne da bi si uredili dovoljenje v eni od držav. Za lažje izvajanje Dublinskega sporazuma je bil ustanovljen tudi Eurodac. Eurodac je centralna elektronska baza podatkov, ki so jo članice EU postavile za potrebe primerjave prstnih odtisov. Namen baze je omogočiti določitev države, ki mora obravnavati posamezno vlogo za azil, oziroma v katero državo je prosilec za azil najprej vstopil.⁷⁸

4. SPORAZUM IZ AMSTERDAMA

Amsterdamska pogodba (veljati je začela maja 1999)⁷⁹ je prinesla pomembne spremembe na področju pravosodja in notranjih zadev, torej se nanaša predvsem na tretji steber, ki smo ga omenjali pri Maastrichtski pogodbi. Z novo pogodbo so se zadeve, povezane s prostim pretokom oseb v EU, prenesle v prvi steber (vizna politika in nadzor na zunanjih mejah; azil in priseljevanje; pravosodno sodelovanje v civilnih zadevah; carinsko sodelovanje; boj proti finančnemu kriminalu).⁸⁰ S tem prenosom se je spremenila vsebina tretjega stebra, predvsem pa so področja, ki so bila prenesena v prvi steber, prišla pod večjo pristojnost odločitev, ki so sprejete na ravni EU.

Sporazum se nanaša tudi na dogovore o podeljevanju azila oziroma priseljevanje iz t.i. tretjih držav, ki niso članice EU in na kontrolo zunanjih meja. Obravnava teh vprašanj je z medvladne ravni prešla na nadnacionalno, kar pomeni, da na tem področju EU sprejema odločitve, ki so za članice zavezujoče. S tem so se povečale pristojnosti EU v odnosu do držav članic.⁸¹

⁷⁶ Prav tam.

⁷⁷ (EU and the migration policy, http://www.migrationsverket.se/english/eeu/e_eu.html).

⁷⁸ Baza je fizično locirana v Luksemburgu. (EU and the migration policy, http://www.migrationsverket.se/english/eeu/e_eu.html)

⁷⁹ Vir: EU and the migration policy (http://www.migrationsverket.se/english/eeu/e_eu.html).

⁸⁰ Vir: Nova struktura po Amsterdamu (<http://www.mnz.si/si/1932.php>).

⁸¹ Vir: EU and the migration policy (http://www.migrationsverket.se/english/eeu/e_eu.html).

»V prvih petih letih od uveljavitve Amsterdamske pogodbe si Evropska komisija deli pravico do podajanja zakonodajnih predlogov (funkcija zakonodajne pobude) z državami članicami, ministrski svet odloča soglasno, Evropski parlament pa izdaja mnenje o predlagani zakonodaji. Po izteku petletnega prehodnega obdobja leta 2004 naj bi Komisija pridobila samostojno pristojnost za sprožanje zakonodajnih pobud. V tretjem stebri, to je v sferi izključno medvladne metode odločanja, sta tako ostali dve področji: policijsko sodelovanje in pravosodno sodelovanje v kazenskih zadevah. Soglasno odločanje ministrskega sveta je pravilo, razen kadar gre za vprašanje uveljavitve skupnih akcij, kjer je mogoče odločitve sprejemati tudi s kvalificirano večino glasov članic. Čeprav Komisija nima samostojne pristojnosti za dajanje pobud na teh področjih, vendarle lahko vlaga predloge na enak način kot nacionalne vlade držav članic in lahko tudi sodeluje pri razpravah.« (prav tam)

S posebnim protokolom k Amsterdamski pogodbi je Schengenski pravni red postal del evropskega pravnega reda. Iz tega izhaja, da so ga morale v celoti sprejeti tudi države kandidatke. Velika Britanija in Irska še nista pristopili k Schengenski sporazumu in zanj je bila sprejeta izjema (ki smo jo omenili).

Amsterdamska pogodba prvič formalnopravno uredi koncept tesnejšega oz. okrepljenega sodelovanja med tistimi članicami Unije, ki so na določenih področjih voljne bolj poglobiti evropsko povezovanje.⁸² Amsterdamska pogodba je dala EU pristojnosti na področju imigracijske politike, ki ni več v izključni domeni medvladnega dogovarjanja in sklepi v določenih vidikih postanejo zavezujoči za posamezne države članice. »Odločitve, ki jih sprejme Svet EU, temeljijo na predlogu Evropske komisije oziroma do leta 2004 imajo možnost iniciative tudi države članice. Pet let po uveljavitvi Amsterdamske pogodbe naj bi EU vzpostavila prostor svobode, varnosti in pravice. To pomeni, da mora Svet do tega datuma (op. a. - 2004) sprejeti pravne akte na področju azila, nezakonitega priseljevanja in vračanja oseb, ki nezakonito bivajo na ozemlju EU. Izjema so ukrepi, ki zadevajo pogoje za vstop in bivanje ter pravice državljanov tretjih držav, ki živijo v EU. Iz skupne imigracijske politike je izvzeta Danska, Velika Britanija in Irska pa se ob vsakem primeru posebej odločata, ali bosta sodelovali ali ne.«⁸³

5. TAMPERE⁸⁴

Oktober 1999 je bilo zasedanje Evropskega sveta (v kraju Tampere na Finskem). Bilo je pomembno za področji pravosodja in notranjih razmer. Pozornost so posvetili trem področjem: politiki azila in priseljevanja, pravičnosti v EU in boju proti organiziranemu kriminalu. Sprejet je bil dogovor o enotnem sistemu pri dodeljevanju azila.

V ospredju so bili pogovori o skupnih pravilih, s katerimi bi preprečili dotok nezakonitih priseljencev v EU in uveljavili skupen sistem za razločevanje teh od dejanskih političnih beguncev. V preteklosti so bile zaradi različnih nacionalnih politik do azilantov najbolj izpostavljene tiste države, kjer je bilo dovoljenje za zatočišče lažje dobiti. Po vstopu v države članice EU so prosilci za azil vlogo oddali v državah, kjer so imeli večje možnosti za pridobitev statusa. V primeru zavrnitve so se lahko zaradi neenotnega sistema s prošnjo obrnili na drugo državo. Izvedbena politika priseljevanja tujcev iz tretjih držav je po zasedanju v Tampere še naprej ostala v pristojnosti zakonodaj nacionalnih držav.

Na področju pravosodja je vrh v Tampereju postavil novo podlago za vzajemno priznavanje veljavnosti sodb in njihovo izvršljivost v drugih državah članicah. Ustanovljen je bil Eurojust,⁸⁵ ki omogoča čezmejni sodni pregon.

⁸² Vir: Nova struktura po Amsterdamu (<http://www.mnz.si/si/1932.php>).

⁸³ Vir: Migracije in azil; Prizadevanja za skupno imigracijsko politiko (<http://www.mnz.si/si/198.php>).

⁸⁴ Mejnik v Tampereju (<http://www.mnz.si/si/1933.php>).

⁸⁵ Eurojust je specializiran organ Evropske unije, ki v boju proti organiziranemu kriminalu združuje preiskovalne in pravosodne strokovnjake držav članic. Eurojust je vrata svojega urada odprl 29. aprila 2003 v Haagu. (Eurojust, <http://www.mnz.si/si/197.php>)